

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Ευρωπαϊκή προοπτική της τοπικής
αυτοδιοίκησης και πολιτισμός:
Μιά νέα θεώρηση της τοπικής βιώσιμης
ανάπτυξης, μέσα από τον πολιτισμό.**

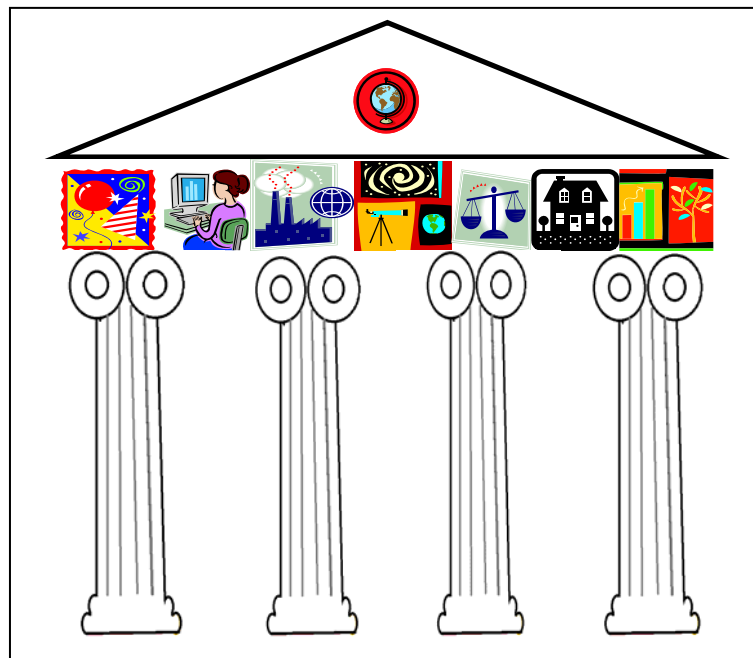
Εκπόνηση: Μαρία Βινιεράτου Μποσινάκη

Τριμελής Επιτροπή:

Π. Παταργιάς, Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Ε. Αντζουλάτου – Ρετσίλα, Ομότιμη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Ι. Σπηλιοπούλου, Μόνιμη Επίκουρος Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

2016

ΚΑΛΑΜΑΤΑ

*Αφιερώνεται στην οικογένειά μου:
Τους γονείς μου, Γιώργο και Ερμιόνη,
Το σύζυγό μου, Γιώργη Μποσινάκη,
Και το γιό μας, Αναστάση.*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η υλοποίηση αυτής της διδακτορικής διατριβής δε θα ήταν εφικτή χωρίς την αδιάλειπτη υποστήριξη και καθοδήγηση του επιβλέποντος καθηγητή μου, κου Παναγιώτη Παταργιά, Ομότιμου Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, ο οποίος με βοήθησε να διατυπώσω τα κατάλληλα ερωτήματα και να προσανατολιστώ στην έρευνά μου, διορθώνοντας, όπου χρειαζόταν, την πορεία μου.

Εξάλλου, θα ήθελα να εκφράσω τις πιο ειλικρινείς μου ευχαριστίες στα άλλα δύο μέλη της τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής του διδακτορικού μου, την Ομότιμη Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου κα Ε. Αντζουλάτου Ρετσίλα, καθώς και την Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια κα Ι. Σπηλιοπούλου, για την ευκαιρία που μου έδωσαν και τη βοήθεια που μου παρείχαν, ώστε να εκπονήσω αυτή τη μελέτη.

Τέλος, ευχαριστώ το σύζυγό μου Γιώργη Μποσινάκη και τον γιό μου Αναστάση, που υπέμειναν, ενθάρρυναν και στήριξαν την ενασχόλησή μου με τη μελέτη και τη συγγραφή αυτής της εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εδώ και αρκετές δεκαετίες, οι κανόνες της παγκοσμιοποίησης, της ενοποίησης των αγορών, της διεθνούς δικτύωσης και της ψηφιακής τεχνολογίας, προωθούν όλο και περισσότερο, τον επαναπροσδιορισμό του ρόλου των εθνικών κρατών, και την αναθεώρηση του περιεχομένου και των διαδικασιών του αναπτυξιακού προγραμματισμού, στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η άσκηση της δημόσιας διοίκησης μετατρέπεται σε «πολυεπίπεδη διακυβέρνηση», μεταλλάσσοντας το ρόλο των εθνικών και τοπικών κέντρων λήψης αποφάσεων. Ιδιαίτερα η τοπική χωρική κλίμακα αποκτά, περισσότερο από ποτέ, πρωταγωνιστική σημασία στη διαχείριση του αναπτυξιακού σχεδιασμού, ενώ νέοι προβληματισμοί εγείρονται σχετικά με τη «χωρικοποίηση της ανάπτυξης».

Ταυτόχρονα όμως, στις μέρες μας, μια νέα μορφή χωρικοποίησης κάνει την εμφάνισή της στο θεσμικό και λειτουργικό πλαίσιο της Ένωσης: η σύλληψη εννοιών όπως αυτή της «λειτουργικής περιοχής», στην υβριδική της φάση, για πρώτη φορά, ανοίγει το δρόμο για την αποσύνδεση της εδαφικότητας, ακόμη και από τη μέχρι σήμερα «δεδομένη» αναγκαιότητα της γεωγραφικής συνέχειας και της συσχέτισης με επίσημα διοικητικά όρια και εθνικούς θεσμούς εκπροσώπησης.

Στο νέο αυτό πλαίσιο, η υπόσταση της εδαφικής ενότητας μπορεί ακόμη και να μεταλλαχθεί σε «δικτυακή ενότητα τόπων», που τους συνδέουν κοινά αναπτυξιακά και λειτουργικά χαρακτηριστικά, αναγνωρίσιμα στο στερέωμα των παγκόσμιων αγορών, αρκεί οι τόποι αυτοί να «αποδεικνύουν» τη διακυβερνητική τους ενότητα και επάρκεια, στη διαχείριση του κοινού, μακροπρόθεσμου αναπτυξιακού τους στόχου.

Όμως, πώς μπορεί, σε ένα τέτοιο εγχείρημα, να διασφαλιστεί η συνταύτιση των κοινών ανθρώπων, διαφορετικών προελεύσεων, με κοινά αναπτυξιακά «οράματα» που δεν έχουν πια σαν έρεισμα την πάλαι ποτέ εθνική τους ταυτότητα;

Την απάντηση σε αυτό το ερώτημα, προσπαθούν να δώσουν νέες θεωρίες για τη βιώσιμη «πολιτισμική» ανάπτυξη, οι οποίες επιχειρούν να συνδυάσουν την «ποσοτική» με την «ποιοτική» αποτίμηση της ανάπτυξης, εμπλουτίζοντας τους ήδη καθιερωμένους αναπτυξιακούς στόχους της ποσοτικής μεγέθυνσης και της περιβαλλοντικής προστασίας, με περισσότερες προτεραιότητες ανθρώπινης «ευημερίας», που ανάγονται, τελικά, σε εκφάνσεις του ανθρώπινου πολιτισμού, τις

αξίες του οποίου καθορίζουν πλέον οι ίδιοι οι άνθρωποι, σε μια «από κάτω προς τα πάνω» συμμετοχική διαδικασία.

Η μελέτη αυτή θα επιχειρήσει να καταδείξει ότι, στο σύγχρονο δυτικό κόσμο και στην Ευρώπη, μέσα στο διαμορφούμενο αυτό πλαίσιο, τόσο η νέα διαχείριση της χωρικότητας όσο και ο πολιτισμός ως αντικείμενο πολιτικής, αποτελούν δύο δομικά υλικά του ίδιου οικοδομήματος:

Η πρώτη παρέχει το θεσμικό πλαίσιο και την κλίμακα ανάπτυξης που θεωρείται κατάλληλη για τη λειτουργία των σημερινών αγορών και πολυπολιτισμικών κοινωνιών, ενώ ο δεύτερος, αφ' ενός «ανακαλύπτεται» ως άλλη μία αξιοποιήσιμη πλουτοπαραγωγική πηγή για την εποχή της καινοτομίας, ενώ, αφ' ετέρου χρησιμεύει ως δεξιαμενή άντλησης κοινών αξιών, και ως συνεκτικό υλικό για τη διαμόρφωση της νέας κοινωνικής ταυτότητας των ανθρώπων.

Στη συνέχεια, η μελέτη θα προπαθήσει να αποτυπώσει τον τρόπο που οι δυνάμεις αυτές εκφράζονται στο σχεδιασμό των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και τα στάδια διαμόρφωσης και εφαρμογής του ευρωπαϊκού χωρικού μοντέλου μιας βιώσιμης ανάπτυξης με όχημα τον πολιτισμό.

ABSTRACT

For several decades, the rules of globalization, the unification of international markets, and the evolution of networking and digitalization, have been continuously promoting the review of the role of the national state, as well as the context and process of development planning, within the European Union.

Within this framework, old public administration practices are gradually being replaced by those of “multilevel governance”, a process which redefines the role of national and local decision – making centres. In particular, the importance of the local scale in planning and implementing long-term goals, is upgraded more than ever in the past, and in a way that brings to the forefront new questions concerning the “spatialization of development”.

Most importantly, a new form of territoriality seems to be currently emerging, within the institutional and operational framework of the EU: notions like the one of the “functional territory”, in its’ hybrid form, for the first time lead the way to the dissociation of the regionalization process from a previously “given” necessity of geographical continuity, or from the transcription in official borders, which correspond to “conventional” administrative institutions.

Under these developments, the context of the territorial entity could eventually be broadened, with a view to encompassing new forms of “network territories”, where places become associated through their common functional and development qualities and specificities, identifiable within the global market stage, the only condition being that they can establish their common institutional efficiency and commitment to an integrated, long term development project.

The question that now arises is the following: in such an undertaking, how can one ensure the involvement of everyday people, of different origins, in the achievement of development visions that no longer relate to their national identity?

In order to cope with this challenge, new theories on a “culture-driven” sustainable development attempt to combine “quantitative” and “qualitative” evaluation schemes, enriching the already established goals of economic growth and environment protection, with considerations on “human wellbeing”, using a set of parametres that revert to the very essence of human civilization, the values of which are being,

henceforward, defined by the people themselves, in a “bottom-up” participation process.

This study will attempt to show that, in all western economies and in the EU, within this newly conceived scheme, which is currently being invented and shaped, the local territorial scale, and culture, as a policy area, both constitute components of the same structure: the first provides the appropriate physical and social scale for market growth, while the second, apart from being re-discovered as a wealth – creating potential of the innovation era, also serves as the tank of common values for the support of modern multicultural european societies and for the configuration of new identities.

Finally, the study will attempt to provide examples of how these developments are reflected in EU policy planning, and in the progressive adoption and implementation of a European spatial model of a culture-driven sustainability.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	22
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	26

Κεφάλαιο 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΧΩΡΕΣ

1.1. ΓΕΝΙΚΑ.....	27
1.2. ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ.....	31
1.2.1. Τα Βρετανικά νησιά (Ην. Βασίλειο, Ιρλανδία).....	33
1.2.2. Κεντρική ευρώπη - Οι χώρες του Ρήνου (Γερμανία, Αυστρία, Ολλανδία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Ελβετία).....	36
1.2.3. Οι σκανδιναβικές χώρες (Σουηδία, Νορβηγία, Φινλανδία, Δανία).....	41
1.2.4. Οι χώρες της νότιας Ευρώπης (Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα, Κύπρος, Μάλτα).....	44
1.2.5. Οι νέες δημοκρατίες της ανατολικής Ευρώπης (Πολωνία, Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Σλοβενία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Κροατία).....	48
1.3. ΚΟΙΝΟΙ ΚΑΤΑΛΥΤΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	51
1.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 1.....	52

Κεφάλαιο 2 ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ: ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΝΕΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ (ΝΔΜ)

2.1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	54
2.2. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	59
2.3. ΝΔΜ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	62
2.3.1. Βρεταννία: ΝΔΜ και σύστημα εκπαίδευσης.....	64
2.3.2. Δανία: Πρόγραμμα μεταρρύθμισης της τοπικής αυτοδιοίκησης.....	65
2.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 2.....	66

Κεφάλαιο 3

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΦΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

3.1. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΟ-ΕΘΝΙΚΩΝ ΧΩΡΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ.....	70
3.2. ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ-ΤΟΠΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ.....	75
3.3 Η ΕΛΛΑΦΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ	81
3.3.1. <i>Εδαφική Ατζέντα 2020 και το όραμα της Ευρώπης 2050</i>	86
3.4. ΚΑΝΑΛΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΕΛΛΑΦΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΕΕ.	90
3.4.1. <i>Κανάλια εκπροσώπησης των υπο-εθνικών χωρικών ενότητων</i>	90
3.4.2. <i>Εργαλεία συνεργασίας και εδαφικής διακυβέρνησης</i>	94
3.5. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΕΛΛΑΦΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΥΕΠΙΠΕΔΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	106
3.6. ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ESPON – ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΛΛΑΦΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ.....	109
3.7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 3.....	111

Κεφάλαιο 4

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΕΛΛΑΦΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

4.1. Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΜΕΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	114
4.2. ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΚΡΑΤΗ	119
4.3. “IN FROM THE MARGINS”: Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΤΖΕΝΤΑΣ ΣΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	129
4.4. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ.....	133
4.5. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	137
4.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 4	142
4.6.1. <i>Τα νέα στοιχεία στο περιεχόμενο της τομεακής πολιτιστικής πολιτικής</i>	142
4.6.2. <i>Η διαμόρφωση μοντέλων ανάπτυξης με επίκεντρο τον πολιτισμό</i>	143

Κεφάλαιο 5
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΤΟΜΕΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ, «ΑΝΩΤΕΡΗ» ΑΞΙΑ, Ή
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ;

5.1. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ.....	146
5.2. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: Η «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΞΑΙΡΕΣΗ»	154
5.3. ΝΕΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ: Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΑΠΟ ΑΝΩΤΕΡΗ ΑΞΙΑ, ΜΕΤΡΗΣΙΜΟΣ ΠΟΡΟΣ της ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ	162
5.3.1. Η μέτρηση της συμβολής του πολιτισμού στην ανάπτυξη.....	162
5.3.2. Η υπαγωγή του πολιτισμού στο παιχνίδι του κέρδους.....	167
5.3.2.1. Δημόσια χρηματοδότηση	
5.3.2.2. Μορφές Ιδιωτικής Χρηματοδότησης	
5.3.2.3. Πολυεθνικές Εταιρίες στην Αξιοποίηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς – Η περίπτωση της Culturespaces - Γαλλία	
5.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 5	179

Κεφάλαιο 6
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

6.1. ΓΕΝΙΚΑ	183
6.2. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: Ο «ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΠΥΛΩΝΑΣ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ» ΚΑΙ Η «ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»	187
6.3. ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΤΟΠΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ.....	191
6.4. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ, ΚΑΙ ΟΛΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ	194
6.3.1. UNESCO “linking culture, education and sustainability: good practices and experiences from around the world”.....	196
6.5. Η ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	200
6.5.1. Διεθνείς προσπάθειες δημιουργίας δεικτών συνδέουν τον πολιτισμό με τη βιωσιμότητα	206
6.6. ΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	209
6.7. ΥΠΟΘΕΤΙΚΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ, ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	213

6.7.1. Πολιτισμός και ελληνική αναπτυξιακή στρατηγική	213
6.7.2. Τα εργαλεία για τη διαμόρφωση του μοντέλου πολιτισμικής ανάπτυξης.....	217
6.8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 6	223

Κεφάλαιο 7

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

7.1. ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	225
7.1.1. Οι πρώτες δράσεις για τον πολιτισμό.....	225
7.1.2. Ευρώπη 2020	228
7.1.3. Πολιτισμός και ευρωπαϊκή οικονομία: μία μετρήσιμη σχέση.....	234
7.1.4. Η συστηματική προώθηση των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών (ΠΑΒ).....	238
7.2. Ο ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ (OPEN METHOD OF COORDINATION – OMC)	240
7.3. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ – EcoC.	245
7.4. Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ.....	249
7.5. Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ στις ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΧΩΡΕΣ	253
7.6. ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ. Σύγκριση εφαρμογής: Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης και Integrated Community Sustainability Plans - Καναδάς.	258
7.7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 7	264

Κεφάλαιο 8

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

8.1. ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	266
8.2. Η «ΕΛΑΦΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΞΥΠΝΗΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ» ΜΕ ΟΧΗΜΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ, ΩΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	267

Κεφάλαιο 9 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

9.1. ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ «ΤΡΙΓΩΝΟΥ», ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟ «ΤΕΤΡΑΓΩΝΟ» ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	272
9.2. Η ΕΕ ΝΑ ΔΙΕΥΡΥΝΕΙ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ UNESCO 2005, ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ	274
9.3. ΑΝΑΓΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΗΝ «ΕΞΥΠΝΗ» ΕΛΛΑΦΙΚΟΤΗΤΑ.....	276
9.4. ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΚΑΙ Η ΕΕ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΑΠΤΥΞΟΥΝ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ.....	280
9.5. Η ΕΥΡΩΠΗ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΕΙ ΚΟΙΝΑ ΤΗΝ «ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ» ΚΑΙ ΝΑ ΘΕΣΕΙ ΣΑΝ ΠΡΩΤΑΡΧΙΚΟ ΣΤΟΧΟ ΤΗΝ ΕΥΗΜΕΡΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΤΗΣ.....	282
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	283

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Η Διάρθρωση της Ευρωπαϊκής Τοπικής Αυτοδιοίκησης	30
ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Ταξινόμηση χωρών της Ευρώπης σύμφωνα με την ανάλυση Hesse & Scharpe (1991), κατόπιν επεξεργασίας στοιχείων από Χλέπα Ν. (2005).....	31
ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Αξιολόγηση Διακυβέρνησης στην Ευρώπη (Δανία, Σουηδία, Φινλανδία).....	42
ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Δείκτες εδαφικής συνοχής και ανάπτυξης	111
ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Προτεραιότητες της πολιτιστικής πολιτικής στις ΕΕ27.....	122
ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Κατανομή Αρμοδιοτήτων για την Πολιτιστική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Δημόσια Διοίκηση	124
ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Σενάρια διαμόρφωσης του ευρωπαϊκού πολιτιστικού περιβάλλοντος στην εποχή της παγκοσμιοποίησης	131
ΠΙΝΑΚΑΣ 8: Σύγκριση του ορισμού της πολιτιστικής – δημιουργικής βιομηχανίας σε 4 χώρες	151
ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Η απασχόληση σε επιλεγμένες ειδικότητες παραγωγής πολιτιστικών προϊόντων, σε μητροπολιτικές περιοχές των ΗΠΑ, δηλ με πληθυσμό άνω του 1 εκ. κατοίκων (1992)	152
ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Η απασχόληση σε επιλεγμένες ειδικότητες παραγωγής πολιτιστικών προϊόντων στην περιοχή Ile de France, 1994	153
ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Πλαίσιο ESSnet-Culture για τις πολιτιστικές δραστηριότητες, με 10 τομείς και 6 λειτουργίες	165
ΠΙΝΑΚΑΣ 12: Η παράλληλη εξέλιξη της ευρωπαϊκής εδαφικότητας και της τομεακής πολιτιστικής πολιτικής (A & B ΦΑΣΗ)	181
ΠΙΝΑΚΑΣ 13: MDGs, Οι οκτώ βασικοί Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας	203
ΠΙΝΑΚΑΣ 14: UNESCO, Ακολουθία Δεικτών για τον Πολιτισμό	207
ΠΙΝΑΚΑΣ 15: Ενδεικτικές κατευθύνσεις πολιτισμικού προγράμματος, και παραδείγματα ενσωμάτωσής του στους άλλους τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης	219
ΠΙΝΑΚΑΣ 16: Ενδεικτικοί Θεματικοί Στόχοι Πολιτιστικής Ανάπτυξης	220
ΠΙΝΑΚΑΣ 17: Ενδεικτικοί Ποσοτικοί και Ποιοτικοί Δείκτες	221
ΠΙΝΑΚΑΣ 18: Οριοθέτηση του Πολιτιστικού & Δημιουργικού τομέα	235
ΠΙΝΑΚΑΣ 19: Προτεραιότητες OMC 2011-2014	241

ΠΙΝΑΚΑΣ 20:Κατανομή Θεσμικής – Πολιτικής Αρμοδιότητας για τον Πολιτισμό στις χώρες της ΕΕ	256
ΠΙΝΑΚΑΣ 21:Στόχοι των προγραμμάτων «πολιτισμικής ανάπτυξης» στην Ευρώπη και τον Καναδά	262
ΠΙΝΑΚΑΣ 22:Η παράλληλη εξέλιξη της ευρωπαϊκής εδαφικότητας και της πολιτιστικής πολιτικής	272

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

ΓΡΑΦΗΜΑ 1: Οι Βρετανικές νήσοι	33
ΓΡΑΦΗΜΑ 2: Οι Χώρες του Ρήνου	36
ΓΡΑΦΗΜΑ 3: Οι Σκανδιναυικές Χώρες	41
ΓΡΑΦΗΜΑ 4: Οι Χώρες της Νότιας Ευρώπης	44
ΓΡΑΦΗΜΑ 5: Οι Νέες Δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης	48
ΓΡΑΦΗΜΑ 6: Καταλύτες προς τη Νέα Διακυβέρνηση	51
ΓΡΑΦΗΜΑ 7: Νέα Διακυβέρνηση, Σχηματική Απεικόνιση	55
ΓΡΑΦΗΜΑ 8: DATAR, Les villes' Europeennes'.....	78
ΓΡΑΦΗΜΑ 9: Η διασύνδεση 285 πόλεων σε δίκτυα υπηρεσιών	80
ΓΡΑΦΗΜΑ 10: Το εμπορικό προφίλ των ευρωπαϊκών περιοχών	81
ΓΡΑΦΗΜΑ 11: Το τρίγωνο των στόχων του ΣΑΚΧ για ισορροπημένη και βιώσιμη χωρική ανάπτυξη.	83
ΓΡΑΦΗΜΑ 12: Πολυεπίπεδη διακυβέρνηση για την ευρωπαϊκή χωρική ανάπτυξη..	84
ΓΡΑΦΗΜΑ 13: Στοιχεία της Εδαφικής Συνοχής, σύμφωνα με την Εδαφική Ατζέντα 2007	86
ΓΡΑΦΗΜΑ 14: Σενάριο Β του ESPON για την εδαφική συνοχή της ΕΕ 2050	89
ΓΡΑΦΗΜΑ 15: Χρηματοδότηση της Πολιτικής Συνοχής 2007-13	95
ΓΡΑΦΗΜΑ 16: Χρηματοδότηση της Εδαφικής Συνεργασίας 2007-13	96
ΓΡΑΦΗΜΑ 17: Προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας περιόδου 2007-2013...	97
ΓΡΑΦΗΜΑ 18: Περιοχές που συμμετέχουν στο διασυνοριακό πρόγραμμα Ελλάδα – ΠΓΔΜ	98
ΓΡΑΦΗΜΑ 19: Προγράμματα Διακρατικής Συνεργασίας 2007-13	70
ΓΡΑΦΗΜΑ 20: Παράγοντες Ανταγωνιστικότητας των Χωρικών Ενοτήτων	137
ΓΡΑΦΗΜΑ 21: Σχηματική Απεικόνιση της Εδαφικής Ανάπτυξης	141
ΓΡΑΦΗΜΑ 22: Δημ. Δαπάνη για τον Πολιτισμό σε Επιλεγμένες Χώρες της ΕΕ 2010/11.....	168
ΓΡΑΦΗΜΑ 23: Δημ. Δαπάνη για τον Πολιτισμό και την Αναψυχή (% του ΑΕΠ).....	168
ΓΡΑΦΗΜΑ 24: Ποσοστό της δημόσιας δαπάνης για τον πολιτισμό, ανά επίπεδο κυβέρνησης, 2000-2005	170
ΓΡΑΦΗΜΑ 25: Ιστορικοί – Αρχαιολογικοί Χώροι που Διαχειρίζεται η CULTURESPACES	175
ΓΡΑΦΗΜΑ 26: Εκδηλώσεις της Culturespaces στη Nîmes	177

ΓΡΑΦΗΜΑ 27: Εκδηλώσεις της Culturespaces για τα παιδιά	178
ΓΡΑΦΗΜΑ 28: Το μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης με τους τρεις πυλώνες, όπως απορρέει από την Brundtland Report	184
ΓΡΑΦΗΜΑ 29: Το μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης των τεσσάρων πυλώνων, όπως εφαρμόζεται στην πόλη Kingston του Καναδά.	186
ΓΡΑΦΗΜΑ 30: Το παλιό «τρίγωνο» και το νέο «τετράγωνο» της βιώσιμης ανάπτυξης.	190
ΓΡΑΦΗΜΑ 31: Συστατικά της πολιτισμικής διακυβέρνησης	192
ΓΡΑΦΗΜΑ 32: Οι στόχοι της πολιτισμικής διακυβέρνησης	193
ΓΡΑΦΗΜΑ 33: Σχηματικός Τροχός της Ιατρικής που χρησιμοποιήθηκε για την αξιολόγηση της ποιότητας ζωής του πληθυσμού Αβοριγίνων του Βανκούβερ	197
ΓΡΑΦΗΜΑ 34: Ηλεκτρονική Πλατφόρμα www.myworld2015.org	204
ΓΡΑΦΗΜΑ 35: Ενδεικτικό μοντέλο βιώσιμης ανάπτυξης μέσα από τον πολιτισμό.....	219
ΓΡΑΦΗΜΑ 36: Ποσοστό % απασχόλησης στους τομείς του πολιτισμού στην οικονομία, στο σύνολο της απασχόλησης (2009)	236
ΓΡΑΦΗΜΑ 37: Συγκέντρωση βιομηχανιών του δημιουργικού τομέα στην Ευρώπη με υψηλό μερίδιο στην απασχόληση	237
ΓΡΑΦΗΜΑ 38: Σημαντικότερα κριτήρια επιλογής προορισμού διακοπών (2009)..	238
ΓΡΑΦΗΜΑ 39: Ευρωπαϊκές Πολιτιστικές Πρωτεύουσες 2000-2015.....	247
ΓΡΑΦΗΜΑ 40: % επιτυχημένων Πολιτιστικών Πρωτεύουσών με ειδικά «δυνατά σημεία».....	263
ΓΡΑΦΗΜΑ 41: Σχηματική απεικόνιση της Κοινωνικής Συνοχής & ταυτότητας ως «τομής» των θεματικών περιεχομένων των προγραμμάτων ECOC & ICSP, με κοινό παρονομαστή της επιτυχίας τους τη διακυβέρνηση.....	264
ΓΡΑΦΗΜΑ 42: Το νέο «τετράγωνο» της βιώσιμης ανάπτυξης.....	266

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

- AEBR: Association of European Border Regions
- ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
- AER: Assembly of European Regions
- ASEAN: Association of Southeast Asian Nations
- CLLD: Community-led Local Development
- CPMR: Congerence of Peripheral Maritime Regions
- DATAR: Délégation Interministerielle à l' Aménagement du Territoire
- DCMS: Department of Culture, Media and Sports
- DESD: Decade of Education for Sustainable Development
- ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
- EAFRD: European Agricultural Fund for Rural Development
- ΕΓΤΑΑ: Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης
- ECoc: European Capitals of Culture
- EETAA: Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης
- ΕΚΔΔΑ: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης
- ΕΚΤ: Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
- ΕΟΕΣ: Ευρωπαϊκός Όμιλος Εδαφικής Συνεργασίας
- ERDF: European Regional Development Fund
- ΕΣΠΑ: Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Ανάπτυξης
- ESPON: European Spatial Planning Observation Network
- ESSnet-culture: European Statistical System on culture
- ΕΤΘΑ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας
- ΕΤΠΑ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
- ΕτΠ: Επιτροπή των Περιφερειών
- EU: European Union

GATT: General Agreement on Taxes and Trade

HDI: Human Development Index

ITI: Integrated Territorial Investment

ISCO: International Standard Classification of Occupations within the European Communities

ICSP: Integrated Community Sustainability Plan

ΚΠΣ: Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

MDGs: Millenium Developmnt Goals

Mercosur: Mercado Comùn der Sur

MIA: Multilateral Agreement on Investment

ΜΟΠ: Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα

NACE: Nomenclature Statistique des Activités Economiques dans la Communauté Européenne

NAFTA: Northamerican Free Trade Agreement

ΝΔΜ: Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ

Κ-Μ: Κράτος – Μέλος

ΟΜΚ: Open Method of Coordination

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

ΟΤΑ: Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

ΠΔΒ: Πολιτιστική και Δημιουργική Βιομηχανία

ΠΟΕ: Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

ΣΑΚΧ: Σχέδιο Ανάπτυξης Κοινοτικού Χώρου

UCLG: United Cities and Local Governments

UNDP: United Nations Development Programme

WCED: World Commission on Environment and Development

WVS: World Values Survey

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«...Ο εικοστός αιώνας έχει μεταμορφώσει ολόκληρο τον πλανήτη, από έναν δεδομένο κόσμο βεβαιωτήτων, σε έναν ατελή κόσμο αμφισβήτησης και αμφιβολίας.... Η έννοια της δημιουργικότητας δεν μπορεί πλέον να περιορίζεται στον τομέα των τεχνών. Πρέπει να βρίσκει εφαρμογή σε ολόκληρο το φάσμα της ανθρώπινης διαδικασίας επίλυσης προβλημάτων...»

« Καθώς η παγκοσμιοποίηση των αγορών, η τεχνολογία και η πληροφορική σαρώνουν τον κόσμο, γίνεται αισθητή μια βαθιά ανάγκη για μια νέα, καθολική συμφωνία πάνω σε θεμελιώδεις αξίες. Ποιές αρχές όμως μπορούν να αποτελέσουν πλέον κοινά σημεία αναφοράς, ως ελάχιστη ηθική καθοδήγηση που πρέπει να χρειάζεται ο κόσμος; Κάθε προσπάθεια διαμόρφωσης μιας παγκόσμιας ηθικής δεν μπορεί παρά να στηριχθεί στις πολιτιστικές πηγές, στην ανθρώπινη διάνοηση, στις συναισθηματικές εμπειρίες των ανθρώπων, τις ιστορικές τους μνήμες και τους πνευματικούς τους προσανατολισμούς.»

WCCD, "Our Creative Diversity", UNESCO, Paris, 1995

Η μελέτη αυτή επιχειρεί να καταδείξει ότι, στο πλαίσιο των παγκόσμιων, αναδυόμενων μοντέλων για τη βιώσιμη ανάπτυξη, τόσο η τοπική αυτοδιοίκηση όσο και ο πολιτισμός, ως αντικείμενο πολιτικής, αποτελούν δύο δομικά υλικά του ίδιου οικοδομήματος: Η πρώτη παρέχει το θεσμικό πλαίσιο και την κλίμακα ανάπτυξης που θεωρείται κατάλληλη για τη λειτουργία των σημερινών κοινωνιών αλλά και των αγορών, και ο δεύτερος, αφ' ενός «ανακαλύπτεται» ως άλλη μία αξιοποιήσιμη πλουτοπαραγωγική πηγή, ενώ παράλληλα χρησιμεύει ως δεξαμενή άντλησης κοινών αξιών για ένα νέο, πολυπολιτισμικό περιβάλλον, καθώς και ως συνεκτικό υλικό για τη διαμόρφωση της νέας κοινωνικής ταυτότητας των ανθρώπων.

1. Το πρώτο κεφάλαιο της έρευνας ξεκινά με την **καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης, αναφορικά με τη λειτουργία και το βαθμό ανάπτυξης των συστημάτων τοπικής αυτοδιοίκησης των 28 κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης**. Η καταγραφή έχει συμπεριλάβει την Ελβετία και τη Νορβηγία, οι οποίες αν και δεν αποτελούν χώρες μέλη της Ένωσης, θεωρούνται από τους μελετητές «υποδειγματικές» σε ότι αφορά τα μοντέλα διακυβέρνησής τους. Η πρώτη αυτή επισκόπηση προβάλλει την τεράστια διαφοροποίηση ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες, σε ό,τι αφορά τον τρόπο και την έκταση υλοποίησης της αποκέντρωσης και της τοπικής δημοκρατίας. Οι διαφοροποιήσεις οφείλονται πρώτιστα στην ιστορική και πολιτική παράδοση των χωρών, καθώς και στις επιρροές που με το πέρασμα του χρόνου σμίλευσαν το κοινωνικο-πολιτικό οικοδόμημα στην εκάστοτε περίπτωση. Οι διαφοροποιήσεις αυτές είναι συχνά πολύ μεγάλες αφού δεν αφορούν απλά και μόνο τη διαφοροποίηση των χαρακτηριστικών της τοπικής αυτοδιοίκησης ανάμεσα στις χώρες, αλλά την ίδια την ύπαρξη ή μη των βαθμίδων της, καθώς και το βαθμό εκδημοκρατισμού.

2. Όπως διαπιστώνεται στο δεύτερο κεφάλαιο, στη σύγχρονη εποχή, οι νέες παράμετροι της παγκοσμιοποίησης, δημιουργούν αυτόματες διεθνείς αλληλεπιδράσεις και αναγκαστικές αλληλεξαρτήσεις, απέναντι στις οποίες τα κράτη δεν μπορούν πλέον να ανταπεξέλθουν χωρίς να ανήκουν σε ευρύτερους διεθνείς σχηματισμούς και συνεργασίες, μέσα από τις οποίες υλοποιείται **η διακυβέρνηση της παγκοσμιοποίησης**. Η ανάγκη αυτή ύπαρξης συνεργασιών έχει οδηγήσει στη δημιουργία πληθώρας διεθνών οργανισμών (Ε. Ένωση, NAFTA, Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ΟΟΣΑ, MERCOSUR, κα). Παράλληλα, η μορφή της κυβερνητικής εξουσίας μεταβάλλεται, φέρνοντας στο προσκήνιο αιτήματα μεγαλύτερης αυτονομίας στο τοπικό επίπεδο, καθώς και μετάβασης σε διακυβερνητικά σχήματα όπου η ευθύνη της δημόσιας δράσης διαχέεται οριζόντια και κάθετα σε πολλούς συναρμόδιους φορείς, αλλά και στην ίδια την κοινωνία των πολιτών. Διαρκώς διευρυνόμενη είναι και η συνεργασία του δημόσιου με τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, ακόμη και σε τομείς που παραδοσιακά ανήκαν αποκλειστικά στη δημόσια αρμοδιότητα. Κατά την περίοδο αυτή, το Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ εισάγει στη δημόσια διοίκηση, κεντρική και τοπική / περιφερειακή, τον τρόπο λειτουργίας και δράσης της ιδιωτικής επιχείρησης, καθιστώντας την και εκείνη, παράγοντα και αντικείμενο των κανόνων της ελεύθερης αγοράς, και θέτοντάς της όρους αποτελεσματικότητας.
3. Η επόμενη και πλέον πρόσφατη εξελικτική φάση της ευρωπαϊκής αυτοδιοίκησης, στην οποία αναφέρεται το τρίτο κεφάλαιο, σχετίζεται με την προώθηση της **εδαφικής ανάπτυξης**. Η Εδαφική Ατζέντα (2007, 2011), προϊόν συμφωνίας μεταξύ των κρατών- μελών της ΕΕ, θεωρεί την εδαφική συνοχή ως προαπαιτούμενο για τη βιώσιμη οικονομική μεγέθυνση και την υλοποίηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής και επισημαίνει ότι η επίτευξή της βασίζεται στην ανάδειξη λειτουργικών περιοχών και την εφαρμογή της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης.
4. Σύμφωνα με τη νέα αυτή οπτική, η τοπική αυτοδιοίκηση καλείται να λειτουργήσει παράλληλα με **νεοαναδυόμενα μορφώματα της χωρικότητας**, η οποία προσδιορίζεται με κριτήριο αναπτυξιακά χαρακτηριστικά, ανάμεσα στα οποία, πρωταγωνιστικό ρόλο διαδραματίζει το «πολιτισμικό κεφάλαιο», δηλαδή το άυλο εκείνο κομμάτι των τοπικών πόρων που αναφέρεται στην ποιότητα ζωής, τη δικτύωση και τη γνωσιακή και αξιακή πλευρά του πολιτισμού (τέταρτο κεφάλαιο). Μετά τη διαπίστωση αυτή, γίνεται αντιληπτό ότι ο πολιτισμός συναντά τους τοπικούς θεσμούς, μέσα από δύο δρόμους: αφενός στο πλαίσιο της περιφερειοποίησης της

τομεακής πολιτιστικής πολιτικής, και αφετέρου, στο πλαίσιο νέων μοντέλων για την ανάπτυξη.

5. Για τη διερεύνηση του πρώτου από τους δρόμους αυτούς, η έρευνα συνεχίζει με την **καταγραφή, στο (πέμπτο κεφάλαιο), της ιστορικής διαμόρφωσης της σύγχρονης τομεακής πολιτιστικής πολιτικής στον ευρωπαϊκό χώρο.** Ειδικότερα, η γέννηση της πολιτιστικής πολιτικής καταγράφεται κυρίως κατά τον 20ό αιώνα, συμβαδίζοντας σχεδόν με τις καταβολές του κράτους πρόνοιας. Στα πρώτα της βήματα, η πολιτιστική πολιτική αφορά στην προστασία των τεχνών ως ανώτερης αξίας, αλλά και της πολιτιστικής κληρονομιάς που έχει έντονο εθνικό χαρακτήρα, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την ισότιμη πρόσβαση των πολιτών στα «κοινωνικά» αυτά αγαθά, μέσα από μία κεντρικά εκπορευόμενη εθνική πολιτιστική πολιτική. Με την πάροδο των χρόνων, και μέσα από κοινωνικά αλλά και οικονομικά ανατρεπτικά ρεύματα (ανάπτυξη της βιομηχανίας του κινηματογράφου, της δισκογραφικής παραγωγής, της ποπ και ροκ μουσικής, κ.ά) ο πολιτισμός θα αρχίσει να επεκτείνεται στην Ευρώπη και την Αμερική πέρα από την «ελιτίστικη» τέχνη και την εθνική πολιτιστική κληρονομιά, για να αγκαλιάσει αυτές τις νέες μαζικές μορφές έκφρασης, που αντιστοιχούν στον κόσμο της βιομηχανικής παραγωγής. Στην τελευταία αυτή εκδοχή, ο πολιτισμός, εκτός από «ανώτερη αξία» και «κοινωνικό δικαίωμα», «επανανακαλύπτεται» ως μετρήσιμη πηγή οικονομικής ανάπτυξης (**πολιτιστική και δημιουργική βιομηχανία**).
6. Στο έκτο κεφάλαιο, η διερεύνηση του δεύτερου δρόμου συνάντησης πολιτισμού – αυτοδιοίκησης μας οδηγεί στο πεδίο του νέου μοντέλου της βιώσιμης ανάπτυξης που οικοδομείται διεθνώς, με «ατμομηχανή» και πυλώνα της ανάπτυξης τον πολιτισμό. **Το μοντέλο των «τεσσάρων πυλώνων»** (οικονομικός - κοινωνικός – περιβαλλοντικός – πολιτιστικός) που στον πυρήνα του βρίσκεται η «πολιτισμική διακυβέρνηση», εξαπλώνεται σταδιακά στο παγκόσμιο σκηνικό, προϋποθέτοντας για την υλοποίησή του τον «πολιτισμικό σχεδιασμό». Η νέα αυτή αντίληψη μεταβάλλει ξανά το περιεχόμενο της ανάπτυξης, αντιμετωπίζοντας την τοπική χωρική μονάδα σαν ενιαίο οικοσύστημα, ταυτόχρονα ανθρωπογενές και φυσικό, μέσα στο οποίο η ανάπτυξη οφείλει να υπηρετεί τους στόχους που θέτουν οι ίδιοι οι πολίτες, με τρόπο πολυκεντρικό και ολοκληρωμένο, ώστε να οδηγεί στη βελτίωση της ποιότητας ζωής συνολικά.
7. Το έβδομο κεφάλαιο διερευνά τη **θέση του πολιτισμού στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης**, ξεκινώντας από τη διαπίστωση ότι στις καταβολές της, η ΕΕ

δημιουργήθηκε και οικοδομήθηκε επί δεκαετίες ως φορέας καθαρά οικονομικής συνεργασίας. Μόλις το 1992, με τη συνθήκη του Μάαστριχτ, ο πολιτισμός αναφέρθηκε ρητά σε επίσημο καταστατικό κείμενο της ΕΕ, και αναγνωρίζεται έκτοτε ως παράγοντας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, θέτοντας τις βάσεις για τα πρώτα πιλοτικά προγράμματα (Raphael, Kaleidoskope, Agiane κ.ά.). Σήμερα η ΕΕ προσπαθεί με γρήγορους ρυθμούς να παρακολουθήσει τη διαδικασία υπαγωγής της πολιτιστικής πολιτικής στους μηχανισμούς της παγκοσμιοποιημένης αγοράς, ενσωματώνοντας τον πολιτισμό στις οριζόντιες στρατηγικές της ή καταρτίζοντας ειδικά προγράμματα, ενώ παράλληλα περνά τα τελευταία χρόνια στην προσπάθεια ολοκληρωμένης-εξειδικευμένης παρακολούθησης / μέτρησης της συμβολής του πολιτισμού στην οικονομική ανάπτυξη. Ταυτόχρονα όμως, η ΕΕ εξακολουθεί να εμφανίζεται προσηλωμένη στο στόχο της υπηρετήσης της βιώσιμης ανάπτυξης, σύμφωνα με το παλαιό, περιβαλλοντικό μοντέλο.

8. Τα συμπεράσματα που αναπτύσσονται στο όγδοο κεφάλαιο, χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό σαν αφετηρία, τη διαπίστωση ότι, στην ΕΕ, η συντελούμενη διαμόρφωση του σύγχρονου μοντέλου της τοπικής βιώσιμης ανάπτυξης, περνά μέσα από δύο νέους συντελεστές: α) τη μετάβαση, μέσα από την έννοια της «λειτουργικής περιοχής», σε μια νέα, ευέλικτη μορφή «εδαφικοποίησης» του ευρωπαϊκού χώρου, που λειτουργεί παράλληλα και ανεξάρτητα από τα υφιστάμενα επίσημα διοικητικά όρια, χωρίς καν να προϋποθέτει απαραίτητα τη γεωγραφική συνέχεια, και με χαρακτηριστικό την ανάδειξη χωρικών ενοτήτων που λαμβάνουν υπόσταση μέσα από την τεκμηρίωση κοινών (μορφολογικών ή / και λειτουργικών) χαρακτηριστικών και την ικανότητα ανάδειξης του δικού τους διακυβερνητικού μηχανισμού. β) **την έξυπνη εξειδίκευση των αναδυόμενων τοπικών χωρικών μορφωμάτων, με όχημα τον πολιτισμό.** Παράλληλα, τοποθετούμενος στο κέντρο του μοντέλου της χωρικής βιωσιμότητας, ο πολιτισμός καλείται να αποτελέσει το συνεκτικό υλικό για τη διαμόρφωση της νέας κοινωνικής ταυτότητας των ευρωπαϊών πολιτών.
9. Η διατριβή ολοκληρώνεται στο ένατο κεφάλαιο, με τη διατύπωση **προτάσεων** σχετικά με την υιοθέτηση, μελλοντικά, του μοντέλου των τεσσάρων πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη. Επίσης, προτείνονται κατευθύνσεις προσαρμογής των θεσμών της ευρωπαϊκής τοπικής αυτοδιοίκησης στις αρχές της ολοκληρωμένης πολιτισμικής διακυβέρνησης και του πολιτισμικού σχεδιασμού.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Εξ' αιτίας του ευρύτατου αντικειμένου (τόσο εννοιολογικά, όσο και χρονικά) της έρευνας, αυτή στηρίχθηκε σε δευτερογενή στοιχεία, μέσα από μια διττή επεξεργασία:

Χαρτογράφηση εννοιών. Μέσα από αυτήν επιχειρήθηκε η αναζήτηση των κοινών εννοιολογικών προσεγγίσεων, των οποίων τα «ίχνη» θα μπορούσαν στη συνέχεια να αξιοποιηθούν για την εξαγωγή συμπερασμάτων, διαχρονικά αλλά και διαθεματικά.

Βιβλιογραφική ανασκόπηση. Εντοπισμός και συνοπτική παράθεση της σχετικής με το θέμα βιβλιογραφίας, Στόχος της παράθεσης αυτής είναι η αναλυτική και συγκριτική αξιοποίησή της για τη συγκέντρωση στοιχείων που να προσφέρουν τις απαντήσεις στα βασικά ερωτήματα της έρευνας, που αφορούν

- Στα εξελικτικά στάδια της πορείας
 - της ευρωπαϊκής τοπική αυτοδιοίκησης, και
 - της ευρωπαϊκής πολιτιστικής πολιτικής
- Στην εξέλιξη του σύγχρονου μοντέλου της βιώσιμης ανάπτυξης σε σχέση με το ρόλο του πολιτισμού και της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε αναφέρεται κυρίως σε:

- Επίσημα κείμενα της Ε. Ένωσης, όπως κείμενα πολιτικής, Αποφάσεις, Κανονισμοί, Προγραμματικά Κείμενα.
- Κείμενα δημόσιων και ερευνητικών φορέων, από την Ελλάδα, αλλά και άλλες χώρες.
- Κείμενα αξιολογήσεων και ερευνών από ευρωπαϊκούς (ESPON) και ελληνικούς φορείς (ΕΕΤΑΑ)
- Ακαδημαϊκά κείμενα, όπως άρθρα, συγγράμματα, πανεπιστημιακές μελέτες και διατριβές, κλπ.

Κεφάλαιο 1

ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΧΩΡΕΣ

1.1. ΓΕΝΙΚΑ

Στο πλαίσιο του μοντέλου κρατικής οργάνωσης που κυριαρχεί έως σήμερα στην Ευρώπη, το σύστημα άσκησης της διοίκησης παραδοσιακά, ορίζεται ως *συγκεντρωτικό* ή *αποκεντρωτικό*, ανάλογα με την έκταση της εκχώρησης της αποφασιστικής αρμοδιότητας σε κεντρικά ή περιφερειακά διοικητικά όργανα. Όσο πιο αποκεντρωμένη είναι η κρατική εξουσία, τόσο συχνότερα και σε μεγαλύτερο βαθμό ανατίθεται από το νομοθέτη σε περιφερειακά διοικητικά όργανα η αποφασιστική αρμοδιότητα για τα ζητήματα όλων των τομέων διοίκησης που αφορούν σε μια συγκεκριμένη περιοχή.¹ Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, τα όργανα της διοικητικής αποκέντρωσης εξακολουθούν να ανήκουν στο νομικό πρόσωπο του κράτους και ασκούν κρατική διοίκηση σε τοπικό επίπεδο, μεταφέροντας σε μεγάλο βαθμό, στο επίπεδο αυτό τη βούληση της κεντρικής εξουσίας. Αντίθετα, στο πλαίσιο μιας άλλης, συναφούς έννοιας, δηλαδή της *αυτοδιοίκησης*, η διαχείριση των τοπικών υποθέσεων είναι εν μέρει, ανατεθειμένη σε χωριστά νομικά πρόσωπα που ασκούν το έργο αυτό με δικά τους, αιρετά όργανα.² Επομένως, στην περίπτωση της αυτοδιοίκησης, υφίσταται κάποιος βαθμός αυτονόμησης της αντίστοιχης περιφερειακής χωρικής μονάδας, με τη διατύπωση και εφαρμογή ανεξάρτητης πολιτικής έκφρασης.

Η έκταση της εφαρμογής του συστήματος της αυτοδιοίκησης αποτελεί διεθνώς, σημαντικό κριτήριο για το επίπεδο εκδημοκρατισμού μιάς χώρας, αφού με τη διαδικασία αυτή, η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων γίνεται από όργανα αιρετά και μερικώς ανεξάρτητα, και όχι από περιφερειακές υπηρεσίες του κεντρικού κράτους, ενώ η συμμετοχική δυνατότητα των ίδιων των πολιτών εμφανίζεται ως ευρύτερη και αμεσότερη. Επομένως, κατ'αντιπαράθεση, αφ'ενός η διαδικασία της αποκέντρωσης επιδιώκει κυρίως τη διάχυση της κεντρικής κρατικής βούλησης, ενώ, αφ'ετέρου, ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης προάγει τη δημιουργία ξεχωριστής οντότητας για τις τοπικές κοινωνίες μέσα από την ενίσχυση του αυτοκαθορισμού τους,

¹ Ψυχάρης Ι, Σιμάτου Ε., *«Η Οργάνωση της Δημόσιας Διοίκησης σε Περιφερειακό και Τοπικό Επίπεδο στην Ελλάδα»*, Σειρά Ερευνητικών Εργασιών 2/29 (645-684), Αθήνα 2003

² Μαθιουδάκης Μ., Ανδρονόπουλος Β., *«Αποκέντρωση – Αυτοδιοίκησης – Ιστοτική Εξέλιξις – Περιγραφή Υφισταμένης Καταστάσεως, Τόμος Πρώτος, Διοικητική Αποκέντρωσις – Τοπική Αυτοδιοίκησης Β' Βαθμού, Αθήνα, 1974, σελ. 20-27, και, Παπαχατζής Γεώργιος, «Το Σύστημα του Ισχύοντος στην Ελλάδα Διοικητικού Δικαίου, 5^η Έκδοσις, Αθήνα, 1976, σελ. 27-30.*

αναπτύσσοντας παράλληλα τα αισθήματα της συμμετοχής, συνεργασίας και συνευθύνης ανάμεσα στους ίδιους τους πολίτες.³

Στις μέρες μας, ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης ενισχύεται διεθνώς, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των σύγχρονων αναπτυξιακών μοντέλων, που εφαρμόζουν την «από κάτω προς τα πάνω» προσέγγιση έναντι των των κάθετων, τομεακών προτύπων, που εφαρμόζονται από το κεντρικό κράτος.

Η προσέγγιση αυτή αναδεικνύει το ρόλο, όχι μόνο των υπο-εθνικών, αλλά και των υπερ-εθνικών χωρικών ενοτήτων. Ιδιαίτερα οι υπερ-εθνικές χωρικές ενότητες μπορούν να αποτελούνται από διεθνείς συνεργασίες και μορφώματα που απαρτίζονται όχι μόνο από τα κράτη, αλλά και από τις περιφερειακές χωρικές μονάδες. Παραδείγματα τέτοιων οργανισμών αποτελούν πχ η Ευρωπαϊκή Ένωση, ή άλλες διεθνείς ενώσεις εκπροσώπησης περιφερειών. Σαν συνέπεια της σύγχρονης αυτής πραγματικότητας, το σύστημα αυτοδιοίκησης της κάθε χώρας επηρεάζει και ταυτόχρονα επηρεάζεται από την έκταση εφαρμογής των σύγχρονων μοντέλων ανάπτυξης.

Στο πλαίσιο αυτό των αναπτυξιακών διαδικασιών, εμφανίζεται, πέραν από τον όρο της *διοικητικής αποκέντρωσης*, εκείνος της *αποκέντρωσης της πολιτικής*, ο οποίος αναφέρεται στο βαθμό της μεταβίβασης της αποφασιστικής (και όχι μόνο εκτελεστικής) αρμοδιότητας στο περιφερειακό επίπεδο. Είναι σαφές ότι στο σύνολο της ευρωπαϊκής ηπείρου, παρατηρούμε τα τελευταία χρόνια μια γενική κίνηση, προς την κατεύθυνση της αποκέντρωσης – περιφερειοποίησης τόσο των θεσμών, όσο και των πολιτικών, σύμφωνα με την παραπάνω έννοια, όμως, οι τρόποι επίτευξης των στόχων αυτών ποικίλουν σημαντικά από τη μια χώρα στην άλλη, ακόμη και από τη μια περιφέρεια στην άλλη.⁴

Η πολύπλευρη πολυμορφία αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της ευρωπαϊκής τοπικής αυτοδιοίκησης. Η πολυμορφία αυτή απαντάται ενδεικτικά, σε σχέση με α) τη μορφή των πολιτικο-διοικητικών μορφωμάτων της τοπικής αυτοδιοίκησης, β) τον αριθμό και την ιεράρχηση των επάλληλων επιπέδων της υποεθνικής διακυβέρνησης της κάθε χώρας, γ) τα μεγέθη και τα χαρακτηριστικά των αντίστοιχων δομών, κα.

³ Βινιεράτου – Μποσινάκη Μ, Τουρή Μ., Δεληθέου Β., «Οι Διαδικασίες του Ευρωπαϊκού Περιφερειακού Προγραμματισμού και η Εξέλιξη της Τοπική Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα», *Επιθεώρηση Αποκέντρωσης, Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Περιφερειακής Ανάπτυξης*, Τεύχος 63, Αθήνα 2011, σελ. 67.

⁴ Saez Jean Pierre, «La longue marche de la decentralization des politiques culturelles en europe», 2006, [en ligne], 2006, disponible sur: <http://www.irma.asso.fr/spip.php?article4208>, pages 2-4

Σύμφωνα με τη μελέτη των Γκέκα Ρ. & Μήτσου Κ., «Ευρωπαϊκή Τοπική Αυτοδιοίκηση – Συγκριτικά Στοιχεία και Προοπτικές», που πραγματοποιήθηκε για την ΕΕΤΑΑ το 2011, μια «ποσοτική» κατηγοριοποίηση θα μπορούσε να επιχειρηθεί με βάση τα επάλληλα επίπεδα αυτοδιοίκησης που απαντώνται στις χώρες. Οκτώ ευρωπαϊκές χώρες (μικρές γεωγραφικά και δημογραφικά), διαθέτουν μία μόνο βαθμίδα τοπικής αυτοδιοίκησης, αυτή των πρωτοβάθμιων δομών με τη συνηθέστερη μορφή των δήμων. Δώδεκα «μεσαίες» σε μέγεθος χώρες που αντιστοιχούν στο 23% του ευρωπαϊκού πληθυσμού, διαθέτουν επιπλέον και δεύτερο επίπεδο αυτοδιοίκησης όπως επαρχίες, κομητείες, διοικητικά διαμερίσματα, κα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η Πορτογαλία, Ιρλανδία, Σουηδία. Τέλος, επτά μεγάλες χώρες που συγκεντρώνουν τα ¾ του ευρωπαϊκού πληθυσμού, διαθέτουν πρωτοβάθμιο, ενδιάμεσο και περιφερειακό επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, για τον καλύτερο συντονισμό των υπηρεσιών τους. Παραδείγματα αυτής της κατηγορίας αποτελούν η Γερμανία, η Γαλλία, το Βέλγιο και η Ισπανία.

Εξάλλου, το πληθυσμιακό μέγεθος των ΟΤΑ κυμαίνεται από μέσο όρο 1.640 κατοίκων στην Τσεχία, σε 140.000 κατοίκους στη Βρετανία. Επίσης, σε χώρες όπου οι πρωτοβάθμιοι ΟΤΑ είναι ιδιαίτερα μεγάλοι, εντοπίζονται ποικίλες υποδιαιρέσεις τους, οι οποίες ανάλογα με την τοποθέτηση του ΟΤΑ σε αστικό ή αγροτικό περιβάλλον, αποκαλούνται τομείς, διαμερίσματα, εκλογικές περιφέρειες, συνοικίες, επαρχίες, οικισμοί, κοινότητες, κα.

Σημαντική διαφοροποίηση συνιστούν και οι ΟΤΑ με διπλή φύση (πχ το Παρίσι και το Βουκουρέστι αποτελούν ταυτόχρονα πρωτοβάθμιους ΟΤΑ και κομητείες), καθεστώς που αρκετές χώρες έχουν επιλέξει για την καλύτερη διαχείριση ειδικών κοινωνικο-οικονομικών τοπικών συνθηκών.⁵

Τέλος, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, οι πρωτεύουσες αλλά και οι μεγάλες πόλεις διαθέτουν ιδιαίτερο θεσμικό αυτοδιοικητικό πλαίσιο, γεγονός που αναδεικνύει τη σημασία τους και τη διοικητική και οικονομική τους θέση.

⁵ Γκέκας Ρ. Μήτσου Κ., «Ευρωπαϊκή Τοπική Αυτοδιοίκηση – Συγκριτικά Στοιχεία και Προοπτικές», ΕΕΤΑΑ, 2011, σελ 49-55

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Η Διάρθρωση της Ευρωπαϊκής Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Χώρες με μια υπο-εθνική βαθμίδα διακυβέρνησης, πρώτου βαθμού (ΟΤΑ)			
Βουλγαρία	264 ΟΤΑ		
Εσθονία	227 ΟΤΑ (194 μη αστικοί δήμοι και 33 πόλεις)		
Κύπρος	524 ΟΤΑ (24 δήμοι, 491 κοινότητες)		
Λιθουανία	60 ΟΤΑ		
Λουξεμβούργο	116 ΟΤΑ		
Μάλτα	68 τοπικά συμβούλια		
Σλοβενία	210 ΟΤΑ		
Φινλανδία	416 ΟΤΑ		
Χώρες με δύο βαθμίδες υπο-εθνικής διακυβέρνησης			
Αυστρία	2.357 ΟΤΑ	9 κράτη	
Δανία	98 ΟΤΑ	5 περιφέρειες	
Ελλάδα	325 ΟΤΑ	13 αιρετές περιφέρειες	
Ιρλανδία	114 τοπικά συμβούλια	8 περιφερειακές αρχές	
Λετονία	527 ΟΤΑ	26 επαρχίες	
Ολλανδία	443 ΟΤΑ	12 επαρχίες	
Ουγγαρία	3.175 ΟΤΑ	19 κομητείες	
Πορτογαλία	308 ΟΤΑ	2 αυτόνομες περιφέρειες	
Ρουμανία	3.179 τοπικές αρχές	42 κομητείες	
Σλοβακία	2.891 ΟΤΑ	8 περιφέρειες	
Σουηδία	290 ΟΤΑ	20 κομητειακά συμβούλια	
Τσεχία		14 περιφέρειες	
Χώρες με τρεις βαθμίδες υπο-εθνικής διακυβέρνησης			
Βέλγιο	589 ΟΤΑ	10 επαρχίες	6 κοινότητες και περιφέρειες
Γαλλία	36.683 ΟΤΑ	100 διοικητικά διαμερίσματα	26 περιφέρειες
Γερμανία	12.312 ΟΤΑ	323 επαρχιακά διαμερίσματα	16 κρατίδια
Ην. Βασίλειο	434 τοπικές αυτοδιοικήσεις	34 κομητειακά συμβούλια + την περιοχή του Λονδίνου	3 αποκεντρωμένα έθνη
Ισπανία	8.111 ΟΤΑ	50 επαρχίες 314 κομητείες	17 αυτόνομες κοινότητες
Ιταλία	8.101 ΟΤΑ		16 περιφέρειες

Πηγή: Dexia, κατόπιν επεξεργασίας στο πλαίσιο της μελέτης Γκέκα Ρ, Μήτσου Κ., «Ευρωπαϊκή Τοπική Αυτοδιοίκηση – Συγκριτικά Στοιχεία και Προοπτικές», ΕΕΤΑΑ, 2011, σελ 45

Παράλληλα με την εικόνα που παρουσιάστηκε παραπάνω, η οποία διαμορφώθηκε με βάση την ιστορία των κοινωνιών και των θεσμών της κάθε χώρας, εδώ και αρκετές δεκαετίες, παγιώνεται σταδιακά μια τάση μεταρρυθμίσεων με δύο βασικές κατευθύνσεις, που έχουν ενθαρρυνθεί σημαντικά μέσα από την εφαρμογή της περιφερειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης: 1) συνένωση των μικρών

πρωτοβάθμιων ΟΤΑ σε μεγαλύτερα σχήματα, και 2) ενίσχυση του ρόλου της περιφέρειας.⁶

1.2 ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Οι αναπτυγμένες δημοκρατίες κατηγοριοποιούνται συνήθως, με κριτήρια, το πολίτευμά τους, το ρόλο του τοπικού – περιφερειακού ελέγχου και το σύστημα σχέσεων κέντρου – περιφέρειας, σε τρεις ομάδες: α) αυτές που ακολουθούν το γαλλικό – ναπολεόντειο μοντέλο, β) το αγγλο-σαξονικό μοντέλο και γ) το μικτό ευρωπαϊκό σύστημα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Ταξινόμηση χωρών της Ευρώπης σύμφωνα με την ανάλυση Hesse & Scharpe (1991), κατόπιν επεξεργασίας στοιχείων από Χλέπα Ν. (2005)⁷

Μοντέλο	ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ	ΌΓΚΟΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΩΝ	ΒΑΘΜΟΣ ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΑΣ	ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
Ναπολεόντειο	Ισχυρό	Μικρός	Χαμηλός	Ισχυρός
Αγγλοσαξονικό	Αδύναμο	Μεγάλος	Υψηλός	Ασθενής
Βόρειο – Κεντρο-ευρωπαϊκό	Ισχυρό	Μεγάλος	Υψηλός	Ισχυρός

Στον πρώτο τύπο, εντάσσονται κράτη που ανήκουν στην «ναπολεόντειο» ομάδα χωρών. Πρόκειται, για μια κατηγορία που εν πολλοίς ταυτίζεται, με μια «νοτιοευρωπαϊκή» κυρίως ομάδα χωρών, αφού αποτελείται από την Ελλάδα, τη Γαλλία, την Ιταλία, την Ισπανία, και την Πορτογαλία, ενώ το Βέλγιο κατατάσσεται από κάποιους μελετητές σε αυτή την ομάδα, και από άλλους στην Τρίτη ομάδα του βόρειου και κεντρο-ευρωπαϊκού μοντέλου. Στον δεύτερο, «αγγλοσαξονικό» τύπο, εντάσσονται μόνο δύο κράτη, δηλ. το Ην. Βασίλειο και η Ιρλανδία. Στη συγκεκριμένη ομάδα χωρών, ο πολιτικός ρόλος της τοπικής ηγεσίας και δημοκρατίας δεν θεωρείται σημαντικός, κυρίως λόγω της έλλειψης, κατά κανόνα, άμεσα

⁶ Υπ. Εσωτερικών, Αποκέντρωσης & Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, Αιτιολογική Έκθεση του σχεδίου νόμου «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης», 2010, σελ 2-4.

⁷ Hesse, J.J. / Scharpe, L. J. (ed.), Local Government and Urban Affairs in International Perspective: Analyses of 20 Western Industrialised Countries, *Nomos Verlagsgesellschaft*, Baden-Baden 1991, σ. 604 επ, σύμφωνα με τη Μελέτη Αναδιάρθρωσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας, ΕΚΔΔΑΑ, 2007

εκλεγμένου αιρετού δημάρχου. Τέλος, στον τρίτο, «βόρειο και μεσευρωπαϊκό» τύπο εντάσσονται τα σκανδιναβικά κράτη, οι γερμανόφωνες χώρες (συμπεριλαμβανόμενης της Ελβετίας) και η Ολλανδία.⁸

Σε μια παραλλαγή αυτής της κατηγοριοποίησης, μελετητές, όπως ο J. Loughlin, εξετάζουν επιπρόσθετα την «τυπολογία δημοκρατικών παραδόσεων»⁹, και διαχωρίζουν κι άλλο το βόρειο και κεντρο-ευρωπαϊκό σύστημα, διακρίνοντας ανάμεσα στις γερμανικές και τις σκανδιναβικές παραδόσεις.

Επιπλέον, επισημαίνεται η ιδιαιτερότητα των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, στις οποίες, κατά τα πρόσφατα χρόνια, τα πρότυπα διακυβέρνησης της δύσης μεταφέρθηκαν αυτούσια και χωρίς επεξεργασία και προσαρμογή. Δηλαδή, σε αντίθεση με τις άλλες χώρες όπου οι θεσμοί της δυτικής δημοκρατίας αποτελούν προϊόν ενδογενούς εξέλιξης και κοινωνικής διεργασίας, στις πρώην κομμουνιστικές δημοκρατίες, τα αντίστοιχα μοντέλα «εμφυτεύτηκαν» έξωθεν, και στη βάση αυτών, άρχισαν εκ των υστέρων να διαπλάθονται οι αντιδράσεις και οι τοποθετήσεις των κοινωνικών ομάδων.¹⁰

Αντίστοιχα, σε πολλές από τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου κατακτήσεις, ανώμαλες πολιτικά περίοδοι ή και η ίδια η γεωγραφική τους θέση συνέβαλαν στην πρόσληψη, ιστορικά, ετερόκλητων επιρροών.

Στην πραγματικότητα, οι ήδη διαμορφωμένες τυπολογίες αδυνατούν να καταγράψουν πλήρως, όλες τις ιδιαιτερότητες και τις επιπτώσεις τους στη λειτουργία της δημοκρατίας στις αντίστοιχες χώρες. Ενδεικτικά, μπορούν να επισημανθούν ομάδες ευρωπαϊκών χωρών με παρόμοια χαρακτηριστικά.¹¹

⁸ ΕΠ Διοικητική Μεταρρύθμιση, «Εκπόνηση Μελέτης για την Τοπική Διακυβέρνηση στις Χώρες της Ε.Ε. και Ανάδειξη Καλών Πρακτικών», ανάκτηση από www.epdm.gr/Uploads/Files/.../BASELINE_STUDY_FINAL_GR.doc, σελ 42-46.

⁹ Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., "The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe", Oxford University Press, 2011, p.11.

¹⁰ Coulson A, Campbell A., "Local Government in Central and Eastern Europe", Routledge 2008.

¹¹ Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., "The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe", Oxford University Press, 2011, p.14.

1.2.1. Τα Βρετανικά νησιά (Ην. Βασίλειο, Ιρλανδία)

ΓΡΑΦΗΜΑ 1: Οι Βρετανικές νήσοι

Πηγή www.fewo-ami.de

Οι δύο χώρες που ανήκουν στην ομάδα αυτή (Ην. Βασίλειο – Ιρλανδία) εμφανίζουν υψηλό επίπεδο συγκεντρωτισμού, με πρωταγωνιστή το κέντρο της κυβέρνησης της χώρας και το κοινοβούλιο, και πολύ χαλαρή τοπική αυτοδιοίκηση, η οποία αναπτύχθηκε χωρίς δομημένο διοικητικό δίκαιο και επαρκή συνταγματική κατοχύρωση (ειδικά στη Βρετανία – χώρα χωρίς γραπτό σύνταγμα - δεν υπήρχε μέχρι πρόσφατα νομοθετικό κείμενο που να κατοχυρώνει τους θεσμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης και να ρυθμίζει τις αρμοδιότητές της). Αυτό οδήγησε σε θεσμούς που αναπτύχθηκαν ad hoc, συχνά με σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στις επιμέρους γεωγραφικές περιοχές.¹²

Ιδιαίτερα αδύναμο είναι το μεσαίο επίπεδο αυτοδιοίκησης στις χώρες αυτές. Οι πρόσφατες προσπάθειες ανάπτυξης τοπικών συστημάτων διακυβέρνησης είχαν λίγα αποτελέσματα σε δύο χώρες όπου η συμμετοχική δημοκρατία (πχ δημοψήφισμα, τοπικές συνελεύσεις των πολιτών, κα) έχει ελάχιστη παράδοση και κυριαρχεί ο διπολισμός και η πολιτική έκφραση μέσω των κυρίαρχων κομματικών σχηματισμών τόσο στο κέντρο, όσο και στην περιφέρεια. Αυτό παρέχει στην κυβέρνηση τη δυνατότητα ανατρεπτικών παρεμβάσεων απέναντι στην τοπική αυτοδιοίκηση, όποτε

¹² John P. & Copus C., “The United Kingdom: Is there really an Anglo model?”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011, pages 28-45.

αυτό κρίνεται απαραίτητο, επιτρέποντας στις πολιτικές ελίτ να λαμβάνουν κρίσιμες αποφάσεις, ακόμη και να αναμορφώνουν τους διοικητικούς θεσμούς.¹³

Στη Βρετανία, σήμερα, εξακολουθεί να απουσιάζει η ουσιαστική θεσμική κατοχύρωση της αυτονομίας της τοπικής αυτοδιοίκησης, ενώ οι αλλαγές στη δομή, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες των βαθμίδων αποφασίζονται κατά περίπτωση από το Κοινοβούλιο.¹⁴ Η Βρετανία απαρτίζεται από τέσσερις περιοχές εθνοτήτων: Αγγλία, Σκωτία, Ουαλία, Βόρεια Ιρλανδία, με την τοπική αυτοδιοίκηση να απαρτίζεται από¹⁵

Αγγλία	- 34 επαρχιακά Συμβούλια
	- 238 Τοπικά Συμβούλια εκτός των μεγάλων αστικών κέντρων
	- 32 Κομητείες του Λονδίνου
Σκωτία	- 32 Ενιαία Συμβούλια
Ουαλία	- 22 Ενιαία Συμβούλια
Βόρεια Ιρλανδία	- 26 Συμβούλια αγροτικών περιοχών

Οι περισσότερες περιοχές του Ην. Βασιλείου διαθέτουν ένα μόνο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης. Στην πρωτεύουσα, η Αρχή του Μείζονος Λονδίνου καλύπτει το σύνολο της μητροπολιτικής αυτής περιφέρειας, που απαρτίζεται από 32 επιμέρους Κομητείες. Οι αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης εκτείνονται σε θέματα εκπαίδευσης, κοινωνικών υπηρεσιών, τοπικού οδικού δικτύου και μεταφορών, προστασίας καταναλωτή, περιβάλλοντος, διαχείρισης των αποβλήτων, υπηρεσιών αναψυχής, καθώς και αναπτυξιακού σχεδιασμού. Οι πόροι που της διατίθενται ανέρχονται στο 1/3 της δημόσιας δαπάνης και 10% του ΑΕΠ.¹⁶

Από την άλλη μεριά, η ιρλανδική διοίκηση, παρά τις βρετανικές της επιρροές, ακολουθεί συχνά πρότυπα του γαλλικού μοντέλου. Στη χώρα έχει θεσμοθετηθεί ένα σύστημα 2 βαθμίδων τοπικής αυτοδιοίκησης: Η ανώτερη βαθμίδα αποτελείται από 29 συμβούλια Κομητειών και 5 συμβούλια των μεγάλων πόλεων. Η κατώτερη, αποτελείται από τα 80 συμβούλια μικρών χωρικών ενοτήτων, όπως μικρών πόλεων

¹³ John P. & Copus C., “The United Kingdom: Is there really an Anglo model?”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011, page 45.

¹⁴ Γκέκας P. Μήτσου Κ., «Ευρωπαϊκή Τοπική Αυτοδιοίκηση – Συγκριτικά Στοιχεία και Προοπτικές», ΕΕΤΑΑ, 2011, σελ 267-277.

¹⁵ Council of European Municipalities and Regions (CEMR), “Local and Regional Government in Europe, Structures and Competences”, 2011, pages 52- 54.

¹⁶ John P. & Copus C., “The United Kingdom: Is there really an Anglo model?”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011, pages 31-35.

και αγροτικών περιοχών.¹⁷ Όμως, στην πραγματικότητα καμία από τις βαθμίδες αυτές δεν αντιστοιχεί στην Περιφέρεια. Υπάρχουν μόνο 8 διοικητικές (μη αιρετές) περιφέρειες, με αντικείμενο συγκεκριμένες υπηρεσίες (πχ υγειονομικές) και τη χάραξη περιφερειακής ανάπτυξης.

Οι θεσμοθετημένες αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι: κατασκευές και δόμηση, οδικές μεταφορές και ασφάλεια, ύδρευση και αποχέτευση, σχεδιασμός και οικονομική ανάπτυξη, περιβαλλοντική προστασία, αναψυχή, γεωργία, υγεία, παιδεία. Οι πόροι της ΤΑ προέρχονται σε σημαντικό βαθμό από τον φόρο ακίνητης περιουσίας και από κρατικές επιχορηγήσεις, κυρίως σε ότι αφορά τις επενδύσεις και τα λειτουργικά έξοδα.¹⁸

Το πλαίσιο μέσα στο οποίο ασκεί τις αρμοδιότητές της η τοπική αυτοδιοίκηση θεωρείται αρκετά περιορισμένο αφού το κράτος διατηρεί εκτεταμένα δικαιώματα εποπτείας και ελέγχου. Μάλιστα σε θέματα παιδείας, δημόσιας ασφάλειας και κράτους πρόνοιας, το κεντρικό κράτος έχει την κύρια ευθύνη με την αυτοδιοίκηση να παίζει πολύ περιορισμένο ρόλο, ενώ και σε πολλούς άλλους τομείς, η κεντρική διοίκηση καθορίζει το γενικό κανονιστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο οι τοπικοί φορείς μπορούν να κινηθούν, σε ένα ρόλο αρκετά διεκπεραιωτικό.¹⁹

¹⁷ Council of European Municipalities and Regions (CEMR), “Local and Regional Government in Europe, Structures and Competences”, 2011, pages 27-29.

¹⁸ Γκέκας Ρ. Μήτσου Κ., «Ευρωπαϊκή Τοπική Αυτοδιοίκηση – Συγκριτικά Στοιχεία και Προοπτικές», ΕΕΤΑΑ, 2011, σελ. 278-289.

¹⁹ Loughlin J., “Ireland: Halting Steps towards Local Democracy”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011, pages 49-65.

1.2.2. Κεντρική Ευρώπη - Οι χώρες του Ρήνου (Γερμανία, Αυστρία, Ολλανδία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Ελβετία)

ΓΡΑΦΗΜΑ 2: Οι Χώρες του Ρήνου

Πηγή Commons.wikimedia.org

Αν και με ορισμένες επιρροές από την εποχή της γαλλικής τους κατάκτησης, το 19^ο αιώνα, οι χώρες αυτές φέρουν καθαρά, τα κοινά χαρακτηριστικά που ανήκουν στο γερμανικό σύστημα. Ιδιαίτερα οι νοτιότερες χώρες αυτής της ομάδας υιοθέτησαν σε ένα βαθμό τη γαλλική διοικητική δομή με χαρακτηριστικό γνώρισμα την ύπαρξη του νομού, όμως παρέμειναν έντονα αποκεντρωμένες, με αισθητές τις παραδόσεις που ανήκουν στη δομή των ομοσπονδιακών κρατών. Εκφάνσεις των χαρακτηριστικών αυτών, συνιστούν, ενδεικτικά, είτε οι επιμέρους γλωσσικές κοινότητες, είτε ο σχηματισμός, στο εσωτερικό των χωρών, σημαντικά αυτόνομων περιφερειών - κρατιδίων.

Ιδιαίτερα η Γερμανία, Αυστρία και Ελβετία είναι καθαρά και τυπικά ομοσπονδιακά κράτη, με παραδόσεις αυτοδιακυβέρνησης των κρατιδίων – περιφερειών τους που ανατρέχουν μακριά στο παρελθόν. Όλες οι χώρες της ομάδας αυτής διαθέτουν έντονο το χαρακτηριστικό της συμμετοχικής δημοκρατίας, όπου η εκτελεστική εξουσία μοιράζεται έτσι ώστε να εκπροσωπούνται οι σημαντικότερες πολιτικές δυνάμεις, και όχι αποκλειστικά το κόμμα της πλειοψηφίας, ενώ είναι ιδιαίτερα σύνηθες να

σχηματίζονται κυβερνήσεις συνεργασίας - συνασπισμών.²⁰ Οι μέθοδοι συμμετοχικής δημοκρατίας είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένες έτσι ώστε οι επιμέρους κοινωνικές ομάδες αλλά και τα άτομα να διαθέτουν κανάλια έκφρασης και επιρροής στη λήψη των αποφάσεων. Οι θεσμοί της αυτοδιοίκησης εδώ είναι ισχυρά κατοχυρωμένοι, με πολιτική αυτονομία, που συνεπάγεται ευρείες αρμοδιότητες και σημαντική δημοσιονομική ανεξαρτησία.²¹

Η πραγματικότητα αυτή στις χώρες της συγκεκριμένης ομάδας, διαμορφώθηκε και σμιλεύθηκε μέσα από την κοινωνικο-πολιτική τους ιστορία και τις παραδόσεις διακυβέρνησης που από τα μεσαιωνικά ήδη χρόνια κυριάρχησαν στα συστήματα διακυβέρνησης αυτών των λαών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ολλανδία, όπου οι πόλεις και οι επαρχίες διαδραμάτισαν κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση του κράτους, σε όλη τη διαδρομή του. Ήδη απ τους ρωμαϊκούς χρόνους οι πόλεις και επαρχίες απολάμβαναν σημαντική αυτονομία, η οποία αυξήθηκε μετά τον 8οετή πόλεμο ανεξαρτησίας κατά των Αψβούργων το 16^ο αιώνα. Η «Δημοκρατία των Επτά Ενωμένων Επαρχιών» του 1588, υπήρξε ένα κρατικό μόρφωμα όπου η εξουσία ανήκε στις επαρχίες ενός ομοσπονδιακού μηχανισμού, ενώ οι ίδιες με τη σειρά τους είχαν ισχυρή εξάρτηση από τους δήμους.²² Η κουλτούρα διακυβέρνησης που αναπτύχθηκε με την επίδραση του εμπορικού πνεύματος των ολλανδών αλλά ακόμη και το «ήθος» του Καλβινισμού, είχε ως βασικά χαρακτηριστικά τον αυτοσχεδιασμό και την οριζόντια διαβούλευση ανάμεσα σε «εταίρους» σημαντικά αλληλοεξαρτώμενους, οι οποίοι εκπροσωπούσαν μια ποικιλία ομάδων (τοπικών, επαγγελματικών, θρησκευτικών, κλπ), παγιώνοντας σταδιακά μια σταθερή συνεργασία ανάμεσα στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα.

Το σύγχρονο ολλανδικό πρότυπο διακυβέρνησης βασίζεται σε μια κουλτούρα διαλόγου και αποτελεί ένα σύστημα συζητήσεων και διαβουλεύσεων - συναθροίσεων. Θεωρείται πρότυπο συναινετικής δημοκρατίας. Αυτό είναι ιδιαίτερα αισθητό στην τοπική πολιτική σκηνή, όπου κυριαρχεί η συμμετοχή στο σχεδιασμό της πολιτικής και της αναπτυξιακής στρατηγικής. Βασικό χαρακτηριστικό των ολλανδικών δημοκρατικών θεσμών είναι το απόλυτα αναλογικό εκλογικό σύστημα,

²⁰ Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe”, Oxford University Press, 2011, pages 12-14.

²¹ ΕΠ Διοικητική Μεταρρύθμιση, «Εκπόνηση Μελέτης για την Τοπική Διακυβέρνηση στις Χώρες της Ε.Ε. και Ανάδειξη Καλών Πρακτικών», ανάκτηση από www.epdm.gr/Uploads/Files/.../BASELINE_STUDY_FINAL_GR.doc, σελ 42-46.

²² Association of Netherlands Municipalities “Local Government in the Netherlands”, 2007

όπου κανένα «κατώφλι» δεν απαιτείται για τη θέση υποψηφιότητας.²³ Σε μια χώρα που κυριαρχείται από κοινωνικό και πολιτισμικό πλουραλισμό, με μεγάλες κοινωνικο-πολιτικές και θρησκευτικές διαφοροποιήσεις, η προϋπόθεση αυτή οδηγεί σε κομματικό κατακερματισμό, τέτοιο ώστε κανένα κόμμα δεν είναι δυνατό ανέλθει μόνο του στην εξουσία, αλλά συνήθως, η κυβέρνηση σχηματίζεται μέσα από συνασπισμούς.²⁴

Η τοπική διακυβέρνηση στην Ολλανδία ασκείται από 12 Επαρχίες και 443 Δήμους, ενώ εντοπίζεται στη χώρα αυτή και ο τομεακός θεσμός των «Υδροσυμβουλίων» (“Waterschappen”), μηχανισμού που επιτρέπει την αποκεντρωμένη διοίκηση των θεμάτων υδατικών πόρων και διαχείρισης των υδάτων.²⁵ Αν και οριοθετούνται μέσα στα πλαίσια γενικών κατευθυντήριων γραμμών που τίθενται από το κεντρικό κράτος, οι τοπικές αυτοδιοικήσεις των Δήμων διαθέτουν αρκετή ελευθερία χάραξης δικής τους πολιτικής και επιδίωξης δικών τους τοπικών στόχων. Οι βασικές τους αρμοδιότητες αφορούν κυρίως το χωροταξικό σχεδιασμό, εκπαίδευση, θέματα υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, πολιτισμό και αναψυχή, μεταφορές, περιβάλλον.

Οι Επαρχίες ασκούν την εποπτεία στους Δήμους και στα «Υδροσυμβούλια»,²⁶ και διαθέτουν επιπρόσθετες αρμοδιότητες σε θέματα περιβάλλοντος, γεωργίας, οικονομικής ανάπτυξης και φροντίδας των νέων. Συνιστούν το «συνδεδετικό κρίκο» ανάμεσα στην πρωτοβάθμια αυτοδιοίκηση και την κεντρική διοίκηση. Αν και 80% των πόρων τους προέρχονται από το κεντρικό κράτος, οι τοπικές αυτοδιοικήσεις διατηρούν και πάλι ευελιξία και αυτονομία, αφού οι μισοί από αυτούς συνιστούν πάγια, γενική επιχορήγηση (χωρίς προϋποθέσεις ή δεσμεύσεις για την τοπική αυτοδιοίκηση), ενώ στους υπόλοιπους, τίθενται μόνο γενικά πλαίσια στόχων. Άλλωστε οι ίδιες οι κεντρικές υπηρεσίες εξαρτώνται σε πολλά σημεία από τις αυτοδιοικήσεις για την άσκηση, από κοινού με αυτές, της πολιτικής τους σε τοπικό επίπεδο. Επιπλέον, οι δήμοι διαθέτουν και δικό τους φοροεισπρακτικό μηχανισμό και

²³ Hendriks F., & Schaap L., “The Netherlands: Subnational Democracy and the Reinvention of Tradition”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011, pages 97-119.

²⁴ ΕΠ Διοικητική Μεταρρύθμιση, «Εκπόνηση Μελέτης για την Τοπική Διακυβέρνηση στις Χώρες της Ε.Ε. και Ανάδειξη Καλών Πρακτικών», ανάκτηση από www.epdm.gr/Uploads/Files/.../BASELINE_STUDY_FINAL_GR.doc, σελ 136-141.

²⁵ www.wikipedia.org

²⁶ <https://www.government.nl/topics/environment/contents/roles-and-responsibilities-of-provincial-government-municipal-governments-and-water-authorities>

εισπράττουν κυρίως φόρο ακίνητης περιουσίας, αποκομίδης απορριμάτων και αποχέτευσης.²⁷

Αν και εκτός της ΕΕ, δεν μπορούμε παρά να κάνουμε μια ιδιαίτερη αναφορά στην Ελβετία, την οποία πολλοί ερευνητές παρουσιάζουν ως ένα πρότυπο ευρωπαϊκής χώρας όπου η τοπική δημοκρατία είναι εξίσου σημαντική με την εθνική. Χώρα με έντονες γεωγραφικές και πολιτισμικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις ορεινές και τις πεδινές περιοχές της, στις 4 γλωσσικές κοινότητες, ακόμη και ανάμεσα στις ρωμαιοκαθολικές και προτεσταντικές περιοχές, υποδιαιρείται σε 26 Καντόνια και 2596 Δήμους που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση τοπικής συνείδησης στους πολίτες.

Αν και τυπικά θεωρούνται ισότιμες δομές, στην πραγματικότητα οι ανάγκες και οι δυνατότητες των Καντονιών και των Δήμων διαφοροποιούνται ανάλογα με το μέγεθος, την οικονομία και τα ιδιαίτερα προβλήματά τους.²⁸ Σύμφωνα με το εθνικό σύνταγμα της ομοσπονδίας, έχουν όλες τις εξουσίες – αρμοδιότητες που δεν έχουν ρητά ανατεθεί σε ανώτερο διοικητικό επίπεδο. Διέπονται από την αρχή της αυτονομίας σύμφωνα με την οποία οι κατώτερες μονάδες αποφασίζουν οι ίδιες και υλοποιούν τη δική τους οργάνωση λειτουργίας τους. Έτσι, οι ελβετικές μονάδες αυτοδιοίκησης και των δύο βαθμίδων (ακόμα και οι Δήμοι) έχουν δική τους νομοθετική και εκτελεστική εξουσία, όπως τα κράτη. Καθορίζουν το πολιτικό και εκλογικό τους σύστημα και διαθέτουν ευρύτατες αρμοδιότητες αλλά και τεράστια δημοσιονομική αυτονομία. Τα Καντόνια και οι Δήμοι εισπράττουν, διαχειρίζονται και καθορίζουν το ύψος των φόρων πάνω στο εισόδημα και την ακίνητη περιουσία, φόροι που ανέρχονται στο 70% του συνόλου εκείνων που πληρώνει ο ελβετός πολίτης.²⁹

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι για τους Δήμους υπάρχουν δύο συστήματα δομής των νομοθετικών τους οργάνων. Κάποιοι διαθέτουν κοινοβούλιο, ενώ άλλοι διαθέτουν «δημοτική συνέλευση», δηλαδή σύνοδο όλων των πολιτών, σε μια παράδοση άμεσης δημοκρατίας αντίστοιχη με την «εκκλησία του δήμου»,

²⁷ Γκέκας Ρ. Μήτσου Κ., «Ευρωπαϊκή Τοπική Αυτοδιοίκηση – Συγκριτικά Στοιχεία και Προοπτικές», ΕΕΤΑΑ, 2011, σελ. 356-367.

²⁸ www.wikipedia.org

²⁹ Bulliard P., “Local Government in Switzerland”, in *The Place and Role of Local Government in Federal Systems*, Steytler 2005, pages 223-231.

σύμφωνα με το αρχαιοελληνικό πρότυπο. Και τα δύο όργανα έχουν ελεγκτικό και καθοδηγητικό ρόλο σε σχέση με τη δραστηριότητα του εκτελεστικού οργάνου.³⁰

Αξίζει παράλληλα να αναφερθεί κανείς στις μεγάλες ιδιαιτερότητες του ελβετικού πολιτικού συστήματος, οι οποίες τοποθετούν τη χώρα σχεδόν στην ιδανική μορφή του μοντέλου της συναινετικής δημοκρατίας:

- Το πρώτο χαρακτηριστικό είναι η άμεση δημοκρατία μέσω του δημοψηφίσματος, θεσμός που αντιπροσωπεύει όχι απλά μια διαδικασία συμμετοχής για τους πολίτες, αλλά την ενσάρκωση και πραγμάτωση της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας για την πολιτική αντίληψη στη χώρα αυτή. Υποχρεωτικό είναι το δημοψήφισμα ενόψει οποιασδήποτε συνταγματικής αναθεώρησης ή επικύρωσης συμφωνίας για συμμετοχή της χώρας σε διεθνείς οργανισμούς (όπως πχ η ΕΕ). Η προσφυγή σε δημοψήφισμα γίνεται επίσης ενόψει της ψήφισης νόμων, διαταγμάτων, διεθνών συνθηκών, ακόμη και πολυμερών συμφωνιών εναρμόνισης του δικαίου, εφόσον αυτό ζητηθεί από 50.000 πολίτες ή 8 Καντόνια μέσα σε προθεσμία 100 ημερών.
- Άλλα χαρακτηριστικό στοιχείο είναι η αρχή της συμμετοχής των σημαντικότερων κομματικών σχηματισμών στην εξουσία. Ειδικότερα, στην Ελβετία, η κυβέρνηση ασκείται από ένα επταμελές «Ομοσπονδιακό Συμβούλιο», του οποίου τα μέλη εκλέγονται από το κοινοβούλιο και καθένα έχει τη ευθύνη συγκεκριμένου υπουργείου. Ανάμεσά τους εκλέγεται και ο Πρόεδρος της Συνομοσπονδίας, ο οποίος αναλαμβάνει και τις αρμοδιότητες αντιπροσώπευσης για ένα χρόνο. Στο σχηματισμό της κυβέρνησης συμμετέχουν σε εθελοντική βάση και κατ' αναλογία, στελέχη των τεσσάρων σημαντικότερων κομμάτων.³¹

Η Ελβετία είναι μια χώρα όπου η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας βρίσκει σχεδόν την ιδανική της ενσάρκωση σε όλα τα επίπεδα διοικητικής και πολιτικής οργάνωσης. Αυτό συνεπάγεται ότι το ίδιο το εθνικό κράτος είναι, ολοκληρωτικά, προϊόν «από κάτω προς τα επάνω» διαδικασιών, και η υπο-εθνική - τοπική δημοκρατία είναι σχεδόν εξ' ίσου σημαντική με την εθνική.³²

³⁰ Ladner A., "Switzerland: Subsidiarity, Power-Sharing, and Direct Democracy", in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., *The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*, Oxford University Press, 2011, pages 204-206.

³¹ www.wikipedia.org

³² Ladner A., "Switzerland: Subsidiarity, Power-Sharing, and Direct Democracy", in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., *The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*, Oxford University Press, 2011, page 215.

1.2.3. Οι σκανδιναυϊκές χώρες (Σουηδία, Νορβηγία, Φινλανδία, Δανία)

ΓΡΑΦΗΜΑ 3: Οι Σκανδιναυϊκές Χώρες

Πηγή www.freeworldmaps.net

Το σύστημα των σκανδιναυϊκών χωρών είναι ιδιαίτερο και διακριτό σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Βασικό του χαρακτηριστικό, η ισχυρότατη δημοσιονομική αυτονομία των δήμων και η ανάθεση σε αυτούς, σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα, του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας. Οι τοπικοί φορείς είναι αρκετά ισχυροί, μέσα όμως στο νομοθετικό πλαίσιο που ορίζουν τα εθνικά κοινοβούλια, δηλαδή χωρίς τη νομοθετική αυτονομία των ομοσπονδιακών κρατών. Οι σκανδιναυϊκές χώρες αποτελούν έτσι ένα μίγμα αγγλοσαξονικής και γερμανικής επιρροής αφού συνδυάζουν συγκέντρωση εξουσιών στο κέντρο με πολύ χαλαρό ενδιάμεσο χωρικό επίπεδο αυτοδιακυβέρνησης, αλλά και ισχυρό ρόλο των δήμων, σε συνδυασμό με συναινετικό σύστημα ανάδειξης της εκτελεστικής εξουσίας. Οι χώρες αυτές, για πολλά χρόνια φτωχές και αραιοκατοικημένες, ανέπτυξαν από την αρχή μικρές κοινότητες με ισχυρούς εσωτερικούς δεσμούς, στις οποίες, μέχρι σήμερα οι πολίτες αισθάνονται να ανήκουν και να εμπιστεύονται τους τοπικούς τους άρχοντες.³³

Σύμφωνα με την αξιολόγηση της Παγκόσμιας Τράπεζας που ακολουθεί, η Δανία, Σουηδία και Φινλανδία εμφανίζουν τους καλύτερους δείκτες διακυβέρνησης στην Ευρώπη, με χαρακτηριστικά που μαρτυρούν μεταξύ άλλων την αξιοπιστία της τοπικής στους διακυβέρνησης.

³³ Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., "The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe", Oxford University Press, 2011, pages 9-19.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Αξιολόγηση Διακυβέρνησης στην Ευρώπη (Δανία, Σουηδία, Φινλανδία)

Χώρα	Συμμετοχή και Λογοδοσία	Πολιτική σταθερότητα και απουσία βίας	Αποτελεσματικότητα διακυβέρνησης	Ποιότητα των ρυθμίσεων	Κράτος Δικαίου	Έλεγχος της Διαφθοράς
Δανία	98,58/100	84,43/100	99,04/100	100/100	98,58/100	100/100
Σουηδία	99,05/100	88,21/100	98,56/100	97,13/100	99,53/100	99,04/100
Φινλανδία	97,16/100	94,34/100	99,52/100	99,04/100	100/100	98,09/100

Επεξεργασία από Ε.Π. Διοικητική Μεταρρύθμιση, «Μελέτη για την Τοπική Διακυβέρνηση στις Χώρες της ΕΕ και Ανάδειξη Καλών Πρακτικών», 2012

Σαν ενδεικτικό παράδειγμα, περιγράφεται η διαμόρφωση του διοικητικού – αυτοδιοικητικού συστήματος στη Σουηδία. Η Σουηδία πρωτοεμφανίστηκε ως κράτος το 1523 με τη διάλυση της Ένωσης Kalmar που περιελάμβανε τη Σουηδία, Δανία και Νορβηγία. Με την ενθρόνιση του νέου βασιλιά άρχισε να σχηματίζεται ένα ενιαίο, συγκεντρωτικό κράτος, με πολύ ισχυρή τη θέση του μονάρχη. Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα άρχισαν να συμβαίνουν στη χώρα κοινωνικοοικονομικές αλλαγές.

Η Σουηδία, όπως και άλλες σκανδιναυικές χώρες που μοιράζονται τα ίδια, δύσκολα μορφολογικά και κλιματολογικά χαρακτηριστικά της ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής τους, παρέμεινε επί μακρόν φτωχή, με τον πληθυσμό της να βασίζεται σε στοιχειώδεις γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Τα πρώτα πολιτικά δικαιώματα που αναγνωρίστηκαν εκείνη την εποχή ήταν πολύ περιορισμένα. Στη συνέχεια, όμως, η οικονομία της χώρας άλλαξε: ξεκίνησε η ανάπτυξη βιομηχανιών που βασίζονταν στην εκμετάλλευση φυσικών πόρων όπως η ξυλεία και ο ορυκτός πλούτος. Αναδείχθηκε η εργατική τάξη, και μαζί με αυτήν, επαγγελματικές οργανώσεις. Οι αξιώσεις για εκδημοκρατισμό μεγάλωναν, ώσπου το 1921 καθιερώθηκε το καθολικό δικαίωμα ψήφου. Ταυτόχρονα, οι εξουσίες του βασιλιά μειώθηκαν δραστικά.³⁴

Το άλλο κομβικό σημείο στην εξέλιξη της χώρας ήταν η καθιέρωση του κράτους – πρόνοιας, που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα μετά το β' παγκόσμιο πόλεμο. Το σουηδικό κοινωνικό σύστημα έδινε στο κράτος ιδιαίτερα αυξημένες αρμοδιότητες για τη διασφάλιση της ευημερίας των πολιτών, ενώ ταυτόχρονα υπηρετούσε δύο επιπλέον στόχους: α) την εξομάλυνση των ανισοτήτων ανάμεσα στους πλούσιους και τους λιγότερο προνομιούχους, και β) τη διασφάλιση για λογαριασμό των πολιτών, του

³⁴ Lidstrom A., “Sweden: Party-Dominated Subnational democracy Under Challenge?”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011, pages 262-263.

ελέγχου πάνω στη δίκαιη διαχείριση και αναδιανομή των φόρων.³⁵ Από το 1974 η Σουηδία είναι μια κοινοβουλευτική μοναρχία με τις εξουσίες του βασιλιά εξαιρετικά περιορισμένες. Θεμέλια του πολιτεύματος είναι ο κοινοβουλευτισμός, το αντιπροσωπευτικό σύστημα και η τοπική αυτοδιακυβέρνηση.

Η τοπική αυτοδιοίκηση περιλαμβάνει δύο βαθμίδες. Η πρώτη αποτελείται από 290 Δήμους και η δεύτερη από 20 Επαρχιακά Συμβούλια. Το μέγεθος των Δήμων ποικίλει από 2.600 κατοίκους (Bjurholm) σε 771.000 στη Στοκχόλμη.³⁶ Οι αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης κατοχυρώνονται σε θεμελιώδη εθνικά νομοθετήματα, και εξειδικεύονται κυρίως μέσα από το «δίκαιο των περιπτώσεων» (case law) στο πρότυπο των αγγλοσαξονικών χωρών. Οι αντίστοιχες αρμοδιότητες είναι δύο κατηγοριών: α) εκείνες που ασκούνται κατά παραχώρηση και για λογαριασμό του κράτους. Αυτές περιλαμβάνουν εκπαίδευση, κοινωνικές υπηρεσίες, σχεδιασμό - προγραμματισμό, οικοδομικές άδειες, περιβαλλοντικής προστασία. β) Άλλες, προαιρετικές, αρμοδιότητες, όπως ο πολιτισμός, η αναψυχή και η γενικότερη φροντίδα για την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής τους.³⁷

Τα Επαρχιακά Συμβούλια είναι κυρίως αρμόδια για την υγεία αλλά και για τη φροντίδα για τα ΑΜΕΑ. Επίσης έχουν αρμοδιότητα για περιφερειακούς πολιτιστικούς θεσμούς και για θέματα περιφερειακής ανάπτυξης. Το κύριο αποφασιστικό όργανο σε Δήμους και Επαρχίες είναι το συμβούλιο, που είναι αιρετό για τέσσερα χρόνια. Το Συμβούλιο διορίζει επιτροπές για διάφορα θέματα. Η διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων γίνεται συλλογικά στη Σουηδία, και ο προεδρεύων των εκτελεστικών – συλλογικών οργάνων έχει περισσότερο συντονιστικό και όχι αποφασιστικό ρόλο. Εξάλλου, ο προϊστάμενος της διοίκησης είναι ξεχωριστό, διοικητικό στέλεχος, και όχι ο πολιτικός προϊστάμενος.³⁸

Οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης στη Σουηδία δαπανούν περίπου το 44% της δημόσιας δαπάνης. Το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων τους, περίπου ποσοστό 70%, προέρχεται από έναν αναλογικό φόρο εισοδήματος, ο οποίος εισπράττεται από το

³⁵ ΕΠ Διοικητική Μεταρρύθμιση, «Εκπόνηση Μελέτης για την Τοπική Διακυβέρνηση στις Χώρες της Ε.Ε. και Ανάδειξη Καλών Πρακτικών», ανάκτηση από www.epdm.gr/Uploads/Files/.../BASELINE_STUDY_FINAL_GR.doc, σελ 164-169.

³⁶ Council of Europe, Country Reports, “Structure and Operation of Local and Regional Democracy – Sweden”, 2007

³⁷ BBSD, “Local Government in Sweden», 2005, www.vannas.de, pages 11-14

³⁸ Council of Europe, Country Reports, “Structure and Operation of Local and Regional Democracy – Sweden”, 2007.

κεντρικό κράτος για λογαριασμό της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ποσοστό 15-20% των εσόδων προέρχονται από επιχορήγηση του κεντρικού κράτους.³⁹

Οι σουηδοί είναι κατ'εξοχήν λαός που πιστεύει στις αξίες της μετα-βιομηχανικής εποχής, με έμφαση στην ευημερία, την ελευθερία της δημοκρατίας και της έκφρασης. Τα τελευταία όμως χρόνια παρατηρείται σημαντική μείωση της εμπιστοσύνης προς το πολιτικό τους σύστημα, η οποία ήταν εξαιρετικά μεγάλη κατά το παρελθόν. Το ίδιο πτωτική τάση εμφανίζει η συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, σε συλλογικούς φορείς, αλλά και στις ίδιες τις εκλογές.⁴⁰

1.2.4. Οι χώρες της νότιας Ευρώπης (Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα, Κύπρος, Μάλτα)

ΓΡΑΦΗΜΑ 4: Οι Χώρες της Νότιας Ευρώπης

Πηγή www.freeworldmaps.com

Η σημαντική επιρροή του ναπολεόντειου, γαλλικού μοντέλου διοίκησης αποτελεί βασικό κοινό χαρακτηριστικό του ευρωπαϊκού νότου, με μεγαλύτερη απόκλιση της Μάλτας και της Κύπρου, που δέχθηκαν ταυτόχρονα έντονη βρετανική επιρροή, και για ιδιαίτερους γεωπολιτικούς λόγους συνιστούν ειδικές περιπτώσεις. Σε όλες, η έμμεση δημοκρατία παίζει σημαντικότερο ρόλο από την άμεση συμμετοχή των πολιτών και η τελευταία δεν αποτελεί καθόλου αναπτυγμένο κομμάτι της πολιτικής κουλτούρας τους, ενώ κυριαρχεί το πλειοψηφικό σύστημα, σύμφωνα με το οποίο η παράταξη της σχετικής πλειοψηφίας κυβερνά χωρίς εκπροσώπηση άλλων δυνάμεων στα κέντρα αποφάσεων.⁴¹ Οι περισσότερες από αυτές τις χώρες έχουν συγκεντρωτική διοικητική και πολιτική δομή, και στο τοπικό επίπεδο κυριαρχούσαν μέχρι πρόσφατα

³⁹ Council of Europe, Country Reports “Structure and Operation of Local and Regional Democracy – Sweden”, 2007

⁴⁰ Lidstrom A., “Sweden: Party-Dominated Subnational democracy Under Challenge?”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011, page 279.

⁴¹ Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011, pages 9-19.

περισσότερο περιφερειακές μονάδες της κεντρικής διοίκησης (όπως ήταν για πολλά χρόνια στο παρελθόν οι νομοί και οι περιφέρειες), παρά θεσμοί τοπικής διακυβέρνησης.⁴² Τα τελευταία χρόνια πολλές από τις χώρες αυτές κάνουν σημαντικά ανοίγματα προς την ενδυνάμωση της συμμετοχής και της από κάτω προς τα πάνω λήψης των αποφάσεων, υιοθετώντας μέτρα που προσιδιάζουν στο γερμανικό μοντέλο της συναινετικής διακυβέρνησης.

Η γαλλική επανάσταση του 1789 αποτέλεσε σταθμό στη διαμόρφωση του σημερινού γαλλικού έθνους – κράτους, και ταυτόχρονα του διοικητικού συστήματος που το πρότυπό του κυριαρχεί στην ομάδα αυτή των χωρών. Σταδιακά, κάτω από την επίρροια της δημοκρατικής ιδεολογίας της επανάστασης, η έννοια του κράτους έγινε συνώνυμη με εκείνη του λαού, και όχι πλέον με εκείνη του μονάρχη, όπως στο παρελθόν. Στην ενιαία και αδιάσπαστη δημοκρατία του γαλλικού προτύπου οι τοπικές χωρικές ενότητες ξεκίνησαν – και ακόμη και σήμερα λειτουργούν – ως αντένες για τη μεταφορά της κρατικής διοίκησης από το κέντρο στην περιφέρεια.⁴³

Η Γαλλία συγκαταλέγεται ανάμεσα στις χώρες με τους περισσότερους και τους μικρότερους πληθυσμιακά, δήμους, με μέσο πληθυσμό των πρωτοβάθμιων ΟΤΑ τους 1720 κατοίκους. Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργούσε ο μεγάλος κατακερματισμός, οι γάλλοι εισήγαγαν από νωρίς το σύστημα των ενώσεων πόλεων και άλλων τοπικών φορέων. Χαρακτηριστικά, τέτοιες ενώσεις σήμερα είναι η Ένωση Μεγάλων Πόλεων, η Ομοσπονδία Δημάρχων Μεσαίων Πόλεων, η Ένωση Μικρών Δήμων και η Ένωση Αγροτικών Δήμων. Ειδικότερα οι σύνδεσμοι Δήμων πρωτοσυστάθηκαν το 1890, ενώ από το 1959 και μετά οι αρμοδιότητές τους ενισχύθηκαν θεσμικά. Στην ίδια κατεύθυνση ακολούθησαν νεώτερα νομοθετήματα από το 1990 και μετά, με στόχο την καλύτερη αναδιανομή των τοπικών φόρων και άλλων δημοτικών εισοδημάτων και τη μείωση των οργανωτικών αδυναμιών των πολύ μικρών ενοτήτων.⁴⁴

Τα συμβούλια των Διαμερισμάτων (μεσαία βαθμίδα αυτοδιοίκησης) έχουν στη διάθεσή τους σημαντικούς πόρους και γραφειοκρατικές – νομικές αρμοδιότητες.

⁴² Page E., Goldsmith M., «Central and Local Government Relations: A Comparative Analysis of West European Unitary States», Sage Publications, 1989, passim.

⁴³ Cole A., “France: Between Centralization and Fragmentation”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011, pages 308-330

⁴⁴ Γκέκας Ρ. Μήτσου Κ., «Ευρωπαϊκή Τοπική Αυτοδιοίκηση – Συγκριτικά Στοιχεία και Προοπτικές», ΕΕΤΑΑ, 2011, σελ. 220-236.

Είναι πάροχοι υπηρεσιών όπως κοινωνική πρόνοια, εκπαίδευση, τοπικό οδικό δίκτυο, αλλά και ελάχιστο εισόδημα.

Οι πόροι και οι αρμοδιότητες των Περιφερειών, οι οποίες πρωτοσυστάθηκαν το 1950, σαν αντένες της κεντρικής διοίκησης, ήταν για μεγάλο διάστημα περιορισμένοι. Μετά το 1986 εξελίχθηκαν σε βαθμίδα αυτοδιοίκησης, με άμεσα αιρετούς επικεφαλής και περιφερειακά συμβούλια, και έγιναν πολύ περισσότερο λειτουργικές, με σταδιακή μεταφορά προς αυτές αρμοδιοτήτων που σχετίζονται με την ευθύνη για την οικονομική ανάπτυξη της περιφέρειας συνολικά, την κατάρτιση, τις μεταφορές, και σημαντικά περιθώρια πρωτοβουλίας σε τομείς όπως ο πολιτισμός.⁴⁵

Οι κρατική επιχορήγηση αποτελεί σημαντικό μέρος των πόρων των τοπικών αυτοδιοικήσεων στη Γαλλία. Επιπλέον από το γενικό μέρος επιχορήγησης του κρατικού προϋπολογισμού, οι τοπικές αρχές λαμβάνουν ενίσχυση και από το λεγόμενο ταμείο αποκέντρωσης, σχεδιασμένο να χρηματοδοτεί την εκάστοτε μεταφορά αρμοδιοτήτων προς την τοπική αυτοδιοίκηση. Ακόμη, οι τοπικοί φορείς λαμβάνουν ειδικές επιχορηγήσεις για την κάλυψη επενδύσεων καθώς και για τον τομέα της παιδείας. Η συνταγματική αναθεώρηση του 2003 κατοχύρωσε την αρχή της δημοσιονομικής αυτονομίας της τοπικής αυτοδιοίκησης, ανοίγοντας το δρόμο στις τοπικές και περιφερειακές αρχές να συστήσουν και να λειτουργήσουν δικό τους φοροεισπρακτικό μηχανισμό.⁴⁶

Σαν συμπέρασμα, μπορεί να ειπωθεί ότι η Γαλλία έχει βιώσει περίπου τρεις δεκαετίες σημαντικών μεταρρυθμίσεων και αποκέντρωσης, που ανέδειξαν τον αποφασιστικό και αναπτυξιακό ρόλο της αυτοδιοίκησης όλως των βαθμίδων. Οι θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης έπαιξαν ουσιαστικότερο ρόλο στην εξέλιξη αυτή, μέσα από την αξίωση που εγείρεται στα ευρωπαϊκά κείμενα για ενεργό συμμετοχή των περιφερειών στη διαμόρφωση και τη διαχείριση των αναπτυξιακών προγραμμάτων, και, στην ουσία για πολιτική αυτονόμησή τους με στόχο τη διαμόρφωση της «Ευρώπης των Περιφερειών».⁴⁷ Στην πορεία αυτή, η χώρα υπερνίκησε μεταξύ άλλων, αρκετά από τα εμπόδια που παρενέβαλε η διοικητική και πολιτική ελίτ του κεντρικού κράτους στην

⁴⁵ La longue marche de la decentralization des politiques culturelles en europe” Jean pierre Saez, 2006, passim.

⁴⁶ ΕΠ Διοικητική Μεταρρύθμιση, «Εκπόνηση Μελέτης για την Τοπική Διακυβέρνηση στις Χώρες της Ε.Ε. και Ανάδειξη Καλών Πρακτικών», ανάκτηση από www.epdm.gr/Uploads/Files/.../BASELINE_STUDY_FINAL_GR.doc, σελ 63-66.

⁴⁷ Keating M., “The Invention of Regions – Political Restructuring and Territorial Government in Western Europe”, *Environment and Planning C: Government and Policy* 1997, volume 15, pages 383-398

αποκέντρωση. Όμως, απομένουν ακόμη σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της θεσμικής ενίσχυσης αλλά και της «από κάτω προς τα πάνω» ανάπτυξης μίας κουλτούρας πραγματικής συμμετοχικής δημοκρατίας, στη λειτουργία των χωρικών μονάδων της.⁴⁸

Ιδιαίτερη περίπτωση ημι-ομοσπονδιακού κράτους αποτελεί στην ομάδα αυτή η Ισπανία. Η εξέλιξη της τοπικής δημοκρατίας στη χώρα αυτή έχει σημειώσει σημαντικές επιτυχίες στο σύνολό της, και αξιοποιήθηκε εύστοχα, αφού κατόρθωσε να κατευνάσει τις τοπικιστικές διαφορές που ταλάνιζαν τη χώρα στο παρελθόν, συμβάλλοντας στην εθνική και πολιτική σταθερότητα, τη βελτίωση των δημοκρατικών διαδικασιών και το σεβασμό των μειονοτήτων, δημιουργώντας ένα περιβάλλον ισορροπιών και βοηθώντας στην καλλιέργεια ενός κλίματος εξωστρέφειας που τόσο είχε ανάγκη η χώρα αυτή για να λειτουργήσει ομαλά και να αναπτυχθεί.⁴⁹

Η Ισπανία αποτελείται από 17 Αυτόνομες Κοινότητες (που αντιστοιχούν σε περιφέρειες), οι οποίες έχουν συνταγματικά κατοχυρωμένη αυτονομία και διαθέτουν κοινοβουλευτικό σύστημα με νομοθετικά σώματα που εκλέγονται απευθείας από τους πολίτες τους. Οι πρόεδροι και οι εκλεγμένες τοπικές τους κυβερνήσεις λογοδοτούν στα τοπικά κοινοβούλια. Επιπλέον, υπάρχουν τρεις ακόμη τύποι εκλεγμένων τοπικών θεσμών στη χώρα αυτή: 50 Επαρχίες, 8.112 Δήμοι και 10 Νησιά. Περισσότεροι από το 85% των δήμων έχουν πληθυσμό μικρότερο από 5000 κατοίκους.⁵⁰

Οι Επαρχίες βασίζονται σε χωρικές διαιρέσεις του 19^{ου} αιώνα και περιλαμβάνουν διαδημοτικά συμβούλια που βοηθούν τους Δήμους για την καλύτερη οργάνωση, τη διαχείριση έργων και την αποτελεσματική παροχή των υπηρεσιών στους πολίτες. Αν και γενικά δεν προβλέπονται ιδιαίτερα σώματα εκπροσώπησης στις μητροπολιτικές περιοχές για την αποφυγή της σύγκρουσης συμφερόντων με την υπόλοιπη περιφέρεια, κάποιες ιδιαίτερες ρυθμίσεις ισχύουν για τη Μαδρίτη και τη Βαρκελώνη,

⁴⁸ Cole A., “France: Between Centralization and Fragmentation”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011, pages 308-330

⁴⁹ Colino C., & Del Pino E., “Spain: The Consolidation of Strong Regional Governments and the Limits of Local Decentralization”, in “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011, pages 382-383.

⁵⁰ ΕΠ Διοικητική Μεταρρύθμιση, «Εκπόνηση Μελέτης για την Τοπική Διακυβέρνηση στις Χώρες της Ε.Ε. και Ανάδειξη Καλών Πρακτικών», ανάκτηση από www.epdm.gr/Uploads/Files/.../BASELINE_STUDY_FINAL_GR.doc, σελ 102-106.

καθώς και για τις δύο αυτόνομες πόλεις της Β. Αφρικής Ceuta & Melilla.⁵¹ Ιδιαίτερα οι κυβερνήσεις των αυτόνομων κοινοτήτων διαθέτουν πραγματικά μεγάλη ελευθερία πρωτοβουλιών και κανονιστικών αρμοδιοτήτων. Οι περιφέρειες αυτές μπορούν να θεσμοθετήσουν το δικό τους εκλογικό και διοικητικό σύστημα. Επίσης οι κυβερνήτες διορίζουν τους υπουργούς της αυτόνομης κοινότητας.

Οι πόροι των Περιφερειών και των Δήμων προέρχονται σε μεγάλο ποσοστό από δικούς τους φόρους και φοροεισπρακτικό μηχανισμό, που διαθέτουν στο εσωτερικό τους. Παράλληλα, υπάρχουν κοινοί φόροι με το κεντρικό κράτος, αλλά και επιδοτήσεις από ειδικό ταμείο για τις Περιφέρειες, καθώς και από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τέλος, υπάρχουν ειδικά τέλη που εισπράττουν οι τοπικοί φορείς αλλά και ο δανεισμός.⁵²

1.2.5. Οι νέες δημοκρατίες της ανατολικής Ευρώπης (Πολωνία, Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Σλοβενία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Κροατία)

ΓΡΑΦΗΜΑ 5: Οι Νέες Δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης

Πηγή www.ft.com

⁵¹ Council of European Municipalities and Regions (CEMR), “Local and Regional Government in Europe, Structures and Competences”, 2011, p. 44.

⁵² ΕΠ Διοικητική Μεταρρύθμιση, «Εκπόνηση Μελέτης για την Τοπική Διακυβέρνηση στις Χώρες της Ε.Ε. και Ανάδειξη Καλών Πρακτικών», ανάκτηση από www.epdm.gr/Uploads/Files/.../BASELINE_STUDY_FINAL_GR.doc, σελ 102-106

Τα κράτη αυτά συνδέονται με το κοινό παρελθόν της επιβολής σε αυτά του κομμουνιστικού καθεστώτος, στα πλαίσια του οποίου καθιερώθηκε ένας ακραία συγκεντρωτικός μηχανισμός κρατικής διοίκησης. Οι κεντρικοί μηχανισμοί του κόμματος ήλεγχαν όλη τη διοίκηση στο κεντρικό κράτος και τις τοπικές υποδιαίρεσεις, οι οποίες αποτελούσαν κρατικές περιφερειακές υπηρεσίες και δεν είχαν σχέση με την έννοια της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η συμμετοχική δημοκρατία είχε καταλυθεί. Μετά την κατάρρευση του συστήματος αυτού χρειάστηκε εξ' αρχής η καλλιέργεια στις χώρες αυτές αξιών όπως το κράτος δικαίου, η ελευθερία της γνώμης και έκφρασης, το δικαίωμα των συναθροίσεων, κα.⁵³

Το 1993 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης έθεσε, ως κριτήρια ένταξης στην ΕΕ, των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης⁵⁴:

- Τη θεσμική σταθερότητα ως εγγύηση για τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα, και την προστασία των μειονοτήτων.
- Τη λειτουργική οικονομία της αγοράς, ώστε αυτή να μπορεί να ανταποκριθεί στον ανταγωνισμό εντός της ΕΕ.
- Την ικανότητα τήρησης των δεσμεύσεων που συνδέονται με την ιδιότητα του κράτους μέλους, σχετικά με τους στόχους της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ενοποίησης.

Χωρίς οι στόχοι αυτοί να εξειδικεύονται με βάση πχ κάποια ειδικότερα μοντέλα εφαρμογής, η μακρά αυτή πορεία ξεκίνησε μέσα από την εγκατάσταση διεθνών συμβούλων, ενώ από το 1992 η ομάδα SIGMA συστάθηκε από κοινού από τον ΟΟΣΑ και την ΕΕ με δηλωμένο στόχο τη βοήθεια προς τις χώρες αυτές για την ανοικοδόμηση και «ενίσχυση της διοικητικής τους επάρκειας».

Το αν οι χώρες αυτές θα κινηθούν περισσότερο προς το γερμανικό ή το ναπολεόντειο μοντέλο πολιτικής και διοικητικής δομής, το ομοσπονδιακό ή το ενιαίο σύστημα, την αποκεντρωμένη ή τη συγκεντρωτική δομή, εξαρτάται από το συγκερασμό των νέων θεσμών με τις όποιες παραδόσεις από το παρελθόν φέρουν οι χώρες αυτές, μέσα από ποικίλες ιστορικές επιρροές. Ως τέτοιες, μπορούν ενδεικτικά να αναφερθούν οι επιρροές της Σλοβενίας, Τσεχίας, Σλοβακίας και μέρους της Πολωνίας από την

⁵³Coulson A, Campbell A., “Local Government in Central and Eastern Europe”, Routledge 2008, *passim*.

⁵⁴ Iancu D., What’s in a name? The Case of the European Administrative Consolidation in Croatia in Comparison to the Central and Eastern Europe, *issue Public Administration in the Balkans – from Weberian Bureaucracy to New Public Management, South-Eastern European Administrative Studies, Assee Online Series, No1/2011*, p. 135.

αυστρο-ουγγρική αυτοκρατορία, της Βουλγαρίας και Ρουμανίας από την Οθωμανική αυτοκρατορία, των χωρών της Βαλτικής από τη Σκανδιναβία.⁵⁵ Ο δρόμος τους είναι ακόμη μακρύς και πρέπει να ξεπεράσει σημαντικά εμπόδια όπως η χαμηλή αυτονομία των υπαρχόντων πρωτοβάθμιων κυρίως φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης, η ρευστότητα των πολιτικών συστημάτων, και η δυσπιστία των πολιτών στο ασταθές πολιτικό σκηνικό των χωρών τους, που είναι εξαιρετικά επιρρεπές στη διαφθορά.⁵⁶

Σαν ενδεικτικό παράδειγμα των εξελίξεων στις χώρες αυτές, μπορούμε να αναφερθούμε στην Πολωνία, όπου το σημερινό πολιτικό και διοικητικό σύστημα έχει τις ρίζες του στην περίοδο του 1989-90, φάση μετάβασης από τον κομμουνισμό στη σύγχρονη δημοκρατία, με τον πρωταγωνιστικό ρόλο του εργατικού συνδικάτου «Αλληλεγγύη». Επί μακρόν, η Πολωνία χαρακτηρίστηκε από σημαντική αστάθεια στην πολιτική της ζωή, με χαρακτηριστικά τα μικρά κόμματα που συχνά έχουν σύντομη διάρκεια ζωής και κυβερνήσεις συνεργασίας.⁵⁷

Ο πρώτος και μέχρι σήμερα συνταγματικά κατοχυρωμένος βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης ήταν οι Δήμοι, 2478 τον αριθμό, και από τους μεγαλύτερους στα ευρωπαϊκά κράτη, αφού ο μέσος πληθυσμός ενός δήμου είναι 16000 πολίτες. Στις αγροτικές περιοχές ένας Δήμος περιλαμβάνει περίπου 20 χωριά. Υπάρχουν επίσης 315 Επαρχίες και 16 Περιφέρειες. Οι Περιφέρειες δεν διαθέτουν πολλές διαχειριστικές αρμοδιότητες, έχουν όμως την ευθύνη του περιφερειακού στρατηγικού αναπτυξιακού σχεδιασμού, ρόλος που ενίσχυσε σημαντικότερα η ένταξη της χώρας στη ΕΕ.⁵⁸

Σε περιφερειακό επίπεδο διακρίνεται τόσο η τοπική εκλεγμένη κυβέρνηση, όσο και ένας κυβερνήτης που διορίζεται από τον πρωθυπουργό. Υπάρχει επίσης μια ιδιαίτερη διοικητική δομή για την πρωτεύουσα Βαρσοβία, με το διαχωρισμό της σε 18 Περιοχές, οι οποίες διαθέτουν δικό τους εκλεγμένο τοπικό συμβούλιο. Η δημόσια δαπάνη της τοπικής αυτοδιοίκησης ανερχόταν το 2006 σε 120 δις πολωνικά ζλότυ,

⁵⁵ Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe”, Oxford University Press, 2011, pages 9-19.

⁵⁶ Mrak M., Vasicek D., “Croatian Public Sector: The Labyrinth of Public Sector Activity”, issue Public Administration in the Balkans – from Weberian Bureaucracy to New Public Management, *South-Eastern European Administrative Studies*, Assee Online Series, No1/2011, p. 37-49.

⁵⁷ Regulsky J., *Local Government Reform in Poland: An Insider’s Story*, Open Society Institute, Budapest, 2003, passim.

⁵⁸ Swianwiewitz P., “Poland: Europeanization of Subnational Governments”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011, pages 480-481.

δηλ σε 11,3 του ΑΕΠ και 40% του συνολικού κρατικού προϋπολογισμού. Το μεγαλύτερο μέρος της δημόσιας δαπάνης αφορά τους Δήμους.

Η κατοχύρωση της τοπικής αυτονομίας στην Πολωνία, προέρχεται κυρίως από την επικύρωση, από τη χώρα, το 1992, της Ευρωπαϊκής Χάρτας για την Τοπική Αυτοδιοίκηση του Συμβουλίου της Ευρώπης, πολλά εδάφια της οποίας επαναλαμβάνονται στο πολωνικό σύνταγμα του 1997.

1.3. ΚΟΙΝΟΙ ΚΑΤΑΛΥΤΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

ΓΡΑΦΗΜΑ 6: Καταλύτες προς τη Νέα Διακυβέρνηση

Πηγή www.ccre.org

Παρά τις πολύ μεγάλες διαφοροποιήσεις τους, μέσα από την ολοένα εντεινόμενη «ζύμωση» στο διεθνές περιβάλλον, οι εθνικοί θεσμοί της ευρωπαϊκής αυτοδιοίκησης επηρεάζονται από κοινούς «καταλύτες» που οδηγούν σε κάποιες ομοειδείς για όλους μεταβολές. Για τις χώρες της ΕΕ, η ίδια η Ένωση έχει επισημανθεί ως σημαντικός καταλύτης που έδωσε το έναυσμα για μεταρρυθμίσεις και προσαρμογές στο καθεστώς και τη λειτουργία της αυτοδιοίκησης.

Παράλληλα όμως και άλλες παγκόσμιες προκλήσεις της εποχής μας αποτελούν επίσης κοινούς παρονομαστές στην εξέλιξη των θεσμών αυτών. Οι σημαντικότερες από τις προκλήσεις αυτές συνοψίζονται ενδεικτικά στην παρουσίαση του καθηγητή Ivan Kopric “Towards Effective Regional Governance” κατά το Εργαστήριο με θέμα “Civic University and the Challenges of Regional Governance”, στο Aveiro της Πορτογαλίας, (19.07.2013):

- Το διαρκώς μεταβαλλόμενο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον που εκφάνσεις του αποτελούν οι σύγχρονες οικονομικές «κρίσεις» και οι περίοδοι λιτότητας, προκαλεί συρρίκνωση στην ποσότητα και ποιότητα των υπηρεσιών των δημοσίων υπηρεσιών, που παρέχονται, μεταξύ άλλων, και από την τοπική αυτοδιοίκηση. Παράλληλα, επιτάσσει την εφαρμογή μεταρρυθμίσεων Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ, γεγονός που συνεπάγεται την εισαγωγή κριτηρίων αποδοτικότητας και την αναζήτηση πόρων από εναλλακτικές πηγές, πέραν της δημόσιας χρηματοδότησης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η τοπική αυτοδιοίκηση καλείται να συμβάλει σε στόχους οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, παράγοντας μετρήσιμα αποδοτικό «προϊόν».
- Τα νέα αναπτυξιακά πρότυπα απαιτούν τη μετάβαση, από το διαχωρισμό των επιπέδων διοίκησης, στην πολυεπίπεδη διακυβέρνηση. Δηλαδή, η τοπική αυτοδιοίκηση καλείται να ανταποκριθεί σε διαχειριστικούς – συντονιστικούς ρόλους, που εκτείνονται, από την κατάρτιση αναπτυξιακής στρατηγικής, μέχρι την υλοποίηση των μέτρων.
- Το πολυκεντρικό μοντέλο λειτουργίας υποκαθιστά βαθμιαία τη σχετικά αυτόνομη λειτουργία των τοπικών μονάδων, οι οποίες διαμορφώνουν νέες, ευρύτερες και ολοκληρωμένες εδαφικές ενότητες, με τα αστικά κέντρα να διαδραματίζουν ηγετικό ρόλο. Οι συνθήκες αυτές δημιουργούν αντίστοιχα, την ανάγκη πολυτομεακής και πολυκεντρικής συνεργασίας στη διακυβέρνηση, και όχι λειτουργίας μέσα σε «στεγανά».

1.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 1

Είναι φανερό ότι, ο τρόπος εφαρμογής της τοπικής διακυβέρνησης διαφοροποιείται εντονότατα, ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες. Το γεγονός αυτό οφείλεται, πρώτιστα στην ιστορική και πολιτική παράδοση των χωρών, καθώς και στις επιρροές που με το πέρασμα του χρόνου, σμίλευσαν το κοινωνικο-πολιτικό οικοδόμημα σε κάθε περίπτωση.

Οι διαφοροποιήσεις συχνά αφορούν, όχι μόνο στα χαρακτηριστικά και το θεσμικό πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης από χώρα σε χώρα, αλλά και στην ίδια την ύπαρξη ή μη των βαθμίδων της, καθώς και στο βαθμό εμπέδωσης της τοπικής δημοκρατίας. Συναντάμε χώρες των οποίων τα συστήματα έχουν χρησιμεύσει ιστορικά, ως μοντέλα για την ανάπτυξη των αντίστοιχων δομών σε άλλες χώρες, ή χώρες στις οποίες η τοπική δημοκρατία είναι ιδιαίτερα ώριμη και ολοκληρωμένη, ενώ ταυτόχρονα, συναντάμε κράτη (όπως, πχ τις πρώην κομμουνιστικές δημοκρατίες), όπου οι δημοκρατικές δομές στην ουσία χτίζονται από το μηδέν, μέσα σε κλίμα μεγάλης αστάθειας, ακόμη και μεγάλης διαφθοράς. Παρόλα αυτά, είναι δυνατό κανείς να εντοπίσει ομάδες χωρών που σε κάποιο γενικό πλαίσιο μοιράζονται κάποιες κοινές παραδόσεις και θεσμούς, ή και βρίσκονται σε παρόμοια φάση εξελικτικής διαδικασίας των θεσμών τους. Με βάση την τελευταία διαπίστωση μπορεί να επιχειρηθεί μια κατηγοριοποίηση ομάδων χωρών που μοιάζουν μεταξύ τους σε αδρές γραμμές.

Παράλληλα, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν σήμερα οι κοινοί «καταλύτες» στην εξέλιξη των θεσμών της ευρωπαϊκής τοπικής αυτοδιοίκησης, σημαντικότεροι από τους οποίους είναι οι ίδιοι οι κανόνες λειτουργίας της Ε. Ένωσης, αλλά και οι παράμετροι της παγκόσμιας οικονομίας και ανάπτυξης, όπως είναι οι δημοσιονομικές κρίσεις και η εφαρμογή νέων αναπτυξιακών μοντέλων. Οι παράγοντες αυτοί φέρνουν την αυτοδιοίκηση αντιμέτωπη με παρόμοιες προκλήσεις και συνεπάγονται συχνά παρόμοιες προσεγγίσεις και ομοειδείς προσαρμογές στη δομή και λειτουργία των υπο-εθνικών θεσμών. Οι σημαντικότερες νέες αυτές εξελίξεις στη δομή και λειτουργία της τοπικής εδαφικότητας και συνακόλουθα της αυτοδιοίκησης μπορούν να συνοψισθούν στους κανόνες που θέτουν τα διεθνή πρότυπα του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ, της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης και της πολυκεντρικής λειτουργίας του χώρου.

Κεφάλαιο 2

ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ: ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ & ΝΕΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ

2.1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η παγκοσμιοποίηση είναι ένα σύνθετο φαινόμενο που χαρακτηρίζεται από νέα δεδομένα στην οικονομία και την κατανομή της εργασίας, καθώς και από την ενισχυμένη κινητικότητα ανθρώπων, υπηρεσιών, αγαθών και ιδεών, μέσα από τα νέα δίκτυα επικοινωνίας και τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας⁵⁹.

Ιδιαίτερα η οικονομική παγκοσμιοποίηση, βασίζεται στην πλήρη απελευθέρωση της αγοράς με τις χρηματαγορές να ενεργούν χωρίς ιδιαίτερους δεσμευτικούς κανόνες σε παγκόσμια πεδία δράσης, τα οποία επηρεάζουν ανάλογα και τη διαμόρφωση πολιτικής.⁶⁰ Ο Armin von Bogdandy⁶¹ επισημαίνει ότι ο σημερινός νεοφιλελεύθερος χαρακτήρας της παγκόσμιας οικονομίας δεν επήλθε τυχαία, αλλά συνιστά συνειδητή επιλογή συγκεκριμένης, μικρής διεθνούς ομάδας ισχυρών πολιτικών παραγόντων.

Οι νέες παράμετροι της παγκοσμιοποίησης, δημιουργούν αυτόματες διεθνείς αλληλεπιδράσεις και αναγκαστικές αλληλεξαρτήσεις, απέναντι στις οποίες τα κράτη δεν μπορούν πλέον να ανταπεξέλθουν χωρίς να ανήκουν σε ευρύτερους διεθνείς σχηματισμούς και συνεργασίες, μέσα από τις οποίες υλοποιείται η διακυβέρνηση της παγκοσμιοποίησης. Η ανάγκη αυτή ύπαρξης συνεργασιών έχει οδηγήσει στη δημιουργία πληθώρας διεθνών οργανισμών (Ε. Ένωση, NAFTA, Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ΟΟΣΑ, MERCOSUR, κα).

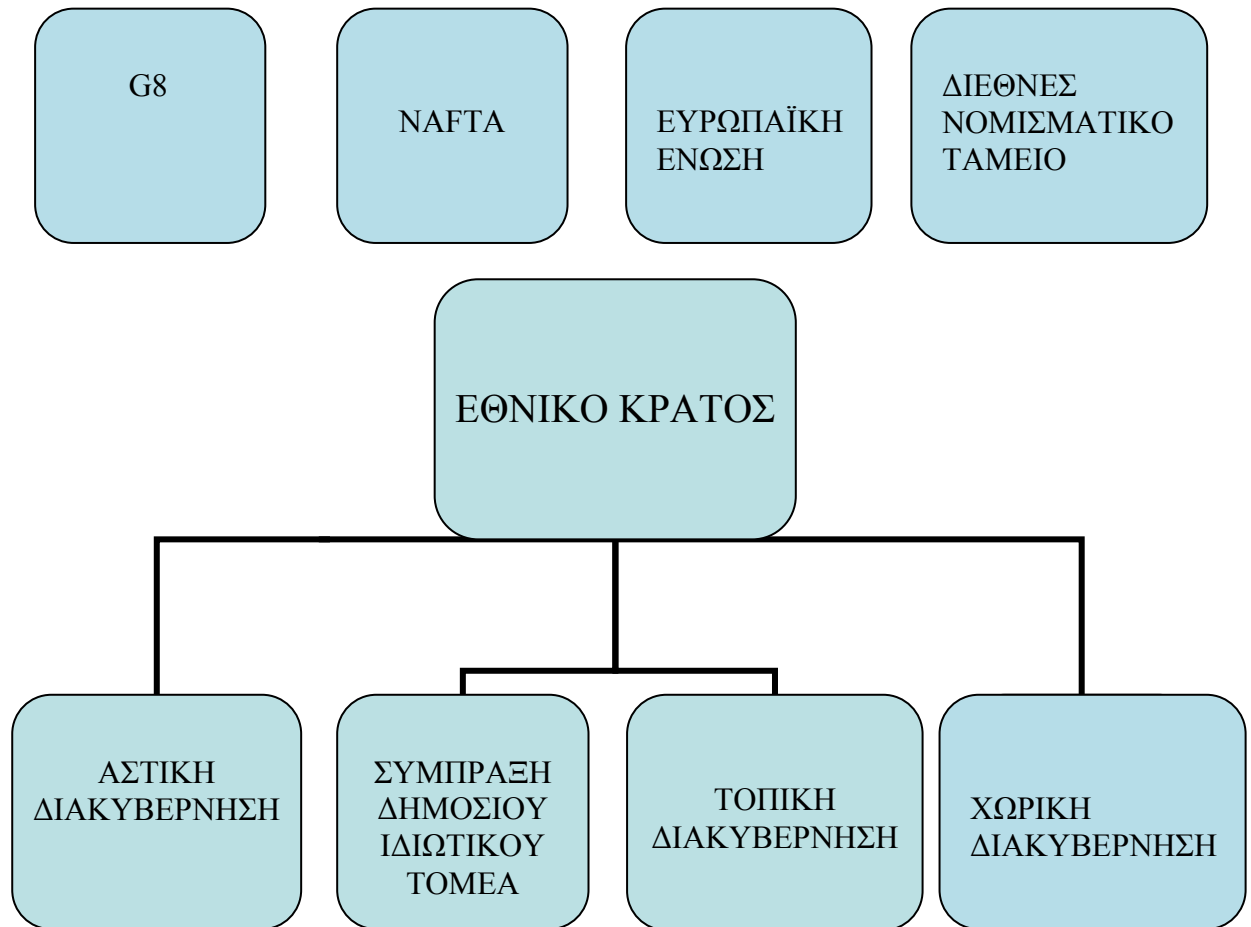
Εξάλλου, η μορφή της κυβερνητικής εξουσίας μεταβάλλεται, φέρνοντας στο προσκήνιο αιτήματα μεγαλύτερης αυτονομησης στο τοπικό επίπεδο, καθώς και μετάβασης σε διακυβερνητικά σχήματα όπου η ευθύνη της δημόσιας δράσης διαχέεται οριζόντια και κάθετα σε πολλούς συναρμόδιους φορείς, αλλά και στην ίδια την κοινωνία των πολιτών. Παράλληλα, διαρκώς δευρυνόμενη είναι η συνεργασία του δημόσιου με τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, ακόμη και σε τομείς που παραδοσιακά ανήκαν αποκλειστικά στη δημόσια αρμοδιότητα.

⁵⁹ Friedman T, “The world is flat: A brief history of the globalised world of the twenty-first century”, London 2005, passim.

⁶⁰ Harvey D, “Spaces of neoliberalization: towards a theory of uneven geographical development”, Germany, 2005, pages 19-22.

⁶¹ Armin von Bogdandy “Globalisation and Europe: How to square democracy, Globalisation and International Law”, *European Journal of International Law*, Vol 15, No 5, p 888-890, 2004

ΓΡΑΦΗΜΑ 7: Νέα Διακυβέρνηση, Σχηματική Απεικόνιση

Διάγραμμα της μετάβασης από την κυβέρνηση στη διακυβέρνηση, σύμφωνα με τον Swyngedouw E., "Elite Power and Global Forces and the Political Economy of Glocal Development", The Oxford Handbook of Economic Geography, Oxford University Press, 2000

Κατά μία έννοια, η παγκοσμιοποίηση μπορεί να οριστεί ως μια διαλεκτική διαδικασία, μέσα από την οποία η διακίνηση των μέσων, του κεφαλαίου, των ανθρώπων και της πληροφορίας επεκτείνεται και επιταχύνεται διαρκώς μέσα από το γεωγραφικό χώρο, και αντίστοιχα οι χώροι επαναπροσδιορίζονται και επαναδιαμορφώνονται έτσι ώστε να διευκολύνουν και να προσαρμοστούν σε αυτή την επέκταση. Από τη διαδικασία αυτή δημιουργείται μια συνεχής αναδιάρθρωση της εδαφικότητας, που συμβαδίζει με την εξέλιξη της παγκοσμιοποίησης.⁶² Την πραγματικότητα αυτή ο Swyngedouw⁶³, ονόμασε Παγκοσμιο-τοπικότητα

⁶² Brenner N., Globalisation as Reterritorialisation: The Re-scaling of Urban Governance in the European Union, *Urban Studies*, Vol. 36, No. 3, 431± 451, 1999, p. 435.

⁶³ Swyngedouw, E. (1997) Neither global nor local: 'glocalization' and the politics of scale, in: K. COX (Ed.) *Spaces of Globalization*, pp. 137±166. New York: Guilford Press.

(‘glocalisation’), για να περιγράψει την αλληλένδετη πορεία της αναδιαμόρφωσης της χωρικής κλίμακας σε σχέση με την προέλαση της παγκοσμιοποίησης.

Η διοίκηση ασκείται με συστήματα κατανομής ευθυνών στα πλαίσια συλλογικών θεσμών διαχείρισης των δημοσίων υποθέσεων, με το κράτος σε ρόλο ρυθμιστή – διευκολυντή, διαδικασία που αποτελεί το βασικό περιεχόμενο του όρου της «Διακυβέρνησης». *«Μπορεί να ειπωθεί ότι αντικείμενο της διακυβέρνησης είναι τόσο η δημιουργία νέων θεσμικών πλαισίων εκβιομηχάνισης, όσο και η εμπέδωση νέων χωρικών ενοτήτων κατάλληλων και επαρκών ώστε να υποστηρίζουν την παραγωγική ικανότητα της χώρας.»*⁶⁴

Η διακυβέρνηση συνιστά το πλαίσιο της μεταρρύθμισης της διοίκησης και του νέου ρόλου του κράτους, που στην πράξη γίνεται εν πολλοίς αντιληπτός μέσα από την αξιοποίηση των εργαλείων του «Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ».⁶⁵

Από το 1970 και μετά, κάτω από την επίδραση ισχυρών δημοσιονομικών κρίσεων, αναπτύχθηκαν διεθνώς επαναστατικές θεωρίες για τη δομή και τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, με κυριο στόχο την περιστολή δαπανών και την αντιμετώπιση των επιβαρυντικών συνεπειών της γραφειοκρατίας στην πραγματική οικονομία. Οι αλλαγές αυτές, που αφορούσαν κυρίως στην «εμπορικοποίηση» των δημοσίων υπηρεσιών, και στην εισαγωγή θεωριών και πρακτικών της διοίκησης επιχειρήσεων στη διαχείριση της κρατικής διοίκησης, σταδιακά συμπεριελήφθησαν στον όρο «Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ» (ΝΔΜ).

Κυρίαρχη θέση στο οικοδόμημα δράσεων του ΝΔΜ κατέχει η στοχοθεσία που συνδέεται με τη «Διοίκηση Μέσω Στόχων (Management By Objectives – MBO)», η οποία υποστηρίζει τον προγραμματισμό και την παρακολούθηση της διοικητικής δράσης *στη βάση στόχων και αποτελεσμάτων*, προτείνοντας ακόμη και την κατάρτιση του προϋπολογισμού και των συστημάτων μισθοδοσίας με βάση μετρήσιμες επιδόσεις και αποτελέσματα.⁶⁶

Μια σημαντική καινοτομία του ΝΔΜ έγκειται στον συμμετοχικό τρόπο προσδιορισμού των στόχων της διοίκησης που βασίζεται στη θεληματική συνεργασία

⁶⁴ Brenner N., Globalisation as Reterritorialisation: The Re-scaling of Urban Governance in the European Union, Urban Studies, Vol. 36, No. 3, 431± 451, 1999, p. 442.

⁶⁵ Φαρούπου Άννα, «Παγκοσμιοποίηση, Μετασχηματισμός της τοπικής αυτοδιοίκησης, Η Περίπτωση της Δανίας», Πτυχιακή Εργασία, ΠΜΣ Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, 2010

⁶⁶ Χριστοπούλου Σωτηρία «Δημόσια Πολιτική για τη Διοικητική Μεταρρύθμιση. Η Προσπάθεια Μέτρησης της Απόδοσης και Καθιέρωσης Συστήματος Διοίκησης με Στόχους», Τελική Εργασία, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα 2008, σελ. 19-30.

και την αυτοδέσμευση των υφισταμένων – εργαζομένων, αλλά ακόμη και των πολιτών – αποδεκτών της παρεχόμενης υπηρεσίας, στη θέσπιση, υλοποίηση και αξιολόγηση των στόχων και αποτελεσμάτων που επιτυγχάνονται κάθε φορά.⁶⁷

Είναι γενικά αποδεκτό από τους θεωρητικούς ότι το σύστημα αυτό πρωτοδοκιμάστηκε και αναπτύχθηκε στα βασικά του χαρακτηριστικά κατά τη δεκαετία του '70, όταν, πολλές χώρες όπως οι ΗΠΑ, η Μ. Βρετανία και η Ν Ζηλανδία, πάλευαν με τεράστια δημόσια ελλείμματα, δημοσιονομικά προβλήματα και υψηλούς δείκτες ανεργίας.⁶⁸ Δημιουργήθηκε τότε μια παγκόσμια ύφεση της οικονομικής δραστηριότητας και η επακόλουθη οικονομική κρίση στις ανεπτυγμένες οικονομίες έδωσε το έναυσμα για την αμφισβήτηση του κοινωνικού κράτους, αρχικά στη Βρετανία, τον Καναδά και τις ΗΠΑ. Οι νέο-φιλελεύθεροι επιτέθηκαν στην κρατική παρέμβαση στην οικονομία και υποστήριξαν ότι ένα γραφειοκρατικό κράτος δεν είναι σε θέση να αποτελματώσει την οικονομία, με την κακοδιοίκηση και τα μονοπώλιά του. Σύμφωνα με αυτούς, η απάντηση στο πρόβλημα αυτό δεν ήταν άλλη από την πλήρη απελευθέρωση του ανταγωνισμού και τη γενίκευση της εφαρμογής των κανόνων της αγοράς. Αυτές οι χώρες υιοθέτησαν το μοντέλο του ΝΔΜ, ισχυριζόμενες ότι η αγορά είναι αποτελεσματικός και αξιόπιστος διανεμητής των πόρων και επαρκής συντονιστικός μηχανισμός.

Κάτω από την έντονη επιρροή των θεωριών και πρακτικών του καπιταλισμού, σε χώρες όπου ούτως ή άλλως κυριαρχεί η ελεύθερη αγορά, μπήκαν οι βάσεις και διαμορφώθηκε ο πυρήνας του ΝΔΜ, για να επεκταθεί αμέσως τα επόμενα χρόνια σαν πρότυπο μεταρρυθμίσεων που αντιγράφηκε από πολλές χώρες, ή επιβλήθηκε από διεθνείς οργανισμούς σαν μέτρο αναμόρφωσης του δημόσιου τομέα, σε κάθε χώρα που βρισκόταν ξαφνικά σε μια δίνη οικονομικής κρίσης.

Με τον τρόπο αυτό, ενώ στις χώρες προέλευσής του, το νέο μοντέλο αναπτύχθηκε σαν αποκύημα νέων ιδεολογιών που κέρδιζαν έδαφος, σε άλλες αναπτυσσόμενες χώρες, πχ της Αφρικής και της Ασίας, που δοκιμάστηκαν από μη βιώσιμα επιτόκια, υψηλούς πληθωρισμούς, χαμηλό επίπεδο επενδύσεων και ελλείμματα, ασκήθηκαν διεθνείς πιέσεις από «δανειστές» προς την κατεύθυνση της δρομολόγησης αντίστοιχων «ξενόφερτων» μεταρρυθμίσεων, που συχνά επέβαλε η «προτυποποίηση»

⁶⁷ Χριστοπούλου Σωτηρία «Δημόσια Πολιτική για τη Διοικητική Μεταρρύθμιση. Η Προσπάθεια Μέτρησης της Απόδοσης και Καθιέρωσης Συστήματος Διοίκησης με Στόχους», Τελική Εργασία, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα 2008, σελ. 19-30.

⁶⁸ Tolofari S., "New Public Management and Education" *Policy Futures in Education*, Volume 3, Number 1, 2005, pages 76-77.

του νέου μοντέλου από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Παγκόσμια Τράπεζα.⁶⁹

Περιγράφοντας τα βασικά χαρακτηριστικά του, ο Manning (2000)⁷⁰ θεωρεί το ΝΔΜ ως τον όρο που χρησιμοποιείται για να υπογραμμίσει τον κεντρικό ρόλο του μανάτζμεντ γύρω από υπηρεσίες και αγαθά προς τον «πολίτη – πελάτη», αλλά και τον απολογιστικό έλεγχο του κρατικού μηχανισμού σε σχέση με την επίτευξη συγκεκριμένων αποτελεσμάτων. Παράλληλα περιλαμβάνει διαρθρωτικές και οργανωτικές επιλογές που προωθούν έναν αποκεντρωμένο έλεγχο μέσα από μια ποικιλία εναλλακτικών μηχανισμών παροχής υπηρεσιών, με τους παρόχους των υπηρεσιών να ανταγωνίζονται για πόρους από τους σχεδιαστές των πολιτικών και τους ιδιώτες χορηγούς. Από εκεί προκύπτει και η επιθυμία απαλλαγής από τη γραφειοκρατία.

Το νέο πρότυπο διαχείρισης των δημόσιων αγαθών πρέπει να συνδυάζει, κατά το δυνατόν, αρχές της αγοράς με εκείνες του δημόσιου τομέα, όπως την αποτελεσματικότητα, την επάρκεια και την παραγωγικότητα, με τη νομιμότητα, την αμεροληψία και την ισότητα.

Ανάλογα με το πεδίο εφαρμογής του και τις τοπικές ιδιαιτερότητες των χωρών όπου επιχειρήθηκε, η εφαρμογή του ΝΔΜ εμφανίζει διαφορετικά χαρακτηριστικά, που όμως έχουν σαν κοινό τόπο εφαρμογές όπως⁷¹:

- Μεγάλης κλίμακας ιδιωτικοποίηση και εμπορικοποίηση των υπηρεσιών.
- Διαδικασίες ιδιωτικού μανάτζμεντ επιχειρήσεων στο δημόσιο τομέα.
- Αλλαγή από στατικό μανάτζμεντ, σε δυναμική διαχείριση μεταβολών.
- Περικοπές και προσπάθεια επίτευξης των μέγιστων δυνατών αποτελεσμάτων με την ελάχιστη δυνατή δαπάνη.
- Συσχέτιση των χρηματοδοτήσεων με την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων, σύμφωνα με την αντίληψη ότι το αποτέλεσμα πρέπει να δικαιολογεί την πραγματοποιούμενη δαπάνη.

⁶⁹ Tolofari S., “New Public Management and Education” *Policy Futures in Education*, Volume 3, Number 1, 2005, pages 76-77.

⁷⁰ Manning, N. (2000) *The New Public Management and Its Legacy*. Available at: www.worldbank.org/publicsector/civilservice/debate1.htm, ανακτήθηκε 16/01/2014.

⁷¹ Χριστοπούλου Σωτηρία «Δημόσια Πολιτική για τη Διοικητική Μεταρρύθμιση. Η Προσπάθεια Μέτρησης της Απόδοσης και Καθιέρωσης Συστήματος Διοίκησης με Στόχους», Τελική Εργασία, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα 2008, & Manning, N. (2000) *The New Public Management and Its Legacy*. Available at: www.worldbank.org/publicsector/civilservice/debate1.htm

- Προσπάθεια να καταστούν οι δημόσιες παροχές «πελατοκεντρικές», υποκείμενες στον ανταγωνισμό.
- Αποκέντρωση της δημόσιας διαχείρισης και των μηχανισμών της.
- Διαχωρισμό του σχεδιασμού πολιτικής από την εκτέλεση της πολιτικής.

Τα στοιχεία αυτά μπορούν να ομαδοποιηθούν σχηματικά στο πλαίσιο που οριοθέτησε ο Peters (2001), κάτω από τέσσερις ευρύτερες κατηγορίες, την εφαρμογή της προσέγγισης της αγοράς, τη διεύρυνση συμμετοχής στη διαχείριση, την ευελιξία και την από-κανονικοποίηση.⁷²

2.2. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ & ΚΤΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.

Ο Miklos Rosta, τον Απρίλιο του 2011, στη μελέτη του με τίτλο “What makes a New Public Management reform successful? An institutional analysis”⁷³, υπενθυμίζει την παρατήρηση των Pollitt – van Thiel –Homburg,⁷⁴ οι οποίοι παρομοιάζουν το ΝΔΜ με «ένα εμπορικό κατάστημα, μέσα από το οποίο οι κυβερνήσεις και οι ειδικοί μπορούν να επιλέξουν τα εργαλεία εκείνα του μάνατζμεντ που βρίσκονται εγγύτερα στις προτιμήσεις τους». Το ζητούμενο κάθε φορά είναι το τι είναι κατάλληλο να προμηθευτούν και σε ποια «αναλογία» θα πρέπει τα υλικά τους να αναμιχθούν, ώστε να επιτευχθούν ευνοϊκά αποτελέσματα.

Ο ίδιος ερευνητής διαχωρίζει τις χώρες, (κύρια της Αμερικής και της ΕΕ) όπου μέχρι σήμερα εφαρμόστηκε το ΝΔΜ, σε τρεις μεγάλες κατηγορίες, α) τις «καινοτόμες», δηλαδή τις αγγλοσαξωνικές χώρες όπου αρχικά αναπτύχθηκε το νέο μοντέλο, β) τις «χώρες – προσαρμοστές», δηλαδή τις περισσότερες βόρειες και κεντρικές χώρες της ΕΕ, οι οποίες προσάρμοσαν το νέο μοντέλο στα δικά τους δεδομένα και τις εσωτερικές τους ιδιαιτερότητες, με χαρακτηριστικό παράδειγμα στην κατηγορία αυτή, τις σκανδιναβικές χώρες, οι οποίες ανέπτυξαν τη δική τους εκδοχή, μετακυλώντας το βάρος από τον περιορισμό του δημόσιου τομέα, στην ενεργό εμπλοκή των πολιτών στις διαδικασίες λήψης και υλοποίησης των αποφάσεων. γ) στις «μιμήτριες» χώρες, στις οποίες ο ερευνητής κατατάσσει μάλλον τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης, που υπό το βάρος της εσωτερικής τους πίεσης για

⁷² Peters, B. G. (2001) *The Future of Governing* (2nd edn), Kansas: University Press of Kansas, passim

⁷³ Rosta, Miklos, “What makes a New Public Management reform successful? An institutional analysis”, *An Introductory Essay*, Corvinus University of Budapest, April 2011, p. 2.

⁷⁴ Pollitt, C. – van Thiel, S. – Homburg, V. (eds.) [2007]: *New Public Management in Europe. Adaptation and Alternatives*. Palgrave Macmillan Publishing, New-York, p. 2.

μεταρρυθμίσεις, αλλά και κάτω από την πίεση της ΕΕ η οποία στην ουσία αξίωνε από αυτές τη μίμηση των ήδη εφαρμοσμένων προτύπων, αντέγραψαν αυτούσια ξενόφερτα πρότυπα στη δική τους διοίκηση. Συχνά, στις χώρες αυτής της κατηγορίας, το κλασικό μοντέλο του ΝΔΜ δεν ταιριάζει στο δικό τους περιβάλλον, όπου για παράδειγμα, είναι άκαιρο κανείς να μιλήσει για ευελιξία και χαλάρωση των διοικητικών διαδικασιών, όταν δεν έχει καν ολοκληρωθεί η διαμόρφωση τέτοιων διαδικασιών στην ακόμη οικοδομούμενη διοίκησή τους, και μάλιστα μέσα σε ένα πλαίσιο πολιτικής και οικονομικής αστάθειας και αδιαφάνειας.⁷⁵

Παρά τη μεγάλη έμφαση που δόθηκε στο ΝΔΜ, αποτελεί σήμερα γενική διαπίστωση ότι απέναντι στο θεωρητικό μοντέλο του, τα μεταρρυθμιστικά προγράμματα που εφαρμόστηκαν στην πράξη, είχαν περιορισμένη επιτυχία. Για παράδειγμα, συχνά, η πυκνότητα των δημιουργούμενων μονο-τομεακών φορέων του μανάτζμεντ διαφόρων υπηρεσιών, έχει στην πράξη, σαν αποτέλεσμα την ενίσχυση της γραφειοκρατίας, αντί για την καταπολέμησή της.

Σήμερα το ΝΔΜ θεωρείται από πολλούς ερευνητές «ξεπερασμένο», αλλά και αποπροσανατολιστικό, αφού τείνει να μη λαμβάνει υπόψη την πολιτική – δημοκρατική πτυχή του δημόσιου τομέα, και με τον τρόπο αυτό, αποδυναμώνει την πολιτική ευθύνη, μεταθέτοντας την έμφαση από τον προσδιορισμό μετρήσιμων στόχων για την αξιολόγηση του πολιτικού σχεδιασμού, στη μέτρηση της αποτελεσματικότητας στη διαχείριση παροχών.⁷⁶

Για παρόμοιους λόγους, τα παραδείγματα εφαρμογής του ΝΔΜ δεν θεωρούνται πάντα επιτυχή,⁷⁷ και συχνά αναθεωρούνται, καθώς στην πράξη έχουν σαν αποτέλεσμα την απώλεια της δυνατότητας αναζήτησης της πολιτικής αλλά και δημοκρατικής ευθύνης για την υλοποίηση των στρατηγικών παροχών, την ανεξέλεγκτη αύξηση των τιμών στην αγορά των αγαθών και υπηρεσιών, αλλά και την ποιοτική υποβάθμιση των αγαθών με την επικράτηση αποκλειστικά των κριτηρίων του κέρδους.

Σε αντίστοιχα συμπεράσματα σχετικά με την πολύ αμφισβητήσιμη ωφέλεια των πολιτών και τη μείωση της γραφειοκρατίας μέσα από την εφαρμογή του ΝΔΜ, καταλήγει, μεταξύ άλλων, και η μελέτη που υλοποιήθηκε το 2011 από ερευνητές του

⁷⁵ Rosta, Miklos, ‘What makes a New Public Management reform successful? An institutional analysis’, An Introductory Essay, Corvinus University of Budapest, April 2011, p. 13,14.

⁷⁶ Wollmann, Hellmut and Gérard Marcou , eds. 2010a. The Provision of Public Services in Europe: Between State, Local Government and Market . Cheltenham: Edward Elgar. Pages 179-209.

⁷⁷ Kuhlmann Sabine & Fedele Paolo, ‘New Public Management in Continental Europe: Local Government Modernization in Germany, France and Italy from a Comparative Perspective (2006)

Πανεπιστημίου της Leuven, με τη χρηματοδότηση του 7^{ου} Προγράμματος Πλαισίου της Ε. Επιτροπής, και στα πλαίσια του προγράμματος COCOPS⁷⁸ (“Coordinating for Cohesion in the Public Sector of the Future”).

Η μελέτη των Christopher Pollitt και Sorin Dan με τίτλο “The Impacts of New Public Management in Europe. A Meta- Analysis”, επισημαίνει τα πολύ επισφαλή μέχρι σήμερα στοιχεία γύρω από την επίτευξη θετικών αποτελεσμάτων για τους πολίτες μέσα από την εφαρμογή των συνταγών του ΝΔΜ, θεωρώντας, για το λόγο αυτό παράδοξη την εμμονή της παγκόσμιας κοινότητας στη χρήση αντίστοιχων προτύπων.

Η μελέτη αποδίδει την εμμονή αυτή στους εξής λόγους

1. *«Η εφαρμογή του ΝΔΜ φαίνεται να αποτελεί περισσότερο ένα ζήτημα πεποιθήσεων, παρά συγκεκριμένων τεκμηριωμένων αποτελεσμάτων. Δεν είναι λίγοι οι στοχαστές που το έχουν παρομοιάσει με «θρησκευτικές πεποιθήσεις», οι οποίες κέρδισαν έδαφος στο πεδίο των πολιτικών και των υψηλόβαθμων στελεχών της δημόσιας διοίκησης, κύρια στις κατεξοχήν χώρες της ελεύθερης αγοράς, χωρίς όμως να θεμελιώνονται σε αποδείξεις.*
2. *Το ΝΔΜ συχνά υιοθετείται επειδή συμβολίζει, χρησιμοποιώντας ως σημαία του, τον εκσυγχρονισμό, την «πελατειακή» αντιμετώπιση του πολίτη – αποδέκτη των δημόσιων υπηρεσιών, αλλά και την καταπολέμηση της γραφειοκρατίας.*
3. *Συχνά, η εφαρμογή του ΝΔΜ αποτελεί μια κυνική άσκηση των πολιτικών και των υψηλόβαθμων στελεχών, με βασικό κίνητρο και στόχο τη δραστική περικοπή δαπανών, κάτι που απέναντι στους πολίτες συγκαλύπτεται πίσω από το ένδυμα της επίτευξης «περισσότερων αποτελεσμάτων με μικρότερη δαπάνη». Έτσι, αν και αυτό δεν διατυπώνεται ρητά εξ αρχής, ο πραγματικός στόχος είναι η οικονομία, και η εντατικοποίηση του κεντρικού ελέγχου προς τους φορείς που υλοποιούν τις παροχές απέναντι στους πολίτες. Τέτοιο παράδειγμα θεωρήθηκε ότι αποτελεί η «Χάρτα των Πολιτών» στο Ην. Βασίλειο, η οποία, αν και αρχικά προβλήθηκε ως μηχανισμός ενδυνάμωσης των χρηστών των δημοσίων υπηρεσιών, στην πράξη αναγνωρίζεται πλέον ως διαχειριστικό εργαλείο συρρίκνωσης των υπηρεσιών και εμπλοκής σε αυτές του ιδιωτικού τομέα, χωρίς καμμία εγγύηση της αποτελεσματικότητας προς τον πολίτη.*

⁷⁸Pollitt C., & Dan S., “The Impacts of the New Public Management in Europe: a Meta-Analysis”, COCOPS, 14.12.2011, p. 56,57.

4. Το ΝΔΜ σε αρκετές περιπτώσεις επιβλήθηκε σε κάποιες χώρες από άλλες, όπως αυτές που αρχικά το διαμόρφωσαν ως μοντέλο, ή από διεθνείς οργανισμούς, όπως ο ΟΟΣΑ και η Παγκόσμια Τράπεζα, ή το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ή ο SIGMA. Η επιδείνωση της δημοσιονομικής κρίσης της ευρωζώνης στην ΕΕ από το 2011, φαίνεται να επέτεινε την πρακτική αυτή. Χαρακτηριστικά, ο Επίτροπος Oli Rehn, απηύθυνε στην ιταλική κυβέρνηση μια επιστολή με την οποία περιελάμβανε μια μακρά λίστα σημείων στα οποία η ΕΕ ανέμενε δράσεις μεταρρύθμισης, οι περισσότερες από τις οποίες είχαν άμεσες επιπτώσεις στη διοίκηση.»

Οι παράγοντες αυτοί δεν αποκλείουν ο ένας τον άλλο, αλλά αντίθετα, ενδέχεται να συνυπάρχουν, ανάλογα με τη χώρα εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων. Για παράδειγμα, ο δεύτερος και τέταρτος παράγοντας δείχνουν να συνυπάρχουν στην περίπτωση πολλών ευρωπαϊκών χωρών, ενώ κάτω από το καθεστώς της παρούσας δημοσιονομικής κρίσης, ο τρίτος παράγοντας δείχνει να επηρεάζει τα πρότυπα δράσεων σε χώρες όπως η Ιταλία, η Γαλλία και το Ην, Βασίλειο, ενώ ο τέταρτος παράγοντας ισχύει σε μεγάλη έκταση για την Ιρλανδία, την Ιταλία και την Ελλάδα.

Η πρώτη εξήγηση της «ιδεολογίας» ή «θρησκευτικής» πίστης αφορά μάλλον τους ηγέτες των χωρών όπου σε προηγούμενες δεκαετίες διαμορφώθηκε το ΝΔΜ, όπως την Margaret Thatcher, πρωθυπουργό της Βρετανίας το 1979-89, και τον Ronald Reagan, πρόεδρο των Ην. Πολιτειών το 1980-88.⁷⁹

2.3. ΝΔΜ & ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

Συγκριτικά, οι τοπικές αυτοδιοικήσεις υπήρξαν, διαχρονικά, περισσότερο αποτελεσματικές στον εκσυγχρονισμό και την προσαρμογή στις θεσμικές μεταβολές του ΝΔΜ, σε σχέση με τις κεντρικές διοικήσεις. Ίσως, αυτό να οφείλεται στην μεγαλύτερη προσέγγιση των αυτοδιοικήσεων με τον πολίτη – πελάτη των παρεχόμενων υπηρεσιών, γεγονός που επέτρεψε τη μίξη νέων τεχνικών του μάνατζμεντ με «παραδοσιακές» θεσμικές πρακτικές.

Σε μια προσπάθεια καταγραφής των μεταρρυθμίσεων που επέφερε στην τοπική αυτοδιοίκηση των Κ-Μ της ΕΕ, το ΝΔΜ, οι Hellmut Wollmann & Kurt Thurmaier

⁷⁹ Pollitt C., & Dan S., “The Impacts of the New Public Management in Europe: a Meta-Analysis”, COCOPS, 14.12.2011, p. 56,57.

στο άρθρο τους “Reforming Local Government Institutions and the New Public Management” (2011) αναφέρονται στην ενίσχυση του ρόλου της τοπικής δημοκρατίας, σαν αποτέλεσμα της εφαρμογής της αρχής της αποκέντρωσης, ως αρχής που διέπει το ΝΔΜ. Μεταξύ άλλων, επισημαίνουν, η ενίσχυση αυτή της τοπικής δημοκρατίας έγινε αισθητή με την καθιέρωση, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες από το 1990 και μετά, της εκλογής του δημάρχου απευθείας από τους πολίτες, ή σε μερικές χώρες, από το τοπικό εκλεγμένο Συμβούλιο, σε συνδυασμό και με την μεταβίβαση στο δήμο περισσότερων αρμοδιοτήτων.⁸⁰

Σύμφωνα με την ίδια έρευνα, ένα άλλο ισχυρό πεδίο μεταρρυθμίσεων υπήρξε αυτό των μοντέλων διαχείρισης στην τοπική αυτοδιοίκηση, με την εισαγωγή προτύπων και εργαλείων του ιδιωτικού τομέα, με συχνή τη σύσταση πολυμελών «διοικητικών συμβουλίων» ευρείας διαβούλευσης και συμμετοχής, για τη διοίκηση εξειδικευμένων σε συγκεκριμένες παροχές φορέων. Στην Βρετανία, όπου η αγγλοσαξωνική παράδοση βρισκόταν ήδη κοντά στη λογική του ιδιωτικού μανατζμεντ δημόσιων υποθεσων, αλλά και στη Σουηδία όπου υπήρχε ήδη ένα ιδιότυπο σύστημα τομεακών συλλογικών οργάνων για τη διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων, η μετάβαση αυτή εμφάνιζε μεγαλύτερη φυσικότητα από ότι σε άλλες χώρες, όπου η εισαγωγή του μοντέλου του ΝΔΜ στην τοπική αυτοδιοίκηση αντιμετώπιζε νομικά και πολιτισμικά εμπόδια.

Σε πολλές χώρες οι μεταρρυθμίσεις στην τοπική αυτοδιοίκηση εισήχθησαν και επιβλήθηκαν από την κεντρική κυβέρνηση (πχ Ιταλία), με τη θέσπιση υποχρεώσεων διενέργειας μειοδοτικών διαγωνισμών για την ανάδειξη παρόχων δημοσίων υπηρεσιών, ή την υποχρεωτική καθιέρωση προτύπων μανατζμεντ στη βάση δεικτών υλοποίησης και επίτευξης στόχων.⁸¹

Η ιδιωτικοποίηση της παροχής των κοινωνικών υπηρεσιών είναι ίσως το πιο εμφανές αποτέλεσμα των αλλαγών στη διαχείριση των δημόσιων εθνικών και τοπικών πολιτικών.⁸² Σε πολλές χώρες μάλιστα εμφανίζεται το φαινόμενο της δημιουργίας ειδικών τοπικών δομών που συστήνονται από την κεντρική κυβέρνηση (Βρετανία), ενώ σε άλλες την παροχή υπηρεσιών ή τη διαχείριση δημόσιων αγαθών

⁸⁰ Wollmann Hellmut & Thurmaier Kurt , “Reforming Local Government Institutions and the New Public Management”, *Institutions and Democratic Practice*, 2011, pages 186-192.

⁸¹ Kuhlmann Sabine & Fedele Paolo, “New Public Management in Continental Europe: Local Government Modernization in Germany, France and Italy from a Comparative Perspective “(2006)

⁸² Wollmann, Hellmut and Gérard Marcou , eds. 2010a. *The Provision of Public Services in Europe: Between State, Local Government and Market* . Cheltenham: Edward Elgar

αναλαμβάνουν μη κυβερνητικές οργανώσεις, αλλά και ιδιωτικές επιχειρήσεις με διαφόρων τύπων συμβάσεις παραχώρησης, αλλά και συμπράξεις δημόσιου – ιδιωτικού τομέα.. Με τις διαδικασίες αυτές, υπηρεσίες, όπως η αποκομιδή και επεξεργασία των απορριμάτων, η ύδρευση, οι συγκοινωνίες, κλπ, εκχωρούνται συχνά σε ιδιωτικές εταιρίες. Η ίδια η Ε. Επιτροπή, τα τελευταία χρόνια, κριτικάρει ως μονοπωλιακή την αποκλειστική παροχή υπηρεσιών από την ίδια την τοπική αυτοδιοίκηση και έχει θέσει ρητά ως στόχο της την απελευθέρωση του ανταγωνισμού στις τοπικές αγορές, όπως θεωρεί τις χωρικές μονάδες της αυτοδιοίκησης.

Όμως, η εφαρμογή των μοντέλων του ΝΔΜ κρίθηκε σε πάμπολλες περιπτώσεις ως έντονα αμφισβητούμενης αποτελεσματικότητας. Σαν σχετικό παράδειγμα αναφέρονται στη συνέχεια δύο μεταρρυθμιστικές προσπάθειες:

2.3.1. Βρεταννία: ΝΔΜ και σύστημα εκπαίδευσης.

Ένα πρακτικό παράδειγμα εφαρμογής μοντέλου ΝΔΜ, και μάλιστα με την εμπλοκή της τοπικής αυτοδιοίκησης, αποτελεί η εκπαίδευση, η οποία συνιστά θεσμική αρμοδιότητα των τοπικών φορέων στην Αγγλία και τη Σκωτία.

Το νέο μοντέλο εφαρμογής του ΝΔΜ που εφαρμόστηκε σταδιακά από τη δεκαετία του '90 και μετά, αντιμετωπίζει την εκπαίδευση όχι πλέον ως δημόσιο αγαθό, αλλά ως μια κοινή υπηρεσία της αγοράς. Η μεταρρύθμιση αφορά πρωταρχικά, στη μεταβίβαση στα εκπαιδευτικά ιδρύματα από τις τοπικές αρχές, αρμοδιοτήτων που σχετίζονται με τον προϋπολογισμό, το προσωπικό, και τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό. Στο πλαίσιο αυτό δημιουργήθηκαν σχολικά διοικητικά συμβούλια, σύμφωνα με το πρότυπο των διοικητικών συμβουλίων ιδιωτικών επιχειρήσεων, με, επιπρόσθετα, τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων μερών (εκπαιδευτικοί, γονείς, εκπρόσωποι της τοπικής διοίκησης, γειτνιάζουσα κοινότητα).⁸³

Το σύστημα αυτό εφαρμόστηκε⁸⁴ σε ακόμη μεγαλύτερη έκταση στην ανώτατη εκπαίδευση, όπου έγιναν εντονότερα τα στοιχεία ελεύθερης αγοράς, με τη διοίκηση του εκπαιδευτικού ιδρύματος να λαμβάνει αποφάσεις για τη διάθεση των πόρων και να έχει την ευθύνη για τη συγκέντρωση χρηματοδοτήσεων του ιδιωτικού τομέα, κάτι που δημιουργεί έντονο ανταγωνισμό, και παράλληλα καθιερώνει την παράμετρο της οικονομικής λογοδοσίας του ιδρύματος. Σαν συνέπεια της εφαρμογής της «στοχοθεσίας», ο αριθμός των μαθητών - σπουδαστών ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος

⁸³ Ferlie, E., Pettigrew, A., Ashburner, L. & Fitzgerald, L. (1996) *The New Public Management in Action*. New York: Oxford University Press

⁸⁴ Tolofari S., "New Public Management and Education" *Policy Futures in Education*, Volume 3, Number 1, 2005, pages 74-89.

καθορίζει πλέον και το ύψος της επιχορήγησης που λαμβάνει το ίδρυμα, καθώς και του συνολικού προϋπολογισμού του. Συνακόλουθα, ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα πρέπει να ανταγωνιστεί στην τοπική αγορά για να επιτύχει μεγαλύτερο αριθμό εγγραφών.

Μέσα από τον τρόπο αυτό λειτουργίας, γίνεται όμως φανερό ότι συχνά υπάρχει διάσταση ανάμεσα στους επιχειρησιακούς στόχους σε σχέση με τις εκπαιδευτικές, κοινωνικές και ακαδημαϊκές προτεραιότητες, οι οποίες υποχωρούν μπροστά στους στόχους της επίτευξης συγκεκριμένων διαχειριστικών αποτελεσμάτων και επιπέδων απόδοσης.

Πράγματι, οι ερευνητές υπογραμμίζουν, ανάμεσα στις άλλες μεταβολές, την υποβάθμιση των ακαδημαϊκών αρχών οι οποίες όλο και λιγότερο επηρεάζουν τις αποφασιστικές διαδικασίες, αλλά και το προφίλ των εκπαιδευτικών, το οποίο προσιδιάζει, ολοένα και περισσότερο σε εκείνο ενός μάνατζερ και πολύ λιγότερο αντιστοιχεί σε λειτουργό της εκπαίδευσης. Τα στελέχη αυτά, και ιδιαίτερα ο επικεφαλής εκπαιδευτικός, αναγκάζονται να μειώνουν σημαντικά το χρόνο που αφιερώνουν στα εκπαιδευτικά προγράμματα, και να επικεντρώνονται αρκετά περισσότερο, σε θέματα προβολής του ιδρύματος, στην κατάρτιση και αξιολόγηση διαχειριστικών στόχων, καθώς και στην προσπάθεια εξεύρεσης πόρων.⁸⁵

Αυτό όμως που εντυπωσιάζει ιδιαίτερα, είναι το γεγονός ότι ανάμεσα στις αρνητικές επιπτώσεις της μεταρρύθμισης αυτής στο χώρο της εκπαίδευσης, καταγράφεται η γραφειοκρατία, αφού η σύνδεση των, έστω χαμηλότερων σε σχέση με το παρελθόν, επιχορηγήσεων των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, με την παρακολούθηση της επίτευξης στόχων, είχε σαν αποτέλεσμα την καθιέρωση αρκετά επίπονων διαδικασιών αξιολόγησης, και επάλληλων ελέγχων πάνω στη λειτουργία και την αποτελεσματικότητά τους.

2.3.2. Δανία: Πρόγραμμα μεταρρύθμισης της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Σε ανάλογα με τα προηγούμενα, συμπεράσματα, οδηγεί και η μελέτη⁸⁶ του μεταρρυθμιστικού προγράμματος της τοπικής αυτοδιοίκησης που έθεσε σε εφαρμογή η Δανία, από το 2007 και ύστερα, με γνώμονα τις αρχές της νέας διακυβέρνησης. Ειδικότερα, επισημάνθηκαν οι αρνητικές επιπτώσεις για την τοπική δημοκρατία, της

⁸⁵ Tolofari S., “New Public Management and Education” *Policy Futures in Education*, Volume 3, Number 1, 2005, pages 74-89.

⁸⁶ Φαρούπου Άννα, «Παγκοσμιοποίηση, Μετασχηματισμός της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Η Περίπτωση της Δανίας», Πτυχιακή Εργασία, ΠΜΣ Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, 2010.

επέκτασης των δήμων της χώρας, με την ταυτόχρονη ουσιαστική αποδυνάμωση της βαθμίδας των περιφερειών, και η ανάληψη της παροχής πληθώρας υπηρεσιών υγείας (που από παλιά συνιστούσαν βασικό αντικείμενο της τοπικής αυτοδιοίκησης) από τον ιδιωτικό τομέα.

Επίσης, η δημιουργία 98 μεγάλων δήμων με μέσο πληθυσμό άνω των 55.000 κατοίκων, με την ταυτόχρονη μείωση των εκλεγμένων αντιπροσώπων, συνέβαλε στη δημιουργία απόστασης ανάμεσα στους πολίτες και τις τοπικές αρχές, ενώ οι πιο απομακρυσμένες περιοχές των μεγάλων δήμων οδηγήθηκαν σε μειονεκτική θέση σε σχέση με την ουσιαστική τους αντιπροσώπευση.

Οι εξελίξεις αυτές συνιστούν συρρίκνωση της τοπικής δημοκρατίας, ιδιαίτερα αν αναλογιστεί κανείς ότι η εγγύτητα προς τον πολίτη εθεωρείτο ανέκαθεν ως πρωταρχικό πλεονέκτημα της τοπικής αυτοδιοίκησης, και εγγύηση για τον μεγαλύτερο έλεγχο των αρχόντων από τους αρχόμενους, σε μια εποχή όπου η απόσταση πχ με την κεντρική διοίκηση εύκολα ευνοεί την ανάδειξη εκπροσώπων που το εκλογικό σώμα δεν γνωρίζει καλά και επιπλέον, στη συνέχεια, δυσκολεύεται να αντικαταστήσει. Εξάλλου, το πλαίσιο των επιχειρούμενων μεταβολών δε διασφαλίζει πραγματικά καλύτερες υπηρεσίες προς τον πολίτη, ενώ αντίθετα, ενέχει τον κίνδυνο μετατροπής της τοπικής διοίκησης σε ακόμη εκτενέστερο γραφειοκρατικό μηχανισμό.⁸⁷

Οι σκέψεις αυτές, αφ' ενός αναδεικνύουν και στην πράξη το ζήτημα της έκτασης του «τοπικού» επιπέδου, το οποίο φαίνεται να αναγνωρίζεται ως κρίσιμο για τη διακυβέρνηση του μέλλοντος, και, επιπλέον, οδηγούν στο ερώτημα: είναι σκόπιμο ακόμη και οι υπηρεσίες να παρέχονται με μόνο το κριτήριο της οικονομικής ανταποδοτικότητας, όταν αφορούν μεταξύ άλλων, τη φροντίδα ηλικιωμένων, μικρών παιδιών, ή και την υγεία των πολιτών;

Δεν είναι λίγοι αυτοί που πιστεύουν ότι, εν κατακλείδι, «*οι τοπικές διοικήσεις δεν μπορούν να λειτουργούν με όρους και κανόνες της ελεύθερης αγοράς, δεν μπορούν να θεωρούνται ιδιωτικές εταιρίες και οι πολίτες να αντιμετωπίζονται ως καταναλωτές. Οι τοπικές κοινωνίες αποτελούν πρωταρχικά πολιτικούς θεσμούς που πρέπει να προστατεύουν τα δημοκρατικά δικαιώματα των πολιτών και σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να μετατραπούν σε επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών..... Άλλο θέμα είναι η*

⁸⁷ Φαρούπου Άννα, «Παγκοσμιοποίηση, Μετασχηματισμός της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Η Περίπτωση της Δανίας», Πτυχιακή Εργασία, ΠΜΣ Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, 2010, σελ. 64-82.

*δημοκρατία και άλλο η αποδοτικότητα και η αποτελεσματικότητα. Το πρώτο είναι η βάση για να λειτουργήσουν όλα τα υπόλοιπα».*⁸⁸

2.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 2

Το Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ εισάγει στη δημόσια διοίκηση, κεντρική και τοπική / περιφερειακή, τον τρόπο λειτουργίας και δράσης της ιδιωτικής επιχείρησης, καθιστώντας την και εκείνη, παράγοντα και αντικείμενο των κανόνων της ελεύθερης αγοράς. Χαρακτηριστικά δείγματα τέτοιου τρόπου λειτουργίας αποτελούν, μεταξύ άλλων, η «στοχοθεσία», η παρακολούθηση και η αξιολόγηση βάσει προγράμματος, η χρηματοδότηση με κριτήριο την οικονομική ανταποδοτικότητα, η εκχώρηση (ολική ή μερική) αντικειμένων δημόσιας δράσης στον ιδιωτικό τομέα, και η εφαρμογή εργαλείων και θεσμών του μάνατζμεντ επιχειρήσεων στο χώρο των δημοσίων υπηρεσιών.

Η εισαγωγή των πρακτικών αυτών στη δημόσια διοίκηση δεν είναι ούτε «δαίμονας» ούτε «πανάκεια». Ανάλογα με το μίγμα παρεμβάσεων που εφαρμόζεται κατά περίπτωση, το ΝΔΜ μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της διαφάνειας της διοίκησης, στη μείωση της δημοσιονομικής σπατάλης και τον εξορθολογισμό της δημόσιας δράσης.

Όμως, από μια διαφορετική οπτική, οι Parker και Gould (1999)⁸⁹ θεωρούν, δικαιολογημένα κατά τη γνώμη μας, ανησυχητική και επικίνδυνη επίπτωση της εφαρμογής του ΝΔΜ, τη μετατόπιση του βάρους της ευθύνης και λογοδοσίας της δημόσιας διοίκησης προς τους λαούς, από ένα πολυδιάστατο – στα πλαίσια της δημοκρατίας – πλέγμα θεμάτων και αξιών, σε έναν απολογισμό για οικονομικά αποτελέσματα. Με τον τρόπο αυτό, επισημαίνεται μια σταδιακή επικράτηση *τεχνοκρατικών στόχων πάνω στους δημοκρατικούς σκοπούς* της διαφάνειας και της υπηρέτησης ευρύτερων, και συχνά δύσκολα μετρήσιμων κοινωνικών και πολιτικών ωφελημάτων. Έτσι, *τα οικονομικά θέματα κινδυνεύουν να αναδεικνύονται σε σημαντικότερα των ευρύτερων σκοπών της δημοκρατίας*, με εμφανή τον κίνδυνο να απαξιωθούν κοινά αποδεκτοί και θεσμοθετημένοι στόχοι της δημόσιας δράσης που δεν ποσοτικοποιούνται.

⁸⁸ Φαρούπου Άννα, «Παγκοσμιοποίηση, Μετασχηματισμός της τοπικής αυτοδιοίκησης, Η Περίπτωση της Δανίας», Πτυχιακή Εργασία, ΠΜΣ Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, 2010, σελ 64-82.

⁸⁹ Parker, L., Gould, G. (1999) Changing Public Sector Accountability: Critiquing New Directions, Accounting Forum, 23/2, pp. 109-35.

Είναι σημαντικό η έμφαση να συνεχίσει να δίνεται στον πολίτη και όχι στον «πελάτη» των δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών, προστατεύοντας το δημόσιο αγαθό από δυσάρεστες επιπτώσεις που μπορεί να αφορούν, μεταξύ άλλων,

- Στην μείωση της ποιότητας μέσα από τη μαζικοποίηση προϊόντων και υπηρεσιών,
- Στον περιορισμό της πρόσβασης των πολιτών μέσα από την ενδεχόμενη αύξηση τιμών,
- Στον κίνδυνο αφανισμού αγαθών που δεν παράγουν έσοδα
- Στη μεταβολή και την αλλοίωση του ουσιώδους περιεχομένου και των στόχων των αγαθών και υπηρεσιών (τέτοιο παράδειγμα συνιστά ο κίνδυνος της μεταβολής της εκπαίδευσης σε απλή κατάρτιση για την απόκτηση συγκεκριμένων τυπικών προσόντων, με κύριο στόχο την εξεύρεση απασχόλησης στο περιβάλλον της αγοράς)

Η εφαρμογή, ανά τον κόσμο, διαφόρων ιδεών και προγραμμάτων εκσυγχρονισμού της διοίκησης, συμπεριλαμβανομένου του ΝΔΜ, απέδειξε στην πράξη ότι δεν υπάρχει το ιδανικό και απόλυτο πρότυπο της αποτελεσματικής δημόσιας διοίκησης, ενώ οι εσωτερικές ιδιαιτερότητες και παραδόσεις των χωρών διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των οποιωνδήποτε μεταρρυθμίσεων.

Επομένως, η ευθύνη της δημόσιας διοίκησης δεν μπορεί να αφορά αποκλειστικά την επίτευξη διαχειριστικών στόχων, αλλά είναι πρώτα και πάνω από όλα πολιτική – δημοκρατική, και αφορά στην υπηρετήση αρχών και ευρύτερων στόχων που εντάσσονται στην έννοια της προάσπισης του κοινού καλού. Για τη διασφάλιση αυτών των αξιών οφείλουν να υπάρχουν «ποιοτικές» προδιαγραφές ή αρχές που πρέπει να κατοχυρώνονται πριν και πάνω από κάθε είδους διαχείριση των επιμέρους θεμάτων. Η δημιουργία κατάλληλων «εργαλείων», ή η ανάδειξη προτύπων για την αξιολόγηση της υπηρετήσης των πολιτικών αυτών αξιών, θα μπορούσε να αποτελέσει μια πολύ σημαντική συμβολή εξειδίκευσης της επιστήμης στο μέλλον.

Ιδιαίτερα για τους λαούς της Ευρώπης, οι λόγοι για τους οποίους δημιουργήθηκαν τα εθνικά κράτη εξακολουθούν να είναι ισχυροί. Γι' αυτούς, τόσο τα ίδια τα κράτη όσο και οι τοπικές αυτοδιοικητικές τους δομές δεν είναι αποκλειστικά τοπικές αγορές αλλά παραμένουν δημοκρατικές οντότητες που μέσα από την πλειοψηφική αρχή και το κράτος δικαίου υπηρετούν στόχους δύσκολα μετρήσιμους αλλά εξαιρετικά

ουσιώδεις, χρησιμεύοντας ταυτόχρονα στην ανάδειξη της φωνής της μονάδας. Αντίστοιχα, οι δημόσιες οργανωτικές δομές δεν είναι μόνο μηχανισμοί ρύθμισης ή διευκόλυνσης των αγορών, αλλά συνιστούν τον «μεγεθυντικό φακό» της ανάπτυξης, για την επικέντρωσή της στην τοπική ιδιαιτερότητα και την ανάδειξη των εξατομικευμένων δυνατοτήτων και αναγκών σε ένα πλαίσιο δημοκρατικής συμμετοχικής έκφρασης και διαχείρισης του κοινού καλού.

Κεφάλαιο 3

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΔΑΦΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

3.1. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΟ-ΕΘΝΙΚΩΝ ΧΩΡΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ.

Εδώ και αρκετές δεκαετίες, η θεωρία του νεο-φιλελευθερισμού προωθεί ένα μοντέλο διακυβέρνησης που αντιτίθεται στον παραδοσιακό ρόλο του κεντρικού κράτους και ευνοεί την τοπική απέναντι στην εθνική δημοκρατία, επηρεάζοντας τις διεθνείς πολιτικές τάσεις, και δημιουργώντας νέα διεθνή fora.⁹⁰

Διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΟΟΣΑ, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα υιοθετούν την αποκεντρωμένη δημοκρατική διακυβέρνηση στη δική τους αποτύπωση της «χρηστής διακυβέρνησης», που προηγούμενα σήμαινε απλά την απουσία διαφθοράς. Τέλος, ο ΟΗΕ, ακολουθώντας το παραδειγμα του Συμβουλίου της Ευρώπης, υιοθετεί τον 2007 ένα πακέτο Κατευθυντήριων Γραμμών για την «αποτελεσματική αποκέντρωση».⁹¹

Στην πολιτική της ΕΕ, οι απόψεις αυτές οδηγούν αρχικά στην προσπάθεια σύνδεσης της πολιτικής συνοχής με το χωροταξικό σχεδιασμό, με στόχο την επίτευξη μιας «πολυκεντρικής» ανάπτυξης, σε έναν ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο που «περιφερειοποιείται» με κριτήρια αναπτυξιακά, πέραν από τα παλαιά διοικητικά όρια. Η τάση αυτή αποτυπώνεται αρχικά στο ΣΑΚΧ (σχέδιο Ανάπτυξης Κοινοτικού Χώρου – 1999), για να μετεξελιχθεί σταδιακά, μέχρι την Εδαφική Ατζέντα το 2007, όπου αποκρυσταλλώνεται η οπτική της ενσωμάτωσης της εδαφικής διάστασης στις ευρωπαϊκές πολιτικές. Ως πάντρεμα της εδαφικής συνοχής και του χωροταξικού σχεδιασμού, η εδαφική συνοχή βασίζεται στην παραδοχή ότι η ανάπτυξη στηρίζεται σε σημαντικό βαθμό στην κατάλληλη χωρική διεύθυνση των περιοχών που αναδεικνύονται και οριοθετούνται με βάση κοινά χαρακτηριστικά και πλεονεκτήματα, τη λειτουργία της αγοράς, τις κοινωνικές τάσεις και την τεχνολογική ανάπτυξη.

Οι τάσεις αυτές αλληλεπιδρούν με τη διαχρονική εξέλιξη της χωρικοποίησης και των τοπικών θεσμών, όπως καταγράφεται ιστορικά, στις ίδιες τις χώρες της ΕΕ. Η πρωτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση, συνηθέστατα με τη μορφή των δήμων και

⁹⁰ Pike A., Pose A., & Tomaney J., “What kind of local and regional development and for whom”, *Regional Studies* 41, 09 (2007), pp. 1253–1269.

⁹¹ Ohmae K., “The end of the nation state: The rise of regional economies”, New York, 1995, pages 71-100.

κοινοτήτων, υπήρξε από παλιά η θεμελιώδης και σχεδόν «αυτονόητη» διοικητική και αυτοδιοικητική οργάνωση που απαντάται σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, ως βασική πολιτειακή οργάνωση μικρών κοινωνιών. Ιστορικά, ήδη από τους μεσαιωνικούς χρόνους οι ευρωπαϊκές πόλεις επιτελούσαν σημαντικές λειτουργίες που σχετίζονταν ενδεικτικά με το ρόλο τους ως κέντρων των τοπικών αγορών και των βασικών υποδομών καθώς και ως παραγόντων δημιουργίας συνθηκών ασφάλειας.⁹² Παράλληλα στις πόλεις αναπτυσσόταν η πρώτη οργανωμένη κοινωνική αλληλεγγύη, με τη μορφή μιάς στοιχειώδους φροντίδας για τους φτωχούς, τους ηλικιωμένους και τους αρρώστους, λειτουργίες που μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιστοιχούν σε μια αρχέγονη μορφή του κοινωνικού κράτους. Η μεγάλη επέκταση των λειτουργιών της τοπικής αυτοδιοίκησης σημειώθηκε με αφορμή τη βιομηχανική επανάσταση και την αστικοποίηση.⁹³ Καθώς οι εθνικές κυβερνήσεις άφηναν συνειδητά την παροχή των υπηρεσιών προς τους πολίτες στην τοπική αυτοδιοίκηση, δημιουργήθηκε σταδιακά ένα πολυλειτουργικό προφίλ με επίκεντρο αυτή την κοινωνική φροντίδα. Πολλοί σύγχρονοι συγγραφείς⁹⁴ ανέπτυξαν «τυπολογίες» της ευρωπαϊκής τοπικής αυτοδιοίκησης με βάση τις παρεχόμενες υπηρεσίες κοινωνικού κράτους, με κυρίαρχη τη διάκριση ανάμεσα, αφ'ενός, στο προφίλ των βορειο-ευρωπαϊκών και σκανδιναβικών χωρών, και αφ'ετέρου, σε εκείνο του «ναπολεόντειου» κρατικού μοντέλου που κυριάρχησε στον ευρωπαϊκό νότο, κάτω από διαφορετικές ιστορικο-κοινωνικές συγκυρίες, με περισσότερο συγκεντρωτικά χαρακτηριστικά.

Το προφίλ της βόρειας Ευρώπης αναδείχθηκε θεσμικά και προβλήθηκε ιδιαίτερα κατά την πιο πρόσφατη εποχή της μεγέθυνσης του κοινωνικού κράτους τον 20ό αιώνα, όπου χώρες όπως η Βρετανία, η Σουηδία και η Γερμανία πρωτοστάτησαν στη μεταβίβαση από το εθνικό κράτος, στο πρώτο επίπεδο της τοπικής αυτοδιοίκησης του μέγιστου μέρους του κράτους πρόνοιας.⁹⁵ Έτσι, με βάση μια πληθώρα κοινών χαρακτηριστικών που εξελίχθηκαν στο πέρασμα των χρόνων, στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη, αποκρυσταλλώθηκαν ως αρμοδιότητες της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης λειτουργίες όπως, ο αστικός σχεδιασμός, οι κοινωνικές υπηρεσίες (που στη Σουηδία περιλαμβάνουν και τη χορήγηση επιδομάτων), η αναψυχή και ο

⁹² Classen A. "Urban Space in the Middle Ages and the Early Modern Age: Historical, Mental, Cultural and Socio-Economic Investigations", *Urban Space in the Middle Ages and the Early Modern Age* edited by A. Classen, Berlin 2009, pages 20-27.

⁹³ Brenner Neil, "Urban Governance and the production of new state spaces in western europe, 1960-2000", *Review of International Political Economy* 11:3, August 2004, pages 447-488.

⁹⁴ Goldsmith M. and Page E., (eds.) (1987). *Central and Local Government Relations*. London: Sage.

⁹⁵ Goldsmith M. and Page E., (eds.) (1987). *Central and Local Government Relations*. London: Sage

πολιτισμός, οι αστικές υποδομές, η κατασκευή και συντήρηση των σχολείων (εδώ στις μισές περίπου ευρωπαϊκές χώρες περιλαμβάνεται και η αμοιβή των εκπαιδευτικών). Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στην παροχή υπηρεσιών υγείας, αν και διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα.

Η Σουηδία μπορεί να θεωρηθεί ότι κατέχει τον μεγαλύτερο τομέα τοπικής αυτοδιοίκησης με όρους δημόσιας δαπάνης μέσα από τους δήμους (87% το 2005), με σημαντική αυτονομία που θεμελιώνεται στην είσπραξη τοπικών ίδιων φόρων. Επιστέγασμα της σημαντικής αυτονομίας αποτελεί η ανάπτυξη ολόκληρου του αποκαλούμενου «σουηδικού μοντέλου», που αναφέρεται σε ένα πρότυπο κοινωνικού κράτους που θεμελιώνεται κύρια στο ρόλο της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης.⁹⁶

Σε αντίθεση με το «δήμο», ή την τοπική «κοινότητα», η περιφέρεια αποτελεί ένα μόρφωμα με πολύ ισχνότερες ιστορικές καταβολές, το οποίο μάλιστα, σε πολλές περιπτώσεις υπαγορεύθηκε από σκοπιμότητες και «κατασκευάστηκε» με πολύ πιο ρευστή χωρική αλλά και θεσμική οριοθέτηση.

Στο παρελθόν, η λέξη περιφέρεια οριζόταν σε αντιδιαστολή με ένα κεντρικό σημείο αναφοράς (ενδεχομένως μια πόλη), σηματοδοτώντας την περιμετρική περιοχή γύρω από αυτό. Όμως, σταδιακά, με το πέρασμα του χρόνου, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, ο όρος συνδέθηκε με συγκεκριμένους, οριοθετημένους γεωπολιτικούς χώρους ή/ και γεωπολιτικές οντότητες, περισσότερο ή λιγότερο ανεξάρτητες. Οι χώροι αυτοί θεωρούνται γενικά προσδιορισμένοι με βάση ενιαία χαρακτηριστικά που μπορεί να σχετίζονται με την εθνικότητα των κατοίκων, τη γλώσσα, την ιστορία, τον πολιτισμό, την οικονομία και την διοικητική οργάνωση.⁹⁷

Ο Keating⁹⁸ αναφέρει ότι η περιφέρεια συνιστά την τομή πολλών συνιστωσών εννοιών του χώρου (πολιτική, κοινωνική, οικονομική, χωρική, κα). Αποτελεί ταυτόχρονα ένα θεσμικό σύστημα. Όμως, η έννοια της περιφέρειας μπορεί να γίνει αντιληπτή από διαφορετικές προσεγγίσεις: *Κοινωνικοπολιτικά* η περιφέρεια νοείται ως μια διοικητική μονάδα στο εσωτερικό ενός εθνικού κράτους, μπορεί όμως και να σηματοδοτεί μια ευρύτερη περιοχή που απαρτίζεται από πολλά εθνικά κράτη που έχουν ομοειδή χαρακτηριστικά. Επομένως, στις μέρες μας, δεν ταυτίζεται με την υπο-

⁹⁶ Wollmann H & Thurmaier K., “Reforming Local Government Institutions and the New Public Management”, 2011

⁹⁷ Rokkan S., “Territories, Centres and Peripheries: Toward a Geoethnic, Geoeconomic, Geopolitical Model of Differentiation within Western Europe”, *Regions and Regionalism in Europe*, *The International Library of Comparative Public Policy*, 16, Michael Keating 2004, passim.

⁹⁸ Keating M (2008) Thirty years of territorial politics. *West European Politics* 31(1–2): 60–81

εθνική, διάσταση, αλλά περιλαμβάνει και υπερ-εθνικά μορφώματα. Σύμφωνα με την *οικονομική διάσταση*, η περιφέρεια διαθέτει εσωτερικά, κοινά χαρακτηριστικά και αναπτυξιακές δυνατότητες. Από *πολιτισμική άποψη*, η περιφέρεια χαρακτηρίζεται από κοινές πρακτικές και παραδόσεις, ενώ διαθέτει δική της γλώσσα και πολιτισμό. Ταυτόχρονα, από *γεωγραφική άποψη*, η περιφέρεια είναι μια περιοχή που περικλείεται από φυσικά, κλιματολογικά ή οικολογικά σύνορα.

Επειδή όμως, ακόμη και αυτές οι κατηγοριοποιήσεις μπορούν να διαιρεθούν περαιτέρω, (πχ η οικονομική διάσταση μπορεί να θεμελιωθεί σε κοινά χαρακτηριστικά απασχόλησης, παραγωγής, αγορών κλπ), ο Jorge Tunon⁹⁹ διακρίνει τις περιφέρειες με βάση τη θεωρία των διεθνών σχέσεων, τις επιστήμες της γεωγραφίας και αστικής κοινωνιολογίας, τις οικονομικές επιστήμες και την οικονομική κοινωνιολογία, και τέλος, την πολιτική θεωρία και κοινωνιολογία. Με την οπτική της *θεωρίας διεθνών σχέσεων*, επισημαίνεται η ανάδειξη της δυναμικής της περιφέρειας που γίνεται αισθητή από το μισό του προηγούμενου αιώνα και μετά, στα πλαίσια της εμφάνισης πολλών τύπων διεθνούς περιφερειακής δράσης. Η σύγχρονη εποχή, χαρακτηρίζεται ολοένα και περισσότερο από τη δημιουργία υπερ-εθνικών και υπο-εθνικών χώρων με κανονιστικές δυνατότητες, μια πραγματικότητα που οδηγεί σε ένα βαθμιαίο περιορισμό της ελευθερίας κινήσεων των κρατών. Οι πλέον χαρακτηριστικοί οργανισμοί αυτής της μορφής είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και σε άλλες, εκτός Ευρώπης περιοχές, οργανισμοί όπως η NAFTA (North America Free Trade Area), ASEAN (Association of South East Asian Nations), κα. Η περίοδος αυτή θεμελιώνει επίσης την ενίσχυση των υπο-εθνικών περιφερειών, ως καίριων θεσμών επίτευξης ενδογενούς ανάπτυξης, και ανοίγει ορίζοντες στη σημασία τους στα πλαίσια της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Αυτή η νέα οπτική συνιστά μια καινοτομία απέναντι στην καθιερωμένη, «δεδομένη» σταθερότητα του κόσμου των εθνικών κρατών, που αναδεικνύει την υπο-εθνική και υπερεθνική περιφέρεια ως την πρωταγωνιστική οντότητα δραστηριότητας και ανάπτυξης των αγορών και της διεθνούς συνεργασίας, στον κόσμο της παγκοσμιοποίησης¹⁰⁰.

Η *επιστήμη της γεωγραφίας* έτεινε κατά το πρόσφατο παρελθόν να θεωρεί τις περιφέρειες δεδομένες και αμετάβλητες οντότητες, συνδεδεμένες με φυσικά

⁹⁹ Tunón Jorge, Univesidad Carlos III de Madrid, “Regions – From Regionalism to Regionalization” sociopedia.isa, 2010. Pages 2-7.

¹⁰⁰ Ohmae K., “The end of the nation state: The rise of regional economies”, New York, 1995, και Dicken P, The Roepke Lecture in economic geography. Global–local tensions: Firms and states in the global space economy. *Economy Geography* No. 70., 1994, passim.

χαρακτηριστικά σε συνδυασμό με πρότυπα οικονομικής παραγωγής, ή/και αενάως ομοιογενείς πολιτισμικά ομάδες. Αυτός ο προσδιορισμός στις μέρες μας αναθεωρείται, έτσι ώστε οι περιφέρειες να θεωρούνται ανοιχτοί γεωπολιτικοί χώροι, που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση με άλλα κοινωνικά συστήματα και για το λόγο αυτό υπόκεινται διαρκώς σε μεταβολές και προσαρμογές¹⁰¹.

Από τη σκοπιά, πάλι της *αστικής κοινωνιολογίας*, διακρίνονται δύο τάσεις: η πρώτη συνδέει τον προσδιορισμό μιας περιφέρειας με το ισχύον παραγωγικό μοντέλο, ενώ η δεύτερη δίνει έμφαση στην ύπαρξη μετα-μοντέρνων, μετα-βιομηχανικών, μεγάλου μεγέθους αστικών κέντρων, που λειτουργούν με τους κανόνες της παγκοσμιοποίησης. Η *πολιτική επιστήμη* και η *πολιτική κοινωνιολογία*, είναι όμως εκείνες που μέχρι σήμερα συνέβαλαν στην πλατύτερη δυνατή έρευνα του περιφερειακού ζητήματος, καλύπτοντας, σε ένα βαθμό, και τις άλλες παραμέτρους. Ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1990, η ανάπτυξη των περιφερειακών σπουδών αποτέλεσε μια μόνο από τις πολλές παραμέτρους της εποχής της στροφής προς το μοντέλο της περιφέρειας, με την παράλληλη μεταβολή του εθνικού κράτους και τη σταδιακή «απομυθοποίησή» του. Το όραμα του «κόσμου χωρίς σύνορα» και της «κοινωνίας των δικτύων» άρχισε να προβάλλει για πολλούς μελετητές, ενώ άλλοι είδαν στις συντελούμενες εξελίξεις τη γέννηση «εθνών χωρίς κρατική υπόσταση», ακόμη και εθνικών μειονοτήτων με λειτουργική αυτονομία, χωρίς αναγκαία ανεξαρτησία. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετώπιστηκε ως καταλύτης καίριων αλλαγών στο περιφερειακό ζήτημα, αφού η ίδια εισήγαγε στην πολιτική της την αμφισβήτηση του μονοπωλίου του εθνικού κράτους ως παράγοντα των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών διεργασιών, δημιουργώντας ταυτόχρονα νέα κανάλια αυτονόμησης για τις τοπικές κοινωνίες.¹⁰²

Στα κανάλια αυτά συγκαταλέγονται οι διαδικασίες περιφερειακού προγραμματισμού που εφαρμόζουν τα διαρθρωτικά ταμεία και η διαπεριφερειακή συνεργασία. Μέσα από αυτά, οι μελετητές διακρίνουν πλέον την ανάδυση ενός νέου επιπέδου διακυβέρνησης, που αποκαλούν «μεσο-επίπεδο» (“meso-level / meso-government”), η δομή του οποίου διαφοροποιείται έντονα ανάμεσα στα κράτη.¹⁰³

¹⁰¹ Paasi A., Place and region: Regional worlds and words. *Progress in Human Geography* 26(6): 802–11, 2002

¹⁰² Keating M., Thirty years of territorial politics. *West European Politics* 31(1–2): 60–81, 2008

¹⁰³ Andrew C & Goldsmith M., “From Local Government to Local Governance—and Beyond?”, *International Political Science Review*, April 1998 vol. 19 no. 2 101-117

Συνολικά, από όποια πλευρά και αν το αναλύσουμε, η στροφή στην περιφέρεια αποτελεί μια συνέπεια της σταδιακής φθοράς των ιδεών και των αρχών που αποτέλεσαν κατά το 18^ο αιώνα τα θεμέλια του «Βεσφαλιανού» εθνικού κράτους, το οποίο έχει στην πραγματικότητα τις ρίζες του στη Ευρώπη της γαλλικής επανάστασης, μέσα από την οποία ωρίμασε η αντίληψη που ήθελε το κεντρικό κράτος αποκλειστικό εκφραστή των εθνικών συμφερόντων και διανομέα των κοινωνικών αγαθών.

Στη σύγχρονη πραγματικότητα, η εγγύτητα στους πολίτες, το μέγεθος που βοηθά την οργάνωση των αγορών και υπηρεσιών και οι δυνατότητες αντιπροσώπευσης που παρουσιάζει, συχνά διαμορφώνουν και αναδεικνύουν ένα χωρικό μόρφωμα, ως προτιμώμενη μονάδα τοπικής διαχείρισης στην παγκοσμιοποίηση.¹⁰⁴

3.2. ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΟΛΕΙΣ & ΠΑΚΟΣΜΙΟ-ΤΟΠΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ

Αν και στην Ελλάδα η αυτοδιοίκηση είναι στο ευρύ κοινό περισσότερο ταυτισμένη με τους δύο βαθμούς των δήμων και των περιφερειών, στο δυτικό κόσμο, και στην Ευρώπη, η οικονομικο- πολιτική συγκυρία έχει αναδείξει εξίσου, αν όχι, σε αρκετές περιπτώσεις, με ακόμη μεγαλύτερη σημασία, το ρόλο των πόλεων.

*«Η Ευρωπαϊκή ενοποίηση έχει αναγνωριστεί ως διαδικασία που εντείνει τη σημασία των χωρικών ιδιαιτεροτήτων που επηρεάζουν τις τοπικές αναπτυξιακές προοπτικές. Ως αποτέλεσμα, όχι μόνο οι περιφέρειες, αλλά και οι Ευρωπαϊκές πόλεις αναπροσδιορίζουν το αναπτυξιακό τους πλαίσιο: βασίζονται λιγότερο στις εθνικές οικονομίες και προωθούν τη συγκρότηση ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων, σε μια κατεύθυνση σύνδεσης της τοπικής αναπτυξιακής προοπτικής με τον αναδεικνυόμενο Ευρωπαϊκό οικονομικό χώρο.»*¹⁰⁵

Αντίστοιχα, «ο όρος ‘αστική διακυβέρνηση’ περιγράφει την ανάδειξη νέων πολιτικών διαδικασιών που εμπλέκουν ένα ευρύτερο φάσμα ενδιαφερόμενων φορέων και παραγόντων στη ρύθμιση της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας. Ο οικονομικός-αναπτυξιακός προσανατολισμός που χαρακτηρίζει τα ευρύτερα αυτά πεδία τοπικής διακυβέρνησης λειτουργεί σε συνθήκες εντεινόμενου ‘αστικού ανταγωνισμού’ και

¹⁰⁴ Ohmae K., “The end of the nation state: The rise of regional economies”, New York, 1995, pages 71-100.

¹⁰⁵ Pumain D., & Saint-Julien Th., Urban Networks in Europe, John Libbey Eurotext/INED, 1996

στοχεύει τόσο στην προσέλκυση επενδύσεων όσο και στην δημοσιονομική 'απεξάρτηση' από την κρατική διοίκηση».¹⁰⁶

Ο Neil Brenner¹⁰⁷, αναλύοντας τις φάσεις δημιουργίας νέων αστικών αυτοδιοικητικών μορφωμάτων στην Ευρώπη, από το 1960 και μετά, θεωρεί ότι το απόγειο του Φορντισμού (του αναπτυξιακού δηλαδή μοντέλου που βασίζεται στη, εκβιομηχάνιση και τη μαζική παραγωγή), τη δεκαετία του 1960, σηματοδοτεί και την έναρξη μιας φάσης κατά την οποία, η αστική διακυβέρνηση στο δυτικό κόσμο μετασχηματίστηκε διαδοχικά για να ακολουθήσει τις αντίστοιχες μεταβολές στις αναπτυξιακές πολιτικές. Κατά την πρώτη αποκρυστάλλωση της αστικής διακυβέρνησης, τη δεκαετία του 1960, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1979, ο ευρωπαϊκός οικονομικός χάρτης της εποχής περιλαμβάνει έντονα διαφοροποιημένες γεωπολιτικές υποδιαίρεσεις, στις οποίες τον πρωταγωνιστικό ρόλο διαδραματίζουν μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα όπου εδράζονται οι μεγάλες εταιρίες. Άλλες, δευτερεύουσας σημασίας περιοχές, παίζουν τον συμπληρωματικό ρόλο της διανομής υπηρεσιών και προμήθειας πρώτων υλών.

Στο πλαίσιο αυτό, οι μητροπολιτικές περιοχές αποκτούν ολοένα και σημαντικότερο ρόλο στην εφαρμογή μιάς αναδιανεμητικής πολιτικής προς την περιφέρεια, και σταδιακά αναγνωρίστηκαν ως οι πλέον κατάλληλοι φορείς για την τοπική προσαρμογή των συστημάτων πρόνοιας και παροχών καθώς και για την αντιμετώπιση των διοικητικών ανεπαρκειών στην ευρύτερη γεωγραφική τους περιοχή. Σε αρκετές προεξάρχουσας σημασίας ευρωπαϊκές μητροπόλεις, εμφανίστηκαν ειδικοί θεσμοί «πόλεων – περιοχών», όπως το Greater London Council, οι γαλλικές Communautés Urbaines, το Rijnmond ή Greater Rotterdam Port Authority, τα Metropolitan Councils of British Cities, η Greater Frankfurt Association, η Ruhr Municipal Agency, το Greater Copenhagen Council, κτλ.

Όμως, οι ουσιαστικότερες μεταβολές επέρχονται κατά τη μετά το 1970 κρίση, καθώς τα κράτη πιέζονταν να εξορθολογίσουν τις δαπάνες, τους, περιορίζοντας τις επιχορηγήσεις προς τις υπο-εθνικές χωρικές μονάδες. Τέθηκαν σε εφαρμογή αυστηρότερες δημοσιονομικές πολιτικές που οδήγησαν τις τοπικές αυτοδιοικήσεις στην αναζήτηση δικών τους πόρων, πχ μέσα από την είσπραξη δικών τους φόρων και

¹⁰⁶ Le Galès P., *European Cities: Social Conflicts and Governance*. Oxford: Oxford University Press, 2002

¹⁰⁷ Brenner N., *Urban Governance and the Production of New State Spaces in Western Europe, 1960-2000*, *Review of International Political Economy*, Vol. 11, No. 3 (Aug., 2004), pp. 447-488 Published by: Taylor & Francis, Ltd.

την οικονομική αξιοποίηση των τοπικών τους πλεονεκτημάτων, δίνοντας το έναυσμα για την ανάπτυξη των θεωριών της «ενδογενούς» ανάπτυξης.

Τέλος, από το '80 και μετά, οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες προσανατολίστηκαν προς τον μονεταρισμό, που μόνο στόχο είχε την επίτευξη ενός ανταγωνιστικού ισοζυγίου πληρωμών, στη θέση της επιδίωξης της πλήρους απασχόλησης των προηγούμενων περιόδων. Το αποτέλεσμα ήταν μεγαλύτεροι δημοσιονομικοί περιορισμοί στα ήδη συντμημένα έσοδα και τις επιχορηγήσεις των πόλεων αλλά και των περιφερειακών περιοχών. Έκτοτε, διανύουμε σταθερά μια φάση, κατά την οποία, τα αναπτυξιακά προγράμματα, αλλά και οι διοικητικοί μηχανισμοί που υπηρετούσαν κατά το παρελθόν το κράτος πρόνοιας, περιορίζονται δραστικά.¹⁰⁸

Στο περιβάλλον αυτό, τόσο οι μητροπόλεις, τα μεγάλα αστικά κέντρα, όσο και οι περιφέρειες, έπρεπε να επιβιώσουν πια ολόενα και περισσότερο σε ανταγωνιστικό περιβάλλον, με τα δικά τους μέσα, μακριά από τη βοήθεια που τους εξασφάλιζε η πολιτική της «άρσης των ανισοτήτων». Αυτό οδηγεί στην ανάδειξη δικτύων αστικών χωρικών μονάδων που λειτουργούν αυτόνομα ως διεθνείς πόλοι της παγκόσμιας οικονομίας και αγοράς, «καθ' υπέρβαση» των εθνικών συνόρων στα οποία ανοίκουν.

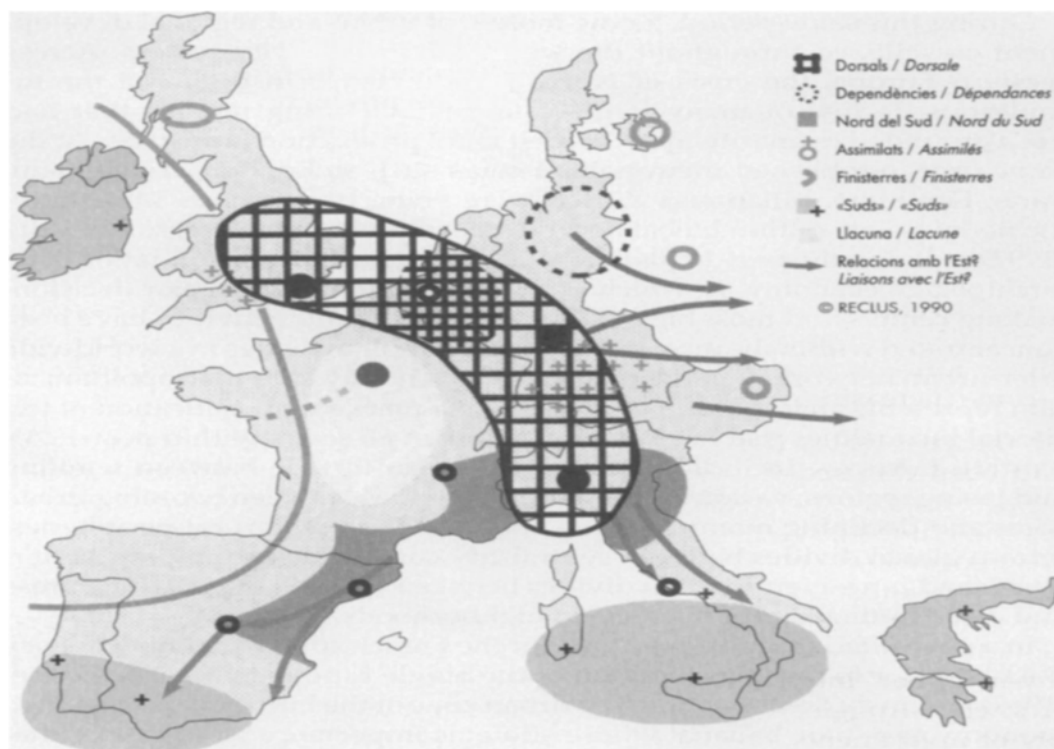
Ενδεικτικά, πολλές από τις «καθιερωμένες» μητροπολιτικές περιοχές πόλεων όπως το Λονδίνο, το Παρίσι, το Άμστερνταμ, το Μιλάνο, η Φρανκφούρτη και η Ζυρίχη, βρίσκουν ένα νέο ρόλο και μεταμορφώνονται σταθερά σε κομβικά σημεία μέσα σε ευρωπαϊκά και παγκόσμια οικονομικά δίκτυα.

Ο Veltz,¹⁰⁹ το 1993, διακρίνει ανάμεσά τους ένα δίκτυο που ονομάζει χαρακτηριστικά ως «οικονομία αρχιπέλαγο», στην οποία, τα κέντρα αποφάσεων, οι μεγαλύτερης προστιθέμενης αξίας οικονομικές δραστηριότητες και τα κέντρα συντονισμού συγκεντρώνονται σε ισχυρούς μητροπολιτικούς κόμβους, μέσα σε ένα παγκόσμιο αστικό δίκτυο. Εξίσου χαρακτηριστική, η μελέτη που εκπονήθηκε το 1989 από τη γαλλική εταιρία χωρικού σχεδιασμού DATAR, θεωρείται έως τις μέρες μας πρωτοποριακή, μεταξύ άλλων για την επισήμανση με το χαρακτηρισμό «ζώνη μπανάνα», της κεντρικής αστικής περιοχής του ευρωπαϊκού οικονομικού αρχιπελάγους, που εκτείνεται γύρω από τις παραπάνω πόλεις.

¹⁰⁸ Tuñón Jorge , Univesidad Carlos III de Madrid, “Regions – From Regionalism to Regionalization” sociopedia.isa, 2010. Pages 2-7.

¹⁰⁹ Veltz, P., Mondialisation, Villes et Territoires: l' Economie d 'Archipel, Presses Universitaires de France: Paris, 1993

ΓΡΑΦΗΜΑ 8: DATAR, Les villes' Europeennes'

Source: DATAR, *Les villes' Europeennes'*. Paris: La Documentation Française, 1989¹¹⁰

Οι πολιτικές που διαμορφώνονται αυτή την περίοδο έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τις προηγούμενες. Στη θέση της διάχυσης της ανάπτυξης στο χώρο γύρω από τις πόλεις, τώρα διαμορφώνεται ένας χάρτης με ένα ισχυρό και αυτόνομο δίκτυο πόλεων που αφήνει πίσω τις περιφερειακές περιοχές, να κερδίσουν τη δική τους θέση στην ανάπτυξη. Η μεγέθυνση δεν εξαπλώνεται πια από τις πόλεις προς τις υποαναπτυγμένες περιφέρειες των χωρών, αλλά αντίθετα, οι ισχυρές πόλεις, σε ρόλο «νικητή», ισχυροποιούνται ολοένα και περισσότερο και η ανάπτυξη συγκεντρώνεται πολλαπλασιαστικά σε αυτές.

Ο Mayer (1994) επισημαίνει τις κεντρικές μεταβολές που επιφέρει αυτή η στροφή της αστικής διακυβέρνησης σε όλα τα χωρικά επίπεδα.¹¹¹

- οι τοπικές αρχές αναγκάζονται να εμπλακούν περισσότερο σε δικά τους σχέδια τοπικής οικονομικής ανάπτυξης

¹¹⁰ Brenner N., *Urban Governance and the Production of New State Spaces in Western Europe, 1960-2000*, *Review of International Political Economy*, Vol. 11, No. 3 (Aug., 2004), pp. 447-488 Published by: Taylor & Francis, Ltd.

¹¹¹ Mayer, M., 'Post-Fordist City Politics', in A. Amin (ed.) *Post-Fordism: A Reader*, Cambridge, MA: Blackwell, pp. 316-37, 1994.

- οι πολιτικές πρόνοιας και κοινωνικού κράτους περιθωριοποιήθηκαν και τη θέση τους κατέλαβαν πολιτικές προσανατολισμένες στην παραγωγή
- νέες μορφές τοπικής διακυβέρνησης, όπως συνεργασίες δημόσιου – ιδιωτικού τομέα, εμφανίστηκαν στο προσκήνιο, σε μια εξέλιξη αστικής διακυβέρνησης «επιχειρηματικού» τύπου, όπου οι περιφέρειες ανταγωνίζονταν σκληρά μεταξύ τους για την προσέλκυση επενδύσεων και θέσεων απασχόλησης στο χώρο τους.

Στο πλαίσιο αυτό σημαντικές αλλαγές παρατηρήθηκαν στη μορφή και τις λειτουργίες των τοπικών αρχών αυτοδιοίκησης, οι οποίες από μηχανισμοί αναδιανομής των πολιτικών του κράτους πρόνοιας, τώρα μοιάζουν περισσότερο με επιχειρηματικές εταιρίες προσανατολισμένες στη δημιουργία ανάπτυξης μέσα στο χώρο τους. Οι σχετικές μέθοδοι περιλαμβάνουν συχνά την ιδιωτικοποίηση ή την ανάθεση σε τρίτους διαφόρων υπηρεσιών, την επιδίωξη κάποιων επιχορηγήσεων από προγράμματα τομέων της παραγωγής, αλλά και την ανάπτυξη νέων πολιτικών με προγράμματα απασχόλησης, βιομηχανικές πολιτικές, επενδύσεις σε υποδομές, στρατηγικές τοπικού μάρκετινγκ για ανάδειξη της περιοχής τους, κα. Αυτά θεωρούνται τα χαρακτηριστικά μια νέας εποχής εγγραφής των τοπικών χωρικών ενοτήτων απευθείας στον παγκόσμιο οικονομικό χάρτη του ανταγωνισμού (“glocalization”).

Οι «παγκοσμιοτικοί» χαρακτηρίζονται από την ανάδειξη της διαφορετικότητας στα επίπεδα ανάπτυξης, στα προτερήματα, αλλά και στα μειονεκτήματα, της κάθε περιοχής, τα οποία αντιμετωπίζονται ως στοιχεία επιθυμητά και όχι ως ελλείμματα που πρέπει να διορθωθεί με αναδιανεμητικές στρατηγικές.¹¹²

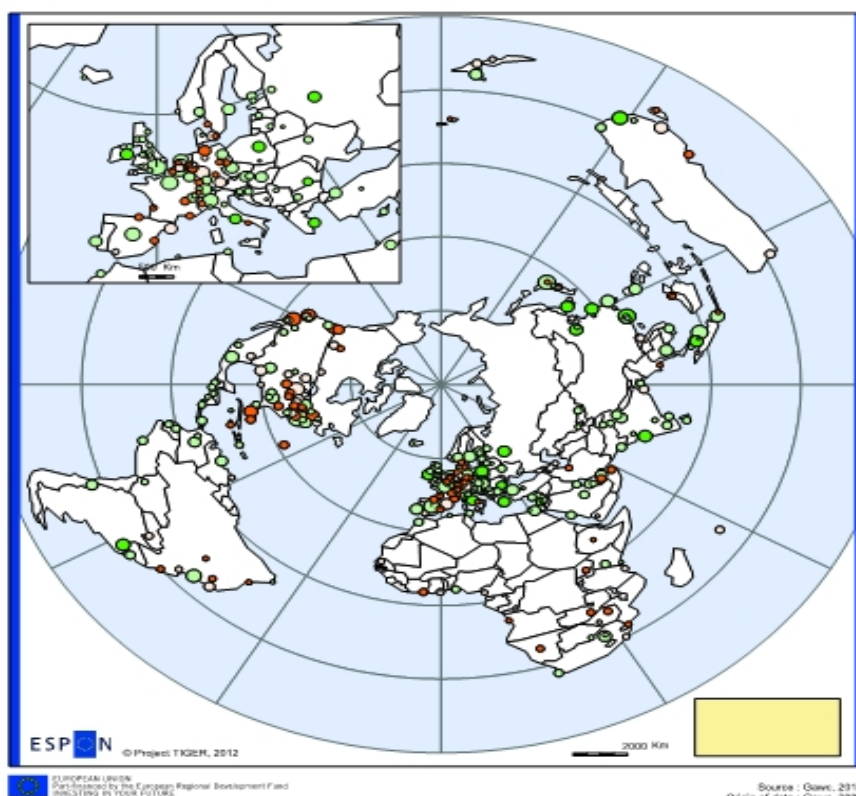
Η διαδικασία επαναπροσδιορισμού των ισορροπιών στα χωρικά επίπεδα των εθνικών κρατών μπορεί πλέον να θεωρηθεί ότι αποτελεί μέρος αυτού που ο Brenner αποκαλεί *Glocalizing Competition State Regime* (καθεστώς εγγραφής των τοπικών μονάδων στον παγκόσμιο ανταγωνισμό), και που αποτελεί μια συνεχιζόμενη και στις μέρες μας διαδικασία αλληλεπίδρασης και αντιθέσεων ανάμεσα, αφ’ ενός στην καθεστηκυία τάξη πραγμάτων αναφορικά με τους ρόλους του κεντρικού κράτους και των τοπικών μονάδων διακυβέρνησης, και αφετέρου στους νέους ρόλους που επιβάλλει η νέα εποχή, η οποία έχει την τάση να αυτονομεί σημαντικά τους τοπικούς φορείς.

Σήμερα, οι στόχοι της εξάλειψης των περιφερειακών ανισοτήτων και της προώθησης της χωρικής ισόρροπης ανάπτυξης έχουν δραστικά υποχωρήσει σε μια εποχή

¹¹² Brenner N., *Urban Governance and the Production of New State Spaces in Western Europe, 1960-2000*, *Review of International Political Economy*, Vol. 11, No. 3 (Aug., 2004), pp. 447-488 Published by: Taylor & Francis, Ltd.

παγκοσμιοποιημένων κεφαλαίων και δημοσιονομικής λιτότητας, αφήνοντας τη διαμάχη ανάμεσα στην παλαιά τάξη πραγμάτων και τους νέους αναπτυξιακούς ρόλους των χωρικών μονάδων, να είναι περισσότερο ανοικτή από ποτέ.

ΓΡΑΦΗΜΑ 9: Η διασύνδεση 285 πόλεων σε δίκτυα υπηρεσιών¹¹³

Αναγνωρίζοντας αυτές τις προκλήσεις, η ΕΕ θέτει ως στόχο της πολιτικής της για το 2020 τη διασφάλιση για την Ευρώπη μίας ισχυρής παρουσίας στον κόσμο. Οι ευρωπαϊκές πόλεις και περιφέρειες καλούνται να συνεισφέρουν στην επίτευξη του στόχου αυτού, μέσα από τις ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις τους, το μερίδιό τους στο παγκόσμιο εμπόριο, στην ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων, τις παγκόσμιες υπηρεσίες, τη δικτύωση και την ικανότητά τους στο πεδίο της καινοτομίας.

¹¹³ Πηγή: ESPON

ΓΡΑΦΗΜΑ 10: Το εμπορικό προφίλ των ευρωπαϊκών περιοχών 2007-2009¹¹⁴

3.3. Η ΕΛΑΦΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ.

Το πάντρεμα της εντεινόμενης σημασίας της παγκόσμιας αλληλεξάρτησης και δικτύωσης των περιοχών με τις θεωρίες της ενδογενούς ανάπτυξης που αναπτύχθηκαν από τη δεκαετία του 1980 κυρίως και ύστερα, γέννησε και ωρίμασε

¹¹⁴ Πηγή: ESPON

προοδευτικά την έννοια του εδαφικού κεφαλαίου στα μοντέλα της ανάπτυξης. Η τάση να θεωρούνται τα τοπικά πλεονεκτήματα ως αξιοποιήσιμες πηγές για την ανάδειξη μιας περιοχής, οδήγησε σταδιακά και στην αναγνώρισή τους ως στοιχείων καινοτομίας και παραγόντων προσέλκυσης οικονομικών δραστηριοτήτων και δικτύωσης. Το εδαφικό κεφάλαιο αξιολογείται με βάση την ικανότητά του να συμβάλει στη δημιουργία «οικονομιών συγκέντρωσης», που σχετίζονται κυρίως με τη μάθηση, τη διάχυση της γνώσης και της πληροφορίας, με στόχο την προσέλκυση επιχειρήσεων και την ανάπτυξη επιχειρηματικών δικτύων. Επιπλέον, το εδαφικό κεφάλαιο, που έρχεται να συμπληρώσει το οικονομικό και το κοινωνικό, μετατοπίζει μερικά το ενδιαφέρον από τους παραδοσιακούς συντελεστές της παραγωγής, δηλαδή το κεφάλαιο, την εργασία, τους τοπικούς πόρους, και τις υποδομές, σε περισσότερο άυλες προϋποθέσεις, όπως είναι η τοπική συνέργεια, η κοινωνική εμπιστοσύνη, η ζωτικότητα και η διακυβέρνηση.¹¹⁵

Οι θεωρίες του εδαφικού κεφαλαίου αρκετά πρόσφατα άρχισαν να ενσωματώνονται στις αναπτυξιακές πολιτικές της ΕΕ, που ήταν καταρχήν και κατά κύριο λόγο τομεακές και βασιζόνταν στην άνωθεν παρέμβαση υπέρ των αδύναμων περιοχών μέσα από παροχές επιδοτήσεων και τη δημιουργία υποδομών. Σταδιακά συντελείται η μετάβαση προς ένα νέο υπόδειγμα χωρικής πολιτικής, που στοχεύει στην ανάδειξη των πλεονεκτημάτων των τόπων, έτσι ώστε οι τελευταίοι να μετατραπούν σε σημαντικούς κόμβους της παγκόσμιας οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτό, οι προηγούμενες πολιτικές «παροχής» του κράτους αντικαθίστανται από πολιτικές που επικεντρώνονται στην ενδυνάμωση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας των περιοχών, μέσω της αξιοποίησης του ενδογενούς αναπτυξιακού δυναμικού τους.¹¹⁶

Το άρθρο των Ζαχαρή Β, και Ασπρογέρακα Ευ. «Η πολιτική Συνοχής ως πλαίσιο τοπικής ανάπτυξης»,¹¹⁷ αναφέρεται στα βήματα μέσα από τα οποία οι νέες αυτές θεωρίες ενσωματώνονται σταδιακά στην περιφερειακή πολιτική της ΕΕ: Τα χρησιμοποιούμενα πρότυπα της νέας χωρικής πολιτικής διαμορφώνονται αρχικά από τον ΟΟΣΑ και βασίζονται μεταξύ άλλων, στην «εξειδίκευση» των περιοχών, δηλαδή την ανάπτυξη των «κατάλληλων» για κάθε περιφέρεια οικονομικών δραστηριοτήτων,

¹¹⁵ Ζαχαρή Β., «Εδαφική Συνοχή Η Νέα Συνιστώσα Συνάρθρωσης των Χωρών – Μελών της ΕΕ και Ενόδωσης της Συνεργασίας για το Χωρικό Σχεδιασμό και τη Χωρική Ανάπτυξη», Διπλωματική Εργασία, ΕΜΠ, Αθήνα 2009, σελ. 40-92.

¹¹⁶ Brenner, N. (1999), Globalisation as Reterritorialisation: the Rescaling of Urban Governance in the European Union, *Urban Studies*, Vol. 36, N. 3 pp. 431-451

¹¹⁷ Ζαχαρή Β, Ασπρογέρακας Ευ. «Η πολιτική Συνοχής ως πλαίσιο τοπικής ανάπτυξης», Αθήνα 2013

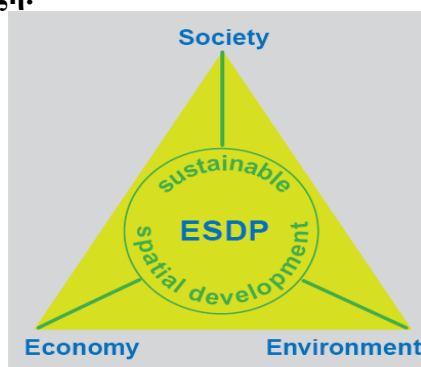
όπως αυτές υπαγορεύονται από το εδαφικό κεφάλαιο. Σύμφωνα επίσης με το περιεχόμενο που προσδίδει ο ΟΟΣΑ στους αναπτυξιακούς στόχους¹¹⁸:

- Οι περιφερειακές πολιτικές δεν πρέπει να απευθύνονται μόνο στις πιο μειονεκτικές περιοχές, αλλά σε όλες, ανεξαρτήτως του επιπέδου ανάπτυξής τους.
- Ο στόχος των δημόσιων πολιτικών δε θα πρέπει να είναι η εξασφάλιση οικονομικών και δημοσιονομικών κινήτρων στις περιφέρειες με αναπτυξιακή καθυστέρηση, αλλά οι πολιτικές χωρικής ανάπτυξης θα πρέπει να διευκολύνουν όλες τις περιοχές να μεγιστοποιούν τις αναπτυξιακές τους ευκαιρίες.
- Η παροχή δημόσιων υπηρεσιών θα πρέπει να προσανατολίζεται και σε άυλες, πέρα από τις υλικές υποδομές, όπως κατάλληλες υπηρεσίες διευκόλυνσης της δημιουργίας επιχειρηματικών δικτύων, διάχυσης της γνώσης κλπ.

Από το 2000 και μετά, πολλά κείμενα της ΕΕ (με κυριότερο το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου – ΣΑΚΧ) εισάγουν τη χωρική διάσταση και κάνουν λόγο για την ανάγκη στροφής της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής, από την επίλυση προβλημάτων, στην ανάπτυξη δυνατοτήτων. Η Επιτροπή για την Ευρωπαϊκή Χωρική Ανάπτυξη καθόρισε το 1999 τους κύριους στόχους του Σχεδίου Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου ως εξής:

1. Οικονομική και κοινωνική συνοχή
2. Διατήρηση των φυσικών πόρων και του πολιτιστικού περιβάλλοντος
3. Περισσότερο ισορροπημένη ανταγωνιστικότητα του ευρωπαϊκού εδάφους

ΓΡΑΦΗΜΑ 11: Το τρίγωνο των στόχων του ΣΑΚΧ για ισορροπημένη και βιώσιμη χωρική ανάπτυξη.

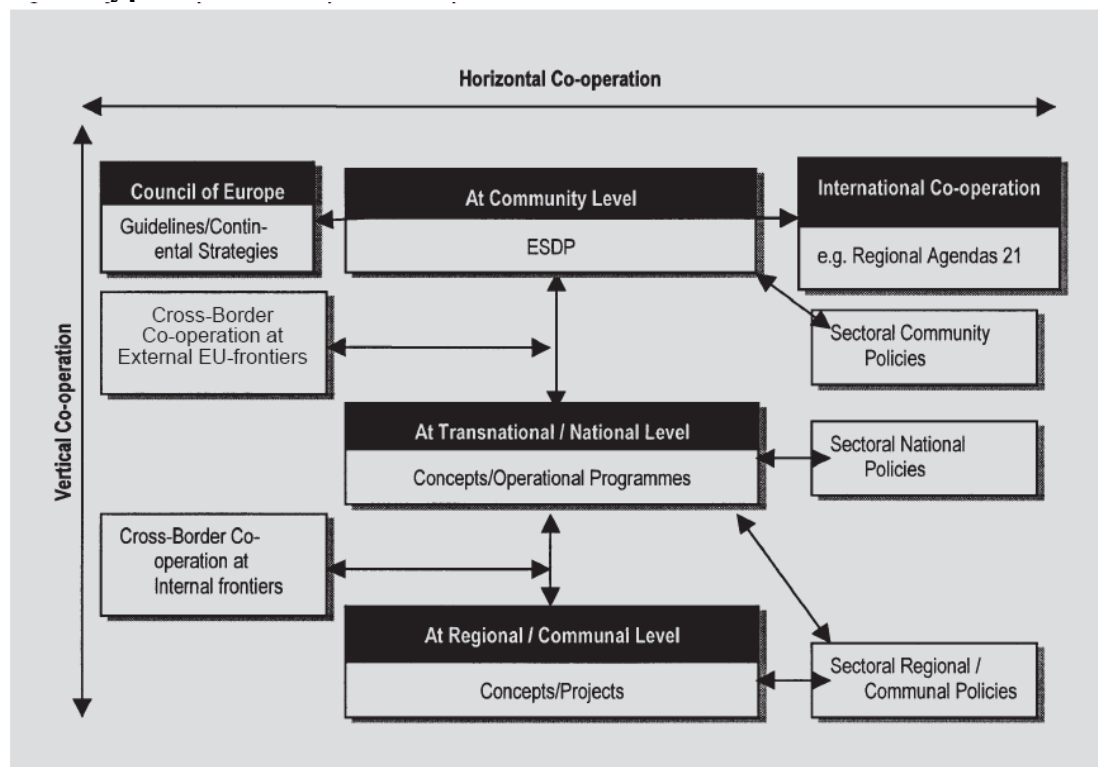
Source: Committee of European Spatial Development (1999)

Οι στόχοι αυτοί έπρεπε να επιτυγχάνονται σε διαφορετικά επίπεδα του ευρωπαϊκού χώρου: το κοινοτικό, το εθνικό / διεθνικό, και το τοπικό /περιφερειακό, ακόμη και

¹¹⁸ OECD (2001), Territorial Outlook, Territorial Economy, OECD Publications Service, Paris

στο πλαίσιο των διασυνοριακών και διακρατικών / διαπεριφερειακών συνεργασιών, μέσα από τη διακυβέρνηση η οποία διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο και ακολουθεί το παρακάτω διάγραμμα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 12: Πολυεπίπεδη διακυβέρνηση για την ευρωπαϊκή χωρική ανάπτυξη

Source: Committee of Spatial Development (1999).¹¹⁹

Στο πνεύμα αυτό, η τέταρτη Έκθεση Συνοχής (2007) αναφέρει ότι «*παράγοντες όπως η γεωγραφική θέση, το κλίμα, η τοπολογία, το πρότυπο αστικών οικισμών, η πολιτιστική και βιομηχανική κληρονομιά και η συσσωρευμένη τεχνογνωσία, οι οποίοι συντελούν καθοριστικά στη δημιουργία συγκριτικού πλεονεκτήματος, τείνουν να επηρεάζουν τη διάρθρωση της οικονομίας, ακόμη και σε περιφέρειες με σχετικά υψηλά επίπεδα κατά κεφαλήν ΑΕΠ*».

Άλλες Εκθέσεις Συνοχής της ΕΕ, τα τελευταία χρόνια περιλαμβάνουν ειδική αναφορά και αφιερώνουν ιδιαίτερες υποενότητες στην περιφερειακή ανάλυση, και ιδιαίτερα στις πόλεις. Επίσης, προτείνουν δείκτες για την αξιολόγηση εξελίξεων σε περιφερειακό επίπεδο. Ενδεικτικά, κάθε κεφάλαιο της Έκθεσης Συνοχής του 2011 περιλαμβάνει υπο-ενότητα αφιερωμένη στις ευρωπαϊκές πόλεις, με αντίστοιχους

¹¹⁹ Magone J., "The end of the borders? The politics of territorial cooperation in the multilevel governance system. A comparative study of cross-border cooperation initiatives",

τίτλους: «Δημιουργικές πόλεις – κόμβοι καινοτομίας», «Βιώσιμες πόλεις» και «Πόλεις χωρίς αποκλεισμούς – Η αστική παραδοξολογία». Στη συνέχεια, η «Όγδοη έκθεση προόδου για την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή», της 26.06.2013¹²⁰ είναι αφιερωμένη, σύμφωνα με τον τίτλο της στην «περιφερειακή και αστική διάσταση της κρίσης» στην Ευρώπη.

Σε μια μετεξέλιξη της χωρικής ανάπτυξης, η Συνθήκη της Λισαβώνας (2007) εισάγει την έννοια της «εδαφικής συνοχής», και την ενισχύει πολιτικά μέσα από τη θεσμοθέτησή της, ως στόχου, από κοινού μαζί με την οικονομική και κοινωνική συνοχή. Στη συνέχεια, η «Πράσινη Βίβλος για την Εδαφική Συνοχή» (2008) θέτει το στόχο της αρμονικής ανάπτυξης των διαφορετικών τόπων της ΕΕ που έχουν διαφορετικά εγγενή εδαφικά χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με το κείμενο αυτό, η εδαφική συνοχή, στοχεύει στην ανάδειξη της πλούσιας πολυμορφίας της Ευρώπης, σε συγκριτικό πλεονέκτημα κάθε περιοχής ξεχωριστά, διασφαλίζοντας έτσι μια αρμονική και ισορροπημένη ανάπτυξη και συμβάλλοντας σε μια βιώσιμη Ευρώπη.¹²¹

Η χωρική κλίμακα και η συγκεκριμένη περιοχή εφαρμογής καθορίζουν το δρόμο για την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων. Μέσα από την οπτική αυτή επιδιώκεται η ισότητα και η ισόρροπη ανάπτυξη μέσα από τη διαφορετικότητα, που αντιμετωπίζεται ως πηγή αξιοποιήσιμων, συγκριτικών πλεονεκτημάτων. Με βάση μια πολυκεντρική προοπτική, επιδιώκεται η δημιουργία δικτύου κυρίαρχων, διασυνδεδεμένων οικονομικών κέντρων, που θεωρούνται οδηγοί αστικοποίησης για τη στήριξη της έξυπνης ανάπτυξης, και στη συνέχεια δημιουργούν θετικά αποτελέσματα διάχυσης. Από μια πιο ολοκληρωμένη σκοπιά, η εδαφική συνοχή στοχεύει στην ισότιμη πρόσβαση στη γνώση και τις υπηρεσίες, ακολουθώντας την άποψη ότι όλοι πρέπει να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες, ανεξάρτητα από τον τόπο όπου ζουν. Η άποψη αυτή καθιστά την εδαφική συνοχή ως τη χωρική διάσταση του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου, καθώς λαμβάνει υπόψη κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες και ενδυναμώνει τόσο την αλληλεγγύη, όσο και την ανταγωνιστικότητα.

Ταυτόχρονα, η εδαφική συνοχή είναι άρρηκτα δεμένη με το υψηλό επίπεδο συνεργασίας ανάμεσα στις περιοχές και τους εμπλεκόμενους παράγοντες, σε κάθε βήμα της πολιτικής.

¹²⁰ Ε. Επιτροπή, «Όγδοη έκθεση προόδου για την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή – Η περιφερειακή και αστική διάσταση της κρίσης», Βρυξέλλες, 26.06.2013

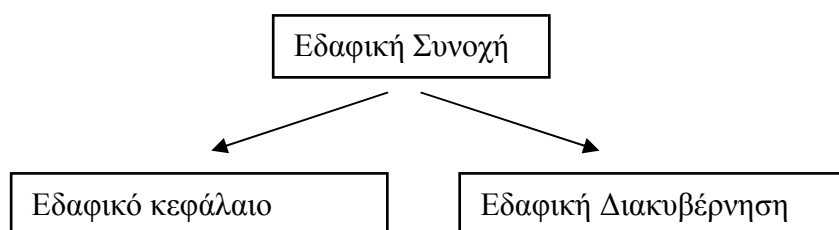
¹²¹ Ε. Επιτροπή, «Πράσινη Βίβλος για την εδαφική συνοχή - Μετατροπή της εδαφικής ποικιλομορφίας σε προτέρημα», Βρυξέλλες 6.10.2008

Όλα αυτά τα αδιαφορετικά ζητήματα που συνδέονται με τις εδαφικές προκλήσεις, έρχονται ταυτόχρονα αντιμέτωπα με τον παγκόσμιο οικονομικό ανταγωνισμό, τη γήρανση, τη μετανάστευση, την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, την κλιματική αλλαγή, και την ενεργειακή ανεπάρκεια. Γι' αυτό, η διαχείρισή τους απαιτεί συντονισμένη πολιτική σε επίπεδο εδαφικό, αλλά και λειτουργικό, καθιστώντας σαφές ότι η εδαφική συνοχή προϋποθέτει, όχι μόνο τοπικές πολιτικές αλλά και ουσιαστική εδαφική διακυβέρνηση, με στόχο να απαντήσει στα παραπάνω ζητήματα δημιουργώντας ένα πλαίσιο οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας.¹²²

3.3.1. Εδαφική Ατζέντα 2020 και το όραμα της Ευρώπης 2050

Η υιοθέτηση το 2011 της Εδαφικής Ατζέντα 2020 προωθεί περαιτέρω τη διαδικασία ανάδειξης της εδαφικής συνοχής ως «παράλληλης» και «συμπληρωματικής», αλλά και αυτόνομης αξίας στο οικοδόμημα της ευρωπαϊκής οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Βαδίζοντας σύμφωνα με το πνεύμα της πρώτης Εδαφικής Ατζέντας 2007, το νέο πολιτικό κείμενο, προϊόν συμφωνίας μεταξύ των κρατών- μελών της ΕΕ, θεωρεί την εδαφική συνοχή ως προαπαιτούμενο για τη βιώσιμη οικονομική μεγέθυνση και την υλοποίηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής και επισημαίνει ότι η επίτευξή της βασίζεται στην ανάδειξη λειτουργικών περιοχών και την εφαρμογή της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης.

ΓΡΑΦΗΜΑ 13: Στοιχεία της Εδαφικής Συνοχής, σύμφωνα με την Εδαφική Ατζέντα 2007

Προτεραιότητες της «Εδαφικής Ατζέντας 2020» είναι:

- Προώθηση της πολυκεντρικής και ισόρροπης ανάπτυξης.
- Ενθάρρυνση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης των πόλεων, των αγροτικών περιοχών και ειδικών περιοχών (νησιωτικών, πολύ απομακρυσμένων κλπ).

¹²² ESPON, INERCO “Indicators of Territorial Cohesion”, Scientific Platform and Tools Project, 2013

- Εδαφική ολοκλήρωση σε διασυνοριακές και διεθνικές λειτουργικές περιοχές.
- Ενθάρρυνση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας των περιοχών, βασιζόμενη σε ισχυρές τοπικές οικονομίες.
- Βελτίωση της εδαφικής συνδεσιμότητας μεταξύ ατόμων, κοινοτήτων και επιχειρήσεων.
- Κατάλληλη διαχείριση και σύνδεση των οικολογικών και πολιτιστικών αξιών των διαφόρων περιοχών, καθώς και των τοπίων.¹²³

Στόχος της Ατζέντα που έχει βασιστεί στην Έκθεση «Territorial State and Perspectives of the European Union» και την «Πέμπτη Έκθεση της Επιτροπής για την Οικονομική, Κοινωνική και Εδαφική Συνοχή», είναι να προωθήσει τη σύνδεση της εδαφικής συνοχής με την εφαρμογή του προγραμματισμού για την Ευρώπη 2020, καθώς και την ενσωμάτωσή της, ως προτεραιότητας στις ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές των χωρών.

Η Εδαφική Ατζέντα 2020 υπογραμμίζει για άλλη μια φορά την ανάγκη οριζόντιου και κάθετου συντονισμού των διαδικασιών και των παραγόντων λήψης αποφάσεων, στα πλαίσια της διακυβέρνησης ως απαραίτητης προϋπόθεσης για την ουσιαστική εδαφική συνοχή.

Παράλληλα, η Ατζέντα θέτει σαν άμεση προοπτική την εκπόνηση μεθοδολογίας και εργαλείων για την περαιτέρω υλοποίηση των κατευθύνσεών της, ενώ «καλωσορίζει» τη δημιουργία καλών πρακτικών και την ανάπτυξη πρωτοβουλιών προς την κατεύθυνση αυτή.

Μέσα από τις διαδικασίες αυτές ανοίγει ο δρόμος για την ανάδειξη μιάς «επανα-χωρικοποίησης» του ευρωπαϊκού εδάφους,¹²⁴ στο πλαίσιο του οποίου υποχωρεί ο ρόλος του εθνικού κράτους και αναδύεται μια νέα εδαφικότητα, όπου ιδιαίτερα σημαντικός αναμένεται να είναι ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Είναι επίκαιρο, βέβαια, να σχολιάσουμε ότι από τις διεργασίες αυτές αναδεικνύεται μια νέα μέθοδος χωρικής κατανομής στην Ευρώπη, όπου η «χωρικοποίηση» γίνεται με βάση κριτήρια ανάπτυξης, και εν τέλει κριτήρια λειτουργίας των αγορών και της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας. Το γεγονός αυτό σηματοδοτεί μια, έστω μερική

¹²³ «Territorial Agenda 2020 - Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions», Informal Ministerial Meeting of Ministers responsible for Spatial Planning and Territorial Development on 19th May 2011 Gödöllő, Hungary

¹²⁴ Τοπάλογλου Ε., «Οι Ευρωπαϊκές Πολιτικές Εδαφικής Ύνεργασίας και οι επιπτώσεις τους στην ανάπτυξη και στις χωρικές πολιτικές», από http://www.prd.uth.gr/sites/GS_RSAI/CONFERENCE_MAY2011_SITE/PAPERS_MAY2011_PDF_CD/TOPALOGLOU_L_63.pdf

αλλά σημειολογικά πολύ σημαντική στροφή από την εποχή της «ανάπτυξης των περιφερειών», στην εποχή των «περιφερειών της ανάπτυξης», με τη χωρικότητα να μεταβάλλεται, από πλαίσιο της αναπτυξιακής προσπάθειας, σε εργαλείο της.

Προς επιβεβαίωση της διαπίστωσης αυτής η μελέτη “Making Europe Open and Polycentric” του προγράμματος ESPON με αντικείμενο την εκπόνηση σεναρίων και οράματος για τον Ευρωπαϊκό Χώρο του 2050¹²⁵ αναφέρει «..Υπερβαίνοντας τον εθνικιστικό ιδεαλισμό που γεννήθηκε στο τέλος του 18^{ου} αιώνα, η ευρωπαϊκή διακυβέρνηση πρέπει να επανασχεδιαστεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο για την προώθηση της βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης, για τις νεότερες γενιές των Ευρωπαίων.»

Η ίδια μελέτη περιγράφει την ανάδυση μιας Ευρώπης των πόλεων και των περιφερειών, που βαδίζει προς το 2050 μέσα σε έναν κόσμο μεγάλων μεταναστευτικών ρευμάτων εντός και εκτός των συνόρων της, δημογραφικής και κλιματικής αλλαγής και κυριαρχίας των παγκόσμιων αγορών και των νέων τεχνολογικών μέσων. Σε αυτήν, τα πολυκεντρικά μοντέλα των αγορών θα αναδείξουν μικρούς ή μεγάλους παγκόσμιους και πολιτισμικά – λειτουργικά ομοιογενείς αστικούς πόλους ανάπτυξης, ενώ η «πάλαι –ποτέ εθνική ταυτότητα» θα υποκατασταθεί σταδιακά από την τοπική ταυτότητα, με ποικίλες χωρικές και πολιτισμικές εκφάνσεις. Όπως χαρακτηριστικά εκτιμά η μελέτη, η ίδια η εκτεταμένη επικοινωνία των ανθρώπων που αναμένεται να καθιερωθεί μέσω του διαδικτύου, πρόκειται να αναδιαμορφώσει θεμελιώδεις έννοιες και αξίες, όπως ακόμη και αυτή της «εξουσίας» (πολιτικής, θρησκευτικής, κα), προωθώντας τη συμμετοχή των πολιτών αλλά και την εδαφική διακυβέρνηση, σε επάλληλα επίπεδα, με έναν τρόπο που θα «παραμερίζει» σημαντικά, τους υφιστάμενους παραδοσιακούς θεσμούς.

Ενδεικτικά, σε μια από τις τρεις «υποθέσεις εργασίας» της μελέτης για την εδαφική συνοχή και το αναπτυξιακό μέλλον της ΕΕ, και στο πλαίσιο του «Σεναρίου Β» για το εδαφικό μοντέλο της Ευρώπης του 2050, η οικονομική και πληθυσμιακή ανάπτυξη αλλά και η δημόσια και ιδιωτική επένδυση επικεντρώνεται στις πόλεις και τις πρωτεύουσες, με παράλληλη περιφερειακή εξειδίκευση του ευρύτερου χώρου. Στο σενάριο αυτό, η μελλοντική πολιτική συνοχής στοχεύει περισσότερο στις πόλεις, με προτεραιότητες την αστική αναζωογόνηση και επαναστικοποίηση, τις επενδύσεις στην έρευνα και τεχνολογία, και την ανάπτυξη των περιφερειακών μεταφορικών

¹²⁵ ESPON, “Making Europe Open and Polycentric” produced by the “Scenarios and Vision for European Territory 2050” project (ET2050) of the ESPON Program από www.et2050.eu

δικτύων. Οι αγροτικές περιοχές γίνονται όλο και περισσότερο εξαρτώμενες λειτουργικά από τον αστικό χώρο.

ΓΡΑΦΗΜΑ 14: Σενάριο Β του ESPON για την εδαφική συνοχή της ΕΕ 2050

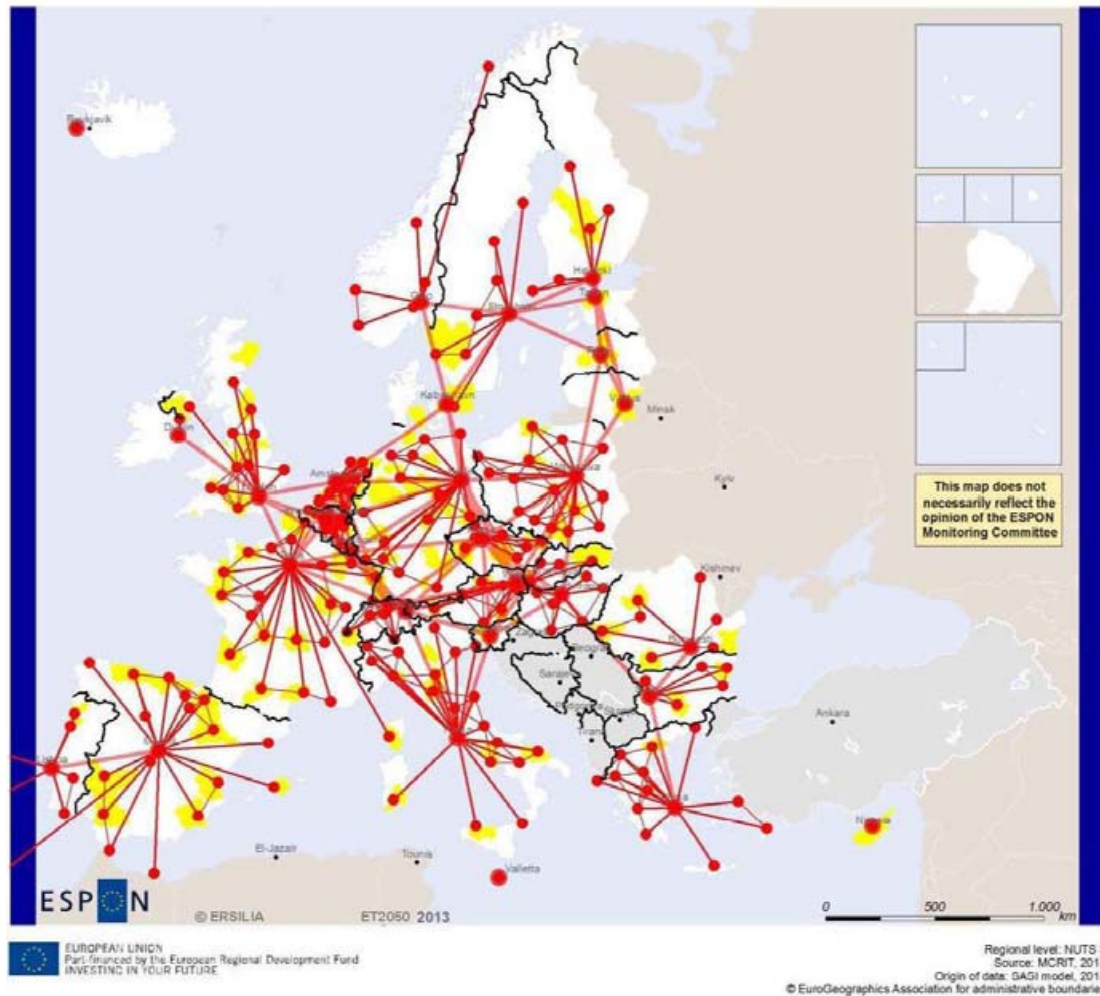

Illustration of Scenario B

Based on results obtained by SASI forecast model (2050)

- Capital NUTS0
- Capital NUTS2 (NUTS1 only Germany and United Kingdom)
- NUTS0 boundaries
- NUTS0-NUTS0 links and length <650km
- NUTS0-NUTS2 links intra NUTS0 (except Germany and United Kingdom)
- NUTS0-NUTS1 links intra NUTS0 (only Germany and United Kingdom)
- NUTS2-NUTS2 links intra NUTS0 and length <200km (except Germany and United Kingdom)
- NUTS1-NUTS1 links intra NUTS0 and length <200km (only Germany and United Kingdom)
- Relative increases in GDP 2051 per capita Scenario B/Baseline average over 100 (100=EU31 ave)
- No data (No ESPON space)

Scenario B: Europe of Cities¹²⁶

¹²⁶ ESPON, “Making Europe Open and Polycentric” produced by the “Scenarios and Vision for European Territory 2050” project (ET2050) of the ESPON Program από www.et2050.eu

3.4. ΚΑΝΑΛΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΕΛΔΑΦΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΕΕ.

3.4.1. Κανάλια εκπροσώπησης των υπο-εθνικών χωρικών ενότητων

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, από τη σύστασή της, πολλαπλασίασε τα – επίσημα και ανεπίσημα – πολιτικά κανάλια επιρροής για τους υπο-εθνικούς φορείς. Ειδικότερα, οι πέντε βασικότεροι χώροι της εκπροσώπησής τους στην ΕΕ περιλαμβάνουν: την Επιτροπή των Περιφερειών, το Συμβούλιο των Υπουργών, την ίδια την Επιτροπή, τα Γραφεία των περιφερειακών φορέων και τις διακρατικές – διαπεριφερειακές συνεργασίες.

Το άρθρο 1 του Χάρτη για τις Περιφέρειες που υιοθετήθηκε το 1988 από το Ευρωκοινοβούλιο ορίζει ότι για την Ε. Ένωση, περιφέρειες είναι όσες περιοχές σχηματίζουν μια γεωγραφική ενότητα ή «αποτελούν ένα οριοθετημένο σύμπλεγμα» και διαθέτουν πληθυσμό που «χαρακτηρίζεται από ορισμένα κοινά στοιχεία». Προβλέπει επίσης την ύπαρξη σε αυτές αιρετού συλλογικού οργάνου, καθώς και ένα είδος «κυβέρνησης της περιφέρειας», με κανονιστικές και ελεγκτικές αρμοδιότητες. Το άρθρο 14 προβλέπει ότι η περιφέρεια τοποθετείται ανάμεσα στο χωρικό επίπεδο του κράτους και εκείνο του δήμου. Με τον τρόπο αυτό, ο Χάρτης ουσιαστικά προσδιορίζει τα χαρακτηριστικά του υπο-εθνικού αυτοδιοικητικού συστήματος που «αναγνωρίζει» η ΕΕ στους μηχανισμούς της, και το οποίο ρητά απαρτίζεται από την περιφέρεια και την πρωτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση.¹²⁷

Το 1988, η ΕΕ καθιέρωσε εξάλλου, και την «εταιρική σχέση» ανάμεσα στην Επιτροπή, τα κράτη μέλη και τους φορείς της αυτοδιοίκησης. Η μεγαλύτερη αποτύπωση της εφαρμογής της αρχής αυτής βρίσκεται στη συμμετοχή των παραγόντων αυτών κατά τη φάση σχεδιασμού των αναπτυξιακών προγραμμάτων (διαβούλευση), αλλά και στη σύσταση των «Επιτροπών Παρακολούθησης» των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, που απαρτίζονται υπο-εθνικούς αντιπροσώπους, από κοινού με εθνικούς και κοινοτικούς εκπροσώπους.

Παράλληλα, και σε όλες τις φάσεις της «αναδιανεμητικής» περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ που εφαρμόζεται διαχρονικά, μέσα από τα ΜΟΠ και κυρίως από τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης και το ΕΣΠΑ, οι παραπάνω χωρικές ενότητες χρησιμοποιούνται ως βάση, δηλ ως *περιφέρειες προγραμματισμού*, για την κατανομή των ενισχύσεων των

¹²⁷ Χλέπας Νικ., «Η Τοπική Αυτοδιοίκηση, η Συνθήκη του Μάαστριχτ και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση», *Το Σύνταγμα*, Ιανουάριος - Μάρτιος 1993, τεύχος 1

διαρθρωτικών ταμείων με βασικό κριτήριο το ΑΕΠ, ως δείκτη ανάπτυξης ή αντίστοιχα υστέρησης της κάθε περιοχής.¹²⁸

Πέραν από τις διαδικασίες της περιφερειακής πολιτικής, σε επίπεδο πολιτικής εκπροσώπησης, η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1994) δημιούργησε την *Επιτροπή των Περιφερειών* επεκτείνοντας το προϋπάρχον Συμβούλιο των Περιφερειακών και Τοπικών Αρχών. Το Συμβούλιο των Υπουργών υποχρεούται να συμβουλευέται το σώμα αυτό για θέματα περιφερειακής πολιτικής, ιδιαίτερα εκπαίδευσης και κατάρτισης, υγείας, πολιτισμού, διευρωπαϊκών δικτύων, καθώς και σε θέματα οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Παράλληλα, η ΕτΠ μπορεί να διατυπώνει γνώμη με δική της πρωτοβουλία στο Συμβούλιο και την Επιτροπή, όποτε το θεωρεί σκόπιμο.

Αν και ο επίσημος ρόλος της είναι συμβουλευτικός, η ΕτΠ ασκεί σημαντική επιρροή, αφού τα όργανα που λαμβάνουν τις πολιτικές αποφάσεις δύσκολα θα αγνοήσουν την τοποθέτηση των εκπροσώπων φορέων που υλοποιούν την ευρωπαϊκή πολιτική.¹²⁹ Όμως, ταυτόχρονα, πολύ σημαντικό είναι το γεγονός ότι ορισμένα από τα μέλη της ΕτΠ, που προέρχονται από ομόσπονδα ή ημι-ομόσπονδα κράτη, όπως οι εκπρόσωποι από τη Γερμανία, το Βέλγιο, την Αυστρία και την Ισπανία, διαθέτουν σημαντική δύναμη πίεσης απέναντι στις εθνικές τους κυβερνήσεις. Αντίστροφα, η παρουσία του κεντρικού κράτους είναι επίσης, σε πολλές περιπτώσεις ιδιαίτερα ισχυρή. Μέχρι τα τέλη του 20ού αιώνα όπου σε πολλές χώρες πραγματοποιήθηκαν σημαντικές μεταρρυθμίσεις, η κεντρική κυβέρνηση στην ουσία όριζε τους εκπροσώπους στην ΕτΠ, όπως πχ στο Ην Βασίλειο. Κάτι αντίστοιχο συνέβαινε επίσης στη Γαλλία, από την οποία εκπροσωπούνταν κατά ένα μέρος πρωτοβάθμιες τοπικές αυτοδιοικήσεις και κατά ένα άλλο μέρος οι περιφέρειες. Αντίθετα, στις ομοσπονδιακές και ημι-ομοσπονδιακές χώρες (Γερμανία, Βέλγιο, Αυστρία, Ισπανία), οι Περιφέρειες ήταν από παλιά παντελώς ανεξάρτητες στον ορισμό της εκπροσώπησής τους.

Πολλοί είναι αυτοί που θα ήθελαν την ΕτΠ να περιορίζεται σε ένα ρόλο Forum ανταλλαγής ιδεών από τους υπο-εθνικούς εκπροσώπους, ενώ άλλοι, θα ήθελαν να αναδεικνύεται σε σώμα ακόμη πιο ουσιαστικής και συνεχούς πολιτικής επιρροής, κάτι που θα ενίσχυε ταυτόχρονα το ρόλο των περιφερειακών αρχών.

¹²⁸ Παπαδασκαλόπουλος Αθ., -Χριστοφάκης Μ., «Περιφερειακός Προγραμματισμός», Εκδόσεις Παπαζήση, 2^η Έκδοση, Αθήνα, 2009.

¹²⁹ Hooghe Liesbet, Marks Gary "Europe with the regions: Channels of regional representation in the European Union" *The Journal of Federalism* 26:1, Winter 1996, pages 73-91.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με το άρθρο 146 της Συνθήκης του Μάαστριχτ, ένα κράτος μέλος δύναται να εκπροσωπηθεί από περιφερειακούς εκπροσώπους, με πλήρεις διαπραγματευτικές ικανότητες, στο Συμβούλιο των Υπουργών, κάτι που ήδη εφαρμόζεται από τις ομοσπονδιακές χώρες, όπως το Βέλγιο, η Γερμανία και η Αυστρία.

Οι *Hooghe Liesbet* και *Marks Gary*¹³⁰ αναφέρονται διεξοδικά στους διαύλους που δημιουργεί η ΕΕ για τις τοπικές αυτοδιοικήσεις. Όπως παρατηρούν, η συμμετοχή στην εκπροσώπηση, άρα η αναβάθμιση του ρόλου των περιφερειακών αρχών, μπορεί να προωθηθεί τόσο μέσα από επίσημους, όσο και μέσα από ανεπίσημους διαύλους: Σαν παράδειγμα, το Ην. Βασίλειο στο εσωτερικό της αντιπροσωπείας του στην Επιτροπή, αναθέτει το σχεδιασμό συγκεκριμένων θεματικών πολιτικών (πχ αλιεία) σε περιφερειακούς εκπροσώπους για τους οποίους ο αντίστοιχος τομέας είναι ιδιαίτερα σημαντικός, πχ σε εκπροσώπους της Ουαλίας και της Σκωτίας.

Σύμφωνα με τους ίδιους ερευνητές, ο βαθμός της ουσιαστικής εμπλοκής των τοπικών παραγόντων μπορεί να διαφέρει στο εσωτερικό των ΚΜ, όμως, με τις διατάξεις αυτές, η εφαρμογή της ευρωπαϊκής πολιτικής συνοχής μέσα από την αναμόρφωση των Κανονισμών των Διαρθρωτικών Ταμείων του 1988 ενίσχυσε το ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης, και ταυτόχρονα συνέβαλε σε μια «διάβρωση» του κυρίαρχου ρόλου του κεντρικού κράτους, «διαταράσσοντας» σε πολλά ΚΜ τις μέχρι τότε δεδομένες ισορροπίες.¹³¹

Επιπλέον, αναγνώρισε επίσημα το ρόλο των τοπικών φορέων στον αναπτυξιακό προγραμματισμό, καθιστώντας τους ρητά παράγοντες που, δεν εκτελούν απλά, αλλά συναποφασίζουν στις διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησης των αναπτυξιακών στρατηγικών. Οι πρωτοβουλίες αυτές συντέλεσαν στη βαθμιαία αλλαγή νοοτροπίας και ακολουθούμενων πρακτικών, δίνοντας το έναυσμα, σε πολλές τοπικές κοινότητες να διεκδικήσουν ουσιαστικότερο αποφασιστικό, διαχειριστικό και οικονομικό ρόλο στο εθνικό πολιτικό τους σκηνικό. Σαν άμεσο αποτέλεσμα, στην Ελλάδα και την Ιρλανδία, η νέα αυτή πραγματικότητα δημιούργησε την πρώτη δευτεροβάθμια αυτοδιοίκηση. Στο Βέλγιο και την Ισπανία, η πολιτική συνοχής έδωσε τροφή σε ήδη υπάρχοντα κινήματα περιφερειοποίησης, με τη συνέχιση της διαμάχης σχετικά με την

¹³⁰ Hooghe Liesbet, Marks Gary “Europe with the regions: Channels of regional representation in the European Union” *The Journal of Federalism* 26:1, Winter 1996, pages 73-91.

¹³¹ Getimis P., Grigoriadou D., “The Europeanisation of Urban Governance in Greece: A Dynamic and Contradictory Process”, Paper presented at the EURA conference *Urban and Spatial European Policies: Levels of Territorial Government*, Turin 18-20 April 2002, pages 4-10.

κατανομή των αρμοδιοτήτων ανάμεσα στα επίπεδα διακυβέρνησης. Στην Ιταλία ανέδειξε προβλήματα συντονισμού και αλληλοεπικάλυψης, που συχνά εμπόδιζαν την απορρόφηση των κονδυλίων. Στη Γαλλία, Γερμανία και το Ην Βασίλειο κατέληξε στην διάθεση περίπου ισοδύναμων κοινοτικών πόρων για την περιφερειακή πολιτική με αυτούς που κατανέμονταν στο κεντρικό κράτος.

Στην προσπάθειά τους να ενισχύσουν τα κανάλια επιρροής τους, πολλοί τοπικοί φορείς όλων των βαθμίδων προχώρησαν σταδιακά στην ίδρυση δικών τους γραφείων στη Ε. Επιτροπή στις Βρυξέλλες, όπου κάνουν τα δικά τους «λόμπυ» και συμμετέχουν με τον τρόπο τους στη διαμόρφωση των πολιτικών και των αποφάσεων. Η ποιοτική ανάλυση δείχνει ότι η εκπροσώπηση ή μη των τοπικών φορέων στις Βρυξέλλες δεν σχετίζεται με το αν αυτές είναι πλούσιες ή φτωχές, αλλά μάλλον με το βαθμό της πολιτικής στους δραστηριοποίησης, ακόμη και την εθνική και πολιτική διακριτότητά τους μέσα στο κράτος μέλος.¹³²

Παράλληλα, περίπου από το 1985 άρχισαν να συστήνονται με αυξανόμενο ρυθμό, διεθνικές ενώσεις ειδικής θεματολογίας, που εκπροσωπούσαν ειδικά τις υπο-εθνικές χωρικές οντότητες. Η Σύνοδος των Ευρωπαϊκών Περιφερειών (Assembly of European Regions – AER) ιδρύθηκε το 1985 από εννέα διαπεριφερειακές ενώσεις. Η AER ανέπτυξε στενή συνεργασία με την Επιτροπή, ιδιαίτερα στα θέματα των διαρθρωτικών ταμείων, αλλά και σε θεσμικά ζητήματα. Προώθησε σημαντικά τη συμμετοχή των περιφερειών στις αποφασιστικές διαδικασίες, ασκώντας έτσι πίεση για τη σύσταση της Επιτροπής των Περιφερειών.

Συστήθηκαν επίσης λειτουργικά εξειδικευμένα διεθνικά δίκτυα. Κάποια από αυτά δημιουργήθηκαν από την ίδια την Επιτροπή, σε μια ακόμη προσπάθεια ενίσχυσης του ρόλου των περιφερειών και της αυτόνομης λειτουργίας τους, σε μια προσπάθεια απαγκίστρωσής τους από τις εθνικές κυβερνήσεις.

Ορισμένα τέτοια δίκτυα λειτούργησαν σε άμεση συνάφεια με κάποιο κοινοτικό πρόγραμμα ή πρωτοβουλία, όπως το Leader, που εφαρμόστηκε σε αγροτικές περιοχές. Τα προγράμματα Rechar, Retex, Renaval, ανέπτυξαν τη συνεργασία μεταξύ περιοχών με κάποιο κοινό παραγωγικό χαρακτηριστικό, όπως η εξόρυξη άνθρακα, η κλωστοϋφαντουργία, ή η ναυπηγική. Επίσης, το Recite (Regions and Cities of Europe) τέθηκε το 1991 σε εφαρμογή από την Επιτροπή για να καλύψει 37 υπο-

¹³² Hooghe Liesbet, Marks Gary “Europe with the regions: Channels of regional representation in the European Union” *The Journal of Federalism* 26:1, Winter 1996, pages 73-91.

εθνικά δίκτυα με στόχο την ανταλλαγή εμπειριών και μεθοδολογίας μεταξύ τοπικών φορέων, για την αντιμετώπιση παρόμοιων προβλημάτων.

Ένα άλλο είδος δικτύων έχει τις καταβολές του στην πρωτοβουλία και κινητοποίηση των ίδιων των περιφερειών και αυτοδιοικήσεων. Τα δίκτυα αυτής της κατηγορίας περιλαμβάνουν την Ένωση των Ευρωπαϊκών Παραμεθόριων Περιοχών (Association of European Border Regions – AEBR), τη Σύνοδο των Περιφερειακών Παράκτιων Περιοχών (Conference of Peripheral Maritime Regions – CPMR), την Ένωση των Άλπεων, την Κοινότητα των Πυρηνέων, την Κοινότητα των Jura, την Ένωση των Ευρωπαϊκών Περιφερειών Βιομηχανικής Τεχνολογίας (αφορά κυρίως παρακμάζουσες βιομηχανικές περιοχές). Τα δίκτυα του τελευταίου τύπου συνήθως αφορούν στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και περιλαμβάνουν λιγότερο ευνοημένες περιοχές που χρειάζονται κοινοτικές χρηματοδοτήσεις για αναδιάρθρωση και ανάπτυξη. Έτσι, αποτελούν μέρος της «από κάτω προς τα πάνω» (bottom-up) εκδοχής πολιτικής συνοχής, από πού ξεκινά από το ίδιο το τοπικό επίπεδο.

Τέλος, οι πιο επιτυχημένες περιφέρειες ιδρύουν συχνά τα δικά τους αναπτυξιακά δίκτυα, ένα από τα γνωστότερα υπήρξε το Four Motors association που δημιουργήθηκε το 1988 ανάμεσα στις περιφέρειες Baden – Wurttemberg, Rhone-Alpes, Catalonia & Lombardy. Οι πιο δυναμικές περιφέρειες των αντίστοιχων χωρών συνεργάστηκαν σε τομείς όπως η τεχνολογία, η έρευνα και η οικονομική και πολιτιστική ανταλλαγή. Σ' αυτή την κατηγορία συνεργασιών ανήκαν και πολλές Ευρωπεριοχές (Euroregions).

3.4.2. Εργαλεία συνεργασίας και εδαφικής διακυβέρνησης

Στα πλαίσια της περιφερειακής της πολιτικής, η ΕΕ θεσμοθετεί μηχανισμούς και ειδικά εργαλεία, τα οποία μπορούν να θεωρηθούν αντιπροσωπευτικά των παραπάνω διαδοχικών φάσεων ενίσχυσης των υπο-εθνικών αυτοδιοικήσεων και της διαβούλευσης, και σήμερα της εδαφικότητας και της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα προγράμματα διακρατικής, διασυνοριακής και διαπεριφερειακής συνεργασίας, που σήμερα βρίσκονται ενσωματωμένα στον ενιαίο στόχο της εδαφικής συνεργασίας,¹³³

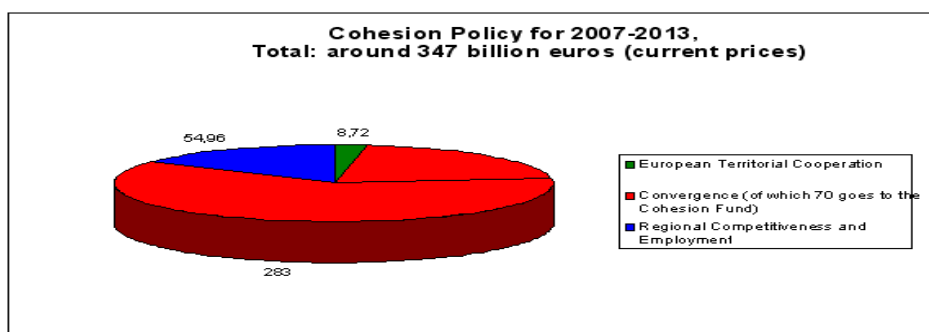
¹³³ Ε. Επιτροπή, Panorama Inforegio, αρ 24, Δεκέμβριος 2007, &

Βνιεράτου-Μποσινάκη Μ., Τουρή Μ., Δελιθέου Β., «Οι διαδικασίες του ευρωπαϊκού περιφερειακού προγραμματισμού και η εξέλιξη της αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα», περ. *Επιθεώρηση Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Περιφερειακής Ανάπτυξης*, τ. 63, Αθήνα 2011

Ειδικότερα, ο ρόλος των περιφερειών και των δήμων ενισχύεται σημαντικά και μέσα από τη θεσμοθέτηση της δυνατότητάς τους να αναλαμβάνουν την πρωτοβουλία σύστασης ή συμμετοχής σε κοινές μεταξύ τους δράσεις, που ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα.

Την περίοδο 2007-13 η ΕΕ αφιερώνει 8,72 δις ευρώ στην εδαφική συνεργασία, ενώ για την περίοδο 2024-2020 το αντίστοιχο κονδύλι διαμορφώνεται στα 9,6 δις.

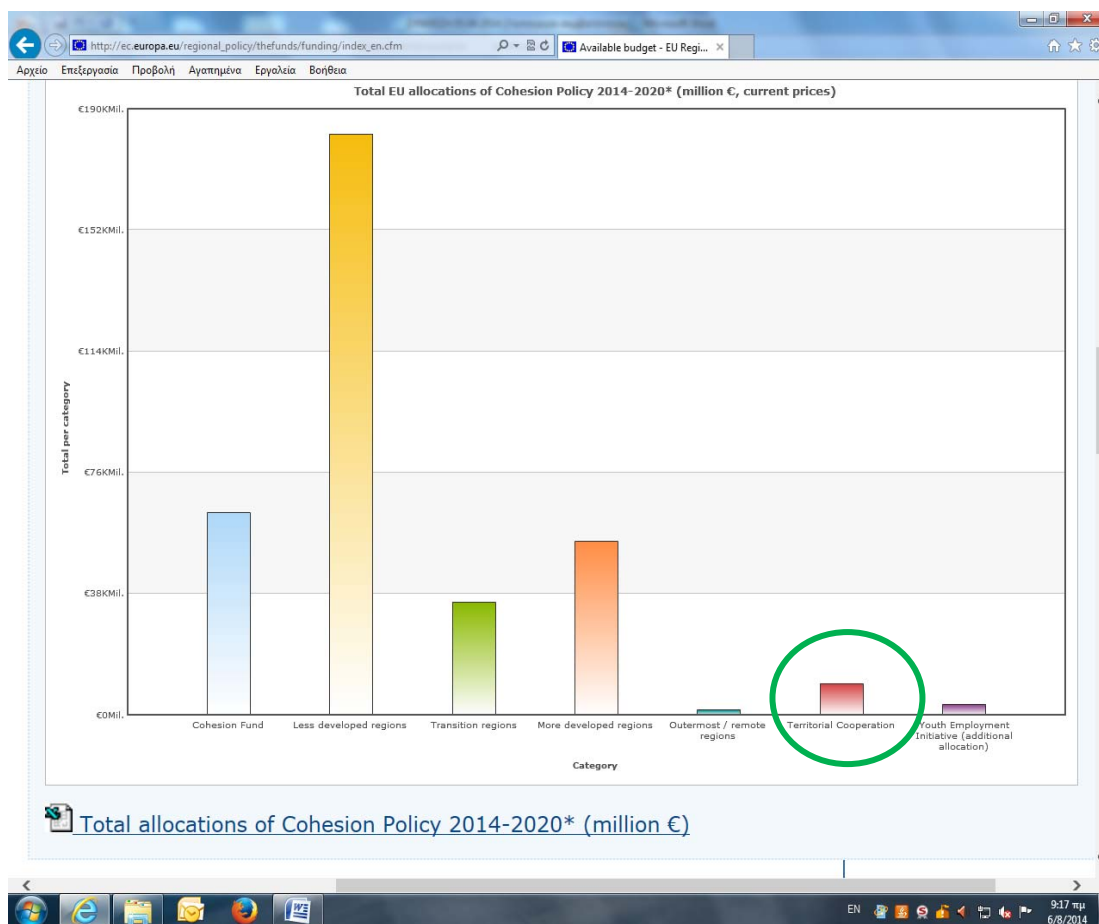
ΓΡΑΦΗΜΑ 15: Χρηματοδότηση της Πολιτικής Συνοχής 2007-13

Source: European Commission website, <http://www.europa.eu>¹³⁴

¹³⁴ Magone J., "The end of the borders? The politics of territorial cooperation in the multilevel governance system. A comparative study of cross-border cooperation initiatives".

ΓΡΑΦΗΜΑ 16: Χρηματοδότηση της Εδαφικής Συνεργασίας 2007-13

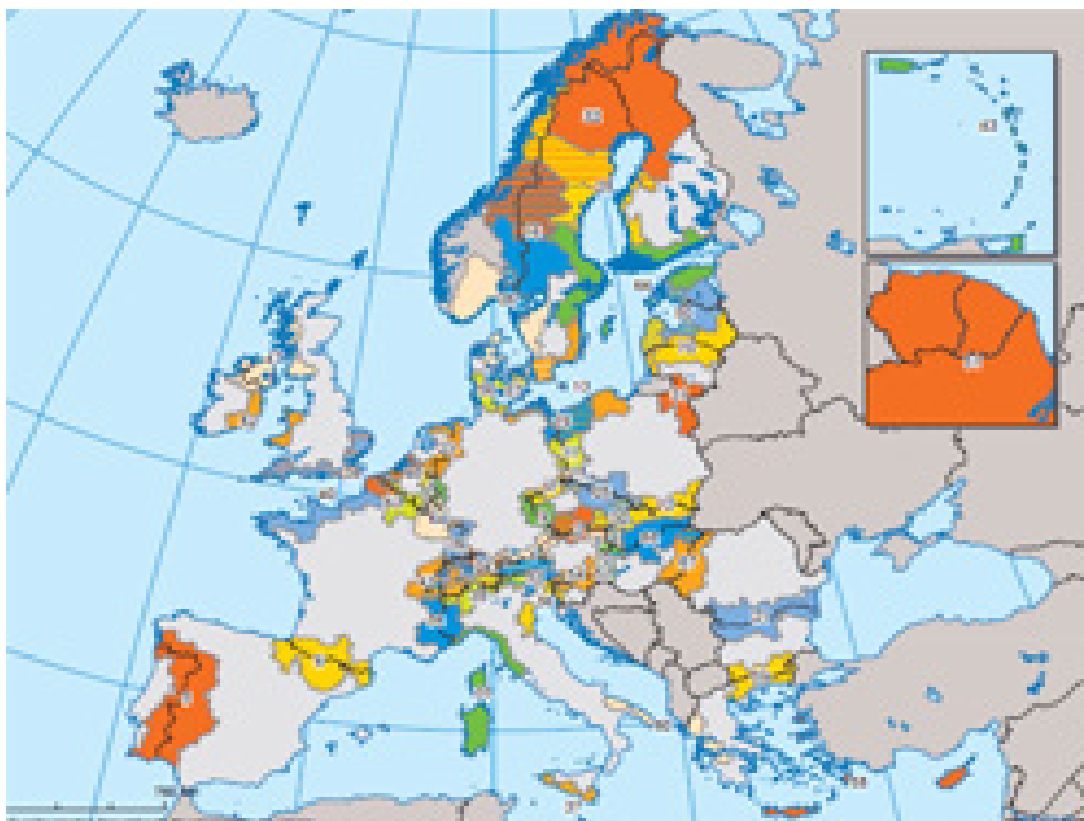
Source: European Commission website, <http://www.europa.eu>¹³⁵

Πρόγραμμα INTERREG

Πιο αναλυτικά, τα διασυνοριακά προγράμματα INTERREG έχουν τη φύση μικρών «κοινοτικών πλαισίων στήριξης», με στρατηγικό πρόγραμμα που συμφωνείτε από τις συμμετέχουσες πλευρές και περιλαμβάνει στόχους και άξονες προτεραιότητας. Συχνά, όταν εκτείνονται σε περιοχές των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ, συμβάλουν στην προετοιμασία χωρών που βρίσκονται σε προενταξιακό στάδιο, μαζί με άλλα ειδικά χρηματοδοτικά εργαλεία. Καλύπτουν ένα σύνολο δράσεων που περιλαμβάνουν δημόσια έργα (πχ οδικό δίκτυο), κοινή διαχείριση φυσικού περιβάλλοντος, επιχειρηματικές συνεργασίες, δράσεις για την καταπολέμηση της ανεργίας, για την υγεία, τον πολιτισμό, κα.

¹³⁵ Magone J., "The end of the borders? The politics of territorial cooperation in the multilevel governance system. A comparative study of cross-border cooperation initiatives",

ΓΡΑΦΗΜΑ 17: Προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας περιόδου 2007-2013

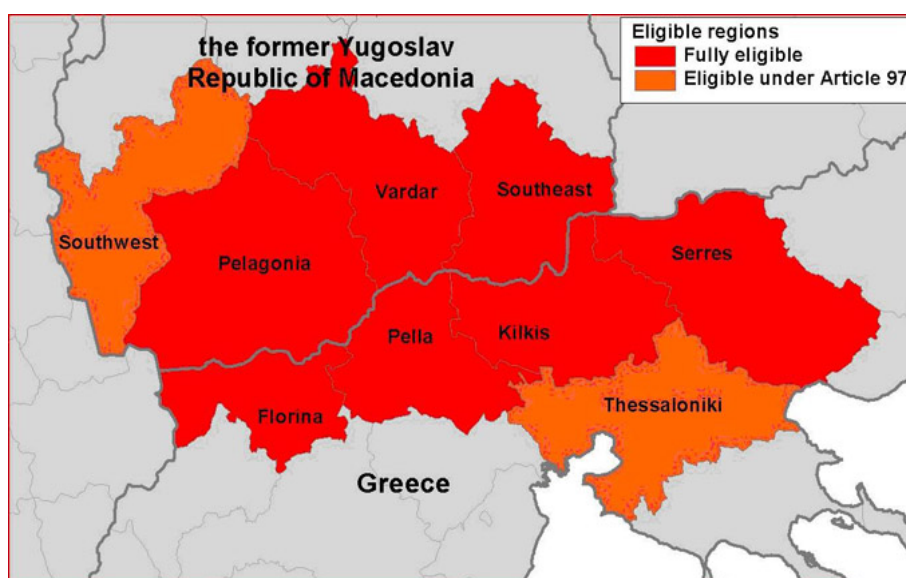
Πηγή: www.interreg.gr

Ενδεικτικά, το πρόγραμμα διασυνοριακής συνεργασίας «Ελλάδα – FYROM», όπως καταρτίστηκε από την χρηματοδοτική περίοδο 2000-2006, συμπεριέλαβε την κατασκευή οδικών αξόνων κάθετων στην Εγνατία Οδό, την εκπόνηση προγράμματος κοινής διαχείρισης της λεκάνης απορροής του Αξιού, καθώς και την αξιοποίησης της περιοχής των Πρεσπών. Ακόμη, συμπεριέλαβε την κατασκευή δύο ΔΙΚΕΔΥ (διασυνοριακών κέντρων υγείας) στη Φλώρινα και το Κιλκίς, την ενίσχυση της ασφάλειας των συνόρων, την ανάδειξη κοινών πολιτιστικών διαδρομών, και την τουριστική συνεργασία. Επιλέξιμες περιοχές του προγράμματος είναι οι Περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας (νομός Φλώρινας) και Κεντρικής Μακεδονίας (νομοί Πέλλας, Κιλκίς, Σερρών και Θεσσαλονίκης) στην Ελλάδα, καθώς και οι Περιφέρειες Σχεδιασμού Πελαγονίας, Βαρδαρίου, Νοτιοανατολική και Νοτιοδυτική στην πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας. Ο Νομός Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα

και η Νοτιοδυτική Περιφέρεια Σχεδιασμού στην πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας συμμετέχουν ως όμορες περιοχές.¹³⁶

Το πρόγραμμα που εγκρίθηκε για την περίοδο 2007-13, είχε συνολικό προϋπολογισμό 31.549.723 € (20.072.594 € + 11.477.129 €). Για την Ελλάδα ο προϋπολογισμός ανερχόταν στα 20.072.594 € (15.054.445 € ή 75% που προέρχονται από κοινοτικούς πόρους - ΕΤΠΑ και 5.018.149 € ή 25% από εθνικούς πόρους). Για τις ίδιες δράσεις για την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας ο συνολικός προϋπολογισμός ανερχόταν στα 11.477.129 €, εκ των οποίων τα 9.755.560 € - (85%) προέρχονται από κοινοτικούς πόρους - (προενταξιακό πρόγραμμα IPA – Instrument for Pre-accession Assistance) και τα 1.721.569 € - (15%) από εθνικούς.¹³⁷

ΓΡΑΦΗΜΑ 18: Περιοχές που συμμετέχουν στο διασυνοριακό πρόγραμμα Ελλάδα - ΠΓΔΜ

Πηγή: www.interreg.gr

Η διακρατική συνεργασία λειτουργεί σε επίπεδο γεωγραφικών ζωνών, δηλαδή ευρύτερων περιοχών που τις συνδέουν κοινά γεωγραφικά, κοινωνικοοικονομικά, ή πολιτιστικά χαρακτηριστικά (νοτιοδυτική Ευρώπη, βορειοδυτική Ευρώπη, κεντρική Ευρώπη, Βόρεια Θάλασσα, Μεσόγειος, Ατλαντικός Χώρος, Βαλτική, Μαδέρα-Αζόρες – Κανάριοι Νήσοι, Ρεϊνιόν, Καραϊβική, Χώρος των Άλπεων). Η θεματολογία των προγραμμάτων καλύπτει, μεταξύ άλλων την προσβασιμότητα, τη δημιουργία

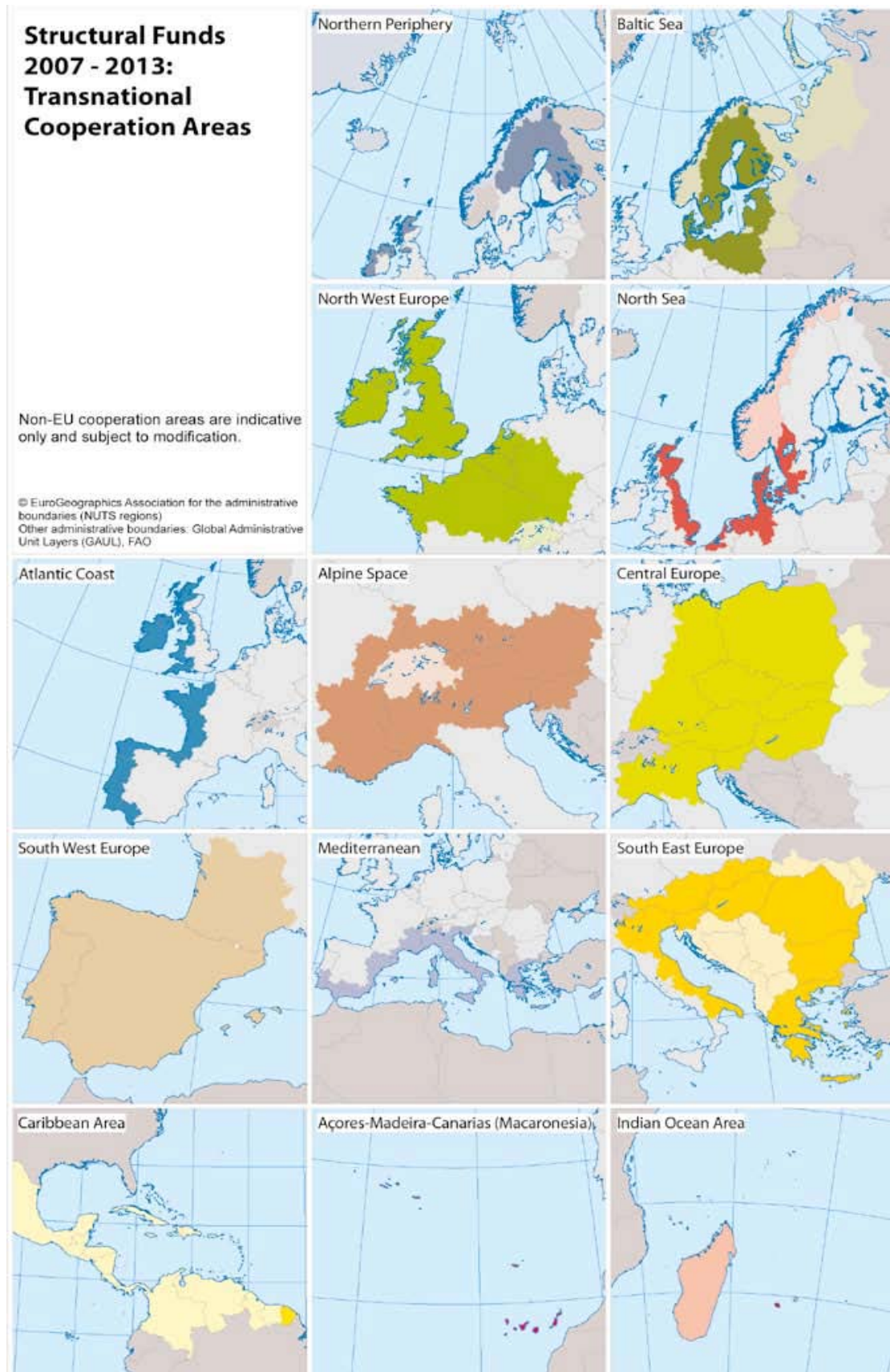
¹³⁶ www.interreg.gr

¹³⁷ www.interreg.gr

δικτύων καινοτομίας ανάμεσα σε πανεπιστήμια και ερευνητικούς φορείς, πολυκεντρική αστική ανάπτυξη, τηλεπικοινωνίες, διαχείριση περιβάλλοντος. Στη διακρατική συνεργασία μπορούν να συμμετέχουν τόσο τα εθνικά κράτη, όσο και οι υπο-περιφερειακοί αυτοδιοικητικοί φορείς. Σαν παράδειγμα τέτοιας δράσης, οι χώρες της ζώνης της βορειοδυτικής Ευρώπης ανέπτυξαν πρόγραμμα για τη διάσωση και αξιοποίηση εγκαταλειμμένων πρώην βιομηχανικών περιοχών. Μέσα από το πρόγραμμα διερεύνησαν τρόπους αναζωογόνησής τους, που περιελάμβαναν την έξυπνη αξιοποίηση της ίδιας της βιομηχανικής ιστορίας τους. Σε τελική φάση, οι εταίροι κατοχύρωσαν το πρόγραμμά τους μέσα από την προώθηση συμπράξεων δημοσίου – ιδιωτικού τομέα, που διασφάλιζαν τη χρηματοδότησή του, και επομένως τη βιωσιμότητά του, μετά το πέρας της ευρωπαϊκής στήριξης.¹³⁸

¹³⁸ Ε. Επιτροπή, Panorama Info regio, αρ 24, Δεκέμβριος 2007, & Βνιεράτου-Μποσινάκη Μ., Τουρή Μ., Δεληθέου Β., «Οι διαδικασίες του ευρωπαϊκού περιφερειακού προγραμματισμού και η εξέλιξη της αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα», περ. *Επιθεώρηση Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Περιφερειακής Ανάπτυξης*, τ. 63, Αθήνα 2011

ΓΡΑΦΗΜΑ 19: Προγράμματα Διακρατικής Συνεργασίας 2007-13

Η διαπεριφερειακή συνεργασία έχει θεματική προσέγγιση και αφορά κυρίως τη δημιουργία δικτύων για τη μελέτη και διάχυση περιφερειακών δεδομένων και καλών πρακτικών για την αντιμετώπιση ειδικών ομοειδών προβλημάτων. Πέραν από τις διαπεριφερειακές συνεργασίες που συτήνονται με την πρωτοβουλία των ίδιων των περιφερειών, στην κατηγορία αυτή δικτύωσης περιλαμβάνονται και τρεις ειδικές δράσεις που χρηματοδοτούνται και συντονίζονται στοχευμένα από την ίδια την ΕΕ:

- URBACT για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, συνεργασία στην οποία μπορούν να συμμετέχουν όλες οι ευρωπαϊκές πόλεις καθώς και περιφερειακές αρχές.
- INTERACT, για την προαγωγή της χρηστής διακυβέρνησης στα προγράμματα εδαφικής συνεργασίας, και
- ESPON, το οποίο συνιστά το ευρωπαϊκό παρατηρητήριο χωρικού σχεδιασμού. Από το 2002 και μετά, αντικείμενό του είναι η εκπόνηση μελετών και η δημιουργία δικτύου για την καταγραφή και διερεύνηση των παραγόντων που επιδρούν στην ανάπτυξη και συνεργασία των διαφόρων εδαφικών οντοτήτων του ευρωπαϊκού χώρου.¹³⁹

ΕΟΕΣ, ΤΑΠΤΟΚ, ΟΕΕ & Ολοκληρωμένη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη

Επιπλέον για πρώτη φορά, κατά την περίοδο του ΕΣΠΑ, σύμφωνα με τον Κανονισμό 1082/2006, οι χωρικές ενότητες καθώς και άλλοι φορείς δύο ή περισσότερων χωρών μελών δύνανται να συστήσουν τον καλούμενο Ευρωπαϊκό Όμιλο Εδαφικής Συνεργασίας (ΕΟΕΣ), μια οντότητα με ιδιαίτερη νομική προσωπικότητα, που ως αντικείμενο μπορεί να έχει προγράμματα συνεργασίας που ενισχύονται από τα διαρθρωτικά ταμεία, αλλά και άλλες ανεξάρτητες δράσεις συνεργασίας με στόχο την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη των περιοχών που συμμετέχουν. Ο μηχανισμός αυτός αξιοποιήθηκε σημαντικά, κυρίως από χώρες που είχαν παράδοση στη μεταξύ τους διασυνοριακή ή διαπεριφερειακή συνεργασία, και ήδη αναζητούσαν νομικές λύσεις για τη δημιουργία, πχ. κοινών νομικών προσώπων διαχείρισης διασυνοριακών υποδομών υγείας, τοπικών συγκοινωνιών σε διασυνοριακές περιοχές, κοινών πολιτιστικών προγραμμάτων, κα. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η παλαιά διασυνοριακή συνεργασία Γαλλίας – Βελγίου που συνέστησε διασυνοριακές υποδομές υγείας, καταλήγοντας στη δημιουργία κοινού Παρατηρητηρίου Υγείας, το

¹³⁹ Ε. Επιτροπή, Panorama Info regio, αρ 24, Δεκέμβριος 2007, &

Βινιεράτου-Μποσινάκη Μ., Τουρή Μ., Δεληθέου Β., «Οι διαδικασίες του ευρωπαϊκού περιφερειακού προγραμματισμού και η εξέλιξη της αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα», περ. *Επιθεώρηση Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Περιφερειακής Ανάπτυξης*, τ. 63, Αθήνα 2011

οποίο ήδη από το 2002 είχε λάβει μια «πρωτότυπη» νομική μορφή του τύπου του ΕΟΕΣ.¹⁴⁰ Έτσι, η ιδέα του ΕΟΕΣ προήλθε, στην πραγματικότητα από δικαιοπρακτικές πρωτοβουλίες περιφερειών και πόλεων των κεντροευρωπαϊκών κυρίως χωρών, όπου πολλές διασυνοριακές περιοχές εμφάνιζαν από παλαιότερα μια εικόνα ήδη ανεπτυγμένης κοινωνικο-οικονομικής συνύπαρξης.

Το 2013 είχαν καταγραφεί συνολικά 35 θεσμοθετημένοι ΕΟΕΣ σε 19 κράτη μέλη (σε δύο συμμετέχουν ελληνικοί δήμοι), που εμπλέκουν περισσότερες από 650 τοπικές αρχές. Και πάλι όμως διαπιστώθηκε στην πράξη ότι μερικά κράτη, περισσότερο από άλλα, αντιμετωπίζουν με σημαντική επιφύλαξη, και συνακόλουθα περιορίζουν την εφαρμογή του ΕΟΕΣ, συχνά με το επιχείρημα ότι συνιστά άσκηση εξωτερικής πολιτικής από τους τοπικούς φορείς. Για το λόγο αυτό, ο νέος Κανονισμός 1302/2013 καταβάλλει, μεταξύ άλλων μια προσπάθεια περαιτέρω απλοποίησης των διαδικασιών έγκρισης της δημιουργίας ΕΟΕΣ, με την προσδοκία της μεγαλύτερης αποδέσμευσής του από τους μηχανισμούς του εθνικού κράτους.¹⁴¹

Προς την ίδια κατεύθυνση, η πολιτική της Ευρώπης 2020 εγκαινιάζει ακόμη δύο νέα εργαλεία που για μια ακόμη φορά «καινοτομούν» στην εδαφική συνεργασία, α) καθιστώντας το δημόσιο τομέα έναν κοινό και όχι πια τον κυρίαρχο εταίρο στην τοπική συνεργασία, περιορίζοντάς τον στο 49% των δικαιωμάτων ψήφου στα όργανα διοίκησης, και β) απαγκιστρώνοντας την εδαφικότητα, όχι μόνο από τη διοικητική μονάδα του εθνικού κράτους, αλλά και από αυτές των υπο-εθνικών διοικητικών θεσμών, και συναρτώντας τη με τα κοινά χαρακτηριστικά περιοχών που μπορούν να καλύπτουν μέρος μόνο μιας πόλης (πχ συνοικία), ή περιφέρειας:

ι) Η «τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων» (CLLD), μηχανισμός που ακολουθεί την εξέλιξη των προγραμμάτων Leader και εγκαινιάζεται από τον Γενικό Κανονισμό των Διαρθρωτικών Ταμείων της περιόδου 2014 -2020, εισάγεται με τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- *« εστιάζεται σε ειδικές υποπεριφερειακές ζώνες·*
- *πραγματοποιείται με πρωτοβουλία των ομάδων τοπικής δράσης που αποτελούνται από αντιπροσώπους δημόσιων και ιδιωτικών τοπικών κοινωνικοοικονομικών συμφερόντων, στις οποίες, σε ό,τι αφορά το επίπεδο της λήψης αποφάσεων ούτε ο δημόσιος τομέας ούτε καμία ενιαία ομάδα*

¹⁴⁰ Ε. Επιτροπή, Panorama Inforegio, αρ 24, Δεκέμβριος 2007

¹⁴¹ Ε. Επιτροπή, Panorama Inforegio, αρ 47, Φθινόπωρο 2013.

συμφερόντων δεν αντιπροσωπεύει ποσοστό άνω του 49 % των δικαιωμάτων ψήφου·

- εκτελείται μέσω ολοκληρωμένων και πολυτομεακών στρατηγικών τοπικής ανάπτυξης βάσει περιοχών·
- σχεδιάζεται με βάση τις τοπικές ανάγκες και το τοπικό δυναμικό και περιλαμβάνει καινοτόμα στοιχεία στο τοπικό πλαίσιο καθώς και την οργάνωση δικτύων και, κατά περίπτωση, τη συνεργασία»¹⁴²

«Οι κύριοι στόχοι αυτής της κοινής προσέγγισης από τα ΕΔΕΤ είναι η απλούστευση και διεύρυνση της χρήσης της CLLD ως αναπτυξιακού εργαλείου. Η CLLD:

»»θα ενθαρρύνει τοπικές κοινότητες να αναπτύξουν ολοκληρωμένες προσεγγίσεις από τη βάση σε περιπτώσεις όπου υπάρχει ανάγκη απόκρισης σε εδαφικές και τοπικές προκλήσεις που απαιτούν δομικές αλλαγές,

»»θα ενισχύσει τη συλλογικότητα της κοινότητας και θα τονώσει την καινοτομία (συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής καινοτομίας), την επιχειρηματικότητα και την ικανότητα δράσης για αλλαγές μέσω της ενθάρρυνσης της ανάπτυξης και ανακάλυψης ανεκμετάλλευτων δυνατοτήτων στο εσωτερικό κοινοτήτων και περιοχών,

»»θα προωθήσει την κοινωνική ιδιοκτησία μέσω της ενίσχυσης της συμμετοχής εντός κοινοτήτων και θα αναπτύξει το αίσθημα συμμετοχής και ιδιοκτησίας, το οποίο μπορεί να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα των πολιτικών της ΕΕ, και

»»θα υποβοηθήσει την πολυεπίπεδη διακυβέρνηση παρέχοντας ένα δρόμο για τις τοπικές κοινότητες προκειμένου να συμμετάσχουν πλήρως στην υλοποίηση των στόχων της ΕΕ σε όλες τις περιοχές.»¹⁴³

- ii) Ένα ακόμη νέο εργαλείο του Γενικού Κανονισμού, αυτό της Ολοκληρωμένης Εδαφικής Επένδυσης, αν και συνιστά μια από πάνω προς τα κάτω αναπτυξιακή εφαρμογή, τονίζει τη σχέση ανάμεσα στη σύγχρονη εδαφικότητα και την ανάπτυξη. Η ΟΕΕ είναι ένα εργαλείο υλοποίησης εδαφικών στρατηγικών με ολοκληρωμένο τρόπο. Δεν αποτελεί λειτουργία, ούτε υποπροτεραιότητα Επιχειρησιακού Προγράμματος. Αντίθετα, η ΟΕΕ επιτρέπει σε

¹⁴² Κανονισμός αρ. 1303/2013 του Ευρ. Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013 περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006

¹⁴³ Ε. Επιτροπή, «Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία των Τοπικών Κοινοτήτων», Μάρτιος 2014

Κράτη Μέλη να υλοποιήσουν Επιχειρησιακά προγράμματα με οριζόντιο τρόπο και να αντλήσουν χρηματοδότηση από διάφορους άξονες προτεραιοτήτων, ενός ή περισσότερων Επιχειρησιακών Προγραμμάτων προκειμένου να διασφαλιστεί η υλοποίηση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για συγκεκριμένη περιοχή. Ως τέτοια, η ύπαρξη της ΟΕΕ θα παρέχει και ευελιξία στα Κράτη Μέλη αναφορικά με τη σχεδίαση Επιχειρησιακών προγραμμάτων, αλλά και τη δυνατότητα αποτελεσματικής υλοποίησης ολοκληρωμένων δράσεων μέσω απλοποιημένης χρηματοδότησης.

Τα βασικά στοιχεία μιας ΟΕΕ είναι τα εξής¹⁴⁴:

- καθορισμένη περιοχή και ολοκληρωμένη εδαφική στρατηγική ανάπτυξης,
- δέσμη δράσεων προς υλοποίηση, και
- ρυθμίσεις διακυβέρνησης για τη διαχείριση της ΟΕΕ

Κάθε γεωγραφική περιοχή με ιδιαίτερα εδαφικά χαρακτηριστικά θα μπορεί να αποτελεί αντικείμενο μιας ΟΕΕ, ξεκινώντας από επιμέρους αστικές γειτονίες με πολλαπλές ελλείψεις έως το αστικό, μητροπολιτικό, αστικό-αγροτικό, υποπεριφερειακό ή διαπεριφερειακό επίπεδο. Μια ΟΕΕ μπορεί επίσης να υλοποιήσει ολοκληρωμένες δράσεις σε αποσπασμένες γεωγραφικές μονάδες με παρεμφερή χαρακτηριστικά εντός μιας περιφέρειας (π.χ. ένα δίκτυο πόλεων μικρού ή μεσαίου μεγέθους). Δεν είναι υποχρεωτική στο πλαίσιο της ΟΕΕ η κάλυψη ολόκληρης της επικράτειας μιας διοικητικής μονάδας. Επιπρόσθετα, η ΟΕΕ είναι κατάλληλη για την υλοποίηση δράσεων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής εδαφικής συνεργασίας (ΕΕΣ). Για παράδειγμα, είναι δυνατή η χρήση των ΟΕΕ σε διασυνοριακό πλαίσιο για την υλοποίηση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής αστικής ανάπτυξης σε διασυνοριακές πόλεις. Δράσεις προσαρμοσμένες στις συγκεκριμένες εδαφικές ανάγκες μπορούν να στηριχθούν μέσω του εργαλείου της ΟΕΕ. Για αυτό το λόγο ο κανονισμός ETC απαιτεί ότι οποιοσδήποτε ενδιαμέσος φορέας είναι υπεύθυνος για την υλοποίηση μιας ΟΕΕ να είναι είτε νομικό πρόσωπο θεσπισμένο από τη νομοθεσία μιας από τις συμμετέχουσες χώρες, με την προϋπόθεση ότι θεσπίστηκε από δημόσιους φορείς, ή φορείς από τουλάχιστον δυο από τις συμμετέχουσες χώρες, ή έναν ΕΟΕΣ. (Άρθρο 11 του κανονισμού ETC).¹⁴⁵

¹⁴⁴ ΕΕΤΑΑ, «Οι Δήμοι στο Κατώφλι της Νέας Προγραμματικής Περίόδου: Τα Νέα Χρηματοδοτικά Εργαλεία, η Οργάνωση της Εταιρικής Σχέσης και της Διαβούλευσης», Σεπτέμβριος 2013

¹⁴⁵ Ε. Επιτροπή, «Ολοκληρωμένη Εδαφική Επένδυση», Μάρτιος 2014

Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι CLLD & ITI δεν συνδέονται με επιπλέον χρηματοδότηση από τα Ταμεία, αλλά «θωρακίζονται» μέσα από:

- Την υποχρεωτικότητα της αξιοποίησης του 5% της ενίσχυσης κάθε χώρας από το EAFRD, μέσω CLLD ,
- Και τη δέσμευση αφιέρωσης τουλάχιστον 5% της ενίσχυσης της χώρας από το ERDF στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, με εναλλακτικά εργαλεία τη δημιουργία ξεχωριστού επιχειρησιακού προγράμματος, ειδικού άξονα προτεραιότητας, ή ITI.

Οι δεσμέυσεις αυτές είναι ενδεικτικές για την αποφασιστικότητα της Ε. Επιτροπής να καθιερώσει μηχανισμούς εδαφικής διακυβέρνησης για την αξιοποίηση έστω μέρους των πόρων της περιφερειακής της πολιτικής. Δηλαδή, όπως, σε παλαιότερα χρόνια, η ανάγκη διαχείρισης των κοινοτικών κονδυλίων οδήγησε στην ενίσχυση του θεσμού της Περιφέρειας αλλά και των άλλων δομών της αυτοδιοίκησης στις ευρωπαϊκές χώρες, με παρόμοιο τρόπο, σήμερα, προωθείται η εμπέδωση της εδαφικής διακυβέρνησης, με «αφορμή» και με αφετηρία τη διαχείριση ειδικότερων ζητημάτων του αστικού ή / και του αγροτικού χώρου.

Πέραν από τα εργαλεία αυτά, η Ολοκληρωμένη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη παρέχει υποστήριξη σε ολοκληρωμένες δράσεις σε αστικές περιοχές, δίνοντας τη δυνατότητα για συνδυασμό χρηματοδοτήσεων που συνδέονται με διαφορετικούς θεματικούς στόχους, συμπεριλαμβανομένης της χρηματοδότησης από άξονες προτεραιότητας και επιχειρησιακά προγράμματα που υποστηρίζονται από τα ΕΤΠΑ, ΕΚΤ και Ταμείο Συνοχής (ΤΣ).

Με βάση έναν κατάλογο πόλεων που κατήρτισαν τα κράτη - μέλη στο πλαίσιο της Σύμβασης εταιρικής σχέσης, η Επιτροπή θα θεσπίσει μια "πλατφόρμα αστικής ανάπτυξης", η οποία περιλαμβάνει 300 πόλεις σε όλη την Ευρώπη, που θα τονώσει έναν πιο προσανατολισμένο στις πολιτικές διάλογο για την αστική ανάπτυξη μεταξύ των πόλεων, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, και την Επιτροπή. Δεν πρόκειται για χρηματοδοτικό εργαλείο, αλλά περισσότερο για έναν μηχανισμό που κάνει πιο ορατή τη συμβολή των πόλεων στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής προς τη στρατηγική "Ευρώπη 2020", διευκολύνοντας ολοκληρωμένες και καινοτόμες δράσεις για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και κεφαλαιοποιώντας τα αποτελέσματα.

Οι καινοτόμες αστικές δράσεις θα είναι πιλοτικά έργα, έργα επίδειξης και σχετικές μελέτες ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος. Το πεδίο εφαρμογής τους μπορεί να καλύπτει όλους τους θεματικούς στόχους και επενδυτικές προτεραιότητες. Είναι επίσης ευρέως

αναμενόμενη η επιδίωξη της στενής σύνδεσης αυτής της προσέγγισης αστικής ανάπτυξης με την ολοκληρωμένη προσέγγιση που αντιμετωπίζει τις επιμέρους ανάγκες των γεωγραφικών περιοχών, οι οποίες επηρεάζονται πιο έντονα από τη φτώχεια, ή ομάδων-στόχων με υψηλότερο κίνδυνο διακρίσεων ή αποκλεισμού – όπως περιγράφεται στη Σύμβαση εταιρικής σχέσης και τα επιχειρησιακά προγράμματα.¹⁴⁶

Το ΕΣΠΑ για τη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη (ΒΑΑ) κάνει αναφορά σε πόλεις άνω των 70000 κατοίκων. Η αναφορά αυτή στηρίζεται σε πρόσφατο (ΟΟΣΑ-ΕΕ), ορισμό των ευρωπαϊκών αστικών περιοχών. Για την Ελλάδα οι πόλεις αυτές είναι η Αθήνα που χαρακτηρίζεται ως μεγάλη μητροπολιτική περιοχή, η Θεσσαλονίκη (μητροπολιτική περιοχή), η Πάτρα (αστική περιοχή μεσαίου μεγέθους) και οι πόλεις Ηράκλειο, Λάρισα, Βόλος, Ιωάννινα, Καβάλα, Καλαμάτα (χαρακτηρίζονται ως πόλεις μικρού μεγέθους).¹⁴⁷

3.5. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΕΔΑΦΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΥΕΠΙΠΕΔΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Είναι εμφανής η προσπάθεια της ΕΕ να προωθήσει μια υπερεθνική Ευρώπη, αναγνωρίζοντας πολυσχιδείς ιδιαιτερότητες που ανάγονται σε αντίστοιχα πολυεπίπεδα «θεματική περιφερειοποίηση», πέραν από τη διάσταση των εθνικών κρατών. Η ανταπόκριση των κρατών μελών στην προσπάθεια αυτή ποικίλει σε μεγάλο βαθμό, και εξαρτάται από:

- Τη συγκεντρωτική – αποκεντρωτική λειτουργία του καθενός αναφορικά με το δημοκρατικό - διοικητικό του σύστημα, σε συνδυασμό με την παράδοση συνεργασίας – διαβούλευσης που ήδη υφίσταται στο εσωτερικό του κράτους, και
- Από τις διεθνείς – διμερείς σχέσεις με τα υπόλοιπα κράτη, ιδιαίτερα τα όμορα. Οι σχέσεις αυτές μπει να καθιστούν τις συνεργασίες από «αυτονόητες», έως ιδιαίτερα δυσχερείς και αδύνατες.

Συχνά μάλιστα, η πρώτη παράμετρος συνυπάρχει και συνεπιδρά με τη δεύτερη, ενισχύοντας το «φόβο» του εθνικού κράτους ότι η μεταβίβαση σε περιφερειακούς θεσμούς της δυνατότητας σχεδιασμού και υλοποίησης προγράμματος συνεργασίας, θα αποτελούσε στην πραγματικότητα μεταβίβαση αρμοδιότητας άσκησης εξωτερικής

¹⁴⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πολιτική Συνοχής 2014 - 2020, Ενημερωτικό Δελτίο με θέμα: “Ολοκληρωμένη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη”

¹⁴⁷ Υπουργείο Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, Οδηγίες Σχεδιασμού και Σύνταξης Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης, 35010/ΕΥΣΣΑΑΠ 2103 /08.07.2014

πολιτικής, κάτι που για τα περισσότερα κράτη θα ήταν ανεπιθύμητο, ενώ στις περιπτώσεις προϋφιστάμενων εντάσεων, θα ήταν ενδεχομένως πράγματι βλαπτικό και ανεπίτρεπτο. Για παρόμοιους λόγους, σαν παράδειγμα, πολλά κράτη (ακόμη και ομοσπονδιακά), πολύ συχνά διατηρούν εκπροσώπους - μέλη στα όργανα διοίκησης των προγραμμάτων συνεργασίας, όπως πχ. στις Επιτροπές Παρακολούθησης, ακόμη και αν ο αποφασιστικός ρόλος ανήκει κυρίως στους περιφερειακούς φορείς. Από την άλλη πλευρά, τα πολύ συγκεντρωτικά κράτη διαφυλάσσουν, εξ'ολοκλήρου τον αποφασιστικό ρόλο για την κεντρική τους διοίκηση. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο διασυνοριακό πρόγραμμα Ελλάδα – Ιταλία της περιόδου 2007-13, ο έλληνας προεδρεύων προερχόταν από το κεντρικό Υπουργείο Αναπτυξης & Ανταγωνιστικότητας, ενώ για την ιταλική πλευρά τον ίδιο ρόλο έχει αναλάβει ο Προϊστάμενος της συμμετέχουσας Περιφέρειας της Apulia.¹⁴⁸

Αντίστοιχα, προφανώς εμφανίζεται η διασυνοριακή συνεργασία σε περιοχές όπως τα σύνορα ανάμεσα στο Λουξεμβούργο, τη Γαλλία, τη Γερμανία, κλπ, όπου οι κάτοικοι ήδη συνηθίζουν να μοιράζουν τη διαβίωσή τους ανάμεσα στις διασυνοριακές περιοχές, ενώ ενδεικτικά, το πρόγραμμα διασυνοριακής συνεργασίας ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία εγκρίθηκε για πρώτη φορά, και μετά από πολλές προσπάθειες, την περίοδο 2000-2006 περιλαμβάνοντας υποτυπώδεις δράσεις, και τελικά δεν συνεχίστηκε (www.interreg.gr) .

Όμως, ιδιαίτερη σημασία έχει η εσωτερική ουσιαστική αποκέντρωση του κράτους, με την παροχή των οικονομικών και τεχνικών δυνατοτήτων στην αυτοδιοίκηση, αλλά και με την κατάλληλη ενημέρωση, ώστε η τελευταία να διαθέτει πραγματικά τις δυνατότητες συμμετοχής, όπου αυτό είναι πραγματικά εφικτό. Η έλλειψη των παραγόντων αυτών ευθύνεται σε σημαντικό βαθμό στην Ελλάδα για την έλλειψη της τοπικής πρωτοβουλίας για συμμετοχή σε συνεργασίες, ακόμη και σήμερα όπου, κάτω από τις επιταγές του ευρωπαϊκού περιφερειακού προγραμματισμού, έχουν συσταθεί οι αιρετές περιφέρειες, ενώ σύμφωνα με την πρόσφατη μεταρρύθμιση του Νόμου 3852/2010 (Καλλικράτης), η αυτοδιοίκηση έχει ρητά το δικαίωμα της συμμετοχής σε διεθνείς συνεργασίες και ΕΟΕΣ. Πρόσφατη Έκθεση του ESPON επιβεβαιώνει ότι η «από πάνω προς τα κάτω» άσκηση της πολιτικής σε πολύ συγκεντρωτικές χώρες υπήρξε ουσιαστικός παράγοντας αποτυχίας στην εφαρμογή πολλών συνεργασιών,

¹⁴⁸ www.interreg.gr

ενώ αντίστοιχα η «διαφανής» διακυβέρνηση συνέβαλε καθοριστικά στην επιτυχία άλλων.¹⁴⁹

Η εσωτερική εμπλοκή όλων των κοινωνικών εταίρων, στα επάλληλα επίπεδα διάρθρωσης των κρατών και της ΕΕ, και η συνεργασία των τοπικών φορέων μεταξύ τους, έχουν εξάλλου αναδειχθεί σε παράγοντες επιτυχίας των αναπτυξιακών προγραμμάτων και στο εσωτερικό των κρατών μελών.

Οι συνεντεύξεις με παράγοντες της περιφέρειας Campania στην Ιταλία, αποκάλυψαν ότι οι σημαντικές αναπτυξιακές δυνατότητες της περιοχής είχαν στην πραγματικότητα υπονομευθεί από την αδύναμη τοπική διακυβέρνηση, την αναποτελεσματικότητα, την ανεπάρκεια της κοινωνικής συνοχής και την απουσία πολιτικής συνευθύνης, σε συνδυασμό με την έλλειψη συστήματος αξιολόγησης της διοίκησης και τη δράση του οργανωμένου εγκλήματος.

Αντίθετα, στη Σουηδία, οι δήμοι μιας ευρύτερης, αραιοκατοικημένης περιοχής, συνέστησαν συνεργασία και δημιούργησαν ένα δικό τους νομικό πρόσωπο, στην περιφέρεια Vosterbotten, στην οποία εκπονήθηκε ένα ειδικό, δικό της περιφερειακό σχέδιο ανάπτυξης, σε αρμονία αφ' ενός με την εθνική στρατηγική, και αφ' ετέρου με το ευρωπαϊκό πρόγραμμα συνεργασίας της Βαλτικής Θάλασσας. Στο σχέδιο έχει τεθεί ως προτεραιότητα η επίτευξη του στόχου της «έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης» της Ευρώπης 2020. Το σχέδιο βασίζεται σε τοπικό πρόγραμμα αναζήτησης επενδύσεων, και ιδιαίτερα ευρωπαϊκών, για την ανάπτυξη, ενώ ταυτόχρονα στηρίζεται μέσα από περιφερειακές δομές ευρείας τομεακής συνεργασίας και κοινωνικής συναίνεσης, συνιστώντας ένα μοντέλο που ανάγεται στην ιδιαίτερα ισχυρή παράδοση τοπικής συνεργασίας, συμμετοχής και συνευθύνης που υπάρχει στο πολιτικό σύστημα της χώρας αυτής.¹⁵⁰

Για τους ίδιους λόγους, δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η Σουηδία είναι η πρώτη χώρα που από τον Απρίλιο του 2014 ανακοίνωσε την πρόθεσή της να αξιοποιήσει το εργαλείο CLLD, συντάσσοντας ήδη εθνικό οδηγό. Για το πρόγραμμα, που θα επικεντρωθεί στην υποστήριξη μικρών επιχειρήσεων, έχουν επιλεγεί τρεις περιοχές με το συντονισμό του σουηδικού Γεωργικού Συμβουλίου και χρηματοδότηση 2 δισ

¹⁴⁹ ESPON, “Science in Support of European Territorial Development and Cohesion”, Second ESPON 2013 Scientific Report, December 2013

¹⁵⁰ ESPON, “Territorial Insight, Where to Focus, What types of Investments” Second ESPON 2013 Synthesis Report

SEK. Το πρόγραμμα θα αφορά περιοχές με μέγιστο πληθυσμό 150.000 κατοίκους, και 20.000 / κοινότητα.¹⁵¹

Από όλα τα παραπάνω, γίνεται φανερό ότι, αν και τα κανάλια εκπροσώπησης και συνεργασίας που δημιουργεί η ΕΕ για τις χωρικές ενότητες έχουν επιφέρει σημαντικές θεσμικές και ουσιαστικές μεταβολές στο εσωτερικό των χωρών, η ουσιαστική επίτευξη της πολυεπίπεδης εδαφικής διακυβέρνησης προϋποθέτει το κατάλληλο πολιτικό περιβάλλον, και κυρίως την απαραίτητη πολιτική βούληση, χωρίς την οποία, η μεν πρωτοβουλία των τοπικών χωρικών μονάδων θα παραμένει ανίσχυρη, η δε συμμετοχή διαφόρων συντελεστών της τοπικής ή και εθνικής κοινωνίας και οικονομίας στις αποφασιστικές διαδικασίες, μπορεί κάλλιστα να παραμένει «διακοσμητική», επιφανειακή και προσχηματική.

3.6. ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ESPON – ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ

Στα πλαίσια του ESPON, εγκρίθηκε το 2007, το Ευρωπαϊκό Δικτυακό Παρατηρητήριο για την Εδαφική Ανάπτυξη και Συνοχή. Ο προϋπολογισμός του εγχειρήματος αυτού διαμορφώθηκε στα 47 εκ ευρώ, που καλύφθηκαν κατά 75% από το ΕΤΠΑ, ενώ το υπόλοιπο χρηματοδοτήθηκε από τις 31 συμμετέχουσες χώρες, δηλαδή τα 27 κράτη – μέλη της ΕΕ και την Ισλανδία, το Λίχτενστάιν, τη Νορβηγία και την Ελβετία.

Για το 2013 ο στόχος που τέθηκε ήταν: *«Η υποστήριξη της ανάπτυξης πολιτικής με στόχο την εδαφική συνοχή και την αρμονική ανάπτυξη του ευρωπαϊκού χώρου, μέσα από α) την παροχή συγκρίσιμων στοιχείων, τεκμηρίων, αναλύσεων και σεναρίων σχετικά με την εδαδική δυναμική, και β) την ανάδειξη του εδαφικού κεφαλαίου και του δυναμικού για την ανάπτυξη των περιφερειών καθώς και των ευρύτερων χώρων που συνεισφέρουν στην ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα, την εδαδική συνεργασία, καθώς και στη βιώσιμη και ισόρροπη ανάπτυξη».*¹⁵²

Ανάμεσα σε άλλες δράσεις, και σε εφαρμογή των παραπάνω, ανατέθηκε σε ερευνητικούς φορείς η υλοποίηση του προγράμματος INTERCO, με περιεχόμενο την ανάπτυξη δεικτών για την εδαφική συνοχή, αλλά και για την πολυδιάστατη εδαφική ανάπτυξη, τα διαρθρωτικά ζητήματα που ανακύπτουν, τις εδαφικές προκλήσεις και ευκαιρίες, καθώς και τις εδαφικές επιπτώσεις που επισημαίνονται σύμφωνα με τη

¹⁵¹ Eckardt Marion, “CLLD in Sweden”, presentation at the conference on *Community Led Local Development (CLLD)*, Brussels, May 28th 2014.

¹⁵² www.espon.eu

γεωγραφική κλίμακα και την τυπολογία των περιοχών. Για τη διαόρφωση των κατάλληλων δεικτών οι ερευνητές βασίστηκαν, σε πρώτο στάδιο, στις κοινές προκλήσεις και προτεραιότητες που καταγράφονταν στα ίδια τα προγραμματικά κείμενα των περιφερειών, και τα οποία αφορούσαν:

- Εδαφική δομή
- Διασύνδεση
- Ανταγωνιστικότητα
- Καινοτομία
- Συνοχή
- Περιβαλλοντική ποιότητα
- Ενέργεια
- Συνεργασία / Διακυβέρνηση

Οι διαστάσεις αυτές στη συνέχεια συγχωνεύθηκαν σε έξι εδαφικούς στόχους που καλύπτουν τους προσανατολισμούς της ευρωπαϊκής πολιτικής:

- Ισχυρές τοπικές οικονομίες που να διασφαλίζουν παγκόσμια ανταγωνιστικότητα
- Καινοτόμες περιοχές
- Ισότιμη πρόσβαση σε υπηρεσίες, αγορές και εργασία
- Κοινωνική συνοχή και ποιότητα ζωής
- Ελκυστικές περιοχές υψηλής οικολογικής αξίας και με ισχυρό εδαφικό κεφάλαιο
- Ολοκληρωμένη, πολυκεντρική εδαφική ανάπτυξη.

Τέλος, το θεωρητικό πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης χρησιμοποιήθηκε ώστε να διασφαλιστεί ότι όλοι οι πυλώνες της καλύπτονται κατά την επιλογή και διαμόρφωση των εξεταζόμενων παραμέτρων. Ειδικότερα, χρησιμοποιήθηκε το τρίγωνο της βιωσιμότητας, που περιλαμβάνει την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον, με τις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Δείκτες εδαφικής συνοχής και ανάπτυξης¹⁵³

ΕΔΑΦΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΔΕΙΚΤΕΣ
- Ισχυρές τοπικές οικονομίες που να διασφαλίζουν παγκόσμια αναγωνιστικότητα	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ
	Ποσοστό απασχόλησης
	Αναλογία εξάρτησης υπερηλίκων
	Παραγωγικότητα της εργασίας στη βιομηχανία και τις υπηρεσίες
	Παραγωγικότητα της εργασίας ανά εργαζόμενο
- Καινοτόμες περιοχές	Πληθυσμός 24-64 ετών μ ετρωτοβάθμια εκπαίδευση
	Εσωτερική επένδυση σε έρευνα και τεχνολογία
	Ποσοτό απασχόλησης των 20-64 ετών
- Ισότιμη πρόσβαση σε υπηρεσίες, αγορές και εργασία	Πρόσβαση στην υποχρεωτική εκπαίδευση
	Πρόσβαση σε νοσοκομεία
	Προσβασιμότητα προμηθειών διατροφής
	Πρόσβαση σε πανεπιστήμια
	Προσβασιμότητα μέσω οδικού δικτύου
	Προσβασιμότητα μέσω σιδηροδρομικού δικτύου
	Προσβασιμότητα μέσω αεροπορικού δικτύου
- Κοινωνική συνοχή και ποιότητα ζωής	Διαθεσιμο οικογενειακό εισόδημα
	Προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση
	Αναλογία πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου
	Ανισότητες σε σχέση με το φύλο
	Διαφορά του δείκτη ανεργίας ανδρών - γυναικών
	Δείκτης γήρανσης
- Ελκυστικές περιοχές υψηλής οικολογικής αξίας και με ισχυρό εδαφικό κεφάλαιο	Ευαισθησία στην κλιματική αλλαγή
	Ατμοσφαιρική ρύπανση
	Συγκέντρωση του όζοντος
	Κατά κεφαλήν αναλογία εδάφους
	Θνησιμότητα, κίνδυνοι
	Βιοποικιλότητα
	Δυνατότητες ανανεώσιμων πηγών ενέργειας
- Ολοκληρωμένη, πολυκεντρική εδαφική ανάπτυξη	Δυνατότητες του πληθυσμού σε ακτίνα 50 χλμ
	Ποσοστό μετανάστευσης
	Αριθμός τοπικών συνεργασιών
	Βαθμός συνεργασίας
	Δείκτης πολυκεντρικότητας

3.7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 3

Οι πρωτοβουλίες της ΕΕ που περιγράψαμε στο κεφάλαιο αυτό, στηρίζουν την τοπική ανάδειξη ανοίγοντας δρόμους παράλληλους με εκείνους της κεντρικής πολιτικής συνοχής όπου πρωταγωνιστούν τα εθνικά κράτη. Οι δρόμοι αυτοί σταθερά

¹⁵³ ESPON, “INTERCO – Indicators of Territorial Cohesion”, Scientific Platform and Tools Project, Final Report, 2013

πολλαπλασιάζονται, αλλά η αξιοποίησή τους εξακολουθεί να αποτελεί άμεση συνάρτηση των δυνατοτήτων πρωτοβουλίας που διαθέτουν οι τοπικοί φορείς στο εσωτερικό κάθε χώρας, καθώς και των παραδόσεων δημοκρατίας, συμμετοχής και συνεργασίας.

Σε συνδυασμό με την υλοποίηση πλέον μιας περιφερειακής πολιτικής που απομακρύνεται σταθερά από τον αναδιανεμητικό της ρόλο και που προσανατολίζεται στη στήριξη της ανταγωνιστικότητας των περιφερειών, αφήνοντάς τες χωρίς «προστατευτικό δίχτυ», να ακροβατούν με κύριο μέσο επιβίωσης τα δικά τους πλεονεκτήματα, η Ε. Ένωση βαδίζει πιστά στο δρόμο που χάραξε το 2009, υιοθετώντας τη «Λευκή Βίβλο για την Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση». Στο ευρωπαϊκό πρότυπο που περιγράφουν οι οριζόμενοι εκεί στόχοι περιλαμβάνονται:

- «Η εδραίωση της παγκοσμιοποίησης και ανάδειξη ενός πολύπλοκου κόσμου ο οποίος καθορίζει τις προκλήσεις στις οποίες καλείται να ανταποκριθεί η ΕΕ
- Η συνέχιση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, που καταργεί τα σύνορα, ενώνει τις αγορές και φέρνει τους πολίτες πιο κοντά μεταξύ τους, χωρίς να τίθεται σε αμφισβήτηση ο σεβασμός της εθνικής κυριαρχίας και η διατήρηση της ταυτότητας».

Η τελευταία αυτή δέσμευση του σεβασμού στην εθνική κυριαρχία και ταυτότητα, διαγράφει το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται η ΕΕ. Η πορεία είναι παράλληλη: τουλάχιστον κατά τη φάση που διανύουμε, οι τομεακές πολιτικές και οι «από πάνω προς τα κάτω» προσεγγίσεις δεν ανατρέπονται, αλλά μόνο συμπληρώνονται με πρωτοβουλίες και εργαλεία χωρικής, «εκ των κάτω», ενδογενούς ανάπτυξης, του τύπου που περιγράψαμε.

Τα εργαλεία αυτά όμως, συνιστούν τις αχνοφαίνουσες ακτίνες ενός ανερχόμενου μοντέλου ανάπτυξης το οποίο καλείται να υπηρετήσει η ευρωπαϊκή τοπική αυτοδιοίκηση, στη σύγχρονη φάση της εξέλιξής της, και το οποίο συνίσταται στην ανάδειξη και αξιοποίηση του εδαφικού κεφαλαίου, ακόμη και καθ' υπέρβαση των θεσμοθετημένων διοικητικών ορίων, και με κεντρικό εργαλείο την επάλληλη πολυκεντρική διακυβέρνηση.

Ειδικότερα η εφαρμογή της Εδαφικής Ατζέντα 2020 θέτει σταδιακά σε τροχιά τη σταδιακή αναθεώρηση του τρόπου προσδιορισμού της περιφερειοποίησης, με γνώμονα τις αναπτυξιακές σκοπιμότητες. Στο μοντέλο της εδαφικής συνοχής του μέλλοντος κυριαρχεί η έννοια της αξιοποίησης του εδαφικού κεφαλαίου, που βασικό του συστατικό έχει κυρίως άυλους πόρους, όπως είναι η δημιουργικότητα, η

δικτύωση, η ιδιαίτερη τοπική ταυτότητα, η ζωτικότητα, η ασφάλεια και ο τρόπος ζωής.

Όπως θα δούμε στη συνέχεια της εργασίας αυτής, πολλοί, συνδέουν αυτούς τους άυλους όρους, σε ένα ενιαίο πλαίσιο που συσχετίζουν με την ευρεία έννοια του ανθρώπινου πολιτισμού, δράτοντας έτσι την ευκαιρία να αποδώσουν «αξιακά» χαρακτηριστικά στην αναπτυξιακή διαδικασία, την οποία αποκαλούν «πολιτισμική». Ειδικότερα, οι απόψεις αυτές, θεωρούν ότι, όροι σαν αυτούς που περιλαμβάνονται στην παραπάνω περιγραφή των συνιστωσών της τοπικής ανταγωνιστικότητας, όπως η «αίσθηση του ανήκειν», η «δημιουργικότητα» και η «τοπική ταυτότητα», αποτελούν όλες διαφορετικές εκφάνσεις του τοπικού «πολιτισμού», που ορίζεται ως το σύνολο των γνωσιακών λειτουργιών και του αξιακού συστήματος μιας κοινωνίας, δηλαδή του «πολιτισμικού κεφαλαίου».

Κεφάλαιο 4 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΕΛΛΑΦΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

4.1. Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΜΕΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Στην πράξη, τα ευρωπαϊκά κράτη προσδιορίζουν και οριοθετούν στα θεσμικά τους κείμενα τη σύλληψη και την άσκηση της δικής τους πολιτιστικής, τομειακής πολιτικής. Στην Ελλάδα, ως πολιτιστική πολιτική εννοούμε «... ένα σύστημα σκοπών, μέσων και φορέων που συνδυάζονται σε ένα πρόγραμμα για να επιτύχουν τη γνώση, ενίσχυση και διάδοση του πολιτιστικού φαινομένου μιάς κοινότητας για μια δεδομένη χρονική περίοδο.»¹⁵⁴

«... Ο πολιτισμός, στοιχείο ιστορικής συνέχειας και σύγχρονης έκφρασης της εθνικής συνείδησης, αποτελεί βασικότατο σημείο έκφρασης της έννοιας του έθνους και του κράτους. Ταυτόχρονα όμως, είναι και συνδεδετικό στοιχείο με τη μελλοντική ταυτότητα του κάθε οργανωμένου κράτους.

Ως κύριους σκοπούς της πολιτιστικής πολιτικής μπορούμε να ορίσουμε:

- A) την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της πολιτιστικής ταυτότητας*
- B) την ενίσχυση της καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας,*
- Γ) την ανάπτυξη όρων λαϊκής συμμετοχής τόσο όσον αφορά την απόλαυση όσο και τη δημιουργία των πολιτιστικών αγαθών,*
- Δ) την προώθηση της πολιτιστικής επικοινωνίας με ξένες χώρες, όπως και τη βελτίωση της πολιτιστικής εικόνας της χώρας στο εξωτερικό....»¹⁵⁵ .*

Διεθνώς, ο πολιτισμός δεν ήταν από πάντα ένα δημόσια προστατευόμενο αγαθό, ίσως ούτε καν ένα συγκεκριμένο δημόσιο αγαθό. Στη δυτική Ευρώπη η τέχνη ήταν για πολλούς αιώνες ταυτόσημη με την «υψηλή» δημιουργία των λόγιων καλλιτεχνών που προστατεύονταν από τους ευγενείς / αριστοκράτες / βασιλείς. Ήταν προνόμιο αλλά και συχνά συν-δημιούργημα αυτών που στήριζαν τον καλλιτέχνη οικονομικά, και παράγγελλαν για λογαριασμό τους το έργο τέχνης (πίνακα, γλυπτό, ακόμη και θεατρικό έργο ή όπερα ή συμφωνική μουσική), προσδιορίζοντας πολλές φορές ακόμη και τα χαρακτηριστικά του έργου. Το σύστημα αυτό της κατά παραγγελίαν

¹⁵⁴ Κόνσολα Ντ., «Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση.» Εκδόσεις Παπαζήση 1990, σελ. 25.

¹⁵⁵ Μπιτσάνη Ευγενία «Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη. Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος» εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2004, σελ. 130.

καλλιτεχνικής δημιουργίας (art patronage) είχε σημαντικές καταβολές στη θρησκευτική τέχνη κυρίως του 14^{ου} αιώνα, όπου είτε προερχόταν από την ίδια την εκκλησία (κατασκευή / εικονογράφηση κλπ ναών), είτε αφορούσε την αφιέρωση από πλούσιο ιδιώτη χορηγό ενός αντικειμένου θρησκευτικού περιεχομένου, συνήθως με την προσδοκία της σωτηρίας της ψυχής ή της λύτρωσης του χορηγού από το καθαρτήριο, μετά θάνατον.¹⁵⁶

Η εξάπλωση της εντυπωτικής τεχνολογίας (τυπογραφίας) μετά το 15^ο αιώνα, έκανε την προστατευόμενη - κατευθυνόμενη τέχνη (κυρίως ως θρησκευτική προπαγάνδα με γκραβούρες) προσιτή σε μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού.

Σε αυτές τις εποχές, οι μορφές της λαϊκής έκφρασης έρχονταν σε αντιδιαστολή με την επίσημη, «υψηλή» τέχνη των πλουσίων, αν και διαχρονικά, κάποιες από αυτές καθιερώθηκαν και απέκτησαν μεγάλη σπουδαιότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η “Comedia del Arte” (το «θέατρο του δρόμου») που ξεκίνησε το 16^ο αιώνα σαν κωμικός αυτοσχεδιασμός στις αγορές και τις πλατείες των ιταλικών πόλεων, για να αναδειχθεί σε ιδιαίτερη μορφή παράστασης στα επίσημα θέατρα του Παρισιού.¹⁵⁷

Σε όλες αυτές τις περιόδους, η μορφές κρατικής παρέμβασης εμφανίζονταν κατά περίπτωση και χωρίς χαρακτήρα ολοκληρωμένης πολιτιστικής πολιτικής, κυρίως με τη μορφή νομοθεσίας πχ για τις συμβάσεις ανάμεσα σε χορηγούς – πάτρονες των έργων τέχνης και καλλιτέχνες, κανονιστικής παρέμβασης ως προς το τι μπορούσε να θεωρηθεί σεμνό ή κατάλληλο να αποτυπωθεί καλλιτεχνικά, ακόμη και για την πάταξη της υπερβολής και της πρόκλησης, όπως την περίπτωση του δια νόμου περιορισμού στο κόστος αλλά και τα χρώματα που χρησιμοποιούσαν οι ιταλοί ευγενείς στη Βενετία και τη Φλωρεντία για την κατασκευή της ενδυμασίας τους.¹⁵⁸

Το «πατρονάρισμα» της τέχνης άρχισε να υποχωρεί με την ανάπτυξη των πόλεων, και την κυριαρχία της βιομηχανικής εποχής που ανέδειξε τη διαφοροποίηση των προτιμήσεων των μαζών και τη μαζική παραγωγή των υλικών αγαθών συμπεριλαμβανομένων και πολλών αγαθών της τέχνης.

Στον 20^ό αιώνα, και κυρίως μετά τον β' παγκόσμιο πόλεμο, η θεσμοθέτηση των κοινωνικών δικαιωμάτων και του κοινωνικού κράτους σε μια Ευρώπη που διένυε

¹⁵⁶ Kent, F. W., and Patricia Simons. Patronage, Art and Society in Renaissance Italy. Oxford, 1987.

¹⁵⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Commedia_dell'arte

¹⁵⁸ Edward J. Olszewski, www.answers.com

περιόδους ευημερίας, έδωσε νέο περιεχόμενο στον πολιτισμό, που «ανακαλύφθηκε» ως «δημοκρατικό δικαίωμα» όλων.¹⁵⁹

Παρατηρούμε ότι ο προσδιορισμός της «πολιτιστικής πολιτικής» μεταλλάσσεται διαχρονικά, μαζί με το ίδιο το περιεχόμενο του πολιτισμού (τόσο γενικότερα, όσο και ειδικότερα ως αντικείμενο δημόσιας παρέμβασης), μέσα από ένα συσχετισμό δυνάμεων που προσδιορίζουν κάθε φορά, το πώς και το ποιος νομιμοποιείται να διατυπώσει και να οριοθετήσει τις έννοιες αυτές.

Στις μέρες μας η θεσμική κατοχύρωση και η πρακτική διαμόρφωση αυτού που ονομάζουμε πολιτιστική πολιτική μπορεί να αναζητηθεί στη ζύμωση και τη διαδοχική μεταβολή της σχέσης ανάμεσα στο πεδίο της σύγχρονης πολιτιστικής παραγωγής και το κράτος, όπως αποκρυσταλλώνεται από το τέλος του 19^{ου} αιώνα και μετά.¹⁶⁰

Ο Pierre – Michel Menger, στην εισήγησή του με θέμα “Cultural Policies in Europe. From a State to a City Centered perspective on cultural generativity”,¹⁶¹ γενικεύοντας κάποια κοινά χαρακτηριστικά, διακρίνει στην εξέλιξη της δημόσιας πολιτιστικής πολιτικής στην Ευρώπη, τέσσερα κύρια στάδια:

1. Δημιουργία μιας πολιτιστικής πολιτικής παροχών, βασισμένης σε ένα στενό ορισμό του πολιτισμού, στο πλαίσιο περιορισμένων τομέων κατάλληλων για δημόσια χρηματοδότηση, με βάση κάθετα μοντέλα διοίκησης.
2. Βαθμιαία αποκέντρωση της δημόσιας δράσης, που οδηγεί σε μια αυξανόμενη διαφοροποίηση στόχων και λειτουργιών της, και που αρχίζει να θέτει υπό αμφισβήτηση το αρχικό κάθετο πρότυπο διασφάλισης ισότητας.
3. Αναθεώρηση του πλαισίου παρέμβασης της δημόσιας δράσης που καθιερώνει ιεραρχίες στην πολιτιστική πολιτική, σύμφωνα με τις οποίες η «υψηλή» - κρατικά προστατευόμενη τέχνη έρχεται σε αντιπαράθεση με τους νόμους της αγοράς και την κουλτούρα ψυχαγωγίας, οι οποίες διέπονται από τους κανόνες της βιομηχανικής οικονομίας.
4. Εμφάνιση μιάς ενισχυόμενης τάσης «αιτιολόγησης» της πολιτιστικής πολιτικής στη βάση πλέον της συνεισφοράς της στην οικονομική ανάπτυξη αλλά και της διασφάλισης της εθνικής κοινωνικής πολυμορφίας - ποικιλότητας, νομιμοποιώντας τη ρυθμιστική ισχύ της δημόσιας δράσης στο

¹⁵⁹ Laaksonen A., «Making Culture Accessible – Access Participation and Cultural Provision in the Context of Cultural Rights in Europe», Council of Europe Publishing, 2010, pages 39-40.

¹⁶⁰ Vincent Dubois, La politique Culturelle, Genèse d'une catégorie d'intervention publique”, Berlin, 1999, pages 160-177.

¹⁶¹ Menger, Pierre – Michel, “Cultural Policies in Europe. From a State to a City Centered perspective on cultural generativity”, (Nat. Graduate Institute for Policy Studies, Tokyo, 2010), pages 3-6

πεδίο της διευκόλυνσης της διάδοσης της «δημιουργικής βιομηχανίας» και στη θέση σε εφαρμογή υποδομών και μεθόδων αξιολόγησης και μέτρησης αποτελεσμάτων.

Αναλυτικότερα, τα στάδια αυτά περιγράφονται ως εξής:

Α στάδιο. Όταν ο πολιτισμός συμπεριελήφθηκε στην ατζέντα του κράτους - πρόνοιας τη δεκαετία του 1950, ως στόχοι της δημόσιας δράσης καθορίστηκαν: α) η προστασία και ανάπτυξη της πολιτιστικής δραστηριότητας και β) η διασφάλιση για τους πολίτες της ισότιμης πρόσβασης σε αυτή. Ο ορισμός του πολιτισμού ήταν ομοιογενής, συνδεδεμένος με την «υψηλή» έννοια της τέχνης, με ιεραρχήσεις και κατηγοριοποιήσεις, καθώς και επιλεγμένους τομείς ανανέωσης.¹⁶² Ο πολιτισμός συνδεόταν άρρηκτα με την εθνική ταυτότητα, αν και ταυτόχρονα διατινόταν ότι εκπροσωπεί παγκόσμιες αξίες. Ο χώρος της δημόσιας δράσης τοποθετούνταν απέναντι σε εκείνον της πολιτιστικής βιομηχανίας και του πολιτισμού «αναψυχής», παρόλο που η ιστορία αποδεικνύει ότι η καινοτομία είχε αρχίσει ήδη να προκύπτει, όχι μέσα από τον «ακαδημαϊκό», κρατικά ποροστατευόμενο χώρο, αλλά κυρίως μέσα από την οπτικοακουστική βιομηχανία. Η ίδια η νομιμοποίηση της ύπαρξης αυτής της πρώτης, σύγχρονης πολιτιστικής πολιτικής βασιζόταν ακριβώς στην αντίθεση και την αρνητική σχέση με την αγορά, ακόμη δε και στην αρχή της προστασίας της τέχνης από τους νόμους της αγοράς.¹⁶³ Στις ευρωπαϊκές χώρες τα πρώτα υπουργεία πολιτισμού έκαναν την εμφάνισή τους την ίδια περίοδο, με προσωπικότητες που συχνά άφησαν εποχή όπως ο Keynes ιδρυτής και πρώτος πρόεδρος του Συμβουλίου των Τεχνών στη Βρετανία και ο A. Malraux στη Γαλλία.

Β στάδιο. Σταδιακά, το μοντέλο κρατικής παρέμβασης με τη μορφή των παροχών, άρχισε να μεταβιβάζεται σε περιφερειακούς – τοπικούς (υπερ-εθνικούς και υπο-εθνικούς) φορείς διοίκησης. Αυτό έγινε με γρηγορότερους ρυθμούς στα βορειοευρωπαϊκά κράτη και τα ομοσπονδιακά κράτη, και με πιο αργά βήματα στο νότο.¹⁶⁴ Η διαδικασία αυτή υπονόμωσε και έθεσε υπό αμφισβήτηση τον προσδιορισμό της δημόσιας δράσης στα πολιτιστικά με βάση μια ενιαία και ομοιόμορφη κρατική ιεράρχηση, αφού πλέον έπρεπε να υπηρετούνται οι στόχοι της

¹⁶² D'Angelo Mario and Vesperini Paul. 1999. Cultural Policies in Europe: Method and Practice of Evaluation, Council of Europe Publishing, Strasbourg, passim.

¹⁶³ Menger Pierre – Michel “L’ Etat Providence et la Culture. Socialisation de la creation, proselytisme et relativisme dans la politique culturelle publique” *Pratiques culturelles et politiques de la culture*, Maison des Sciences de l’ Homme d’ Aquitaine, 1987, p. 29-52

¹⁶⁴ Menger, Pierre – Michel, “Cultural Policies in Europe. From a State to a City Centered perspective on cultural generativity”, (Nat. Graduate Institute for Policy Studies, Tokyo, 2010), pages 3-6.

περιφερειακής συνοχής και της τοπικής διαφορετικότητας. Η περιφερειακή διακυβέρνηση προώθησε μια νέα έννοια της πολιτιστικής ταυτότητας, περισσότερο βασισμένη στην πολυμορφία, και την ευρύτερη αποδοχή του ατομισμού. Η έννοια της «από κάτω προς τα πάνω» διαμόρφωσης της πολιτικής, εισάγεται την περίοδο αυτή, διεθνώς, στα μοντέλα δημόσιου σχεδιασμού, επηρεάζοντας και την πολιτιστική πολιτική, που στο εξής διαμορφώνεται σε συνάρτηση με περιφερειακές ιδιαιτερότητες, σε αντίθεση με τις μέχρι τούδε, κάθετες, άνωθεν εκπορευόμενες πρακτικές και τις παλιές δογματικές θεωρήσεις.

Γ στάδιο. Τη δεκαετία του '70 η πρώτη πετρελαϊκή κρίση οδήγησε σε συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας, αλλά και σε εσωτερική ανακατανομή των πόρων του. Η πραγματικότητα αυτή συνδυάστηκε με την «αναγνώριση» της ήδη διογκούμενης πολιτιστικής βιομηχανίας, με αιχμή του δόρατος τη μουσική παραγωγή και το θέαμα.¹⁶⁵ Η αντίληψη της χρησιμότητας ήρθε τότε να νομιμοποιήσει τη δημόσια παρέμβαση στον πολιτισμό, με βάση την αυξανόμενη σύνδεση της σκοπιμότητάς της με κριτήρια όπως η επίδραση στην τοπική ανάπτυξη, την αστική αναζωογόνηση και τη διαφοροποίηση των πόρων.¹⁶⁶ Σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, σταδιακά η κρατική παρέμβαση πήρε σε πολλούς τομείς τη μορφή κανονιστικού πλαισίου, πχ για την οπτικοακουστική βιομηχανία, τη χρηματοδότηση εθνικών παραγωγών, αλλά και τη ρύθμιση των θεμάτων της ραδιοτηλεόρασης. Άλλες δύο νέες μορφές της κρατικής παρέμβασης αναφέρονται στην αξιοποίηση των κοινωνικών και οικονομικών επιδράσεων του πολιτισμού, και τέλος στη δημιουργία συστημάτων και μέσω αξιολόγησης και μέτρησης των αποτελεσμάτων της πολιτιστικής πολιτικής. Βρισκόμαστε στη φάση της «συμφιλίωσης της οικονομίας με τον πολιτισμό» και το περιεχόμενο της πολιτιστικής πολιτικής διευρύνεται δραστικά, για να συμπεριλάβει έννοιες που ήταν αρχικά ασυμβίβαστες στην οπτική του πολιτισμού, όπως η «πολιτιστική διαχείριση», η «πολιτιστική επιχείρηση», η «πολιτική της ζήτησης», ή η «πολιτιστική παραγωγή», κα¹⁶⁷.

Δ στάδιο. Στις μέρες μας συντελείται ακόμα μία μετάβαση. Αυτή της σύνδεσης της έννοιας του πολιτισμού με αυτή της δημιουργικότητας, της κοινοτομίας και της πληροφορίας. Η μετάβαση αυτή έχει ήδη προχωρήσει αρκετά στις χώρες όπου

¹⁶⁵ Menger, Pierre – Michel, “Cultural Policies in Europe. From a State to a City Centered perspective on cultural generativity”, (Nat. Graduate Institute for Policy Studies, Tokyo, 2010), pages 3-6.

¹⁶⁶ KEA, The Economy of Culture. Study prepared for the European Commission (DG EAC), Brussels: KEA, 2006

¹⁶⁷ Dubois Vincent, “La vision économique de la culture. Elements pour une généalogie”, *Bulletin des Bibliothèques de France - BBF*, Paris 2001, p. 31-35.

θεμέλιο της ανάπτυξής τους θεωρείται η τεχνολογική καινοτομία και το κεφάλαιο της γνώσης. Στη Βρετανία η κατεύθυνση αυτή εγκαινιάστηκε από την πολιτική του Τ. Blair με αφετηρία το 1997, όπου αναγνωρίζονται δύο περιοχές πολιτικής παρέμβασης: η πολιτιστική κληρονομιά και η δημιουργική βιομηχανία.¹⁶⁸ Υπό το πρίσμα αυτό, ο πολιτισμός, εκτός από τα παραδοσιακά του αντικείμενα κρατικής παρέμβασης, συμπεριλαμβάνει τώρα: την αρχιτεκτονική, τη μουσική, τη ζωντανό θέαμα, τις εκδοτικές δραστηριότητες, την αγορά των έργων τέχνης και αντικών, τα καλλιτεχνικά επαγγέλματα και τη χειροτεχνία, τη ραδιοτηλεόραση, τον κινηματογράφο και τα βίντεο, τη διαφήμιση, το σχέδιο, τη μόδα, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, το λογισμικό και τις υπηρεσίες ΙΤ. Το επιχείρημα πίσω από την στροφή αυτή είναι ότι ο πολιτισμός ως αντικείμενο της κρατικής πολιτικής μεταφράζεται σε αγαθά, υπηρεσίες, και πρακτικές. Με αυτό το πρίσμα, ο πολιτισμός είναι ένα τελικό προϊόν και η κατανάλωσή του πρέπει να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο προσιτή γεωγραφικά και κοινωνικά, σε όλους. Για το λόγο αυτό αρχίζουν πια να εκτιμούνται στον πολιτισμό, χαρακτηριστικά και ιδιότητες που αποτελούν πηγές για την οικονομία γενικότερα. Ταυτόχρονα, δραστηριότητες που θεωρούνται χρηστικές και λειτουργικές μορφές της διαδικασίας παραγωγής, όπως η διαφήμιση ή η μόδα και το λογισμικό, συνδέονται και αυτές με το περιεχόμενο του πολιτισμού.

Η μέτρηση των οικονομικών επιπτώσεων της πολιτιστικής δράσης είναι πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της εφαρμογής αυτής της πολιτικής. Περιλαμβάνει τη συμμετοχή στο ΑΕΠ, στους δείκτες ανάπτυξης, στην απασχόληση και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, στην μέτρηση του όγκου και της δομής της κατανάλωσης των πολιτιστικών αγαθών, κα. Ποσοτικοποιούνται οι πολιτιστικές ανάγκες και δημιουργούνται δείκτες μέτρησης της απόδοσης των επενδύσεων στον πολιτισμό.

Για άλλη μια φορά, η κρατική παρέμβαση στον πολιτισμό βρίσκει νέα πεδία διέυρυνσης και μετάλλαξης, σε μια εξελικτική πορεία που αλλάζει διαρκώς κατευθύνσεις και αποδεικνύεται ρευστή και εύπλαστη¹⁶⁹.

¹⁶⁸ Pratt, Andy, "Cultural Industries and Public Policy", *International Journal of Cultural Policy*, 11 / 1, pp 31-44, 2005

¹⁶⁹ Dubois Vincent, "La vision économique de la culture. Elements pour une généalogie", *Bulletin des Bibliothèques de France - BBF*, Paris 2001, p. 31-35.

4.2. ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΚΡΑΤΗ

«Η αποκέντρωση (πολιτικής) είναι ένα κοινωνικο-πολιτισμικό και συνάμα πολιτικό γεγονός που θέτει τα θεμέλια μιας νέας ισορροπίας ανάμεσα στις εξουσίες, απαντώντας στην ανάγκη αυτοδιαχείρισης και αυτοδιακυβέρνησης των χωρικών μονάδων, των κοινωνικών ομάδων και, τελικά, των ατόμων. Η αποκέντρωση επιτρέπει την προσέγγιση της διαμόρφωσης της πολιτικής απόφασης στον πληθυσμό που αυτή αφορά, με την επινόηση τρόπων διακυβέρνησης που αγγίζουν αμεσότερα τους πολίτες και τις μικρές χωρικές μονάδες που αποτελούν το άμεσο περιβάλλον της διαβίωσής τους. Για το λόγο αυτό, αποτελεί κριτήριο εκδημοκρατισμού των σύγχρονων κοινωνιών. Ο όρος αποκέντρωση σημαίνει την αύξηση των εξουσιών – αρμοδιοτήτων των μικρότερων μονάδων διοίκησης που υπάγονται σε ένα κράτος, είτε μέσα από μια διαδικασία αποδόμησης της κεντρικής εξουσίας, είτε μέσα από τη θεσμική μεταφορά της πολιτικής και διαχειριστικής ευθύνης προς τους τοπικούς φορείς. Πέραν όμως από αυτήν την στενά «νομική» διάσταση, η ευρύτερη έννοια της αποκέντρωσης σημαίνει τη δυνατότητα, αλλά και τη βούληση, της τοπικής αυτοδιοίκησης να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, ακόμη και πέραν των τυπικών της υποχρεώσεων, στο πλαίσιο, λόγου χάρη, της γενικής της αρμοδιότητας που η πολιτεία της αναγνωρίζει για ανάληψη της κατάλληλης δράσης με στόχο το κοινό καλό και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της περιοχής.

*Με τον όρο πολιτιστική αποκέντρωση (decentralisation culturelle) εννοούμε την αναβάθμιση της σημασίας των περιφερειακών χωρικών μονάδων στον τομέα της διαχείρισης των δημόσιων πολιτιστικών θεμάτων, έναντι της αντίστοιχης εξουσίας του κεντρικού κράτους.»*¹⁷⁰

Η αυτοδιοίκηση, λόγω της εγγύτητας στον τοπικό χώρο και της αμεσότητας της επαφής της με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες του, κρίνεται ως ο καταλληλότερος φορέας της αποκέντρωσης. Ειδικότερα στην πολιτιστική αποκέντρωση, η τοπική αυτοδιοίκηση κρίνεται, για πολλούς λόγους, ως η πλέον ικανή να ανταποκριθεί στην ανάγκη της προστασίας και ανάδειξης της πολιτισμικής διαφοροποίησης, της προώθησης της δημιουργίας και της επικοινωνίας - ανταλλαγής – συνεργασίας ανάμεσα στους φορείς, τους παράγοντες και τους αποδέκτες του πολιτισμού και των προϊόντων του.

¹⁷⁰ Saez Jean Pierre, «La longue marche de la decentralization des politiques culturelles en europe», 2006, [en ligne], 2006, disponible sur: <http://www.irma.asso.fr/spip.php?article4208>, pages 2-4.

Όμως, βασικές προϋποθέσεις για την πλήρωση του ρόλου αυτού από την τοπική αυτοδιοίκηση αποτελούν η θεσμική αυτονομία της, καθώς και η παροχή σε αυτήν της ευελιξίας, των κατάλληλων αρμοδιοτήτων αλλά και των πόρων για την εκπλήρωση των στόχων της. Η έντονη διαφοροποίηση στο βαθμό αποκέντρωσης, αλλά και στις πολιτιστικές παραδόσεις συντελεί ώστε να διαπιστώνουμε την ύπαρξη σχεδόν τόσων μοντέλων πολιτιστικής αποκέντρωσης όσες και οι χώρες, κάτι που δυσκολεύει πολύ τον προδιορισμό ενός μοντέλου ευρωπαϊκής πολιτιστικής αποκέντρωσης. Είναι χαρακτηριστικό ότι, σε κάποιες περιπτώσεις, η πολιτιστική πρωτοβουλία μπορεί να λάβει χαρακτήρα ενός μέσου ανάδειξης της ιδιαίτερης ταυτότητας της αντίστοιχης περιφέρειας – και άρα της ενίσχυσης ακόμη και της πολιτικής αυτονομίας της (Καταλονία) – ενώ σε άλλες περιοχές ο πολιτισμός επιλέγεται σαν στρατηγική επένδυση στην ελκυστικότητα και τη γενικότερη ανάπτυξη του χώρου (Rhone – Alpes, Γαλλία).¹⁷¹

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το θέμα της πολιτιστικής αποκέντρωσης δεν αντιμετωπίστηκε μέχρι σήμερα ως ζητούμενο άμεσης προτεραιότητας. Είναι αξιοσημείωτο όμως, το γεγονός ότι μόνο μετά πό δεκαετίες οικοδόμησης της ΕΕ ως οικονομικής προπαντός ένωσης, μόλις το 1992 με τη συνθήκη του Μάαστριχτ, ο πολιτισμός αναφέρθηκε ρητά σε επίσημο ιδρυτικό κείμενο της ΕΕ, και αναγνωρίζεται έκτοτε ως παράγοντας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Εδώ και πολλά χρόνια η ΕΕ συμπεριλαμβάνει σταθερά τον τομέα του πολιτισμού στο σχεδιασμό των περιφερειακών προγραμμάτων της, ως κομμάτι της επιδιωκόμενης περιφερειακής ανάπτυξης. Ταυτόχρονα, από θεσμική πλευρά, τρεις εκφάνσεις της «Ευρώπης του πολιτισμού» δείχνουν να αναπτύσσονται με περισσότερο διακριτό τρόπο: η Ευρώπη των πόλεων, η Ευρώπη των περιφερειών, και η Ευρώπη των πολιτιστικών και καλλιτεχνικών δικτύων.

Στο κείμενο συμπερασμάτων «Πολιτισμός και Περιφέρειες»¹⁷² προγράμματος - έρευνας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, από το 1987, ο Rene Rizzardo προσδιορίζει τις τρεις θεμελιώδεις προκλήσεις για τις ευρωπαϊκές περιφέρειες, οι οποίες διατηρούν απόλυτα τον επικαιρο χαρακτήρα τους:

α) η διαμόρφωση δικτύων πολιτιστικών ανταλλαγών,

¹⁷¹ Saez Jean Pierre, "La longue marche de la decentralization des politiques culturelles en europe", 2006, [en ligne], 2006, disponible sur: <http://www.irma.asso.fr/spip.php?article4208>, page 10.

¹⁷² Rizzardo R., Culture and Regions, Cultural Action in the Regional Context: Florence Conference, Florence (Italy), 14-16 May 1987 : Report

β) η διαλεκτική σχέση ανάμεσα στην περιφερειακή και την ευρωπαϊκή ατυτότητα, και
 γ) ο πολιτισμός ως στοιχείο της περιφερειακής ανάπτυξης.

Στην πράξη, η ανάλυση των πολιτικών των χωρών μελών της ΕΕ φέρνει στο φως μια πληθώρα στόχων και προτεραιοτήτων που ποικίλουν ευρύτατα. Κάποιες χώρες δίνουν έμφαση στην πολιτιστική κληρονομιά, ενώ άλλες επικεντρώνονται στην κοινωνική συνοχή και τον πολιτιστικό πλουραλισμό, στοιχεία που ενδιαφέρουν ιδιαίτερα και την πολιτική της ΕΕ. Η δημιουργική βιομηχανία εξελίσσεται σε ανερχόμενη αξία.¹⁷³

Εξετάζοντας τις πολιτιστικές πολιτικές των ΕΕ 27 εντοπίζουμε κάποιες προτεραιότητες πολιτικής που απαντώνται συχνότερα από άλλες, αλλά και ορισμένες ιδιομορφίες. Σαν παράδειγμα, το ζήτημα της διαμόρφωσης κοινής πολιτιστικής ταυτότητας, παράλληλα με το σεβασμό της πολυπολιτισμικότητας αποτελούν στοιχεία που ενδιαφέρουν ολόένα και περισσότερο τις ευρωπαϊκές κοινωνίες, λόγω της αύξησης της μετανάστευσης, της παγκοσμιοποίησης και της ραγδαίας μεγέθυνσης των πόλεων. Επίσης, ο στόχος της οικονομικής αξιοποίησης του πολιτισμού ως στοιχείου ανάπτυξης, είναι μιά παράμετρος που κερδίζει έδαφος σε ολόένα και περισσότερες χώρες. Πιο λίγες και συγκεκριμένες χώρες όμως ενδιαφέρονται πχ να θέσουν ως προτεραιότητα της πολιτιστικής πολιτικής τους την παιδεία αλλά και την ενίσχυση των καλλιτεχνών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Προτεραιότητες της πολιτιστικής πολιτικής στις ΕΕ27

Ελευθερία της τέχνης	Αυστρία, Βουλγαρία, Ιταλία, Δανία, Τσεχία
Πλουραλισμός	Αυστρία, Δανία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Λιθουανία, Ιρλανδία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ισπανία, Σλοβενία
Ποιότητα της τέχνης	Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Ελλάδα, Σοθηδία, Ην. Βασίλειο
Δημιουργικότητα – Καινοτομία	Αυστρία, Βέλγιο, Τσεχία, Λετονία, Εσθονία, Φινλανδία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Ισπανία, Ην. Βασίλειο
Ταυτότητα	Αυστρία, Βέλγιο, Τσεχία, Λετονία, Εσθονία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Ρουμανία, Λιθουανία, Ισπανία, Ην. Βασίλειο

¹⁷³ Council of Europe/ERICarts, "Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe, 15th edition", 2014

Διεθνοποίηση	Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Κύπρος, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Πολωνία, Πορτογαλία
Υποστήριξη στους καλλιτέχνες	Αυστρία, Βέλγιο, Φινλανδία, Γερμανία, Ιρλανδία, Μάλτα, Λουξεμβούργο, Σουηδία
Ψηφιοποίηση	Αυστρία, Γαλλία, Λουξεμβούργο, Ιρλανδία
Αναδιάρθρωση της διοικητικής οργάνωσης σε σχέση με τις πολιτιστικές αρμοδιότητες	Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Γερμανία, Φινλανδία, Γαλλία, Ιρλανδία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πολωνία, Ισπανία
Πολιτιστική Αποκέντρωση	Αυστρία, Βουλγαρία, Κύπρος, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Λετονία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβακία, Ην. Βασίλειο
Παιδεία	Γαλλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λουξεμβούργο, Πολωνία, Ισπανία, Σλοβενία και Ην. Βασίλειο
Συμμετοχή (κοινωνική θεώρηση του πολιτισμού)	Αυστρία, Βέλγιο, Κύπρος, Δανία, Εσθονία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πολωνία, Σλοβενία, Ισπανία και Ην. Βασίλειο
Οικονομική συμβολή του πολιτισμού	Αυστρία, Ουγγαρία, Ολλανδία, Ην Βασίλειο
Πολιτιστική κληρονομιά	Βέλγιο, Κύπρος, Τσεχία, Γαλλία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβενία, Ισπανία Ην, Βασίλειο
Αλλαγή του νομικού συστήματος	Βέλγιο, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία
Εμπλοκή του μη κερδοσκοπικού τομέα, και των επιχειρήσεων	Βουλγαρία, Γερμανία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ολλανδία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία
Δημιουργική βιομηχανία	Αυστρία, Βέλγιο, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Πολωνία, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, Ην Βασίλειο

European Parliament, "Financing the Arts and Culture in the European Union" Study, November 2006

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Κατανομή Αρμοδιοτήτων για την Πολιτιστική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Δημόσια Διοίκηση

<i>Χώρα</i>	<i>Συγκεντρωτικό / αποκεντρωμένο σύστημα</i>	<i>Κεντρικό υπουργείο με αρμοδιότητα στον πολιτισμό</i>	<i>Τοπικό επίπεδο διακυβέρνησης με αρμοδιότητες στον πολιτισμό</i>	<i>Άλλα συναρμόδια υπουργεία</i>	<i>Άλλοι δημόσιοι φορείς</i>	<i>Εκπερόσωποι των διαφόρων επιπέδων διακυβέρνησης</i>
Αυστρία	Ομοσπονδιακό σύστημα - αποκεντρωτικό	«Κρατικός Γραμματέας» για τις τέχνες και τα μέσα ενημέρωσης	Ομόσπονδα κράτη	Εξωτερικών, Εσωτερικών & Οικονομικών και Εργασίας	Συμβουλευτικοί φορείς αρμόδοι για την αναδιανομή πόρων	Σύνοδος των εκπροσώπων των ομόσπονδων κρατιδίων και της κεντρικής κυβέρνησης
Βέλγιο	Ομοσπονδιακό σύστημα – αρχή της συμπληρωματικότητας	Δεν υπάρχει κεντρικό υπουργείο	Φλαμανδική , γαλλική και γερμανική κοινότητα	Εξωτερικών, Περιβάλλοντος Εργασίας, Μέσων Ενημέρωσης, Παιδείας, Κινητικότητας και Τουρισμού	Ταμείο Λογοτεχνίας, και Φλαμανδικό Ταμείο οπτικοακουστικών μέσων	Επίπεδο ομόσπονδων κρατων
Βουλγαρία	Συγκεντρωτική δομή με σημαντική πρόοδο προς την αποκέντρωση	Υπουργείο Πολιτισμού	Συμβούλια πολιτισμού σε επίπεδο δήμου	Οικονομικών	Εθνικό ίδρυμα πολιτισμού	Δια- περιφερειακές επιτροπές
Κύπρος	Συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο Πολιτισμού και Παιδείας	Δήμοι (φεστιβάλ, βιβλιοθήκες, κα)	Επικοινωνιών και Δημοσίων Εργων και Εξωτερικών		Ένωση Δήμων Κύπρου
Τσεχία	Συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο Πολιτισμού	Δήμοι	Εξωτερικών		
Δανία	Πολύ αποκεντρωμένη κρατική δομή	Υπουργείο Πολιτισμού	Δημοτικά / επαρχιακά	Περιβάλλοντος , Παιδείας	Κρατικό ίδρυμα τέχνης, Αρχή επιχορήγησης	

			συμβούλια		κινηματογράφου, Συμβούλιο δανέζικης τέχνης	
Εσθονία	Συγκεντρωτικό κεντρικό κράτος – ανεξαρτησία στους δήμους	Υπουργείο Πολιτισμού	Δήμοι	Παιδείας, Εσωτερικών, Οικονομίας και Οικονομικών	Ίδρυμα πολιτισμού Εσθονίας, Ίδρυμα κινηματογράφου Εσθονίας	Συνεργασία ανάμεσα σε πολλά υπουργεία
Φινλανδία	Διπολικό συγκεντρωτικό συστημα: Κεντρικό κράτος και δήμοι (κάθετη αποκεντρωση)	Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού	Δήμοι	Εσωτερικών, Οικονομικών, Μεταφορών και Επικοινωνιών, Εμπορίου και Βιομηχανίας	Συμβούλιο τεχνών Φινλανδίας	Περιφερειακά συβούλια τεχνών
Γαλλία	Συγκεντρωτική δομή με τάσεις αποκέντρωσης και αυξανόμενες αρμοδιότητες στους δήμους	Υπουργείο Πολιτισμού και Επικοινωνίας	Δήμοι, Περιφέρειες	Νεολαίας, Παιδείας και Έρευνας, Εξωτερικών	Περιφερειακά Ταμεία Μουσείων, Βιβλιοθηκών, Περιφερειακά Ταμεία σύγχρονης τέχνης	Διαδημοτική συνεργασία
Γερμανία	Ομοσπονδιακό σύστημα	Κανένα κεντρικό υπουργείο	Ομοσπονδα κράτη	Κεντρικό υπουργείο εξωτερικών	Ίδρυμα Πρωσικής πολιτιστικής κληρονομιάς	Συμβούλιο των υπουργών πολιτισμού και παιδείας των ομόσπονδων κρατών
Ελλάδα	Συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο πολιτισμού	Τοπική αυτοδιοίκηση	Τύπου, Περιβάλλοντος , Παιδείας, Τουρισμού, Ανάπτυξης, Εξωτερικών	Εθνικό κέντρο βιβλίου, εθνικό κέντρο κινηματογράφου, ίδρυμα διαχείρισης πιστώσεων για αρχαιολογικούς χώρους, οργανισμός για την ενοποίηση αρχαιολογικών	Διυπουργικές επιτροπές

					χώρων Αθήνας, Ελληνικό ίδρυμα πολιτισμού	
Ουγγαρία	Αποκεντρωμένο με τάσεις επανασυγκεντρωτισμού	Υπουργείο Εθνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς	Τοπικές αρχές	Εσωτερικών, Μεταφορών και Επικοινωνιών	Εθνικό ίδρυμα πολιτισμού, Ουγγρικό δημόσιο ίδρυμα για τον κινηματογράφο	Εθνικό γραφείο ανάπτυξης
Ιρλανδία	Πολύ συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο Τεχνών, Αθλητισμού και Τουρισμού, Υπουργείο Περιβάλλοντος, Πολιτικής Κληρονομιάς και Τοπικής Αυτοδιοίκησης	Τοπικές μοναδες αυτοδιοίκησης	Επικοινωνιών, Ναυτιλίας και Φυσικών πόρων, Οικονομικών, Παιδείας και Επιστημών, Εξωτερικών, Εργασίας και Εμπορίου	Συμβούλιο τεχνών, εθνική πινακοθήκη, εθνικό μουσείο, κα	Εθνική δομή υποστήριξης τεχνών και πολιτισμού
Ιταλία	Σε πορεία ανάπτυξης μιάς ομοσπονδιακής προσέγγισης	Υπουργείο Πολιτικής Κληρονομιάς και Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων	Περιφέρειες, δήμοι	Εσωτερικών, Εξωτερικών	Ενιαίο ταμείο για τα θεάματα, οργανισμός Μπιενάλε Βενετίας	Συνδιάσκεψη των Περιφερειών – κρατών, διυπουργική επιτροπή για την οικονομική ανάπτυξη
Λετονία	Συγκεντρωτική χώρα, με τάσεις αποκέντρωσης	Υπουργείο Πολιτισμού	Δήμοι, Επαρχίες, Πόλεις	Άμυνας, Περιβάλλοντος Εξωτερικών	Κρατικό ίδρυμα πολιτιστικού κεφαλαίου	
Λιθουανία	Συγκεντρωτική χώρα, με τάσεις αποκέντρωσης	Υπουργείο Πολιτισμού	Δήμοι, επαρχίες		Ίδρυμα υποστήριξης των ΜΜΕ, Ταμείο υποστήριξης πολιτισμού και αθλητισμού συμβούλιο τεχνών και πολιτισμού της Λιθουανίας	
Λουξεμβούργο	Συγκεντρωτικό			Εξ/κών, Παιδείας,	Εθνικό ταμείο πολιτισμού	

	σύστημα			Νεολαίας		
Μάλτα	Η αποκέντρωση του πολιτισμού έχει γίνει προτεραιότητα	Υπουργείο Τουρισμού και Πολιτισμού, Νεολαίας και Τεχνών	Τοπικές αρχές	Εσωτερικών	Συμβούλιο της Μάλτας για τον πολιτισμό και τις τέχνες, Κληρονομιά της Μάλτας, εθνική ορχήστρα, κα	
Ολλανδία	Συγκεντρωτικό σύστημα με ισχυρές τάσεις αποκέντρωσης	Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού και Επιστημών	Επαρχίες και δήμοι	Υπουργείο Οικισμού, Χωροταξίας & Περιβάλλοντος Γεωργίας, Φυσικού Περιβάλλοντος και Ποιότητας Τροφίμων	Εθνικό ταμείο, Ταμείο Μοντριάν, ταμείο αρχιτεκτονικής, ίδρυμα για τις οπτικοακουστικές τέχνες, το σχέδιο και την αρχιτεκτονική	Επιτροπές διαπεριφερειακής συνεργασίας
Πολωνία	Σε εξελικτική πορεία αποκέντρωσης της πολιτιστικής διαχείρισης και χρηματοδότησης	Υπουργείο Πολιτισμού	Περιφερειακό, επαρχιακό, δημοτικό επίπεδο	Εξωτερικών	Ταμείο προώθησης της δημιουργικότητας	Διυπουργική συνεργασία για τον πολιτισμό
Πορτογαλία	Αρκετά συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο Πολιτισμού	Ανεξαρτησία δήμων	Παιδείας, Εργασίας και Αλληλεγγύης, Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Εξωτερικών		Συνεργασίες διαφόρων υπουργείων
Ρουμανία	Συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο Πολιτισμού και Θρησκευμάτων	Περιορισμένη δύναμη στους δήμους	Εξωτερικών, Παιδείας και Έρευνας		Διυπουργική συνεργασία

Σλοβακία	Συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο Πολιτισμού	Απόπειρες αποκέντρωσης	Εξωτερικών	Προ - σλοβακικό ίδρυμα πολιτισμού	
Σλοβενία	Συγκεντρωτικό σύστημα με σημαντικό το ρόλο των δήμων	Υπουργείο Πολιτισμού	Δήμοι	Ανώτατης Εκπαίδευσης, Επιστήμης και Τεχνολογίας, Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Ενέργειας, Γεωργίας, Εξωτερικών	Ταμείο κινηματογραφου, ταμείο πολιτιστικών δραστηριοτήτων	
Ισπανία	Αποκεντρωμένο, ημι-ομόσπονδο σύστημα	Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού	Αυτόνομες κοινότητες, Περιφέρειες, δήμοι	Εξωτερικών, Περιβάλλοντος	Εθνικό ίδρυμα εικαστικών τεχνών και μουσικής, ινστιτούτο κινηματογραφου και οπτικοακουστικών τεχνών	Επιτροπή πολιτιστικών θεμάτων
Σουηδία	Συγκεντρωτικό σύστημα με ισχυρό «διάλογο» ανάμεσα στο κέντρο και το αυτόνομο περιφερειακό και τοπικό επίπεδο	Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Πολιτισμού	Δήμοι, επαρχίες	Περιβάλλοντος & Βιομηχανίας, Εργασίας και Επικοινωνιών Οικονομικών, Κοινωνικών Υποθέσεων, Νομικών Υποθέσεων	Εθνικό συμβούλιο για τα πολιτιστικά θέματα	
Ην. Βασίλειο	Συγκεντρωτικό σύστημα, αλλά με ισχυρό το ρόλο περιφερειακών κυβερνήσεων	Κεντρικοί φορείς (υπουργεία) Αγγλίας, Σκωτίας και Ουαλίας	Τοπική αυτοδιοίκηση	Εξωτερικών	Συμβούλια τεχνών, αγγλική κληρονομιά, ιστορική Σκωτία, μη κυβερνητικοί φορείς	

Πηγές: Συμβούλιο της Ευρώπης – ERICarts 2006, μέσα από τις εθνικές εκθέσεις των κεντρικών φορέων πολιτισμού (Υπουργείων), Ε. Επιτροπή, Culturelink, Policy for Culture

4.3. “IN FROM THE MARGINS”: Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΤΖΕΝΤΑΣ, ΣΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Πέραν από την παραπάνω «συμπτωματολογική» παρουσίαση των εξελικτικών φάσεων της ευρωπαϊκής, τομεακής πολιτιστικής πολιτικής, ο πολιτισμός έλαβε, σταδιακά, κατά τον εικοστό αιώνα και μία άλλη, ευρύτερη και καθολικότερη διάσταση, που συνδέθηκε με την κοινωνία και την ανάπτυξη συνολικά.

Ειδικότερα, από νωρίς, η διαπίστωση της επίδρασης γενικευμένων μεταβολών στη δομή της ευρωπαϊκής κοινωνίας, οδήγησε κατά την περίοδο αυτή, τα ευρωπαϊκά κράτη, μέσα από τους διεθνείς φορείς πολιτικής εκπροσώπησής τους, στην προσπάθεια της διερεύνησης των βαθύτερων αιτίων και επιπτώσεων, με στόχο τον εντοπισμό των κοινών προκλήσεων και τον αντίστοιχο συντονισμό των ευρωπαϊκών πολιτικών προς κοινές κατευθύνσεις.¹⁷⁴

Μέσα από τις διαδικασίες αυτές και με την επιμέλεια μια ομάδας εργασίας (Task Force) για τον Πολιτισμό και την Ανάπτυξη, εκδόθηκε το 1997 από το Συμβούλιο της Ευρώπης, η έκθεση *In from the Margins: A contribution to the debate on culture and development in Europe*, η οποία αποτελεί μέχρι σήμερα μια βαθιά, αναλυτική προσέγγιση και επεξήγηση των σύγχρονων παγκόσμιων κοινωνικο-οικονομικών μεταβολών που επικαιροποιούν και αναδιαμορφώνουν την έννοια και το περιεχόμενο της πολιτιστικής πολιτικής στην Ευρώπη, μεταθέτοντας τον πολιτισμό, συνειδητά ή

¹⁷⁴ Το Συμβούλιο της Ευρώπης διαδραμάτισε ουσιώδη ρόλο στις ζυμώσεις αυτές, καθώς αποτελεί πανευρωπαϊκό θεσμό που σαν στόχο της λειτουργίας του έχει θέσει την ανάπτυξη κοινών και δημοκρατικών αξιών που να θεμελιώνονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και άλλα καταστατικά κείμενα για τα ατομικά δικαιώματα. Το 1955 το Συμβούλιο ενεργοποίησε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τον Πολιτισμό, μέσα από την οποία τα ευρωπαϊκά κράτη διατύπωσαν τη δέσμευσή τους για την πολιτιστική συνεργασία. Το κείμενο αυτό εξακολουθεί να αποτελεί το νομικό πλαίσιο για τη δράση του Συμβουλίου σε τομείς όπως η παιδεία, οι τέχνες και η πολιτιστική κληρονομιά.

Το 1957, ιδρύθηκε η Σύνοδος των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών της Ευρώπης, με πρωταρχικό στόχο, ανάμεσα σε άλλους, την έμφαση στην προάσπιση της τοπικής ταυτότητας και κληρονομιάς.

Το 1961 συστήθηκε το Συμβούλιο Πολιτιστικής Συνεργασίας, ως forum εκπροσώπησης των κρατών με στόχο τον προσδιορισμό ενός προγράμματος δράσης στον τομέα της εκπαίδευσης, της τέχνης, των μέσων επικοινωνίας, και του αθλητισμού. Το 1961 αποφασίστηκε η διάσπαση του Συμβουλίου Πολιτιστικής Συνεργασίας σε τέσσερις επιμέρους Επιτροπές, μία εκ των οποίων είναι η Επιτροπή Καθοδήγησης για την Πολιτιστική Συνεργασία. Η Επιτροπή ορίστηκε ως υπεύθυνη για το συντονισμό και την παρακολούθηση της πολιτιστικής πολιτικής στην Ευρώπη, με επίκεντρο

- Την ανάπτυξη των πολιτιστικών πολιτικών
- Την παροχή βοήθειας για την εφαρμογή των πολιτιστικών πολιτικών
- Τη διατύπωση και καθιέρωση ευρωπαϊκών προδιαγραφών, αρχών και καλών πρακτικών, και
- Τη θέση σε λειτουργία μηχανισμών θέσπισης προδιαγραφών, για τον πολιτισμό.

Από το 2012, ένα νέο όργανο, η Επιτροπή Καθοδήγησης για τον Πολιτισμό, την Κληρονομιά και το Τοπίο, αντικατέστησε τις προηγούμενες Επιτροπές και ανέλαβε τις παραπάνω αρμοδιότητες.

ασυναίσθητα, από το περιθώριο της πολιτικής ατζέντας, στο επίκεντρο της αναπτυξιακής προσπάθειας.

Η έκθεση διαπιστώνει:¹⁷⁵

«...Ο πολιτισμός, ως συνεισφορά στην ανθρώπινη γνώση και συνείδηση, ενσωμάτωσε κατά το παρελθόν, τη γενικά αποδεκτή ηθική σύμβαση. Στο φως του σύγχρονου ατομισμού, αυτό έπαψε να ισχύει. Οι αξίες θεωρούνται όλο και περισσότερο σχετικές, και επιλέξιμες κατά βούληση. Τα σύγχρονα επίκαιρα πρότυπα σχετίζονται με τις συνήθειες της κατανάλωσης και τις προτιμήσεις. Η κοινωνία των πολιτών είναι ο νέος κεντρικός παράγοντας της σύγχρονης διακυβέρνησης που καθοδηγείται από την αγορά. Οι ατομικές ελευθερίες αφορούν στην προστασία του κράτους, αλλά και στην προστασία από το κράτος, και ταυτόχρονα από την αυξανόμενη δύναμη των εμπορικών κολοσσών. Η ανάπτυξη του τρίτου τομέα (αυτού του εθελοντισμού) στον οποίο οι τέχνες και ο πολιτισμός διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο, είναι θεμελιώδης για τη διατήρηση της κοινωνίας των πολιτών. Τα πολιτιστικά δικαιώματα, ως ανθρώπινα δικαιώματα, ενισχύουν αυτές τις σχέσεις, στο βαθμό που επιβεβαιώνουν το δικαίωμα στην ταυτότητα, στη γλώσσα, και στη συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή, καθώς και το δικαίωμα στην πολιτιστική κληρονομιά και την εκπαίδευση. Η σοβαρότητα της καθημερινής παραβίασης των πολιτιστικών δικαιωμάτων δημιουργεί την απαίτηση άρσης των εμποδίων για την εξισορρόπηση των ατομικών, συλλογικών και κρατικών δικαιωμάτων, ως θεμέλιο της κοινωνίας των πολιτών.»

Στη συνέχεια, η έκθεση επισημαίνει τα πιθανά σενάρια αναδιαμόρφωσης του πολιτισμικού περιβάλλοντος της Ευρώπης, κάτω από την επίδραση της παγκοσμιοποίησης, και υπό τη συνδρομή δύο ταυτόχρονων εξελίξεων:

1. Ταυτόχρονη παγκοσμιοποίηση (globalization) και «παν-τοπικοποίηση» ή «παγκοσμιο-τοπικοποίηση» (glocalisation). Σύμφωνα με την εξέλιξη αυτή παρατηρείται στο σύγχρονο κόσμο η παγκόσμια ανάδειξη τοπικών πολιτισμών και οικονομιών, μέσα από την άμεση παγκόσμια επικοινωνία τοπικών αξιακών συστημάτων, που με τη βοήθεια των σύγχρονων δικτύων επικοινωνίας, «αυτονομούνται» σε σχέση με το περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Σαν συνέπεια, σταδιακά το εθνικό και περιφερειακό επίπεδο κοινωνικο-πολιτικής οργάνωσης συμπίεζονται και συρρικνώνονται.

¹⁷⁵ Council of Europe, The European Task Force on Culture and Development, «In from the Margins: A contribution to the debate on culture and development in Europe», , Council of Europe Publishing, 1997

2. Ομογενοποίηση εναντίον πολυμορφίας. Στο παγκόσμιο δίκτυο κορυφώνεται η αντιπαράθεση ανάμεσα στην επικράτηση ομογενοποιημένων πολιτισμικών προτύπων που διαμορφώνονται μόνο με βάση την εμπορική ζήτηση, και στη διατήρηση και εκπροσώπηση στο νέο παγκόσμιο χάρτη μιας ιδεολογικής και αξιακής πολυμορφίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Σενάρια διαμόρφωσης του ευρωπαϊκού πολιτιστικού περιβάλλοντος στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

<div style="text-align: center;">ΑΕΟΝΑΣ 1</div> <div style="text-align: center;">ΑΕΟΝΑΣ 2</div>	Ταυτόχρονη παγκοσμιοποίηση (globalization) και παντοπικοποίηση (glocalisation), με αποτέλεσμα τη «συμπίεση του εθνικού και περιφερειακού πολιτιστικού χώρου»	
Ομογενοποίηση εναντίον πολυμορφίας	<i>Παγκοσμιοποίηση: Κυριαρχεί μια παγκόσμια διάχυση και εύκολη πρόσβαση σε πολιτιστικά προϊόντα και αξίες, ανάλογα με τη ζήτησή τους.</i>	<i>Τοπικοποίηση: Αυξημένη σημασία δίνεται σε ιδέες εικόνες και αξίες που προέρχονται από τοπικά δίκτυα επικοινωνίας και αναδεικνύονται προϊόντα πολιτιστικής έκφρασης που διατηρούνται μέσα από την τοπική πρακτική και αλληλεπίδραση.</i>
<i>Ομογενοποίηση: Οι ιδέες, εικόνες και αξίες που προβάλλονται από τα μμε και τις πολιτιστικές βιομηχανίες προέρχονται στην πλειονότητά τους από μικρό αριθμό χωρών, κυρίως αγγλόφωνων, με περιεχόμενο που βαθμιαία υποβαθμίζεται</i>	ΣΕΝΑΡΙΟ 1 Ανάδειξη μιας ομογενοποιημένης παγκόσμιας κουλτούρας, με χαρακτηριστικά τυποποιημένες ιδέες, θέματα, πρότυπα και ένα εμπορικά παρακινούμενο κοινό που κινείται υπό τη επίδραση λίγων κυρίαρχων πολυεθνικών εταιριών επικοινωνιών και πολυμέσων	ΣΕΝΑΡΙΟ 2 Ένας κόσμος ταχέως μεταβαλλόμενων προτιμήσεων «μόδας» παρεισφρύει στην παγκόσμια κουλτούρα μέσα από ανταγωνιζόμενες επιχειρήσεις στις τηλεπικοινωνίες, την πληροφόρηση και την αναψυχή. Οι επιχειρήσεις αυτές εδρεύουν σε όλες τις μεγάλες γλωσσικές και πολιτιστικές περιοχές
<i>Πολυμορφία: Διατηρείται ένας πλουραλισμός ιδεών, εικόνων, εκφράσεων, και αξιών, τόσο ως δημιουργική ποικιλότητα, όσο και ως αναλογία εκπροσώπησης εθνικών, τοπικών, περιφερειακών πολιτισμών.</i>	ΣΕΝΑΡΙΟ 3 Δημιουργείται ένας κόσμος «υβριδικών» πολιτισμών που εμπλουτίζει διαρκώς τον παγκόσμιο πολιτισμό με ιδέες, εικόνες, και θέματα διαφοροποιημένης πολιτιστικής προέλευσης, μέσα από τα σύγχρονα μμε. Ταυτόχρονα, κάθε τέτοιος «υβριδικός» σχηματισμός εμπεριέχει ο ίδιος άλλα πολιτιστικά στοιχεία.	ΣΕΝΑΡΙΟ 4 Διαμορφώνεται ένας κόσμος πολιτιστικών ηπειρών, που καθεμιά αποτελείται από εθνικά, περιφερειακά και τοπικά πολιτιστικά νησιά, που χρησιμοποιούν παραδοσιακά, ενδογενή κριτήρια υπεροχής και αποδοχής

Πηγή: *In from the Margins: A contribution to the debate on culture and development in Europe, Council of Europe, 1997*

Κεντρικό στοιχείο της Έκθεσης «In from the margins» αποτελεί η διαπίστωση της «σχετικοποίησης» όλων των συστατικών που παλαιά θεμελίωναν την έννοια της «Ταυτότητας» του ευρωπαϊού πολίτη, η οποία περιείχε ανέκαθεν τον πολιτισμό ως δεδομένο και κοινά αποδεκτό στοιχείο της. Σαν αποτέλεσμα της σχετικοποίησης αυτής των πολιτιστικών αξιών που την θεμελίωναν, η ταυτότητα αναδεικνύεται σε μια δυναμική έννοια, η οποία δεν ταυτίζεται πια με τις αξίες που ενσαρκώνει το εθνικό κράτος. Αντίθετα, σε πολλές περιπτώσεις κάνουν την εμφάνισή τους υποεθνικές, αλλά και διεθνείς «ταυτότητες».

Την πολυεπίπεδη, πλέον, και «ρευστή» διαμόρφωση της ταυτότητας των πολιτών θεωρεί ως βασικό στόχο της σύγχρονης ευρωπαϊκής πολιτιστικής πολιτικής και ο Colin Mercer. Η μελέτη του Mercer Colin, *“Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development”*, το 2002 ερμηνεύει την «εφεύρεση» της πολιτιστικής πολιτικής ως «σύγχρονου τρόπου διακυβέρνησης» στην Ευρώπη, ήδη από το τέλος του 18^{ου} αιώνα, με στόχο να απαντήσει στα θεμελιώδη ζητήματα της διαμόρφωσης του πολίτη:

- Ταυτότητα,
- ασφάλεια και ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ατομική, συλλογική, εθνική
- ποιότητα ζωής, με τη βαθύτερη έννοιά της, σαν συνδυασμός προσωπικών, οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιλογών ζωής.
- τεράστιες ανισότητες στον καταμερισμό των επιλογών αυτών ανάμεσα στις χώρες

Η ίδια μελέτη περιγράφει ότι, αρχικά, «η πολιτιστική πολιτική καλούνταν να βρει ποιος θα ήταν ο καταλληλότερος τρόπος να διαχειριστεί κανείς τους «εθνικά ταξινομημένους» πολίτες και τους πληθυσμούς, μέσα από την εκπαίδευση, το διαφωτισμό, την ηθική και θεσμική διάπλαση. Με νωπή την επίδραση της γαλλικής επανάστασης, οι παράγοντες της διοίκησης, οι νομικοί και οι διανοούμενοι εργάζονταν σκληρά για να οικοδομήσουν τον πολιτισμό ως στρατηγικό τομέα διαχείρισης των πολιτών στο πλαίσιο νεοσύστατων δημοκρατιών του 18^{ου} αιώνα. Εκπονούσαν γι' αυτό πολιτικές γλώσσας, εθνικών και ιστορικών συμβόλων, με στόχο να οικοδομήσουν την βάση των νέων ταυτοτήτων, των μοντέλων ζωής (*lifestyles*) και των κωδίκων προσωπικών και συλλογικών συμπεριφορών.» Η πολιτιστική πολιτική τότε, όπως και στις μέρες μας, αφορούσε και αφορά στην «κατασκευή» της συνείδησης και των δικαιωμάτων του πολίτη, μέσα από την παροχή των ερεισμάτων της ταυτότητας, και της αίσθησης του «ανήκειν». Οι γεωπολιτικές ισορροπίες μπορεί να έχουν αλλάξει σημαντικά από τότε, όμως όχι και ο ρόλος της πολιτιστικής πολιτικής. Ο ρόλος αυτός

της «κατασκευής» της συνείδησης του πολίτη μεταφέρεται σήμερα στις ανάγκες της παγκόσμιας ποιότητας ζωής, της πολιτισμικής πολυμορφίας και της κοινωνικής συνοχής.

4.4. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Ήδη από τα μεσαιωνικά χρόνια, οι ευρωπαϊκές πόλεις μάχονται μετά την άνοδο των κοινωνικών τάξεων του εμπορίου, να απαγκιστρωθούν από την ηγεμονία των φεουδαρχών και να οικοδομήσουν την πολιτική τους αυτονομία, στη βάση της ελευθερίας των συναλλαγών. Η κυριαρχία της αστικής τάξης το 19^ο αιώνα εντείνει και την πολιτιστική ανάδειξη των πόλεων, που έχει ήδη ξεκινήσει, μέσα από μνημειακά οικοδομήματα, διοργάνωση μεγαλοπρεπών γιορτών και την προσέλκυση καλλιτεχνών.¹⁷⁶ Στις πόλεις γεννιέται, τον 20^ο αιώνα, μαζί με τη δωρεάν παιδεία, και το «κοινωνικό» δικαίωμα της ισοτιμίας πρόσβασης στον πολιτισμό, ως θεμέλιος λίθος της σύγχρονης πολιτιστικής πολιτικής.

Στη σημερινή εποχή, με την τεράστια αστικοποίηση που θέτει υπό αμφισβήτηση τις προγενέστερες χωρικές ισορροπίες, ως αντιμετώπιες με τις αλματώδεις μεταβολές και προσαρμογές που επιφέρει η παγκοσμιοποίηση, οι πόλεις αναδεικνύονται ως κοιτίδες δημιουργικότητας, και αχανείς αγορές που συγκεντρώνουν διαρκώς αυξανόμενη προσφορά και ζήτηση προϊόντων και υπηρεσιών πολιτισμού. Τα προβλήματα του αστικού χώρου αρχίζουν να μεταφράζονται σε αισθητικές προσεγγίσεις, και να διατυπώνονται αντίστοιχα όροι, όπως η «αναζωογόνηση» του αστικού περιβάλλοντος, η κοινωνική συνοχή, η τουριστική ελκυστικότητα. Ο πολιτισμός έτσι, καταλήγει να επωμίζεται διαφορετικούς και ίσως αντιφατικούς ρόλους: καλείται να διασφαλίζει το γόητρο μιάς πόλης στα πλαίσια ενός ο παγκόσμιου ανταγωνισμού, να ενισχύει τους κοινωνικούς δεσμούς στο εσωτερικό και ανάμεσα στις περιφερειακές συνοικίες, αλλά και να παρέχει σημεία αναφοράς στην οικοδόμηση ταυτότητας στους κατοίκους. Ταυτόχρονα, οι πόλεις επιχειρούν να διαχειριστούν την πολιτιστική πολυμορφία, με όπλο τον πολιτισμό, ως προνομιακό χώρο έκφρασης των τόσων διαφορετικών κοινωνικών ομάδων που τις συνθέτουν. Μέσα από τη διαδικασία αυτή της αποδέσμευσης από την κηδεμονία του κεντρικού κράτους, ο πολιτισμός

¹⁷⁶ Burns E., «Ευρωπαϊκή Ιστορία. Εισαγωγή στην Ιστορία και τον Πολιτισμό της Νεώτερης Ευρώπης», Μετάφραση Τάσου Δαρβέρη, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1983.

«περιφερειοποιείται» και «οικονομικοποιείται», διαμορφούμενος σε αντικείμενο από κάτω προς τα πάνω στρατηγικών τοπικής ανάπτυξης¹⁷⁷.

Οι πόλεις επιδεικνύουν μια τεράστια δυνατότητα παραγωγής πολιτισμού, με τη μορφή τέχνης, ιδεών, μόδας και τρόπων ζωής και διατηρούν υψηλά επίπεδα οικονομικής καινοτομίας και ανάπτυξης. Συνακόλουθα, οι πολιτιστικές πηγές των πόλεων αξιοποιούνται σε παραγωγικούς σκοπούς. Αρκετοί ερευνητές σημειώνουν ότι η διαδικασία αυτή είναι ακόμη πιο έντονη σε πρωτεύουσες και περιφερειακές μητροπόλεις που στοχεύουν να δημιουργήσουν μια αυτόνομη διεθνή ταυτότητα, ανεξάρτητη από το κράτος στο οποίο ανήκουν, με στόχο να διακριθούν στην παγκόσμια οικονομία.

Η χρήση του πολιτισμού ως «όχημα» για την «αναζωογόνηση» πολλών ευρωπαϊκών πόλεων αποτελεί ίσως το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής χωρικών προγραμμάτων ολοκληρωμένου αναπτυξιακού σχεδιασμού, με αφορμή τον πολιτισμό. Σε πολλές περιπτώσεις τα προγράμματα αυτά αφορούν στη μετατροπή παλιών βιομηχανικών πόλεων σε οικονομίες προσανατολισμένες στις υπηρεσίες. Αυτή η προσπάθεια της «τεχνο-καθοδηγούμενης» αστικής μεταμόρφωσης δοκιμάστηκε τα τελευταία 40 περίπου χρόνια στις ΗΠΑ, για να μεταφερθεί τη δεκαετία του '80 στην Ευρώπη, με εντυπωσιακά ποτελέσματα σε πόλεις όπως η Γλασκώβη, η Βαρκελώνη, το Μπιλμπάο, κλπ.

Το 1994 ένα γνωστό βιβλίο των Parkinson – Biankini¹⁷⁸ (16), αναφέρεται εκτενώς στις ευρωπαϊκές πόλεις που κατόρθωσαν να αξιοποιήσουν τον πολιτισμό, με ποικίλους τρόπους, σε ένα ευρύτερο πλέγμα αναδιαρθρωτικών διαδικασιών της οικονομίας και της παγκόσμιας εικόνας τους. Ως χαρακτηριστικό πρώτο παράδειγμα αναφέρεται η Φρανκφούρτη, πόλη με ιδιαίτερα ισχυρό οικονομικό προφίλ, αλλά αδύναμη πολιτιστικά, η οποία κατάφερε να καταργήσει τα «παρατσούκλια» όπως “Bankfurt” ή “Krankfurt” που της αποδίδονταν, ενισχύοντας το πολιτιστικό της προφίλ.

Ακολούθως, η Βαρκελώνη αναγνωρίζεται ως μια μητρόπολη που κατόρθωσε να θέσει σε εφαρμογή μια βιώσιμη πολιτιστική πολιτική σε συνδυασμό με μια ευρύτερη οικονομική αναδιάρθρωση, δημιουργώντας το προφίλ μιας πόλης του εκσυγχρονισμού και της καινοτομίας. Στο επίτευγμα αυτό συνέβαλε αποφασιστικά ο

¹⁷⁷ D'Angelo Mario, “Politiques culturelles en Europe – La problematique locale”, Editions du Conseil de l'Europe, 2000, passim.

¹⁷⁸ Parkinson M., Biankini, F. (edit.) (1994), “Cultural policy and Urban regeneration”, Manchester, University Press, pages 14-20.

τρόπος που η πόλη αξιοποίησε το 1992 τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων, στο πλαίσιο της οποίας, ο αστικός σχεδιασμός και οι καινοτόμες παρεμβάσεις, δεν έγιναν μεμονωμένα, αλλά σχεδιάστηκαν ως ακρογωνιαίοι λίθοι και φυσικά σύμβολα αστικής ανάπτυξης.

Από την άλλη πλευρά, πόλεις όπως η Γλασκώβη, το Μπιλμπάο και το Σέφιλντ, βρέθηκαν στη δίνη της από-βιομηχανοποίησης και επιχείρησαν και εκείνες την οικονομική τους αναδιάρθρωση μέσα από πολιτιστικές πρωτοβουλίες, με στόχο την ανεύρεση νέας θέσης στον παγκόσμιο χάρτη της κατανομής εργασίας και της εξειδίκευσης. Οι προσπάθειές τους ενισχύθηκαν μέσα από την ιδιαίτερα επιτυχή και στοχευμένη εφαρμογή σε αυτές του προγράμματος της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης.¹⁷⁹

Ακόμη πιο πρόσφατη, και με αργότερα βήματα εξέλιξης, είναι η ανάπτυξη μιας ιδιαίτερης αστικής πολιτιστικής πολιτικής, που να παρουσιάζει δική της συνέχεια, αρχές και διάρκεια. Οι Bianchini & Parkinson θέτουν μερικά από τα διλήμματα της πολιτικής αυτής που σχετίζονται με:

- τις εντάσεις ανάμεσα στο κέντρο της πόλης και τις περιφερειακές συνοικίες,
- διλήμματα οικονομικής ανάπτυξης, όπως η ενθάρρυνση της κατανάλωσης έναντι της παραγωγής
- η χρηματοδότηση του πολιτισμού, τόσο στις «εφήμερες» εκδηλώσεις του (όπως φεστιβάλ, συναυλίες, κα), όσο και στις διαρκείς υποδομές του¹⁸⁰.

Η ίδια η ζωντανή αγορά προηγείται, διαπλάθοντας πολιτιστικά «πρότυπα» πόλεων που ταιριάζουν στο μάρκετινγκ για την προώθηση της «εικόνας» της πόλης με τρόπο κατάλληλο για την προσέλκυση πχ τουριστών, με επίκεντρο την πολιτιστική κληρονομιά, τις εκδηλώσεις και τη συγκέντρωση καλλιτεχνών, ακόμη και με κίνητρο το ίδιο το αστικό περιβάλλον και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων σε αυτό. Αυτή είναι μια διαδικασία που κάνει πολλούς να μιλούν για την «πολιτιστική οικονομία των πόλεων»¹⁸¹.

Μέσα από τις παραπάνω διεργασίες, στις πόλεις προωθείται και αναπτύσσεται ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης που θεμελιώνεται στο «πολιτισμικό κεφάλαιο», με μια

¹⁷⁹ Arvanitaki Anna, “Urban Development Planning and Culture”, ECCM Symposium “*Productivity of Culture*”, Athens, 18-20 October 2007, p. 4-6.

¹⁸⁰ Parkinson M., Bianchini, F. (edit.) (1994), “Cultural policy and Urban regeneration”, Manchester, University Press, pages 14-20.

¹⁸¹ Garcia Beatriz, “Cultural Policy and urban regeneration in western european cities: Lessons from experience, Prospects for the future”, *Local Economy*, Vol. 19, No 4, 312-326, Nov. 2004

μεγάλη εννοιολογική ευρύτητα, η οποία μας οδηγεί να ανακαλέσουμε τη θεωρία του Μπουρντιέ, σύμφωνα με την οποία εκεί εγγράφονται:

- Η αντικειμενική γνώση των τεχνών και του πολιτισμού
- Γούστα και προτιμήσεις
- Τεχνογνωσία και δεξιότητες
- Ακόμη και η ικανότητα των ανθρώπων να διακρίνουν ανάμεσα στο καλό και το κακό.¹⁸²

Μέσα στα χωρική οριοθέτηση της σύγχρονης εδαφικότητας, η έννοια του πολιτισμικού κεφαλαίου επεκτείνεται επίσης σε υποδομές και υλικά μετρήσιμες παροχές πολιτισμού, αλλά και κοινωνική εμπιστοσύνη και επικοινωνία, τρόπο ζωής, οικονομική και πολιτιστική δημιουργικότητα, κώδικες αξιών, ευκαιρίες. Μέσα από την οπτική αυτή, το πολιτισμικό κεφάλαιο αναδεικνύεται σε βασική συνιστώσα του εδαφικού κεφαλαίου πάνω στην οποία θεμελιώνεται το «συγκριτικό πλεονέκτημα» και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις της τοπικής ανάπτυξης, αποτελώντας, ίσως, σε μεγάλο βαθμό, μια μετεξέλιξη της έννοιας του κοινωνικού κεφαλαίου, που εμπλουτίζεται και συμπληρώνεται με στοιχεία υποδομής, γνωσιακού πλούτου, θεσμικού κεφαλαίου και τομεακού πολιτισμού.¹⁸³

Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Camagni¹⁸⁴. «η τοπική ανταγωνιστικότητα ερμηνεύεται κυρίως υπό τους όρους της τοπικής εμπιστοσύνης και της αίσθησης του «ανήκειν» παρά της αποκλειστικής διαθεσιμότητας κεφαλαίου, της δημιουργικότητας παρά αποκλειστικά από την παρουσία ικανής εργασίας, της συνδεσιμότητας και της σχετικότητας παρά από την αποκλειστική προσβασιμότητα, και της τοπικής ταυτότητας πέρα από την τοπική αποτελεσματικότητα και την ποιότητα ζωής».

¹⁸² Bourdieu, P. (1986) The forms of capital. In J. Richardson (Ed.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education (New York, Greenwood), p. 241-258.

¹⁸³ Ζαχαρή Β., «Εδαφική Συνοχή – Η Νέα Συνιστώσα Συνάρθρωσης των Χωρών – Μελών της ΕΕ και ενδόησης της συνεργασίας για το Χωρικό Σχεδιασμό και τη Χωρική Ανάπτυξη», Διπλωματική Εργασία, ΕΜΠ, Αθήνα 2009, σελ. 40-92.

¹⁸⁴ Camagni, R. (2008), Regional Competitiveness: Towards a Concept of Territorial Capital, in (eds: R. Capello, R. Camagni, B. Chizzolini, U. Fratesi) : “Modelling Regional Scenarios for the enlarged Europe”, *Advances in spatial science*, Springer, p.35.

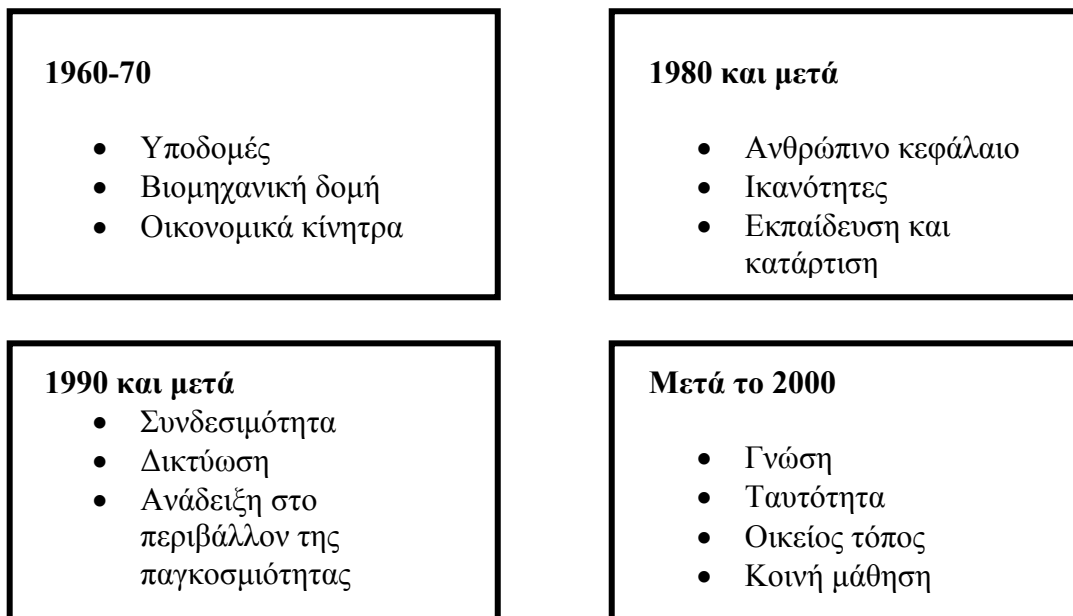
4.5. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Σύμφωνα με τη μελέτη ESPON 2.3.2. (2007) “Governance of Territorial and Urban Policies from EU to local Levels”, Final Report, τα δομικά συστατικά του εδαφικού κεφαλαίου μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε

- Φυσικά χαρακτηριστικά
- Υλική και άυλη κληρονομιά
- Υποδομές και εξυπηρετήσεις
- Πνευματικό, κοινωνικό και θεσμικό κεφάλαιο (σχεσιακά αγαθά)

Οι ερευνητές, μεταξύ των οποίων ο Camagni, διαπιστώνουν τη διαχρονική αύξηση των παραγόντων στους οποίους αποδίδεται η ανταγωνιστικότητα μιας εδαφικής χωρικής ενότητας, με περισσότερο επίκαιρη και κυρίαρχη στην εποχή μας την προσθήκη της κατηγορίας στοιχείων που περιλαμβάνει τη γνώση, την ταυτότητα, τη συλλογικότητα, και την αίσθηση του «οικείου τόπου».

ΓΡΑΦΗΜΑ 20: Παράγοντες Ανταγωνιστικότητας των Χωρικών Ενοτήτων

Επεξεργασία διαγράμματος από την παρουσίαση του Roberto Camagni «Modelling Futures of Regional Development and the Concept of Territorial Capital», Colloquium on Sustainability, Disparities and Polycentricity, Praha, October 19, 2009

Είναι φανερό ότι τα συστατικά του εδαφικού κεφαλαίου είναι τόσο υλικά όσο και άυλα. Τα άυλα συστατικά αποτελούν μέρη ενός υποσυνόλου του εδαφικού κεφαλαίου

που διαχρονικά έχει χαρακτηριστεί, με ποικίλες εννοιολογικές περιγραφές, ως «κοινωνικό», «σχεσιακό», «ανθρώπινο», και πιο πρόσφατα, «πολιτισμικό» κεφάλαιο. Αρχικά, ήταν η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου που θεωρήθηκε ότι μπορεί να παρέχει μια βάση γνώσης που συνδέεται περισσότερο ή λιγότερο άμεσα με την ποιότητα ζωής, ως παράμετρο της ανάπτυξης. Κάτι αντίστοιχο, άρχισε πιο πρόσφατα να υποστηρίζεται για το πολιτιστικό κεφάλαιο, το οποίο γινόταν αρχικά αντιληπτό ως συστατικό του κοινωνικού κεφαλαίου, επηρεάζοντας μέσω αυτού, τελικά, και την υλική – οικονομική ανάπτυξη.

Η έννοια του πολιτιστικού κεφαλαίου προέρχεται από τη δουλειά του Pierre Bourdieu,¹⁸⁵ όπως αυτή στη συνέχεια αξιοποιήθηκε από την канаδή ερευνήτρια στον τομέα της πολιτιστικής πολιτικής, Sharon Jeannotte¹⁸⁶, η οποία το περιέγραψε ως εξής:

«.. στις πιο αδρές του γραμμές, (το πολιτιστικό κεφάλαιο) αποτελείται από τρία στοιχεία: 1. το «ενσαρκωμένο» κεφάλαιο, δηλ. ένα σύστημα από καταστάσεις διαρκείας που διαμορφώνουν το χαρακτήρα ενός ανθρώπου και προσδιορίζουν τις πράξεις και τις προτιμήσεις του, 2. το υλικό κεφάλαιο, που περιλαμβάνει τα μέσα της πολιτιστικής έκφρασης, όπως η ζωγραφική, η συγγραφή, ο χορός, κλπ, καθώς και τις αξίες του πολιτισμού που μπορούν να μεταδοθούν στις γενεές, 3. το θεσμοποιημένο κεφάλαιο, όπως τα εκπαιδευτικά προσόντα που πιστοποιούν την αξία του κατόχου μιας ιδιότητας. Η μεγάλη ιδιαιτερότητα συνίσταται στο ότι το πολιτιστικό κεφάλαιο περιλαμβάνει πτυχές άρρηκτα δεμένες με την ίδια την έννοια του ατόμου, της προσωπικότητας και του ιδιαίτερου τρόπου ύπαρξης, σε τέτοιο βαθμό ώστε κάθε προσπάθεια να καταγραφεί μέσα από την υποβολή ερωτήσεων, να έρχεται συχνότατα αντιμέτωπη με δυσεξερεύνητους μηχανισμούς αντίστασης.»

Αν και το πολιτιστικό κεφάλαιο δεν ταυτίζεται με το κοινωνικό, όμως σε μεγάλο βαθμό καθορίζει την ποιότητα και τη βιωσιμότητα του. Η Jeannotte επικαλείται συμπεράσματα έρευνας του Matarasso¹⁸⁷ σχετικά με την επίδραση των τεχνών στο Ην. Βασίλειο, σύμφωνα με την οποία, η συμμετοχή στις τέχνες διαπιστώθηκε ότι έχει θετική επίδραση στην κοινωνική συνοχή με το να φέρνει τους ανθρώπους πιο κοντά, να ενθαρρύνει τις σχέσεις συνεργασίας, να προωθεί την αμοιβαία κατανόηση, να

¹⁸⁵ Bourdieu, P. (1986) The forms of capital. In J. Richardson (Ed.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education (New York, Greenwood), 241-258

¹⁸⁶ Jeannotte, M. S., 'Singing Alone? The Contribution of Cultural Capital to Social Cohesion and Sustainable Communities'. *The International Journal of Cultural Policy*, 2003 Vol. 9 (1), pp. 35-49.

¹⁸⁷ Matarasso F., "Defining Values. Evaluating Arts Programmes", Comedia 1996, p 1-3.

μειώνει το φόβο της εγκληματικότητας και να προωθεί την ασφάλεια της συνοικίας. Έχει συμβάλει στην ενδυνάμωση των κοινοτήτων μέσα από την ανάπτυξη οργανωτικών ικανοτήτων, με τρόπο που βοηθά τους ανθρώπους να ανακτούν τον έλεγχο πάνω στη ζωή τους. Εξάλλου, η συμμετοχή στις τέχνες είχε θετικές επιδράσεις πάνω στην τοπική εικόνα και τη δημιουργία ταυτότητας, με την ανάδειξη της τοπικής πολιτιστικής φυσιογνωμίας και των παραδόσεων, με την επιβεβαίωση και προβολή της ιδιαίτερης «υπερηφάνειας» μειονοτικών / περιθωριακών ομάδων, με την ενθάρρυνση της ενασχόλησης με την περιβαλλοντική αναβάθμιση και την βελτίωση των αρνητικών στοιχείων της τοπικής διακυβέρνησης.

Μέσα από τις παραπάνω επισημάνσεις, ήδη φθάσαμε στη διατύπωση μιάς πλειάδας εννοιών που αποτελούν μια καθόλου ευκαταφρόνητη λίστα δυνητικών «αποτελεσμάτων» ή / και δεικτών που επιβεβαιώνουν τη στενή σχέση ανάμεσα στο πολιτιστικό και το κοινωνικό κεφάλαιο, και μέσω αυτής της σχέσης, στο οικονομικό και φυσικό κεφάλαιο. Τέτοιοι όροι είναι πχ: κοινωνική συνοχή, συνεργασία, διαπολιτισμική κατανόηση, ασφάλεια της συνοικίας, περιβαλλοντική αναβάθμιση, διακυβέρνηση, τοπική υπερηφάνεια και ταυτότητα.

Με βάση τα όσα αναπτύχθηκαν, η μελέτη του *Colin Mercer*, “*Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development*”¹⁸⁸ προτείνει τέσσερις ομάδες δεικτών που μπορούν να μας επιτρέψουν μια ενιαία προσέγγιση που μπορεί να αξιοποιηθεί σε τοπικό, εθνικό και διεθνές περιβάλλον.¹⁸⁹

1. *Πολιτιστική ζωτικότητα, πολυμορφία και συνύπαρξη*. Εδώ μετράμε την υγεία και βιωσιμότητα της πολιτιστικής οικονομίας και τους τρόπους με τους οποίους η διακίνηση και η πολυμορφία των πολιτιστικών πηγών και εμπειριών μπορούν να συνεισφέρουν στην ποιότητα ζωής. Επιμέρους παράμετροι της κατηγορίας αυτής είναι:

¹⁸⁸ Το 1995 η Παγκόσμια Επιτροπή για τον Πολιτισμό και τη Ανάπτυξη υιοθέτησε τη Διακήρυξη «Our Creative Diversity». Με στόχο την άντληση πολιτικών συμπερασμάτων από τη Διακήρυξη αυτή αλλά και από την ευρωπαϊκή Έκθεση “In from the Margins» του Συμβουλίου της Ευρώπης, η UNESCO διοργάνωσε το 1998 στη Στοκχόλμη, τη συνδιάσκεψη «Η Δύναμη του Πολιτισμού», κατά την οποία ασυμφωνήθηκε ένα Σχέδιο Δράσης για τις πολιτιστικές πολιτικές για την ανάπτυξη. Ανάμεσα στις δράσεις που ακολούθησαν, μια ομάδα φορέων από τη Σουηδία έθεσε σε εφαρμογή το 2000 ένα πρόγραμμα με τον τίτλο “Βελτίωση των εργαλείων σχεδιασμού, καταγραφής και αξιολόγησης, των πολιτιστικών πολιτικών για την ανθρώπινη ανάπτυξη». Το πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκε, μεταξύ άλλων, από το σουηδικό διεθνές οργανισμό συνεργασίας για την ανάπτυξη, το σουηδικό υπουργείο πολιτισμού, τη Τράπεζα της Σουηδίας, τη σουηδική Επιτροπή της UNESCO. Στο πλαίσιο αυτό εκπονείται το 2002 η μελέτη του *Colin Mercer*, “*Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development*”, The Bank of Sweden Tercentary Foundation & Gidlunds Förlag.

¹⁸⁹ *Colin Mercer*, “*Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development*”, The Bank of Sweden Tercentary Foundation & Gidlunds Förlag, 2002, pages 60,61.

- Η δυναμική της πολιτιστικής οικονομίας
 - Η πολυμορφία των ειδών της πολιτιστικής παραγωγής και κατανάλωσης
 - Η βιωσιμότητα της πολιτιστικής οικονομίας, συμπεριλαμβανομένων των σχέσεων και ροών ανάμεσα στο εμπορικό μέρος, το επιχορηγούμενο και τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας.
 - Η έκταση στην οποία οι παραγοντες αυτοί συμβάλλουν στην συνολική ποιότητα ζωής και την ικανότητα της συνύπαρξης.
 - Η ύπαρξη ή μη πολιτικά θεσμοθετημένων, μέτρων και εργαλείων για την εφαρμογή και την αξιολόγηση των παραπάνω.
2. *Πολιτιστική πρόσβαση, συμμετοχή και κατανάλωση.* Αξιολόγηση, από τη σκοπιά των χρηστών / καταναλωτών / συμμετεχόντων, των ευκαιριών ή και των εμποδίων – περιορισμών για την ενεργό πολιτιστική συμμετοχή.
- Πρόσβαση σε ευκαιρίες δημιουργίας, μέσα από τις ευκαιρίες κατανάλωσης.
 - Αξιολόγηση μέσα από δημογραφικά χαρακτηριστικά, χρήσεων και χρηστών, μη χρήσεων και μη χρηστών, σε σχέση με τις πολιτιστικές πηγές.
 - Σκοποί για τους οποίους χρησιμοποιούνται οι πολιτιστικοί πόροι.
 - Ύπαρξη ή μη πολιτικά θεσμοθετημένων μηχανισμών, μέτρων και δεικτών για τη μέτρηση των παραπάνω.
3. *Πολιτισμός, Τρόπος ζωής (lifestyle) και Ταυτότητα.* Αξιολόγηση της έκτασης στην οποία οι πολιτιστικές πηγές και το κεφάλαιο χρησιμοποιούνται για να συνθέσουν ειδικότερους τρόπους ζωής και ταυτότητες.
- Η έκταση, η πολυμορφία και η βιωσιμότητα των χρήσεων και μη χρήσεων των πολιτιστικών πηγών για στόχους που σχετίζονται με το lifestyle και την διαμόρφωση ταυτότητας.
 - Αναγνώριση και εκτίμηση της πραγματικότητας για τις επιμέρους κουλτούρες που υφίστανται κάτω και πέρα από την εμβέλεια της ασκούμενης πολιτικής, συμπεριλαμβανομένων μορφών που σχετίζονται με την εθνότητα, το φύλο, την τοπικότητα και την ηλικία.
 - Ανισότητες σε σχέση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, την τοπικότητα, το εισόδημα, κλπ, της πρόσβασης σε ευκαιρίες και πηγές επιβεβαίωσης του τρόπου ζωής.
 - Ύπαρξη ή μη θεσμοθετημένων μηχανισμών πολιτικής, μέτρων και εργαλείων για τη μέτρηση των παραπάνω.

4. *Πολιτισμός, ήθη, κυβέρνηση και συμπεριφορά.* Αξιολόγηση της έκτασης στην οποία οι πολιτιστικές πηγές και το κεφάλαιο μπορούν να συμβάλουν και να διαμορφώσουν μορφές συμπεριφοράς, τόσο σε επίπεδο ατόμων, όσο και σε επίπεδο κοινότητας.

- Αξιολόγηση του ρόλου του πολιτισμού και των πολιτιστικών πηγών στην προσωπική και συλλογική ανάπτυξη.
- Συμβολή του πολιτισμού και των πολιτιστικών πηγών στην κοινωνική συνοχή, τη συμμετοχή και την αντιμετώπιση ή μη του αποκλεισμού.
- Συμβολή του πολιτισμού και των πολιτιστικών πηγών στην κατανόηση της πολυμορφίας.
- Ύπαρξη ή μη θεσμοθετημένων μηχανισμών πολιτικής, μέτρων και εργαλείων για τη μέτρηση των παραπάνω.

Έγινε σταδιακά αντιληπτό ότι η προσπάθεια καταγραφής του πολιτισμικού κεφαλαίου έπρεπε να επεκταθεί στις προσωπικές επιθυμίες, τις αξίες και οπτικές των ανθρώπων. Σε μια πρώτη φάση, η διαδικασία αυτή παρήγαγε αποδείξεις για την προβλεψιμότητα των μεταβολών ως προς το τι επιθυμούν οι άνθρωποι από τη ζωή, ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο διαβιούν.

Η διερεύνηση αυτή των πτυχών της σύνδεσης ανάμεσα, αφενός στον πολιτισμό, με περιεχόμενο το αίσθημα του «πού ανήκει» ο κάθε άνθρωπος και τις βασικές αξίες, και αφετέρου στα κοινωνικοοικονομικά συστήματα μέσα στα οποία διαμορφώνονται τα στοιχεία αυτά, στην πραγματικότητα αγγίζει το ιδιαίτερο ζήτημα της **πολιτισμικής ταυτότητας**.¹⁹⁰

Καταληκτικά, η διερεύνηση του πολιτισμικού κεφαλαίου με επίκεντρο την πολιτισμική ταυτότητα, αποκτά σαν αντικείμενο τη διαχείριση του τρόπου ζωής των ανθρώπων στο σύγχρονο περιβάλλον της πολυπολιτισμικότητας. Ταυτόχρονα, όμως, κατά μία έννοια, ανάγει όλες τις άλλες πτυχές της ανάπτυξης (κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική) σε εκφάνσεις της πολιτισμικής μας ταυτότητας, αφού από αυτήν τελικά εξαρτάται η προσοχή που θα δώσουμε στο φυσικό μας περιβάλλον, οι σχέσεις και οι κοινωνικές αξίες μας, ακόμα και η επιλογή και η δομή των οικονομικών μας δραστηριοτήτων, σε μια αμφίδρομη σχέση.¹⁹¹

¹⁹⁰ Mercer Colin, “Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development”, The Bank of Sweden Tercentary Foundation & Gidlunds Förlag, 2002, pages 81-84.

¹⁹¹ Hawkes, John, The fourth pillar of sustainability: culture's essential role in public planning, the Cultural Development Network of Victoria, 2001, pages 3-4.

Για τη χάραξη και άσκηση πολιτικής, η τελευταία αυτή παραδοχή συνεπάγεται την ανεπάρκεια των διαχωρισμένων με στεγανά τομεακών, από πάνω προς τα πάνω πολιτικών, και οδηγεί στην παραδοχή της ανάγκης για εδαφική, πολυεπίπεδη, ολοκληρωμένη διακυβέρνηση, διαφοροποιώντας τόσο τον αναπτυξιακό σχεδιασμό, όσο και την ίδια τη λειτουργία και το θεσμικό ρόλο της διοίκησης και της αυτοδιοίκησης.

4.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 4

Σύμφωνα με τα όσα ειπώθηκαν στο κεφάλαιο αυτό, στη σύγχρονη δημόσια δράση και αντίληψη, ο πολιτισμός απαντάται με δύο εκφάνσεις και διανύει δύο παράλληλες και αλληλοτροφοδοτούμενες πορείες εξέλιξης

- A. Ως αντικείμενο τομεακής πολιτικής, και
- B. Ως όχημα και στόχος στα σύγχρονα μοντέλα ανάπτυξης

4.6.1. Τα νέα στοιχεία στο περιεχόμενο της τομεακής πολιτιστικής πολιτικής.

Στο πλαίσιο της τομεακής πολιτιστικής πολιτικής, τα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη κινούνται σε ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς που διαμορφώνεται από την επιτομή των σύγχρονων τάσεων στη θεώρηση του αντικειμένου της, με κυρίαρχο στοιχείο την απομάκρυνση από τις «ανώτερες» πολιτισμικές αξίες και την προσέγγιση του κοινωνικού δικαιώματος, με την ταυτόχρονη αφομοίωση των στοιχείων της εκβιομηχάνισης και της ελεύθερης αγοράς, κύρια μέσα από τις έννοιες της καινοτομίας και της δημιουργικότητας. Οι τάσεις όμως αυτές ενσωματώνονται στην εθνική πολιτική κάθε χώρας με μεγάλη διαφοροποίηση, ανάλογα με τις ιστορικές της καταβολές στα θέματα του πολιτισμού, αλλά και τις προτεραιότητες ανάπτυξης.

Στην εποχή που διανύουμε, κατά την οποία αναπτύσσεται πια η «πολιτιστική οικονομία» και εντείνεται η ανάγκη ανταπόκρισης στην πολυπολιτισμικότητα των κοινωνιών, στους στόχους της πολιτιστικής πολιτικής προστίθενται

- ο η μετρήσιμη συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη,
- ο η σύνδεση με την κοινωνία της γνώσης, αλλά και
- ο η δημιουργία πλαισίου αξιών για τη διαμόρφωση κοινής ταυτότητας¹⁹²

¹⁹² Andres P., Arbizu N. & Ruiz-Villa D., «Arguments behind different cultural policy models», University of Navarra, pages 8-11.

Με τη θεώρηση αυτή, ο το περιεχόμενο του πολιτισμού ως αντικειμένου τομεακής πολιτικής παρέμβασης, περιλαμβάνει

- Τις παλαιότεν προστατευόμενες «υψηλές» τέχνες, αλλά και τη λαϊκή παράδοση
- Τα μνημεία και την κληρονομιά
- Το «ζωντανό» πολιτιστικό περιβάλλον με τον τρόπο ζωής, το τοπίο κα
- Επιπλέον, ο πολιτισμός συμπεριλαμβάνει τώρα «βιομηχανικά» παράγωγα ή / και «χρηστικές – λειτουργικές» δραστηριότητες που όμως ενέχουν με σαφήνεια τα στοιχεία της δημιουργίας, έμπνευσης ή/ και εφευρετικότητας. Τέτοιες δραστηριότητες αφορούν την αρχιτεκτονική, το ζωντανό θέαμα, τις εκδοτικές δραστηριότητες, την αγορά των έργων τέχνης και αντικών, τα καλλιτεχνικά επαγγέλματα και τη χειροτεχνία, τη ραδιοτηλεόραση, τον κινηματογράφο και τα βίντεο, τη διαφήμιση, το σχέδιο, τη μόδα, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, το λογισμικό και τις υπηρεσίες IT.

Για να εντοπίσει κανείς τις ανατροπές που επέρχονται από τα νέα στοιχεία που προστίθενται στο περιεχόμενο του πολιτισμού, θα πρέπει να ασχοληθεί με την προβληματική και τις καινοτομίες που εισάγουν στην τομεακή πολιτιστική πολιτική

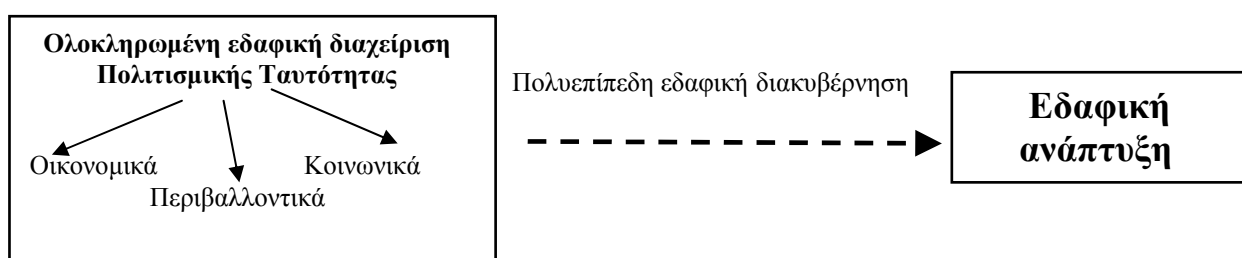
- Η αντιμετώπισή του ως αντικειμένου της ελεύθερης αγοράς (και όχι πλέον ως «υψηλή» κρατικά προστατευόμενη αξία / κοινωνική παροχή), με συνέπεια την εφαρμογή στο πεδίο του πολιτισμού πρακτικών του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ, και την υπαγωγή του στους νόμους της προσφοράς και της ζήτησης των αγαθών και υπηρεσιών
- Οι προσπάθειες υπαγωγής του στις διεθνείς συνθήκες του ελεύθερου ανταγωνισμού και του διεθνούς εμπορίου
- Η προβληματική του εννοιολογικού προσδιορισμού και «χαρτογράφησης» των εννοιών της «πολιτιστικής» και «δημιουργικής» βιομηχανίας

4.6.2. **Η διαμόρφωση μοντέλων ανάπτυξης με επίκεντρο τον πολιτισμό.**

Όμως, παράλληλα με τις τομεακές πολιτιστικές πολιτικές, ο πολιτισμός αναδεικνύεται ως ανερχόμενη αξία στην καρδιά σύγχρονων μοντέλων ανάπτυξης που στο επίκεντρό τους τοποθετούν το «πολιτισμικό κεφάλαιο». Στο πλαίσιο των μοντέλων αυτών κυριαρχεί η γνωσιακή και αξιακή σημασία του πολιτισμού, ο οποίος με τη μορφή αυτή, διαπερνά και καθορίζει όλες τις πτυχές της ανάπτυξης. Αυτό το μοντέλο της ανάπτυξης, στην Ευρώπη, γίνεται περισσότερο αισθητό και αντιληπτό

στο χώρο και στη λειτουργία της σύγχρονης πόλης. Επιβεβαιώνοντας με έμφαση τις παρατηρήσεις της Έκθεσης In from the Margins, αλλά και της μελέτης του Colin Mercer που είδαμε στο κεφάλαιο αυτό, στη σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη ο πολιτισμός συναντά στην πιο εξελιγμένη της μορφή την κοινωνία του ατομισμού και των διαμορφούμενων από την αγορά προτιμήσεων, σαν σε μια μικρογραφία του σύγχρονου παγκοσμιοποιημένου κόσμου. Στο πλαίσιο αυτό, μέσα από τη θεώρησή του ως πόρου γνωσιακής οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, ο πολιτισμός αποκτά έναν πολύ ιδιαίτερο ρόλο στην εξεύρεση κοινών πεδίων δέσμευσης της κοινωνίας των πολιτών στην επιδίωξη ευρέως αποδεκτών αναπτυξιακών στόχων, με επίκεντρο τη δημιουργία, διαχείριση και αξιοποίηση της πολιτιστικής ταυτότητας. Σύμφωνα με σύγχρονους μελετητές (Campagni), αυτά τα στοιχεία, δηλαδή το πολιτισμικό κεφάλαιο, συνιστούν σήμερα το ισχυρότερο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, άρα και την αναπτυξιακή δυναμική των τόπων.

ΓΡΑΦΗΜΑ 21: Σχηματική Απεικόνιση της Εδαφικής Ανάπτυξης

Αντίστοιχα, η άσκηση πολιτικής καθώς και ο αναπτυξιακός σχεδιασμός εξειδικεύονται εδαφικά λαμβάνοντας ταυτόχρονα ολοκληρωμένη μορφή, με γνώμονα και στόχο τη διάπλαση, διαχείριση και αξιοποίηση της πολιτισμικής ταυτότητας των ανθρώπων και των τόπων, με έκφραση οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική, και με μέσο υλοποίησης την πολυεπίπεδη εδαφική διακυβέρνηση.

Οι μεταβολές αυτές αποτυπώνονται με τρόπο χαρακτηριστικό

- στις προσπάθειες ανάπτυξης μεθόδων τεκμηρίωσης της ποσοτικής και κυρίως της ποιοτικής συμβολής του πολιτισμού στην ανάπτυξη
- στα σύγχρονα μοντέλα βιώσιμης ανάπτυξης που αναπτύσσονται σε παγκόσμιο επίπεδο, και στην Ευρώπη

Μέσα από το συνδυασμό των συμπερασμάτων αυτών με τη διαπίστωση του προηγούμενου Κεφαλαίου 3 ότι η σύγχρονη ευρωπαϊκή τοπική αυτοδιοίκηση

καλείται να υπηρετήσει την εδαφική συνοχή και ανάπτυξη, μπορεί τώρα να καταγραφεί ότι

Στο πλαίσιο της τομεακής πολιτιστικής πολιτικής η τοπική αυτοδιοίκηση καλείται να συμβάλει στην εδαφική εξειδίκευσή της, υιοθετώντας στο κατάλληλο τοπικό πεδίο το νέο εμπλουτισμένο περιεχόμενο του πολιτισμού, με κύριο νέο συστατικό του την καινοτομία και τη δημιουργικότητα και την κοινωνία της γνώσης.

Στο πλαίσιο του διαμορφούμενου σήμερα εδαφικού αναπτυξιακού μοντέλου με επίκεντρο τον πολιτισμό, η τοπική αυτοδιοίκηση καλείται να ανταποκριθεί στην εδαφική εξειδίκευση του περιεχομένου της ίδιας της ανάπτυξης, λειτουργώντας ως εργαλείο πολυεπίπεδης και πολυτομεακής διακυβέρνησης για τον από κάτω προς τα πάνω σχεδιασμό και την υλοποίηση του ολοκληρωμένου, εδαφικού πολιτισμικού μοντέλου.

Κεφάλαιο 5

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΤΟΜΕΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ, “ΑΝΩΤΕΡΗ” ΑΞΙΑ, Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ ;

5.1. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Πρόσφατη προσθήκη στον κατάλογο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων που αποτελούν αντικείμενο της τομεακής πολιτιστικής πολιτικής, η πολιτιστική και η δημιουργική βιομηχανία προσδίδουν νέα διάσταση στον πολιτισμό, συνδέοντάς τον άμεσα με την ίδια την αγορά και τις αρχές της εμπορικής δραστηριότητας, κάτι αδιανόητο στις προηγούμενες εποχές της «υψηλής» τέχνης. Μέσα από τις έννοιες αυτές, η συζήτηση ανοίγει για τη θεώρηση βιομηχανικών παραγώγων ως προϊόντων του πολιτισμού, μέσα από την οπική της ενσωμάτωσης σε αυτά στοιχεία της ανθρώπινης έμπνευσης και της προσωπικής, καινοτόμου δημιουργικότητας.

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο για τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες της Ε. Επιτροπής,¹⁹³ **πολιτιστικές βιομηχανίες** είναι εκείνες που παράγουν και διανέμουν αγαθά και υπηρεσίες τα οποία κατά το χρόνο που παράγονται ή/και ολοκληρώνονται, περιλαμβάνουν μια ιδιαίτερη συμβολή, χρήση ή σκοπό, που ενσωματώνει ή εξυπηρετεί την καλλιτεχνική έκφραση, ανεξάρτητα από την οικονομική τους αξία. Εκτός από τις κλασσικές πολιτιστικές εκφάνσεις (υποκριτική τέχνη, εικαστικές τέχνες, πολιτιστική κληρονομιά, κα) αυτός ο τομέας περιλαμβάνει επίσης τη ραδιοτηλεόραση και το βίντεο, τα dvd, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, τον κινηματογράφο, τη μουσική, τα βιβλία και τον τύπο. Η διατύπωση αυτή ακολουθεί τον ορισμό που διατυπώθηκε το 2005 στη Συνθήκη της UNESCO για την προστασία και ανάδειξη της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων.¹⁹⁴

Οι **δημιουργικές βιομηχανίες** πάλι, είναι εκείνες που χρησιμοποιούν τον πολιτισμό ως «πρώτη ύλη» και εμπεριέχουν κάποια πολιτιστική διάσταση, αν και τα κύρια «παράγωγά» τους είναι λειτουργικής / χρηστικής φύσεως. Ενδεικτικά, περιλαμβάνουν την αρχιτεκτονική και το σχέδιο, αλλά και τομείς όπως το γραφικό σχέδιο, το σχέδιο μόδας, τη διαφήμιση. Οι τομείς αυτοί ενσωματώνουν πολιτιστικά στοιχεία σε ευρύτερες διαδικασίες.

¹⁹³ European Commission, Green Paper of 27 April 2010 – Unlocking the potential of cultural and creative industries [COM(2010) 183] final

¹⁹⁴ UNESCO, Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, Paris, 20 October 2005

Το προϊόν της δημιουργικής βιομηχανίας δεν είναι απαραίτητα «πολιτιστικό», όμως το ίδιο το προϊόν ή η διαδικασία παραγωγής και διανομής – κατανάλωσής του, περιλαμβάνει κάποιον πολιτιστικό – καλλιτεχνικό παράγοντα. Σαν παράδειγμα, μια ιστοσελίδα δεν αποτελεί η ίδια, αυτή καθεαυτή, «καλλιτεχνικό» προϊόν, όμως σίγουρα περιλαμβάνει και παράγεται μέσα από στοιχεία καλλιτεχνικής έκφρασης στη διαδικασία κατασκευής της, ή και στο ίδιο το «σώμα» της (πχ φωτογραφίες, στοιχεία γραφιστικών τεχνών, κα).

Με βασικό της χαρακτηριστικό την υπαγωγή στους νόμους της αγοράς και της κερδοφορίας, η δημιουργική βιομηχανία αντιτίθεται ιδεολογικά στη διαφύλαξη του πολιτισμού ως «ανώτερης» αξίας, από το κράτος, σε μια εποχή μάλιστα δημοσιονομικής ύφεσης, κατά την οποία το ίδιο το κεντρικό κράτος διέρχεται κρίση τόσο συνολικά ως θεσμός, όσο και ως παραδοσιακός εγγυητής των κοινωνικών δικαιωμάτων. Ο Andy Pratt στη μελέτη του *“Cultural Industries and Public Policy”* (2005), κάνει μια ιστορική αναδρομή στη φάση της «γέννησης» και εμπέδωσης του όρου της «δημιουργικής βιομηχανίας» στον αγγλοσαξωνικό χώρο, δίνοντάς μας κάποια στοιχεία που διαφοροποιούν την έννοια αυτή από την «πολιτιστική βιομηχανία» και τη συνδέουν με τον «πολιτισμό της παγκοσμιοποίησης».

Ο όρος «δημιουργική» βιομηχανία πρωτοεμφανίζεται στα πολιτικά κείμενα της κυβέρνησης των Εργατικών στη Βρετανία, το 1997, αντικαθιστώντας τον ήδη χρησιμοποιούμενο «πολιτιστική» βιομηχανία. Οι λόγοι της αντικατάστασης αυτής θεωρήθηκε ότι ήταν αφ' ενός πολιτικοί (η νέα γραμμή της εργατικής παράταξης ήθελε να αποσυνδέεται από την παλαιά γραμμή που είχε ως στόχο τη βιομηχανική αναζωογόνηση των πόλεων σε συνάφεια με την πολιτιστική βιομηχανία), και αφετέρου εννοιολογικοί, για να συμπεριληφθεί στη δημιουργικότητα κυρίως η κοινωνία της πληροφορίας και της κοινωνίας της γνώσης, με επίκεντρο τη μαζική, βιομηχανική εκμετάλλευση του πνευματικού δικαιώματος και της πνευματικής ιδιοκτησίας.¹⁹⁵ Με την τελευταία αυτή έννοια, υπάρχει μια λεπτή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην πολιτιστική και τη δημιουργική βιομηχανία: στην πρώτη, η βιομηχανική παραγωγή καταλήγει σε ένα πολιτιστικό προϊόν, όπως πχ ένα βιβλίο, ή μια κινηματογραφική ταινία, ενώ στη δεύτερη το «αντικείμενο – προϊόν» αυτό είναι η ίδια η δημιουργικότητα.

¹⁹⁵ Pratt, Andy, “Cultural Industries and Public Policy”, *International Journal of Cultural Policy*, 11 / 1, pp 31-44, 2005.

Με την εισαγωγή των εννοιών αυτών οικοδομείται ένας διαχωρισμός ανάμεσα στον κερδοσκοπικό – ιδιωτικό χώρο και τον δημόσιο – μη κερδοσκοπικό χώρο της πολιτιστικής πολιτικής. Η πολιτιστική πολιτική και η θεωρία της αποκτούν μια ρευστότητα μεγαλύτερη από ποτέ, αφού το τι είναι πολιτισμός, διαχρονικά ένα ερώτημα με πολλές ερμηνείες και οριοθετήσεις, τώρα διευρύνεται ακόμη πιο πολύ για να συμπεριλάβει ενδεχομένως τουριστικές επιχειρήσεις, προϊόντα ηλεκτρονικής τεχνολογίας, δραστηριότητες της κλωστουφαντουργίας, κα. Πολλές δραστηριότητες που «παραδοσιακά» δεν θα έμοιαζαν να συνδέονται με τον πολιτισμό (ηλεκτρονική τεχνολογία), υπό αυτό το νέο πρίσμα αποτελούν δικές του πτυχές, αφού τώρα πια προστίθεται ένα νέο κριτήριο: αυτό της έκτασης του δικτύου δραστηριοτήτων που απαιτούνται για να παραχθεί το προϊόν του πολιτισμού, με άλλα λόγια του συνόλου των ειδικοτήτων / τεχνών που συμπράττουν για τη γέννησή του (πχ, για την έκδοση ενός βιβλίου, την κατασκευή ενδύματος, την παραγωγή ενός cd, ενός ηλεκτρονικού παιχνιδιού, μιάς ζωντανής παράστασης, κα).

Το σύγχρονο σύστημα της έκτασης /δικτύου των οικονομικών δραστηριοτήτων και ειδικοτήτων που θεωρείται ότι αποτελούν κομμάτια της πολιτιστικής παραγωγής διαρθρώνεται γύρω από:¹⁹⁶

- Το πρωτότυπο / αυθεντικότητα του περιεχομένου, που περιλαμβάνει την καλλιτεχνική δημιουργία (συγγραφείς, συνθέτες, σχεδιαστές, κα), αλλά και την αξία της πνευματικής ιδιοκτησίας
- Τη διαδραστική αξία – επικοινωνία ανάμεσα στο κοινό ή την αγορά. Η σχέση αυτή αναπτύσσεται μέσα από τη φυσική ή εικονική (virtual) παρουσία, (πχ από τον προμηθευτή / διανομέα / έμπορο, ή από τους παράγοντες μιας παράστασης), σε πλήθος χώρων όπως θέατρα, αγορές, βιβλιοθήκες, δημόσια κτίρια, αθλητικές εγκαταστάσεις, κα.
- Τη μαζική παραγωγή (έκδοση, παραγωγή οπτικοακουστικών αγαθών, αναμετάδοση, παραγωγή προϊόντων σχεδίασης, κα)
- Κατασκευαστικές δραστηριότητες που μπορεί να περιλαμβάνουν την υλοποίηση μιας έμπνευσης σε ένα αντικείμενο (μουσικό όργανο, πίνακα, κόσμημα, κα)
- Την εκπαίδευση και την κριτική ανάλυση αλλά και την αρχειοθέτηση, με επίκεντρο τη βιβλιοθήκη αλλά και την αποτύπωση «πολιτιστικών» μορφωμάτων

¹⁹⁶ Pratt, Andy, “Cultural Industries and Public Policy”, available at <http://eprints.lse.ac.uk/16020/>, 2008, p. 20..

- Αμφίδρομες σχέσεις (breath) παράσταση. (Οπτικοακουστικά, τύπος, αθλητισμός και υγεία, πολιτιστική κληρονομία και τουρισμός)

Σε μια προσπάθεια ανάδειξης και ανάπτυξης πολιτικών για τη δημιουργική βιομηχανία, η βρετανική “Creative Industries Task Force” που συστήθηκε το 1998, μέσα από μια μελέτη «χαρτογράφησης», εντάσσει στη δημιουργική βιομηχανία «... τις δραστηριότητες που πηγάζουν από την ατομική δημιουργικότητα, τις ικανότητες και το ταλέντο, και οι οποίες παρουσιάζουν τη δυνατότητα δημιουργίας πλούτου και θέσεων εργασίας, μέσα από τη γέννηση και εκμετάλλευση της πνευματικής ιδιοκτησίας.» Με αυτή την οπτική, το βρετανικό DCMS (Department of Culture, Media and Sports) συμπεριέλαβε τις εξής δραστηριότητες: Διαφήμιση, αρχιτεκτονική, τέχνες και εμπόριο αντικών, χειροτεχνία, σχέδιο, σχέδιο μόδας, κινηματογράφος, διαδραστικό λογισμικό αναψυχής, μουσική, ραδιοτηλεόραση, δραστηριότητες του ζωντανού θεάματος, έκδοση και κατασκευής λογισμικού.¹⁹⁷

Ευνοώντας σαφώς κλάδους ιδιαίτερα ανεπτυγμένους στον αγγλοσαξωνικό χώρο (χρήσεις του διαδικτύου, λογισμικό), η προσέγγιση της ομάδας προάγει ιδιαίτερα τομείς της οικονομίας -παραγωγής που εμφανίζουν μεγάλη δυναμική και αυξανόμενη συμμετοχή στο ΑΕΠ και την απασχόληση, ιδιαίτερα στην καινοτομία και την κοινωνία της γνώσης, και οι οποίοι χαρακτηρίζονται από σημαντική ιδιαιτερότητα σε σχέση με την «παραδοσιακή» βιομηχανική παραγωγή, αλλά και την «παραδοσιακή» πολιτιστική έκφραση. Από πολλούς, η λίστα αυτή επικρίνεται για τις επιλογές της, και μάλιστα για το γεγονός ότι λείπει από αυτήν, με ενδεχομένως αυθαίρετο τρόπο, η πολιτιστική κληρονομιά, παρά τις δεδομένες οικονομικές, δημιουργικές και πολιτιστικές πτυχές που διαθέτει.¹⁹⁸ Οι επικριτές της λίστας αυτής, συνακόλουθα, και ίσως όχι εντελώς αδικαιολόγητα θεώρησαν ότι η συγκεκριμένη «χαρτογράφηση» της δημιουργικής βιομηχανίας εστίασε έντονα στη δυναμική της επίτευξης μαζικών αποτελεσμάτων εμπορικοποίησης και εμπορικής εκμετάλλευσης, συνδέοντας έκτοτε, με σημαντική επιτυχία, το βρετανικό εξαγωγικό προφίλ πολιτισμού με το συγκεκριμένο εννοιολογικό περιεχόμενο.

Αξίζει να σημειωθεί ότι αρκετοί θεωρητικοί στην Αμερική και την Αυστραλία προσπάθησαν να συμπληρώσουν την οριοθέτηση της έκτασης της δημιουργικότητας,

¹⁹⁷ DCMS (2006), Creative Industries Statistical Estimates Statistical Bulletin, London, UK: Department of Culture, Media and Sport

¹⁹⁸ Cunningham, Stuart D. (2002) From cultural to creative industries: Theory, industry, and policy implications. *Media International Australia Incorporating Culture and Policy: Quarterly Journal of Media Research and Resources*, pp. 54-65

με ίσως πιο αξιoσημείωτη την αναφορά του John Howkins στις δραστηριότητες που θεμελιώνονται: στην πνευματική ιδιοκτησία (copyright), την ευρεσιτεχνία (patent), την εμπορική επωνυμία / σήμα (trademark), και τη βιομηχανία σχεδίασης¹⁹⁹.

Στις αγγλοσαξωνικές κυρίως χώρες, τα κείμενα της πολιτιστικής πολιτικής συμπεριέλαβαν, σε μια αυθαίρετα ρευστή οριοθέτηση, μια παλέτα τομέων παρέμβασης που διαφοροποιούνταν από την αυστηρά στοχευμένη ενίσχυση της κοινωνίας της πληροφορίας, μέχρι την πολιτιστική στρατηγική υπέρ ολόκληρης της βιομηχανίας ένδυσης. Κάποιοι θεωρητικοί μιλούν ακόμη και για μια περαιτέρω διεύρυνση των δημιουργικότητας, ώστε να συμπεριλαμβάνει κάθε είδους παροχή επαγγελματικών υπηρεσιών γνώσης.²⁰⁰

Μέχρι σήμερα, ο ορισμός της δημιουργικής βιομηχανίας και οικονομίας, καθώς και ο σχετικός κατάλογος των δραστηριοτήτων που περιλαμβάνονται σε αυτές δεν είναι παγκόσμια και οριστικά αποδεκτά. Σύμφωνα με κριτικές που διατυπώθηκαν, πολύ περισσότεροι τομείς της οικονομίας μπορεί να θεωρηθεί ότι έχουν κάποια σχέση με το προσωπικό ταλέντο, την έκφραση και την πνευματική ιδιοκτησία. Γι' αυτό και είναι αυθαίρετο να αποσπώνται ορισμένοι από αυτούς και να εντάσσονται στην έννοια της πολιτιστικής / δημιουργικής βιομηχανίας. Από κάποιους, αμφισβητήθηκε η ένταξη στον κατάλογο μεμονωμένων δραστηριοτήτων όπως πχ το λογισμικό ή το εμπόριο αντικών, ως δραστηριότητες που σε μικρό μόνο μέρος τους συνδέονται με τη δημιουργικότητα.²⁰¹

Εξάλλου, πρέπει να επισημανθεί ότι αρκετές χώρες αλλά και οργανισμοί δεν χρησιμοποιούν ακόμη ευρέως τον όρο «δημιουργική βιομηχανία», προτιμώντας εκείνον της «πολιτιστικής βιομηχανίας», στον οποίο συνήθως δεν συμπεριλαμβάνονται τομείς όπως η ψηφιακή τεχνολογία. Οι παραλλαγές είναι πολυάριθμες, με χώρες όπως η Σουηδία να μιλούν για την οικονομία της εμπειρίας (“experience economy”) προσθέτοντας στο δικό τους κατάλογο και τα εστιατόρια.²⁰²

Μέσα από τις διαφοροποιήσεις αυτές έγινε συνειδητό ότι με τον όρο πολιτιστική και κυρίως δημιουργική βιομηχανία εννοούμε μια ευρύτατη γκάμα από αγαθά που κατακλύζουν τη σύγχρονη ζωή των ανθρώπων σε καθημερινή βάση: η τηλεόραση, ο

¹⁹⁹ Howkins J., “The creative Economy: How people make money from ideas”, 2001, pages 4-11.

²⁰⁰ Florida, Richard (2002), *The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure and Everyday Life*, Basic Books, pages 67-84.

²⁰¹ Hesmondhalgh, David and Pratt, Andy C (2005) *Cultural industries and cultural policy*.

International journal of cultural policy, 11 (1). pp. 1-14

²⁰² British Council, *Creative and Cultural Economy series / 2, Mapping the Creative Industries: a toolkit*, London 2010, p. 21.

κινηματογράφος, η εφημερίδα, η διαφήμιση προϊόντων και υπηρεσιών, η μόδα, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια ακόμη και η επικοινωνία μέσα από τις ιστοσελίδες του διαδικτύου, αποτελούν καθημερινές και εκτεταμένες συνήθειες εκατομμυρίων ανθρώπων, χωρίς να γίνεται ακόμη επαρκώς συνειδητό το γεγονός ότι ανήκουν σε μια ιδιαίτερη κατηγορία αγαθών, με πολιτιστικό – δημιουργικό περιεχόμενο. Η χαρτογράφηση μπορεί να αποτελέσει ένα πρώτο βήμα επίσημης αναγνώρισης και συνειδητοποίησης της οικονομικής κυρίως σημασίας τους ιδίως σε περιοχές όπου ελάχιστα στοιχεία είναι γνωστά για αυτές.

Όπως εξηγεί το Εγχειρίδιο του Βρετανικού Συμβουλίου «*Mapping the Creative Industries: a toolkit*», (London 2010), η χαρτογράφηση των προϊόντων αυτών στοχεύει πρωταρχικά, ακριβώς στο να τα φέρει στο φως και να προσδιορίσει ποια αγαθά στην κάθε χωρική περιοχή μπορούν να υπαχθούν σε αυτή την ξεχωριστή κατηγορία, αναδεικνύοντας τη σημασία τους για την οικονομία και την κοινωνία.

Έχοντας ξεκινήσει από τη Βρετανία το 1998, η χαρτογράφηση αποτέλεσε ένα εργαλείο ανάλυσης για τη συλλογή και παρουσίαση δεδομένων σχετικά με το μέγεθος και το αντικείμενο των πολιτιστικών βιομηχανιών κάθε περιοχής. Στη συνέχεια, άλλες ευρωπαϊκές χώρες ή / και περιφέρειες, κατά το πρότυπο του βρετανικού μοντέλου, επιχείρησαν μια αντίστοιχη χαρτογράφηση, διαμορφώνοντας οι ίδιες με τις δικές τους παραλλαγές τον κατάλόγο τους, αφαιρώντας τομείς ή προσθέτοντας άλλους στους οποίους ενδεχομένως είχαν συγκριτικό πλεονέκτημα, ή τις ενδιαφέρουν ως τομείς της οικονομίας.²⁰³

ΠΙΝΑΚΑΣ 8:

Σύγκριση του ορισμού της πολιτιστικής – δημιουργικής βιομηχανίας σε 4 χώρες

	Ην. Βασίλειο	Γερμανία	Ισπανία	Γαλλία
Χρησιμοποιούμενος Όρος	Δημιουργική Βιομηχανία	Δημιουργική κ Πολιτιστική Βιομηχανία	Πολιτιστική Βιομηχανία	Πολιτιστικός Τομέας
Αρχιτεκτονική	X	X		X
Οπτικο-ακουστικός τομέας (κινηματογράφος, ραδιοτηλεόραση)	X	X	X	X
Παραστατικές τέχνες	X	X	X	X
Βιβλιοθήκες			X	X
Σχέδιο	X	X		
Αγορά Τέχνης /	X	X	X	X

²⁰³ Pratt, Andy, “Cultural Industries and Public Policy”, *International Journal of Cultural Policy*, 11 / 1, pp 31-44, 2005

εικαστικές τέχνες				
Εκδοτικές δραστηριότητες	X	X	X	X
Μόδα	X			
Λογισμικό / Πολυμέσα	X	X		
Μουσεία / Πολιτιστική κληρονομιά			X	X
Μουσική	X	X	X	X
Χειροτεχνία	X			
Διαφήμιση	X	X		

Πηγή: Hözl, K., (2006) *Creative Industries in Europe and Austria and Potential*, and Söndermann, M., et al (2009) *Culture and Creative Industries in Germany*.²⁰⁴

Η έντονη αυτή διαφοροποίηση συνάδει άλλωστε και με την ποικιλία που είχε από παλαιότερα καταγραφεί στη στατιστική αποτύπωση των επαγγελματιών που μπορούν να συμπεριληφθούν ως σχετιζόμενα με τον πολιτισμό:

ΠΙΝΑΚΑΣ 9:

Η απασχόληση σε επιλεγμένες ειδικότητες παραγωγής πολιτιστικών προϊόντων, σε μητροπολιτικές περιοχές των ΗΠΑ, δηλ με πληθυσμό άνω του 1 εκ. κατοίκων (1992)

SIC	Δραστηριότητα	Απασχόληση στις μητροπολιτικές περιοχές σε χιλ.
225	Πλεκτοβιομηχανίες	51.0
231	Κατασκευή παλτών και κουστουμιών	16.3
233	Κατασκευή γυναικείων εξωτερικών ενδυμάτων	167.6
234	Κατασκευή γυναικείων εσωρούχων	12.2
235	Καπέλα	6.5
236	Παιδικά ενδύματα	14.9
237	Επεξεργασία γούνας	0.6
238	Αξεσουάρ	13.4
2511	Ξύλινα έπιπλα	28.6
2514	Μεταλλικά έπιπλα	8.9
271	Εφημερίδες	190.6
272	Περιοδικά	85.2
2731	Έκδοση βιβλίων	53.2
277	Ευχετήριες κάρτες	11.4
314	Υποδήματα	5.7
316	Αποσκευές	5.1
317	Δερμάτινα προϊόντα	4.8
391	Κοσμήματα	29.2
393	Μουσικά όργανα	3.2
394	Παιχνίδια και προϊόντα αθλητισμού	31.8

²⁰⁴ British Council, Creative and Cultural Economy series / 2, Mapping the Creative Industries: a toolkit, London 2010, p. 39.

483	Ραδιοτηλεόραση	102.8
484	Υπηρεσίες συνδρομητικής τηλεόρασης	58.4
731	Διαφήμιση	146.8
781/2	Παραγωγή / Διανομή κινηματογραφικών ταινιών	241.2
792	Παραγωγοί, ορχήστρες, επαγγέλματα ψυχαγωγίας	58.5
8712	Αρχιτεκτονικές υπηρεσίες	93.7

Πηγή: US Department of Commerce, Bureau of the Census, 1992²⁰⁵

Σε περισσότερο συνοπτική κατηγοριοποίηση, ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει αντίστοιχες ειδικότητες της ευρύτερης περιφέρειας του Παρισιού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10:

Η απασχόληση σε επιλεγμένες ειδικότητες παραγωγής πολιτιστικών προϊόντων στην περιοχή Ile de France, 1994

NAF (Nomenclature d'Activites Francaises)	Δραστηριότητα	Απασχόληση
17	Κλωστοϋφαντουργία	7,300
18	Βιομηχανία γούνας και αξεσουάρ	33,481
19	Δερμάτινα είδη και υποδήματα	4,683
22	Εκδοτικές και εκτυπωτικές δραστηριότητες	62,193
26.2	Κεραμικά είδη για οικιακή και διακοσμητική χρήση	822
36	Επίπλωση	21,525
74.2	Αρχιτεκτονικές δραστηριότητες	8.199
74.4	Διαφήμιση	32,008
92	Ψυχαγωγία, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες	75.252

Πηγή: L'emploi salarié en 1994, Ile de France, departements, Groupement des ASSEDIC de la region Parisienne, Paris.²⁰⁶

Η πολιτιστική και η δημιουργική βιομηχανία (ΠΔΒ) σηματοδοτούν μια απομάκρυνση από το παρελθόν της πολιτιστικής πολιτικής, κατά το οποίο, η θεωρία των υψηλών τεχνών είχε συνδεθεί με το κράτος – πρόνοια και τη διασφάλιση από αυτό των κοινωνικών δικαιωμάτων. Οι ΠΔΒ ενέταξαν στην πολιτιστική πολιτική τη νεοφιλελεύθερη οικονομική αντίληψη, συνδέοντάς τη με μεγάλης κλίμακας εμπορικές και βιομηχανικές δραστηριότητες.

²⁰⁵ Scott Allen, The Cultural Economy of Cities, Joint Editors and Blackwell Publishers Ltd 1997, p.328

²⁰⁶ Scott Allen, The Cultural Economy of Cities, Joint Editors and Blackwell Publishers Ltd 1997, p.336

Σύμφωνα με τα παραπάνω χαρακτηριστικά, η εποχή των υψηλών τεχνών και της πολιτιστικής βιομηχανίας συνδέεται με την εποχή του εθνικού κράτους. Σταδιακά, μέχρι τις μέρες μας, οι ΠΔΒ συνδέουν τον πολιτισμό με τους κανόνες που διέπουν την παγκοσμιοποιημένη οικονομία, αναφερόμενες σε κλίμακες παραγωγής και δίκτυα διανομής που υπηρετούνται καλύτερα χωρίς τα θεσμικά εμπόδια που παρεμβάλλει το εθνικό κράτος. Ο τομέας αυτός συνδέεται με τη «νέα οικονομία» και τα χαρακτηριστικά της, που δεν είναι άλλα από την τεχνολογική και οργανωτική αλλαγή, που μεταβάλλει τις ίδιες τις σχέσεις του κράτους με το κοινό – καταναλωτή. Οι λέξεις κλειδιά είναι εδώ η διαδραστική λειτουργία, η προσήνεια και η προσαρμογή, καθώς και η δικτύωση. Και ενώ πολλές δραστηριότητες των ΠΔΒ συνδέονται διακριτά με την τέχνη, παράλληλα, πολλές δραστηριότητες στο χώρο των υπηρεσιών λειτουργούν με βάση τη «δημιουργικότητα», συμπεριλαμβάνοντας πτυχές της δημιουργικής βιομηχανίας.²⁰⁷

Η τοπική και περιφερειακή διάσταση θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική για το σύγχρονο σχεδιασμό αναπτυξιακών πολιτικών και εργαλείων για τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες. Το αναδύμενο μοντέλο ολοκληρωμένης ανάπτυξης είναι αυτό που αναγνωρίζει και αξιοποιεί τη συνεισφορά των βιομηχανιών αυτών στην εδαφική οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή. Το μοντέλο αυτό υλοποιείται μέσα από στρατηγικές που σχεδιάζονται στην εδαφική κλίμακα με τη συμμετοχή, από κοινού, των τοπικών φορέων ποικίλων τομέων πολιτικής και της κοινωνίας των πολιτών.²⁰⁸

5.2. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ - Η «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΞΑΙΡΕΣΗ»

Η μετάβαση στη εποχή της θεώρησης του πολιτισμού ως βιομηχανικού αγαθού δεν είναι τόσο απλή, αλλά αντίθετα πυροδότησε διαχρονικά πολυσχιδείς αντιδράσεις.

Σύμφωνα με τον Nicholas Garnham και το βιβλίο του «*Capitalism and Communication*» (1990), η μαζική παραγωγή και παγκόσμια διακίνηση προϊόντων πολιτισμού δημιούργησε φαινόμενα «εισβολής» από «κυρίαρχες» στους αντίστοιχους οικονομικούς τομείς χώρες, σε άλλες, προκαλώντας αντιδράσεις εθνικο-πολιτιστικής άμυνας. Η «επανάσταση» έρχεται με τη μεγάλη κινηματογραφική παραγωγή των

²⁰⁷ Cunningham, Stuart D. (2002) From cultural to creative industries: Theory, industry, and policy implications. *Media International Australia Incorporating Culture and Policy: Quarterly Journal of Media Research and Resources*, pp. 54-65

²⁰⁸ http://europa.eu/legislation_summaries/culture

αρχών του 20ού αιώνα, και αργότερα με τα μαζικά μουσικά ρεύματα και τις μουσικές παραγωγές που συνδέονται με αυτά. Έγινε έτσι φανερή η δυνατότητα αυτών των μέσων να φθάνουν εύκολα στο ευρύ κοινό, και μάλιστα σε παγκόσμιο επίπεδο, γεγονός που έφερε στο προσκήνιο την εμπορική τους δύναμη. Αυτό προκάλεσε την εκδήλωση των πρώτων «αντιστάσεων», κατά την εποχή του μεσοπολέμου, με παράδειγμα τους περιορισμούς που καθιέρωσαν πολλά ευρωπαϊκά κράτη στην προβολή των αμερικανικών κινηματογραφικών ταινιών. Το γεγονός αυτό προκάλεσε την έντονη διαμαρτυρία των αμερικανικών εταιριών γι'αυτά τα προσκόμματα στην ελεύθερη διακίνηση των προϊόντων τους. Η Συνθήκη της GATT το 1947 περιέλαβε μια πρώτη διεθνή ρήτρα για τον ποσοτικό περιορισμό και τη «χρονική ισορροπία» στη μετάδοση αμερικανικών και άλλων ταινιών στη ραδιοτηλεόραση.²⁰⁹

Με τον τρόπο αυτό ήδη από τις δεκαετίες του 1930 και 1940 γίνεται έκδηλη η διαμάχη ανάμεσα στον «πολιτισμό» και το «εμπόριο». Η διεθνής θεωρητική συζήτηση που αναπτύχθηκε κινήθηκε γύρω από τις «αξίες» που «ενσωματώνει» ο πολιτισμός, καθώς και το αν και το πώς αυτές μπορούν να «συμβιβαστούν» με τη μαζικότητα της βιομηχανικής παραγωγής, στα πλαίσια της «βιομηχανίας του πολιτισμού». Βασικοί εκφραστές αυτών των ερωτημάτων αποτελούν οι θεωρητικοί της Σχολής της Φρανκφούρτης Theodor W. Adorno, Max Horkheimer & Walter Benjamin.

Κατά τη δεκαετία το '70, η αγγλοσαξωνική σχολή με βασικό εκφραστή τον Nicholas Garnham, στα πλαίσια της πολιτικής οικονομίας, μιλούν πλέον για «πολιτιστική βιομηχανία» εννοώντας «τους παράγοντες της κοινωνίας μας οι οποίοι χρησιμοποιούν τους χαρακτηριστικούς τρόπους παραγωγής και τη βιομηχανική οργανωτική δομή στην παραγωγή και τη διάχυση αγαθών που περιλαμβάνουν πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες, σαν να ήταν λειτουργικά / συμβατικά αγαθά.»

Οι Mary Footer και Christoph Beat Graber²¹⁰, αναφέρονται εκτενώς στην εξέλιξη των συζητήσεων για τη σχέση πολιτιστικής πολιτικής και εμπορίου, η οποία, στα διεθνή fora ξεκίνησε τη δεκαετία του '60 στα πλαίσια της Επιτροπής των Ην. Εθνών για «τις χρήσεις του διαστήματος», με αφορμή την εξέλιξη της δορυφορικής μετάδοσης. Επίσης, αποτέλεσε μέρος των συνομιλιών της UNESCO σχετικά με τη Νέα Διεθνή Τάξη της Πληροφορίας, τη δεκαετία του '70.

²⁰⁹ Garnham Nicholas, *Capitalism and Communication*, Sage Books, London 1990, pp 155-6.

²¹⁰ Footer Mary & Beat Graber Christoph, *Trade Liberalisation and Cultural Policy*, in: *Journal of International Economic Law*, Vol 3, No1, pp. 115-144

Στα πλαίσια της GATT/WTO (General Agreement on Taxes and Trade / World Trade Organization), η αντιπαράθεση πολιτισμού και εμπορίου αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά το γύρο συνομιλιών του Τόκιο 1973-79, με τις ΗΠΑ να διαμαρτύρονται για την επιχορήγηση του κινηματογράφου και της τηλεόρασης από τουλάχιστον 21 χώρες. Επίσης οι ΗΠΑ επιδίωξαν ανεπιτυχώς να περιορίσουν τους προστατευτικούς κανόνες που είχε θεσπίσει η τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα σε σχέση με την μετάδοση μη ευρωπαϊκών παραγωγών.

Το 1992, κατά τις τελικές διαπραγματεύσεις του γύρου της Ουρουγουάης, κάποιες χώρες εξέφρασαν την ανησυχία τους ότι η γενικευμένη εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού και διακίνησης αγαθών της GATT (general Agreement on Taxes and Trade – Γενική Συμφωνία για του Δασμούς & το Εμπόριο) στα αγαθά και τις υπηρεσίες του πολιτισμού *«θα υπονόμει την πολιτιστική τους ιδιαιτερότητα και μοναδικότητα, προς όφελος της εμπορικής πτυχής τους»*.

Η τοποθέτηση αυτή αποτέλεσε τη βασική θέση της «Πολιτιστικής Εξαίρεσης», που στόχος της είναι η καθιέρωση της διαφορετικής αντιμετώπισης των πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών σε σχέση με άλλα εμπορικά αγαθά, σε αναγνώριση της ιδιαίτερης φύσης τους. Πολλές χώρες, στη βάση αυτή, επικαλέστηκαν σαν επιχείρημα ότι τα πολιτιστικά αγαθά και οι υπηρεσίες ενσαρκώνουν αξίες, ταυτότητα και έννοιες που υπερβαίνουν την εμπορική αξία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ο Καναδάς, η Ινδία, η Αυστραλία, η Αίγυπτος, η Βραζιλία και άλλες χώρες, επικαλέστηκαν την ανάγκη προστασίας της ιδιαίτερης «πολιτιστικής ταυτότητας», όπως αυτή εκφράζεται από τη γλώσσα, τις αξίες και τις πεποιθήσεις. Ιδιαίτερα η Γαλλία, κάτω από αυτό το πρίσμα, διατήρησε στα πλαίσια της συνθήκης υποσημειώσεις και αναφορές που προστάτευαν την πολιτιστική της αγορά από τα προϊόντα άλλων χωρών, ιδιαίτερα τα αμερικανικά τηλεοπτικά και κινηματογραφικά προϊόντα. Στην ίδια κατεύθυνση, η Νότια Κορέα αντιμετώπισε προνομιακά τη δική της οπτικοακουστική αγορά.²¹¹

Εξάλλου, στα πλαίσια της διαδικασίας «φιλελευθεροποίησης» που εφαρμόζει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, κάθε χώρα διατηρεί τη δυνατότητα να αποφασίσει ποιοι τομείς της οικονομίας της δε θα υπαχθούν σε αυτή με τους ίδιους όρους. Και εκεί, οι οπτικοακουστικές υπηρεσίες είναι ο τομέας στον οποίο καταγράφονται οι λιγότερες δεσμεύσεις κρατών.

²¹¹ Footer Mary & Beat Graber Christoph, Trade Liberalisation and Cultural Policy, in: *Journal of International Economic Law*, Vol 3, No1, pp. 115-144

Στη Γαλλία, ανάμεσα στο 2005 και το 2011 οι αμερικάνικες εισαγωγές ταινιών ανέρχονταν στο 45-55% των κινηματογραφικών παραγωγών, σε σύγκριση με 60-90% αμερικάνικων εισαγωγών σε άλλες ευρωπαϊκές αγορές ταινιών.

Το 1994 ο Καναδάς συμπεριέλαβε μια ρήτρα πολιτιστικής εξαίρεσης στη Βορειο-αμερικανική Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου (North American Free trade Agreement).²¹²

Ανάμεσα στο 1995 – 1998 ένα προσχέδιο συμφωνίας με τον τίτλο MIA (Multilateral Agreement on Investment / Πολυμερής Συμφωνία για τις Επενδύσεις) συζητήθηκε ανάμεσα σε μέλη του ΟΟΣΑ, με αντικείμενο την ανάπτυξη ενιαίων διεθνών κανόνων για τις διεθνείς επενδύσεις. Μετά από μια διεθνή εκστρατεία κατά του προσχεδίου αυτού που ενορχήστρωσαν οι επικριτές του, η Γαλλία, η χώρα που φιλοξενούσε τις διαπραγματεύσεις, ανακοίνωσε τον Οκτώβρη του 1998 ότι δεν την υποστηρίζει, ανατρέποντας την τελικά, αφού οι διαδικασίες του ΟΟΣΑ απαιτούσαν τη συναίνεση όλων. Αιτία, η προϋπόθεση που η χώρα αυτή είχε θέσει για την προσθήκη ρήτρας υπέρ της προστασίας των πολιτισμικών διαφορών.²¹³

Δεν είναι λίγοι αυτοί που αποδίδουν στις διαφωνίες αυτές την καθιέρωση από την UNESCO του όρου «πολιτισμική πολυμορφία» (cultural diversity), κατά την υιοθέτηση, τον Οκτώβριο του 2005, της Συνθήκης για την Προστασία και Ανάδειξη της Πολυμορφίας των Πολιτισμικών Εκφράσεων (Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions), κείμενο που υποστηρίχθηκε κυρίως από τη Γαλλία και τον Καναδά, και υπερψηφίστηκε με 185 – 2, με 4 αποχές και 2 αρνητικές ψήφους από τις Ην Πολιτείες και το Ισραήλ. Η Συνθήκη προσφέρει έκτοτε τη νομική βάση στις χώρες που επιθυμούν να εφαρμόσουν πολιτικές που εξαιρούν τα πολιτισμικά αγαθά και τις υπηρεσίες από τις διεθνείς εμπορικές συμφωνίες.

Οι Ην Πολιτείες υποστηρίζουν ότι η «Πολιτιστική εξαίρεση» δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια μορφή προστατευτισμού, επιζήμιου για το διεθνές εμπόριο. Επιπλέον, οι αμερικανοί θεωρούν ότι η Συνθήκη αυτή επιτρέπει σε καταπιεστικά καθεστώτα να καταπνίγουν την πολιτιστική έκφραση των μειονοτήτων. Εξάλλου, υποστηρίζουν ότι η «πολιτιστική ταυτότητα» δεν είναι προσδιορίσιμη έννοια, και παρατηρούν ότι

²¹² Footer Mary & Beat Graber Christoph, Trade Liberalisation and Cultural Policy, in: *Journal of International Economic Law*, Vol 3, No1, pp. 115-144

²¹³ Divina Frau-Meigs, “Cultural Exception, national policies and globalisation: imperatives in democratisation and promotion of contemporary culture”, *Quaderns del CAC*, Issue 14, pages 6-8.

συχνά, πολλές «πολιτιστικές ταυτότητες» γίνεται αποδεκτό ότι μπορούν να συνυπάρχουν, πχ η Ευρωπαϊκή ταυτότητα» - αν κάτι τέτοιο τελικά υφίσταται – με την εκάστοτε εθνική ταυτότητα. Εξάλλου, πολλές πολιτισμικές βιομηχανίες στις ΗΠΑ, με πρώτη την κινηματογραφική – τη δεύτερη, δηλαδή εξαγωγική βιομηχανία των ΗΠΑ μετά τα όπλα - αντιτίθενται στην έννοια της πολιτιστικής εξαίρεσης, καθώς αποδεικνύεται επιζήμια για τις εξαγωγές τους, και με τα λόμπυ τους έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση της θέσης αυτής από την πλευρά των ΗΠΑ.²¹⁴ Τα επιχειρήματά τους κάνουν λόγο για ανελεύθερες και οπισθοδρομικές απόψεις των οπαδών της Εξαίρεσης, για στρέβλωση της αγοράς και καταπάτηση της ελευθερίας της κατανάλωσης.²¹⁵

Η διαμάχη αυτή πάντως είναι διαχρονικά επίκαιρη και ανοικτή, με πολλούς να θεωρούν χώρες όπως η Γαλλία και ο Καναδάς ως εκφραστές όλων εκείνων που επιδιώκουν να προβάλλουν κάποια αντίσταση στην άλωση των πολιτιστικών αξιών που εκφράζονται κυρίως από τα εθνικά κράτη. Για τους ίδιους τους εκφραστές της, η προσπάθεια αυτή συνίσταται στην προβολή και προάσπιση μιας «πολιτιστικής ταυτότητας» που τουλάχιστον για την Ευρώπη, θα χαρακτηρίζεται από πολυπολιτισμικότητα και πολυμορφία, και θα μπορεί έτσι να αντιπαρατεθεί στην άνευ όρων «ομογενοποίηση» των εκφραστικών μέσων και προτύπων.

Οι οπαδοί της άποψης αυτής επισημαίνουν ότι ιδιαίτερα η αμερικανική πολιτιστική πολιτική, πίσω από την επιφανειακή εμμονή στην ελεύθερη διακίνηση, συγκαλύπτει τάσεις κυριαρχίας και ηγεμονίας, τις οποίες χρηματοδοτεί και οργανώνει προσεκτικά, στηρίζοντάς τες τόσο με συστηματικές έρευνες της NASA πάνω στα μελλοντικά τεχνολογικά μέσα επικοινωνίας και διάχυσης, όσο και με, ουσιαστικά, δημόσιες επιχορηγήσεις παραγωγών που συγκαλύπτονται πχ. πίσω από τεράστιες φοροαπαλλαγές.²¹⁶

Οι κυβερνήσεις, σύμφωνα πάντα με τους υπερασπιστές της πολυπολιτισμικότητας, εξακολουθούν να έχουν μερίδιο ευθύνης στην προστασία των αγορών από ακρότητες. Στο πλαίσιο αυτό, οφείλουν να διασφαλίζουν τη δυνατότητα διαμόρφωσης και

²¹⁴ Divina Frau-Meigs, “Cultural Exception, national policies and globalisation: imperatives in democratisation and promotion of contemporary culture”, *Quaderns del CAC*, Issue 14, pages 11-13.

²¹⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_exception

²¹⁶ Divina Frau-Meigs, “Cultural Exception, national policies and globalisation: imperatives in democratisation and promotion of contemporary culture”, *Quaderns del CAC*, Issue 14, pages 11-13.

έκφρασης ιδιαίτερων πολιτιστικών μορφωμάτων από τους πληθυσμούς, σε ένα πλουραλιστικό περιβάλλον.²¹⁷

Είναι σχετικό να θημηθούμε ότι δεν είναι η πρώτη φορά που ανακύπτουν τέτοιου είδους προβληματικές στην Ευρώπη, με αφορμή την εξέλιξη της βιομηχανικής παραγωγής: Οι φάσεις εκβιομηχάνισης της παραγωγής τροφίμων πυροδότησαν στο παρελθόν διεθνείς αντιπαραθέσεις αναφορικά με τη διακίνηση και διάθεση των αντίστοιχων αγαθών, και την προστασία εγχώριων αγορών, παραδοσιακών προϊόντων παραγωγών, καταναλωτών, κα, με γνώμονα κριτήρια που αφορούν στην υγεία, αλλά και την προστασία τοπικών συστημάτων παραγωγής, την κατοχύρωση δικαιωμάτων που σχετίζονται με την προέλευση προϊόντων, κα. Οι καταστάσεις που διαμορφώθηκαν και τα επιχειρήματα που διατυπώθηκαν σε εκείνη την περίοδο με επίκεντρο τη διασφάλιση ποιότητας στα αγαθά αυτά, εμφανίζουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τη διαμάχη για την προστασία των «εγχώριων πολιτισμών» από την «εισβολή» των προϊόντων των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών. Ο Bertil Sylvander με το άρθρο του “Normalisation et concurrence internationale : la politique de qualité alimentaire en Europe” (1996), μας βοηθά να ανακαλέσουμε το τι συνέβη στον τομέα της βιομηχανικής παραγωγής των τροφίμων, όπου για πολλά χρόνια, κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, οι χώρες διαφωνούσαν πάνω στο θέμα της διασφάλισης ποιότητας. Όπως ακριβώς συνέβη και με τον πολιτισμό, δημιουργήθηκαν δύο κύρια «αντίπαλα» στρατόπεδα: α) αυτό των αγγλοσαξονικών και των σκανδιναβικών κρατών, και β) αυτό των χωρών του «λατινικού» τόξου. Οι πρώτες υπερασπίζονταν με σθένος την ελεύθερη διακίνηση των αγαθών αντιμετωπίζοντας κάθε πολιτική καθορισμού κανόνων ποιότητας ως ύποπτη παρεμπόδισης του ελεύθερου ανταγωνισμού. Οι κανόνες ποιότητας θα έπρεπε να περιορίζονται σε θέματα υγείας, και για τη διασφάλισή τους, αρκούσε η τοποθέτηση ετικέτας με την περιγραφή του προϊόντος σε συνδυασμό με την ύπαρξη, για τον καταναλωτή, της δυνατότητας να αποτανθεί στη δικαιοσύνη. Οι δεύτερες όμως, με σημαντικό πρωταγωνιστή τη Γαλλία, πέραν της υγείας, έθεταν ακόμη και το θέμα των ποιοτικών κανόνων που σχετίζονταν με την τοπική πολιτιστική κληρονομιά, αλλά και την προάσπιση ευπαθών επαγγελματιών και περιοχών λόγω του κόστους που συνδέεται με τις ιδιαίτερες δομές και τις συνθήκες παραγωγής. Τελικά, ο ελεύθερος ανταγωνισμός στον τομέα της ποιότητας τροφίμων διασφαλίστηκε, αλλά με τον όρο

²¹⁷ Hahn Michael, “A Clash of Cultures? The UNESCO Diversity Convention and International Trade Law”, *Journal of International Economic Law* 9(3), 515-552, August 2006

της ισχύος κανόνων προστασίας της «ειδίκευσης κάθε χώρας», αλλά και των περιοχών, μέσα από κοινοτικούς κανονισμούς για την κατοχύρωση πχ του ονόματος του προϊόντος ή της ονομασίας της περιοχής προέλευσής του.²¹⁸

Σε παρόμοια κατεύθυνση, το Μάιο του 2010 ολοκληρώθηκε μελέτη που το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ανέθεσε σε εξωτερικούς επιστήμονες (νομική – ερευνητική εταιρία *Germain Avocats – Γενεύη*), με αντικείμενο την «Εφαρμογή της Σύμβασης της UNESCO του 2005, στην Ευρωπαϊκή Ένωση». Η μελέτη υπογραμμίζει ότι η Συνθήκη της UNESCO για την Προστασία και Ανάδειξη της Πολυμορφίας των Πολιτισμικών Εκφράσεων προσφέρει δυνατότητες αξιοποίησης από τα κράτη και διεθνείς οργανισμούς όπως η ΕΕ. Αν χρησιμοποιηθεί κατάλληλα μπορεί να καταστήσει τη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση σημαντικά πλουσιότερη, πολύ πιο ουσιαστική και βιώσιμη. Η πραγματική προστασία και ανάδειξη της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της «παγκόσμιας ολοκλήρωσης» με τρόπο ώστε να διασφαλιστούν η κοινωνική ειρήνη και ευημερία ως ουσιώδεις συνιστώσες της οικονομικής παγκοσμιοποίησης.

Η ίδια μελέτη επισημαίνει ότι η Συνθήκη εισάγει την έννοια της «πολιτιστικής γενοκτονίας», αναγνωρίζοντας την ευχέρεια των κρατών να λαμβάνουν ειδικά μέτρα προστασίας υπέρ συγκεκριμένων πολιτιστικών εκφράσεων στο έδαφός τους που κρίνεται ότι «αντιμετωπίζουν σοβαρή απειλή» ή/και «κινδυνεύουν με εξαφάνιση».

Οι έννοιες της «ισότιμης πολιτιστικής μεταχείρισης» και του «πλέον ευνοημένου πολιτισμού» προτείνονται επίσης από τους μελετητές ως δόκιμοι για χρήση σε νομικά κείμενα και διεθνείς διαπραγματεύσεις, με στόχο τη βελτίωση της ισότιμης πρόσβασης σε πολιτιστικές εκφράσεις από διαφοροποιημένες πηγές.

Ακόμη, τονίζεται ο ρόλος που καλούνται να διαδραματίσουν οι Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις, οι οποίες σε κάθε επίπεδο διακυβέρνησης και ακόμη και σε διεθνικό πλαίσιο, καλούνται να επιδιώξουν, ασκώντας πολιτικές πιέσεις, την ενσωμάτωση στα νομικά κείμενα που διέπουν το διεθνές εμπόριο αναφορών σε πολιτιστικές ανησυχίες, κατά το ίδιο πρότυπο που οι ακτιβιστές των αμέσως προηγούμενων δεκαετιών κατόρθωσαν να ενσωματώσουν ρήτρες υπέρ των θεμάτων προστασίας του περιβάλλοντος, της βιωσιμότητας, της βιοποικιλότητας, κ.α. Προς την κατεύθυνση

²¹⁸ Sylvander B., «Normalisation et concurrence internationale : la politique de qualité alimentaire en Europe», *Économie Rurale* 231 /Janvier-Février 1996, pages 57-60.

αυτή, οι ΜΚΟ πρέπει να αντιμάχονται τα μεγάλα επιχειρηματικά συμφέροντα που κατέχουν την κυρίαρχη θέση στην αγορά.²¹⁹

Στα πλαίσια των εξωτερικών της σχέσεων, η ΕΕ πρέπει να επιδιώξει άμεσα την έναρξη συζητήσεων ανάμεσα στην UNESCO και τον ΠΟΕ σε σχέση με την προστασία και προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων στα πλαίσια των ρυθμίσεων για το διεθνές εμπόριο. Κατά αντίστοιχο τρόπο, στο εσωτερικό της η ΕΕ πρέπει να καταστήσει τον πολιτισμό αναπόσπαστο μέρος κάθε αναπτυξιακής της πολιτικής και να προωθήσει περαιτέρω τη διαπεριφερειακή συνεργασία στο θέμα αυτό.

Καταλήγοντας, η μελέτη καταγράφει την εξελικτική πορεία στη φραστική διατύπωση που χρησιμοποιήθηκε στις πολιτιστικές πολιτικές. Η πρώτη γενιά διατυπώσεων, θεμελιώθηκε στη «πολιτιστική ταυτότητα», που συνδέεται με μια «εθνοκεντρική» προσέγγιση. Σε μια επόμενη φάση, οι διεθνείς παράγοντες του πολιτισμού επιδίωξαν να ενώσουν τις δυνάμεις τους προβάλλοντας σαν επιδίωξη πλέον την «πολιτιστική εξαίρεση», απέναντι στην καθιέρωση της εμπορικής απελευθέρωσης προϊόντων και υπηρεσιών. Η αναφορά στην «πολιτιστική πολυμορφία» ήρθε να συνεπικουρήσει τις προσπάθειες αυτές προστασίας μιας παγκόσμιας «πολιτιστικής βιοποικιλότητας», στο πρότυπο της περιβαλλοντικής ανησυχίας.

Σήμερα, αναπτύσσεται η τρίτη γενιά επιχειρηματολογίας στον τομέα αυτό, με τη συμμετοχή όσων θέλουν να προσθέσουν στις πολιτιστικές ανησυχίες την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την πρόληψη της πολιτιστικής γενοκτονίας και την προώθηση των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων.

Ο μηχανισμός που εγκαινιάζει η Συνθήκη αποτελεί μια «οριοθετημένη ελευθερία κινήσεων» (“limited free pass”), πάνω στην οποία μπορούν να βασιστούν οι μελλοντικές συζητήσεις για την προώθηση μιας διακίνησης αγαθών και υπηρεσιών, σύμφωνα με διεθνείς κανόνες προστασίας του παγκόσμιου «πολιτιστικού οικοσυστήματος», κατ’ αντιστοιχία με τους όρους περιβαλλοντικής προστασίας.

²¹⁹ European Parliament, Implementing the UNESCO Convention of 2005 in the European Union, Study, May 2010

5.3. ΝΕΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ: Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΑΠΟ ΑΝΩΤΕΡΗ ΑΞΙΑ, ΜΕΤΡΗΣΙΜΟΣ ΠΟΡΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ

Η αντιμετώπιση του πολιτισμού ως τομέα βιομηχανικής παραγωγής που εγκαινιάζεται και προωθείται μέσα από τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες, συνδέεται και αλληλοτροφοδοτείται από την φάση της εισαγωγής στη δημόσια διοίκηση και στις δημόσιες πολιτικές των εννοιών και πρακτικών του νέου δημοσίου μάνατζμεντ, σύμφωνα με τις οποίες, οι κανόνες της αγοράς διέπουν την κρατική παρέμβαση, εισάγοντας παντού το κριτήριο του κέρδους και της αποτελεσματικότητας. Οι απόψεις αυτές εκφράζονται στα αναπτυξιακά μοντέλα αυτής περιόδου μέσα από την έννοια της συμβολής στην οικονομική ανάπτυξη. Υπό το πρίσμα αυτό,

- Ο πολιτισμός μετατρέπεται, από ανώτερη αξία σε μετρήσιμο κλάδο της οικονομίας και αξιολογείται με τη βοήθεια δεικτών
- η δημόσια χρηματοδότηση των τομέων του πολιτισμού σταδιακά αντικαθίσταται από μεθόδους «αυτοχρηματοδότησης» του, μέσα από το κέρδος που ο ίδιος οφείλει πλέον να παράγει. Χαρακτηριστικές εξελίξεις αποτελούν εδώ, πχ η εισαγωγή διαχειριστικών μεθόδων της αγοράς σε διαδικασίες του πολιτισμού όπως το “branding” (μάρκα) πόλεων / περιοχών / κρατών,²²⁰ αλλά και η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, ακόμα και στα πάλαι ποτέ «ιερά εδάφη» της πολιτιστικής κληρονομιάς.

5.3.1. Η μέτρηση της συμβολής του πολιτισμού στην ανάπτυξη

Παλαιότερα συνδεδεμένος με άυλες, αδιαμφισβήτητες, υπερβατικές αξίες, ο πολιτισμός, κάτω από την επιρροή των αντιλήψεων του ΝΔΜ και ιδιαίτερα μετά τη σύνδεσή του με την αγορά και τη μαζική παραγωγή, βρίσκεται πλέον αντιμέτωπος με την ανάγκη να κατοχυρώσει και να δικαιολογήσει την ύπαρξή του στις δημόσιες πολιτικές μέσα από την κατασκευή δεικτών που να μπορούν να αναδείξουν τις διαστάσεις της διασύνδεσής του με την ανάπτυξη.²²¹ Η προσπάθεια μετρήσεων και κατασκευής δεικτών, αν και αποτελεί καθιερωμένη μέθοδο παρακολούθησης και

²²⁰ Kotler, Philip and Gertner, David. “Country as brand, product, and beyond: A place marketing and brand management perspective”. *The Journal of Brand Management*, vol. 9. no. 4-5, April 2002, pages 249-261.

²²¹ Lucas J.M., “Politique Culturelle et Evaluation: La Question des Finalites, 2009, www.irma.asso.fr (2.3.2014), p. 9.

αξιολόγησης της οικονομικής μεγέθυνσης, συνιστά όμως αρκετά πρόσφατο εγχείρημα για τον πολιτιστικό και κοινωνικό τομέα.²²² Πρώτοι οι κοινωνικοί δείκτες εμφανίζονται στις ΗΠΑ το 1960, ενώ η πολιτιστική στατιστική (με τη στενή έννοια της συλλογής οικονομικών στοιχείων που σχετίζονται με τη χρηματοδότηση της πολιτιστικής πολιτικής) κάνει την εμφάνισή της στα πλαίσια της Unesco και του Συμβουλίου της Ευρώπης, μετά το 1970.

Το *Πλαίσιο για την Πολιτιστική Στατιστική* αποτελεί την πρώτη εκτεταμένη προσπάθεια για τη δημιουργία ενιαίου πλαισίου για τη συλλογή και ανάλυση πολιτιστικών στατιστικών στοιχείων.²²³ Το πλαίσιο αυτό, το οποίο δεν παράγει σε αυτό το στάδιο δείκτες, δημιουργήθηκε από την UNESCO τη δεκαετία του '80, και περιλαμβάνει 10 κατηγορίες συλλογής δεδομένων:

- Πολιτιστική κληρονομιά
- Έντυπο υλικό και λογοτεχνία
- Μουσική
- Παραστατικές τέχνες
- Εικαστικές τέχνες
- Κινηματογράφος και φωτογραφία
- Μέσα αναπαραγωγής - αναμετάδοσης
- Κοινωνικο-πολιτιστικές δραστηριότητες
- Σπορ και παιχνίδια
- Φύση και περιβάλλον

Όμως τα δεδομένα αυτά δεν λαμβάνονταν υπόψη στα πλαίσια δεικτών ανάπτυξης.

Ίσως ο πρώτος δείκτης που συμπεριέλαβε, με υποτυπώδη τρόπο, δεδομένα του πολιτισμού στη μέτρηση της ανάπτυξης υπήρξε ο *Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (Human Development Index)*, που δημιουργήθηκε η δεκαετία του '90 από το UNDP (United Nations Development Program), με τη σύνθετη αξιολόγηση της ποιότητας ζωής με βάση τη μακροζωία, την εκπαίδευση και το εισόδημα.²²⁴

Ο HDI αναπτύχθηκε από τους Mahbub ul Haq & Amartya Sen, σε μια προσπάθεια να υποκινήσει πολιτικές μεταβολές στον τρόπο θεώρησης της παγκόσμιας ανάπτυξης,

²²² Matarasso F, "Use or Ornament? The Social Impact of Participation in the Arts", *Comedia*, 1997, passim.

²²³ Mercer Colin, "Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development", The Bank of Sweden Tercentary Foundation & Gidlunds Förlag, 2002, p. 90.

²²⁴ Pattanaik, P, 'Cultural Indicators of Well Being, Some Conceptual Issues', *Occasional Paper Series on Culture & Development* No.2, United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD) and UNESCO, 19

κάνοντας συνείδηση τον συνυπολογισμό και άλλων, μη οικονομικών – εισοδηματικών κριτηρίων στην αξιολόγησή της, και συνακόλουθα στο σχεδιασμό των αναπτυξιακών πολιτικών.²²⁵

Από τότε γίνεται περισσότερο συνειδητό ότι η διερεύνηση του πλέγματος πολιτισμού – ποιότητας ζωής επιβάλλει την επέκταση του πλαισίου της Πολιτιστικής Στατιστικής, πέραν από τα στοιχεία της αγοράς, στην καταγραφή αξιών. Όμως, η προσπάθεια αυτή αντιμετωπίστηκε από τα πρώτα της βήματα με δυσπιστία, με βάση το επιχείρημα ότι ένα τέτοιο σύστημα ποιοτικών – υποκειμενικών δεδομένων είναι δύσκολα διαχειρίσιμο.²²⁶ Παρόλα αυτά, πολλές χώρες υλοποίησαν δικές τους πρωτοβουλίες και κατάφεραν να εντάξουν ομαλά παρόμοια μοντέλα στα δικά τους στατιστικά συστήματα.

Με στόχο την εξέλιξη της μεθοδολογίας και την παραγωγή δεδομένων για τους πολιτιστικούς τομείς στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και για την επίτευξη μεγαλύτερης συγκρισιμότητας στο ευρωπαϊκό επίπεδο, δημιουργήθηκε το Σεπτέμβριο του 2009 το δίκτυο ESSnet (European Statistical System on culture). Το ESSnet χρηματοδοτήθηκε από την Ε. Επιτροπή, και ο συντονισμός του ανατέθηκε στο Υπουργείο Πολιτισμού του Λουξεμβούργου. Με τη βοήθεια του ESSnet, η EUROSTAT διεξήγαγε μια πολύ εκτεταμένη και συστηματική μελέτη, με τη δημιουργία τεσσάρων ομάδων εργασίας όπου συμμετείχαν ειδικοί της στατιστικής και του πολιτισμού από όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση, με στόχο την ενιαία κωδικοποίηση των πολιτιστικών δεδομένων σε όλη την ΕΕ.²²⁷ Οι ειδικοί ανέλαβαν:

- να κατηγοριοποιήσουν τις πολιτιστικές δραστηριότητες
- να κατηγοριοποιήσουν τα πολιτιστικά επαγγέλματα
- να αναλύσουν την πολιτιστική χρηματοδότηση και δαπάνη
- να μετρήσουν την ατομική συμμετοχή σε διάφορους τομείς του πολιτισμού

Σαν συνέπεια, τα διεθνή συστήματα κατηγοριοποιήσεων NACE (General Industrial Classification of Occupations with the European Communities) & ISCO-88 (COM) (International Standard Classification of Occupations), τροποποιήθηκαν με τη

²²⁵ <http://hdr.undp.org/en/humandev> (26.01.2015)

²²⁶ Mercer Colin, *“Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development”*, The Bank of Sweden Tercentary Foundation & Gidlunds Förlag, 2002 & Matarasso F., *“Defining Values. Evaluating Arts Programmes”*, Comedia 1996, passim.

²²⁷ Deroin Valérie, *“European statistical Works on Culture - ESSnet-Culture Final report, 2009-2011”*, Culture Etudes, Politiques Publiques et Regulations, aout 2011, *Téléchargeable sur le site <http://www.culturecommunication.gouv.fr>* (03.02.2015), p. 2.

δημιουργία μιας νέας ενότητας κωδικών για την ποσοτικοποίηση των δεδομένων απασχόλησης στον πολιτιστικό τομέα. Παράλληλα, αναγνωρίστηκε η αναγκαιότητα αναμορφώσεων και στα εθνικά στατιστικά συστήματα των χωρών μελών, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται μεγαλύτερη ακρίβεια και αξιοπιστία.

Επίσης, προτάθηκαν από τη EUROSTAT, η ομογενοποίηση των τεχνικών δειγματοληψίας στην ΕΕ, η εκπόνηση ερωτηματολογίου, καθώς και η διεξαγωγή μιας κοινής πολιτιστικής έρευνας στην ΕΕ, κάθε 5 έτη.

Ακολουθώντας τη γραμμή που χάραξε το Πλαίσιο Πολιτιστικής Στατιστικής (FCS) της UNESCO, οι ομάδες εργασίας της EUROSTAT συμφώνησαν στην οριοθέτηση του κοινού πολιτιστικού τομέα, γύρω από 8 πολιτιστικούς και καλλιτεχνικούς τομείς:

- Πολιτιστική Κληρονομιά
- Αρχαία
- Βιβλιοθήκες
- Βιβλία και τύπος
- Πλαστικές τέχνες
- Αρχιτεκτονική
- Τέχνες του θεάματος
- Ακουστικά και οπτικο-ακουστικά πολυμέσα

Η προσπάθεια είναι δύσκολη γιατί δεν έχει επιτευχθεί ακόμη ο συντονισμός των εθνικών συστημάτων στατιστικής στη δυλλογή των δεδομένων του πολιτισμού, ενώ εμφανίζονται μεγάλες ελλείψεις και εννοιολογικές διαφοροποιήσεις, ακόμη και αμφισβητήσεις, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Πλαίσιο ESSnet-Culture για τις πολιτιστικές δραστηριότητες, με 10 τομείς και 6 λειτουργίες²²⁸

	CREATION	PRODUCTION/ PUBLISHING	DISSEMINATION / TRADE	PRESERVATION	EDUCATION	MANAGEMENT / REGULATION
HERITAGE – Museums – Historical places – Archeological sites		– Museums sciences activities (constitution of collections) – Recognition of historical heritage	– Museums exhibitions – Museography and scenography activities – Art galleries activities (incl. e-commerce) – Trade of antiquities (incl. e commerce)	– Operation activities for historical sites – Preservation of intangible cultural heritage – Restoring of museums collections – Restoring of protected monuments – Archeological activities	– Formal and non formal: artistic, cultural teaching activities	– Administrative management (State, local or other bodies)

²²⁸ <http://www.culturalpolicies.net/web/statistics.php>

				– Applied research and technical preservation activities		
ARCHIVES		– Acquisition of documents	– Consultation of archives – Archives exhibitions	– Archiving activities (incl. Digitization)	– Formal and non formal: artistic, cultural teaching activities	– Administrative management (State, local or other bodies)
LIBRARIES		– Acquisition and organizations of collections	– Lending activities	– Preservation activities	– Formal and non formal: artistic, cultural teaching activities	– Administrative management (State, local or other bodies)
BOOKS & PRESS	– Creation of literary works – Writing of cultural articles for newspapers and periodicals – Translation and interpretation activities	– Publishing of books (incl. by Internet) – Publishing of newspapers and magazines (incl. by the internet) – News agency activities	– Organization of book conventions and eventorganizing activities, promoting services – Galleries & other temporary exhibitions – Trade of books an press (incl. e-commerce)	– Protection activities for books and newspapers – Restoring of books	– Formal and non formal: artistic cultural teaching activities	– Supporting activities for managing rights and royalties – Administrative management (State, local or other bodies) – Artistic agents and engagement agencies
VISUAL ARTS – <i>Plastic/Fine arts</i> – <i>Photography</i> – <i>Design</i>	– Creation of graphical & plastic art works – Creation of photographic works – Design creation	– Production of visual art works – Publishing of photographic work	– Organization of visual arts conventions and eventorganising activities – Galleries & other temporary exhibitions – Trade of visual arts works/Art market (incl. e-commerce)	– Protection activities for visual arts works – Restoring of visual arts	– Formal and non formal: artistic, cultural teaching activities	– Supporting activities for managing rights and royalties – Administrative management (State, local or other bodies)
PERFORMING ARTS – <i>Music</i> – <i>Dance</i> – <i>Drama</i> – <i>Circus</i> – <i>Cabaret</i> – <i>Combined arts</i> – <i>Other live shows</i>	– Creation of musical, choreographic, lyrical, dramatic works and other shows – Creation of technical settings for live performance	Performing arts production & organization – Support and technical activities for producing live performance	Live presentation activities – Booking services	– Restoring of musical instruments	– Formal and non formal: artistic, cultural teaching activities	– Supporting activities for managing rights and royalties – Administrative management (State, local or other bodies) – Artistic agents and engagement agencies
AUDIOVISUAL & MULTIMEDIA – <i>Film</i> – <i>Radio</i> – <i>Television</i> – <i>Video</i> – <i>Sound recordings</i> – <i>Multimedia works (incl. videogames)</i>	– Creation of audiovisual works – Creation of multimedia works	– Motion picture, video and audiovisual programme production – Television programme production (incl. Internet) – Publishing of sound recordings, films, videotapes (incl. by the internet) – Publishing of multimedia works – Publishing of computer games – Radio programme production – Audiovisual postproduction activities	– Organization of film/video conventions and eventorganising activities – Radio and TV broadcasting (incl. by the internet) – Film projection – Film/video distribution – Renting of video tapes and disks – Trade of audiovisual works (incl. e-commerce) – Temporary audiovisual exhibitions	– Protection activities for audiovisual and multimedia works – Restoring of audiovisual and multimedia works	– Formal and non formal: artistic, cultural teaching activities	Supporting activities for managing rights and royalties – Administrative management (State, local or other bodies) – Artistic agents and engagement agencies

ARCHITECTURE	– Architectural creation		– Temporary architectural exhibitions – Galleries exhibitions	– Architectural preserving activities	– Formal and non formal: artistic, cultural teaching activities	– Administrative management (State, local or other bodies) – Supporting activities for managing rights and royalties
ADVERTISING	– Creation of advertising works		– Distribution of advertising designs		– Formal and non formal: artistic, cultural teaching activities	– Supporting activities for managing rights and royalties
ART CRAFTS	– Artistic crafts creation	– Production of artistic craft	– Artistic craft exhibitions and trade (incl. e-commerce)	– Restoring of art crafts	– Formal and non formal: artistic, cultural teaching activities	– Administrative management (State, local or other bodies)

Source : ESSnet-Culture/DEPS, Ministère de la Culture et de la Communication, 2011.²²⁹

5.3.2. Η υπαγωγή του πολιτισμού στο παιχνίδι του κέρδους

5.3.2.1. Δημόσια χρηματοδότηση

Ο δημόσιος τομέας αποτελεί ολοένα και λιγότερο το μόνο χώρο υποστήριξης της τέχνης και του πολιτισμού. Αντίθετα, σε πολλές χώρες (Ην. Βασίλειο, Ολλανδία, Σκανδιναυικές χώρες, πρώην ανατολικές χώρες), η συνεισφορά των ιδιωτών γίνεται ολοένα πιο σημαντική και πολλές πολιτιστικές δραστηριότητες σταδιακά ιδιωτικοποιούνται.²³⁰

Ο υπολογισμός του ύψους της δημόσιας δαπάνης που διατίθεται για τον πολιτισμό στις ευρωπαϊκές χώρες δεν γίνεται με βάση κάποιο ενιαίο σύστημα συλλογής δεδομένων, αλλά ακολουθεί πολλούς διαφορετικούς ορισμούς του πολιτισμού, με βάση τους οποίους πραγματοποιούνται οι μετρήσεις στο τοπικό και κεντρικό επίπεδο. Ακόμη, γίνεται με βάση δεδομένα που συλλέγονται με διαφορετικές μεθόδους, και συχνά παρουσιάζουν μεγάλες ελλείψεις, ειδικά σε περιφερειακό επίπεδο. Συχνά, τα στοιχεία περιλαμβάνουν πχ, μόνο τις δαπάνες που προέρχονται από το Υπουργείο Πολιτισμού μίας χώρας, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι χρηματοδοτήσεις μέσα από τους συναρμόδιους φορείς.²³¹

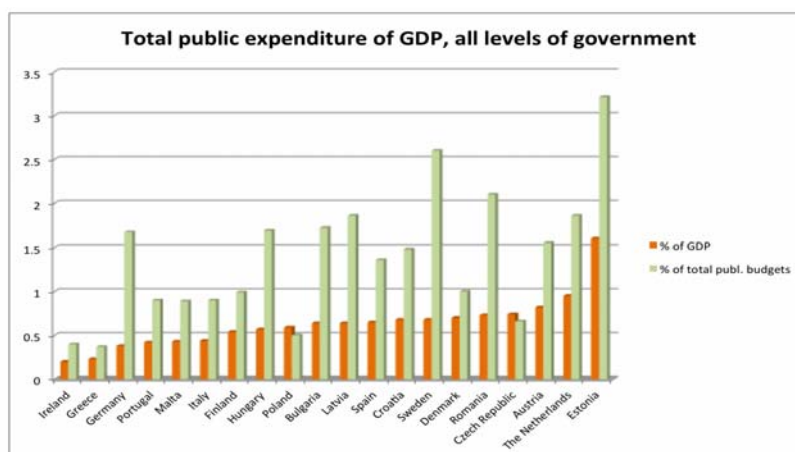
²²⁹ Deroïn Valérie, “European statistical Works on Culture - ESSnet-Culture Final report, 2009-2011”, Culture Etudes, Politiques Publiques et Regulations, aout 2011, Téléchargeable sur le site <http://www.culturecommunication.gouv.fr> (03.02.2015), p.4.

²³⁰ “La longue marche de la decentralization des politiques culturelles en europe” Jean pierre Saez, 2006, [en ligne], disponible sur: <http://www.irma.asso.fr/spip.php?article4208>, p.10-12.

²³¹ European Commission - European Statistical System Network on Culture, ESSnet-Culture Final Report 2012

ΓΡΑΦΗΜΑ 22: Δημ. Δαπάνη για τον Πολιτισμό σε Επιλεγμένες Χώρες της ΕΕ 2010/11

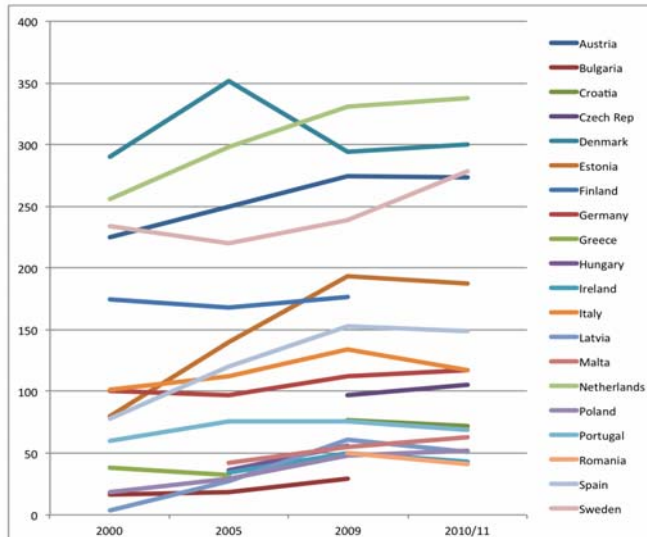
	% of GDP	% of total publ. budgets
Ireland	0.2	0.4
Greece	0.23	0.37
Germany	0.38	1.67
Portugal	0.42	0.9
Malta	0.43	0.89
Italy	0.44	0.9
Finland	0.54	0.99
Hungary	0.57	1.69
Poland	0.59	0.5
Bulgaria	0.64	1.72
Latvia	0.64	1.86
Spain	0.65	1.36
Croatia	0.68	1.48
Sweden	0.68	2.6
Denmark	0.7	1
Romania	0.73	2.1
Czech Republic	0.74	0.66
Austria	0.82	1.55
The Netherlands	0.95	1.86
Estonia	1.6	3.21

7 <http://www.asoulforeurope.eu>.,: Public Expenditure on Culture as a of GDP²³²

ΓΡΑΦΗΜΑ 23: Δημ. Δαπάνη για τον Πολιτισμό και την Αναψυχή (% του ΑΕΠ)

	2000	2005	2009	2010/11
Austria	225	250	274	273
Bulgaria	16	18	29	
Croatia			77	72
Czech Rep			97	105
Denmark	290	352	294	300
Estonia	80	140	193	187
Finland	175	168	177	
Germany	100	97	112	117
Greece	38	32		45
Hungary		36	56	
Ireland		34	50	43
Italy	101	112	134	117
Latvia	3.2	27	61	51
Malta		42	55	63
Netherlands	256	298	331	338
Poland	18	29	48	52
Portugal	60	76	76	69
Romania			50	41
Spain	78	120	153	149
Sweden	234	220	239	278

<http://www.asoulforeurope.eu>²³³

Η μελέτη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου “*Financing the Arts and Culture in the European Union*” (Study, November 2006), επιχειρεί να αποτυπώσει την υπάρχουσα κατάσταση αλλά και τις σύγχρονες τάσεις, στις πηγές χρηματοδότησης του πολιτισμού που χρησιμοποιούνται στα κράτη μέλη της ΕΕ:

²³² Επεξεργασία του <http://www.culturalpolicies.net/>, Compendium Cultural Policies and Trends in Europe Monitoring Public Cultural Expenditure in Selected European Countries 2000-2010/11, p.3.

²³³ Επεξεργασία του <http://www.culturalpolicies.net/>, Compendium Cultural Policies and Trends in Europe Monitoring Public Cultural Expenditure in Selected European Countries 2000-2010/11, p.4.

Ανάμεσα στο κεντρικό και το τοπικό επίπεδο διοίκησης, διαπιστώνονται μεγάλες διαφορές στην έκταση της χρηματοδότησης του πολιτισμού. Στη Γερμανία, Πολωνία, Ισπανία, η εκτεταμένη αυτονομία των περιφερειών, τους επιτρέπει να χρηματοδοτούν με άνεση τις πολιτιστικές πολιτικές τους, χωρίς μεγάλες εξαρτήσεις. Επίσης, στην Αυστρία, Ιταλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Δανία και το Ην. Βασίλειο, η δαπάνη των περιφερειακών φορέων είναι αρκετά σημαντικότερη από αυτή του κεντρικού κράτους. Αυτό δεν ισχύει για τα κράτη της ανατολικής Ευρώπης, όπου η κεντρική κρατική δαπάνη καλύπτει περίπου το 65-70% της συνολικής για τον πολιτισμό.

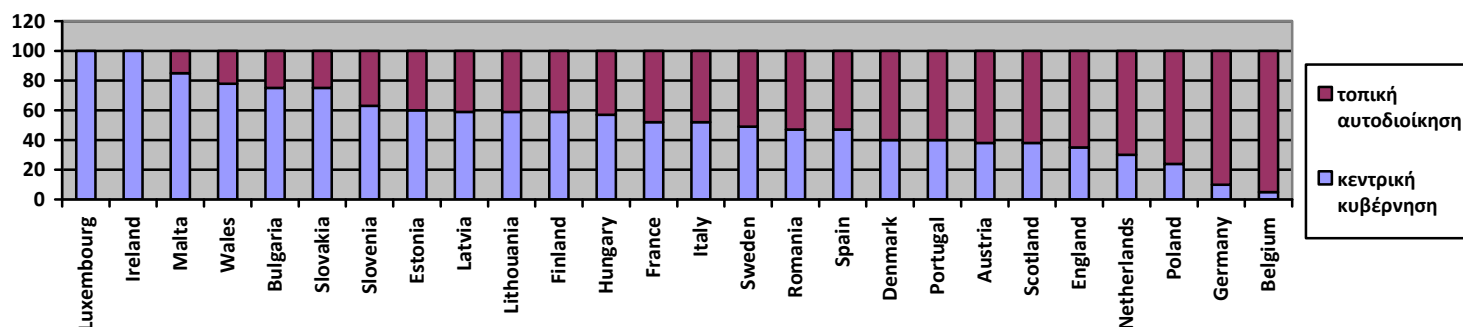
Πρέπει παράλληλα να σημειώσουμε ότι τα κράτη επιχορηγούν σε ατομική βάση καλλιτέχνες και μεμονωμένους θεσμούς της τέχνης μέσα από τα «εθνικά συμβούλια τέχνης». Οι χρηματοδοτήσεις αυτές δίνονται με διαφορετικά κατά περίπτωση κριτήρια και οι πόροι τους προέρχονται από τον κρατικό προϋπολογισμό, σε πολύ διαφοροποιημένα ποσοστά. Στις ανατολικές κυρίως χώρες, τα εθνικά αυτά συμβούλια καλύπτονται οικονομικά στο μεγαλύτερο μέρος τους από το κράτος.

Στις χώρες: Βέλγιο, Εσθονία, Ελλάδα, Βουλγαρία, Ην. Βασίλειο, Ουγγαρία, Ιταλία, Ιρλανδία, Ολλανδία, Πολωνία, Σλοβακία, Σουηδία, Δανία, Γερμανία, Φινλανδία, μέρος από τα έσοδα των τυχερών παιχνιδιών διατίθενται για τη χρηματοδότηση του πολιτισμού. Σε άλλες χώρες, η θέσπιση φοροαπαλλαγών και άλλων φορολογικών μεθόδων και κινήτρων χρησιμοποιείται για την προσέλκυση ιδιωτών χρηματοδοτών, με μεγάλη όμως διαφοροποίηση στις μεθόδους και την έκταση της εφαρμογής.

Αλλού, τα ιδρύματα εξαιρούνται εντελώς από τους φόρους σε κληρονομίες ή δωρεές. Σημασία έχει εξάλλου και το ποσοστό του ΦΠΑ που επιβάλλεται στα προϊόντα του πολιτισμού, και το οποίο ποικίλει έντονα ανάμεσα στις χώρες.

Ενδιαφέρον έχει όμως και η πρακτική της νομοθεσίας του ποσοστού (percentage legislation), σύμφωνα με την οποία, σε κάποιες χώρες (Ουγγαρία, Σλοβακία, Λιθουανία, Πολωνία, και πρόσφατα Ιταλία) οι πολίτες επιλέγουν τη δέσμευση ενός μέρους της φορολογίας εισοδήματός τους υπέρ ενός τομέα, που συχνά είναι η θρησκεία, αλλά και οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας, οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις ανήκουν στο χώρο του πολιτισμού.

ΓΡΑΦΗΜΑ 24: Ποσοστό της δημόσιας δαπάνης για τον πολιτισμό, ανά επίπεδο κυβέρνησης, 2000-2005

Πηγή: Συμβούλιο της Ευρώπης / ERICarts 2006, με βάση τις ετήσιες εκθέσεις των υπουργείων και άλλων συναφών φορέων. Η δημόσια δαπάνη για τον πολιτισμό περιλαμβάνει όλα τα «κατώτερα» επίπεδα διακυβέρνησης, όπως τα ομόσπονδα κράτη, τις επαρχίες, περιφέρειες, και δήμους.²³⁴

Σύμφωνα με τον Jean Pierre Saez, το ζήτημα των πόρων αλλά και της δημοσιονομικής αυτονομίας είναι καθοριστικό για τις δυνατότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης στον τομέα της πολιτιστικής πολιτικής. Στα περισσότερα κράτη της ΕΕ οι πόροι της αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης ανάμεσα στο κεντρικό κράτος και τις τοπικές αρχές. Όμως υπάρχουν και φορείς που έχουν το δικαίωμα της άμεσης είσπραξης φόρων. Οι περισσότερες από αυτές τις χωρικές μονάδες, επενδύουν στον πολιτισμό πολύ πέραν της τυπικής τους υποχρέωσης.

Υπάρχουν μεγάλες διαφορές στα ύψη των δαπανών των τοπικών φορέων για τον πολιτισμό, με τα νούμερα να είναι περισσότερο συγκρίσιμα σε επίπεδο ευρωπαϊκών πόλεων. Οι μεγάλες μητροπόλεις αφιερώνουν περίπου το 10 – 15% του προϋπολογισμού τους στον πολιτισμό, ενώ κάποιες (Lyon, Bordeaux) φθάνουν και το 20%. Από την άλλη πλευρά, η δαπάνη των ευρωπαϊκών περιφερειών ποικίλει έντονα ανάμεσα πχ σε ενιαία και ομοσπονδιακά κράτη, ή σε κράτη με μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό αποκέντρωσης.²³⁵

5.3.2.2. Μορφές Ιδιωτικής Χρηματοδότησης

Η προσπάθεια συγκέντρωσης κονδυλίων από μη δημόσιους πόρους έχει ενταθεί τα τελευταία χρόνια, από την πλευρά όλων των εμπλεκόμενων μερών, δηλαδή των ίδιων

²³⁴ European Parliament, “Financing the Arts and Culture in the European Union”, study, 2006, p.29.

²³⁵ Saez, JP, La longue marche de la decentralization des politiques culturelles en Europe, 2006 (<http://www.irma.asso.fr/>, 20/01/2015), p. 10-12.

των κρατών, των καλλιτεχνών – επιχειρήσεων του πολιτιστικού τομέα, ή των λοιπών πολιτιστικών φορέων.

Η ιδιωτική παρέμβαση στις τέχνες βρέθηκε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος με τη διαδικασία της αποκέντρωσης των αρμοδιοτήτων, με κίνητρο της αύξησης των διαθέσιμων πόρων, αλλά και της ανεξαρτητοποίησης από τον κρατικό μηχανισμό.

Η ιδιωτική παρέμβαση μπορεί να λάβει μορφές όπως: δωρεά, (donation), χορηγία (patronage, maecenatism, sponsorship), εθελοντική εργασία, κα.

Οι εγχώριες παραδόσεις αλλά και το νομικό πλαίσιο που διέπει την ιδιωτική χρηματοδότηση διαφέρει σημαντικά από χώρα σε χώρα, με αποτέλεσμα οι έννοιες αυτές να παίρνουν άλλη μορφή κατά περίπτωση, όμως η υπαγωγή μιας χρηματοδότησης σε κάποια από αυτές έχει συνήθως ευνοϊκές συνέπειες, πχ στη φορολογική μεταχείριση του ιδιώτη - επενδυτή.

Το 2011, μια μελέτη που χρηματοδότησε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, διερεύνησε τους τρόπους ενθάρρυνσης της ιδιωτικής συμμετοχής στον τομέα του πολιτισμού, μέσα από μορφές ιδιωτικής χρηματοδότησης, όπως:

- η εμπορική χορηγία (commercial sponsorship). Σε αυτήν, η εταιρία χορηγός στοχεύει στην άμεση ωφέλεια, με τη μορφή της αύξησης των πωλήσεων ή τη βελτίωση της δημόσιας εικόνας της. Ενώ, όμως στη δύση η περίπτωση αυτή της χορηγίας αποτελεί μορφή εμπορικής συναλλαγής, από την οποία αναμένονται κάποιας μορφής κέρδη, σε πολλές ανατολικές χώρες θεωρείται ως ένδειξη «γενναιοδωρίας».
- η δωρεά (donation) που συνιστά υποστήριξη χωρίς την προσμονή συγκεκριμένης άμεσης ανταμοιβής.
- Οι ΣΔΙΤ (Συμπράξεις Δημόσιου – Ιδιωτικού Τομέα), συνιστούν συμβάσεις ανάμεσα στο κράτος και τον ιδιωτικό τομέα με αντικείμενο την παροχή δημόσιων υπηρεσιών ή την κατασκευή δημόσιων υποδομών. Με τη μέθοδο αυτή επιδιώκεται ο συνδυασμός των κοινωνικών προτεραιοτήτων με τις διαχειριστικές δυνατότητες της αγοράς, με στοχο την απαλλαγή του κράτους από το διαχειριστικό βάρος μεγάλων επενδυτικών σχεδίων και τη μετατόπιση του ρίσκου στον ιδιωτικό τομέα.²³⁶

Εξάλλου, «μη – κερδοσκοπική» υποστήριξη του πολιτισμού παρέχεται συχνά μέσα από φορείς του «τρίτου τομέα» της οικονομίας, οι φορείς της οποίας, στα διάφορα

²³⁶ European Parliament “Encouraging Private Investment in the Cultural Sector – Executive Summary”, July 2011, p. 13-15.

κράτη παίρνουν ονομασίες όπως κλάμπ, σωματεία, αλλά και ιδρύματα. Πράγματι, η δύναμη του τρίτου τομέα στη χρηματοδότηση του πολιτισμού είναι πολύ σημαντική, αν και συχνά, αρκετά αφανής. Τα ανεξάρτητα ιδρύματα αποτελούν την πλειοψηφία των φορέων αυτής της κατηγορίας, και εμφανίζουν σταθερή αύξηση σε όλη την Ευρώπη. Συνήθως έχουν το δικό τους κεφάλαιο ή σταθερό εισόδημα και διοικούνται από διοικητικό συμβούλιο και παρέχουν επιχορηγήσεις. Ιδρύματα συνεργασίας ιδρύονται από εταιρίες και τις περισσότερες φορές εξαρτώνται αποκλειστικά από τους ιδρυτές τους. Σε κάποιες χώρες, τα ιδρύματα αυτά υποστηρίζουν πχ μεγάλα καλλιτεχνικά γεγονότα, από τα οποία οι εταιρίες επωφελούνται όπως από άλλα προωθητικά εργαλεία που μοιάζουν με τη χορηγία (sponsorship), ενώ σε άλλες περιπτώσεις, καθιερώνουν μακροχρόνιες συνεργασίες με περισσότερο ιδεολογικό περιεχόμενο.²³⁷

Η χρηματοδότηση των επιχειρήσεων στον πολιτισμό γίνεται, αφενός σαν μια διαδικασία προώθησης (marketing), και αφετέρου, με στόχο το ηθικό όφελος. Οι μορφές της υποστήριξης των επιχειρήσεων είναι κυρίως η χρηματική, η υλική υποστήριξη, ή η απονομή βραβείων. Σε κάποιες χώρες (Γερμανία, Ην. Βασίλειο) η συμμετοχή αυτή των επιχειρήσεων αποτελεί ήδη παράδοση, ενώ σε άλλες, πχ στις νότιες και ανατολικές ευρωπαϊκές χώρες, η επιχειρηματική χορηγία αποτελεί μια νέα σύλληψη που εισάγουν στη νοοτροπία τους.

Φαίνεται ότι τα κυριότερα κίνητρα των επιχειρήσεων για εμπλοκή σε τέτοιου είδους δραστηριότητα είναι η επίδειξη συμπεριφοράς κοινωνικής ευθύνης σε συνδυασμό με ενέργειες προώθησης, τα φορολογικά κίνητρα, καθώς και η βελτίωση της εικόνας και η παρότρυνση του προσωπικού για συμμετοχή σε πολιτιστικά γεγονότα.

5.3.2.3. Πολυεθνικές Εταιρίες στην Αξιοποίηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς – Η περίπτωση της Culturespaces - Γαλλία

Στη Γαλλία, μία χώρα όπου ο πολιτισμός είναι μία λέξη ιδεολογικά φορτισμένη και συνδεδεμένη με «ανώτερες αξίες», ακόμη και με την ταυτότητα της χώρας, η προσέγγιση της λέξης πολιτισμός με τους όρους της οικονομίας θεωρείται πάντα μια παρακινδυνευμένη απόπειρα.

Εμπνευστές και κύριοι υπερασπιστές της «πολιτιστικής εξαίρεσης», (της άποψης δηλαδή, που θέλει το πολιτισμό να «προστατεύεται» από την απόλυτη υπαγωγή του

²³⁷ European Parliament, “financing the arts and Culture in the European Union, study, November 2006, p. 13-15.

στην ελευθερία των κανόνων της αγοράς), οι γάλλοι έχουν την τάση να θεωρούν, σε κάποια σημεία, ασυμβίβαστη τη διαχείριση των πολιτισμικών θεμάτων σύμφωνα με τις επιταγές του εμπορίου. Στη βάση αυτή, και με τη συμφωνία της κοινής γνώμης στη χώρα αυτή, ο πολιτισμός έγινε, ιστορικά, η αιχμή του δόρατος της αντίστασης σε μια,αγγλοσαξωνικής κυρίως προέλευσης, παγκοσμιοποίηση.²³⁸ Οι περισσότεροι γάλλοι ταυτίζονται με την πολιτιστική τους κληρονομιά για την οποία θεωρούν το κράτος ως εγγυητή. Επιπλέον, αντιδρώντας στις τελευταίες τάσεις αποκρατικοποίησης δημοσίων επιχειρήσεων, δεν αποδέχονται την ιδέα της επέκτασης της μεθόδου αυτής στον τομέα του πολιτισμού. Η αντίδραση αυτή, ενίοτε, μετριάζεται, σε περιπτώσεις όπου η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα αποδεικνύεται ευεργετική για κάποιους ιστορικούς χώρους, και η χρησιμοποίηση των μεθόδων της αγοράς γίνεται με τρόπο εποικοδομητικό για τον πολιτισμό και τους πολίτες.

Εξάλλου, σήμερα, η Γαλλία, από τη μια συνειδητοποιεί ότι ο πλούτος της πολιτιστικής της κληρονομιάς οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη διατήρησή της στο πλαίσιο της μέχρι σήμερα θεώρησής της ως δημόσιου «κοινού αγαθού», ενώ από την άλλη, έρχεται αντιμέτωπη με την αδυναμία κάλυψης, από τη δημόσια χρηματοδότηση, της συντήρησης όλου αυτού του πλούτου.²³⁹ Κάτω από την πίεση αυτή, η πολιτιστική κληρονομιά καλείται να «αυτοσυντηρηθεί». Προς την κατεύθυνση αυτή, το κράτος εξετάζει, μεταξύ άλλων,²⁴⁰ α) τη μεταβίβαση της αρμοδιότητας για ορισμένα εθνικά μνημεία στην περιφέρεια, κάτι που για πολλούς, απλώς μεταβιβάζει το πρόβλημα σε μια άλλη βαθμίδα της κρατικής διοίκησης, β) την ανάθεση της διαχείρισης μνημείων και ιστορικών / πολιτιστικών χώρων σε ιδιώτες, οι οποίοι μπορούν να αξιοποιούν οικονομικά το μνημείο, υπό όρους, ανάμεσα στους οποίους, η συντήρηση και διατήρησή του, γ) τέλος, το γαλλικό κράτος, εξετάζει ολοένα και συχνότερα, τη λύση της πώλησης ιστορικών ακινήτων σε ιδιώτες. Εκτιμάται ότι από το 2005 και μετά, πάνω από 1700 τέτοια ακίνητα προτάθηκαν προς εκχώρηση.²⁴¹

²³⁸ POIRIER Alexandre, «*Gestion d'un Patrimoine Culturel en France - Etat des Lieux et Perspectives*», Memoire, Centre Universitaire de Formation et de Recherche de Nîmes, Vauban & IUP Métiers des Arts et de la Culture, 2005-2006, p.52.

²³⁹ Benhamou F., Thesmar D., «Valoriser le patrimoine culturel de la France», Rapport, Paris 2011

²⁴⁰ PANTZ Alix, «*La réutilisation du patrimoine monumental protégé : la braderie des monuments historiques ? L'Hôtel de la Marine*», Memoire Professionel, Paris 1 - Panthéon Sorbonne, Juin 2012

²⁴¹ Evin F., Guibert N., «Privatisation du patrimoine : l'Etat a-t-il franchi la ligne jaune ?» *LE MONDE* | 18.01.2011 à 12h57 • Mis à jour le 18.01.2011 à 12h59

Παράλληλα, δημιουργήθηκαν αρκετές εταιρίες²⁴² που δραστηριοποιούνται στην αξιοποίηση μνημειακών χώρων με συμβάσεις εκχώρησης της διαχείρισής τους από το κράτος. Μια από τις νεώτερες (2011), η *Pierres d'Histoire*, αναλαμβάνει τη μετατροπή και αξιοποίηση μικρών γαλλικών πύργων σε ξενώνες, με τη συντήρησή τους να βασίζεται στα έσοδα που θα αποφέρει η δραστηριότητα αυτή.

Ιδρυθείσα το 1985, η εταιρία *Kléber Rossillon* διαχειρίζεται πέντε ιστορικούς χώρους – μνημεία, όπου συνδυάζει τη συντήρηση με την εμπορική δραστηριότητα, μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα, χώρους εστίασης και καφέ, ατελιέ και βιβλιοθήκες που στεγάζονται και λειτουργούν στους χώρους αυτούς.

Η εταιρία CULTURESPACES, με έδρα το Παρίσι, είναι η μόνη στην Ευρώπη που αναλαμβάνει την ολοκληρωμένη διαχείριση πολιτιστικών χώρων. Είναι ανώνυμη εταιρία, θυγατρική του ομίλου SUEZ με κεφάλαιο 1.050.000 ευρώ το 2006, και περίπου 200 εργαζόμενους. Δημιουργήθηκε το 1991 από τον Bruno Monnier, πρώην στέλεχος του Υπουργείου Πολιτισμού, και επικεφαλής του προγράμματος για τον εκσυγχρονισμό και τη διαχείριση μουσείων και μνημείων.²⁴³

Διαχειρίζεται 13 ιστορικούς αρχαιολογικούς χώρους στην Ευρώπη, ανάμεσα στους οποίους το Βατερλώ στο Βέλγιο, και τα ρωμαϊκά μνημεία της Nîmes στη νότια Γαλλία – Προβηγκία (Αρένες, Πύργος και Maison Carrée).²⁴⁴

Η CULTURESPACES προτείνει τρεις τρόπους συνεργασίας στους ενδιαφερόμενους φορείς:²⁴⁵

- Εκχώρηση δικαιωμάτων διαχείρισης. Η επιχείρηση αναλαμβάνει, για μια χρονική διάρκεια 20 χρόνων περίπου, τη διαχείριση και ανάπτυξη του συνόλου του χώρου, φέροντας ταυτόχρονα και τον επιχειρηματικό κίνδυνο, στα πλαίσια μιας σύμβασης εκχώρησης δημόσιας υπηρεσίας, που κάθε φορά προσαρμόζεται στη φύση του πολιτιστικού χώρου. Αυτή είναι και η συχνότερη μορφή διαχείρισης που επιλέγουν οι φορείς.

²⁴² PANTZ Alix, “*La réutilisation du patrimoine monumental protégé : la braderie des monuments historiques ? L’Hôtel de la Marine*”, Memoire Professionel, Paris 1 - Panthéon Sorbonne, Juin 2012

²⁴³ POIRIER Alexandre, «*Gestion d’un Patrimoine Culturel en France - Etat des Lieux et Perspectives*», Memoire, Centre Universitaire de Formation et de Recherche de Nîmes, Vauban & IUP Métiers des Arts et de la Culture, 2005-2006, p.60.

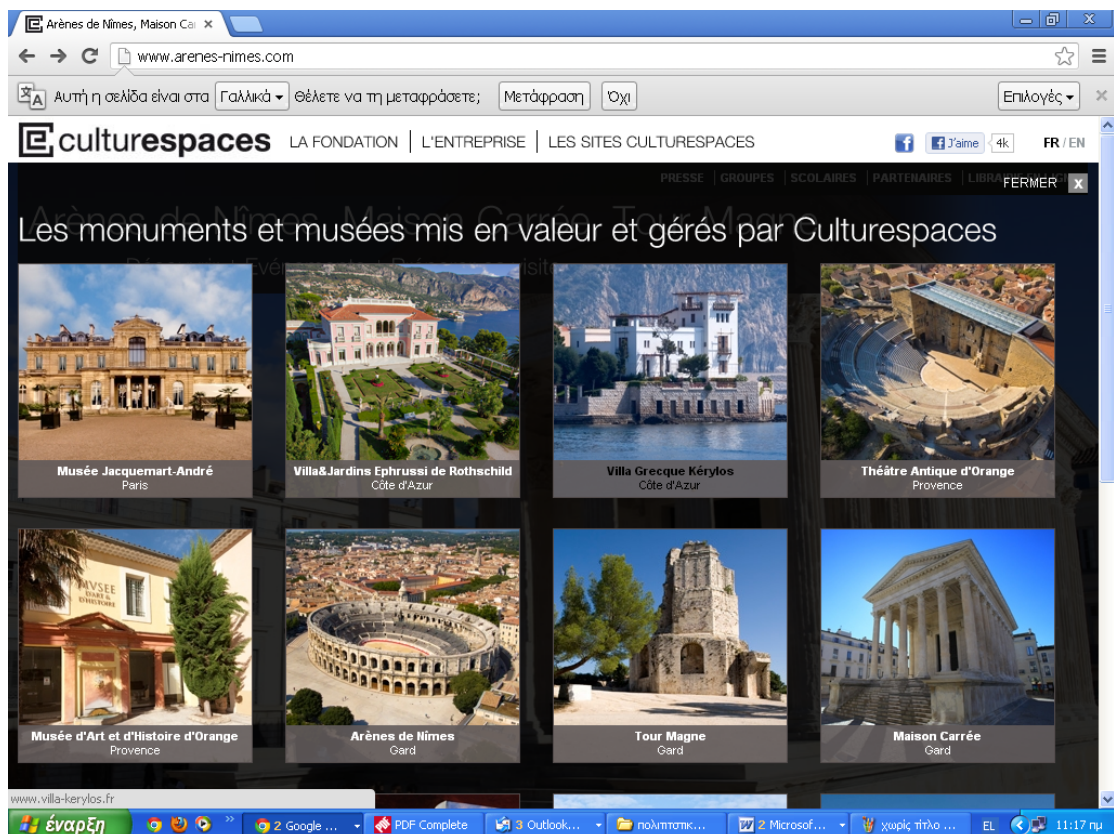
²⁴⁴ PANTZ Alix, “*La réutilisation du patrimoine monumental protégé : la braderie des monuments historiques ? L’Hôtel de la Marine*”, Memoire Professionel, Paris 1 - Panthéon Sorbonne, Juin 2012

²⁴⁵ Maturana Martinez A., “*Gestion at Mise en Valeur de Monuments Antiques à Nîmes, Arles et du Site du Pont du Gard. Etude Comparée*” Mémoire, Institut de Recherche et d’Etudes Superieures du Tourisme, Université de Paris I, Panthéon – Sorbonne, 2009-10, p. 31.

- Η εντολή διαχείρισης. Η εταιρία διασφαλίζει τη διοίκηση και ανάπτυξη του χώρου για λογαριασμό του κυρίου- ιδιοκτήτη, για μια περίοδο τουλάχιστον 10 ετών. Είναι η περίπτωση του ιστορικού χώρου του Βατερλώ, στο Βέλγιο.

- Η συμμετοχή σε Εταιρία Μικτού κεφαλαίου. Η εταιρία συμμετέχει στο κεφάλαιο μιας εταιρίας που συστήνεται ειδικά και στην οποία παραχωρείται ο χώρος. Σχετικό παράδειγμα το Παλάτι του Πάπα στην Αβινιόν, για το οποίο δημιουργήθηκε αντίστοιχη εταιρία μεικτού κεφαλαίου, σύμφωνα με τις υποδείξεις της CULTURESPACES. Εξάλλου, η CULTURESPACES λειτουργεί ως σύμβουλος σε χώρους όπως οι Βερσαλλίες και το κάστρο Vaux le Vicomte.

ΓΡΑΦΗΜΑ 25: Ιστορικοί – Αρχαιολογικοί Χώροι που Διαχειρίζεται η CULTURESPACES

www.arenes-nimes.com

Η CULTURESPACES Nîmes Romaine επωφελείται από μια σύμβαση εκχώρησης διαχείρισης διάρκειας 12 χρόνων. Με βάση αυτή, καλείται να αξιοποιήσει, να διαχειριστεί και να προβάλλει τους χώρους επίσκεψης των αρχαιολογικών χώρων που

αποτελούνται από τις αρένες, τη Maison Carree και την Tour Magne.²⁴⁶ Η εταιρία αναλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τον καθαρισμό του χώρου, τη διαρρύθμιση, μικρές επισκευές, ενώ η μεγαλύτερης κλίμακας συντήρηση / αναστήλωση, ανήκει στις υποχρεώσεις του δημοσίου. Η εταιρία εισπράττει τα εισιτήρια, αλλά και τα έσοδα της γκαλερί – βιβλιοθήκης. Αντίστοιχα, καταβάλλει ετησίως 160.000 ευρώ στο δήμο της Nîmes, και κατ'αναλογία, ποσοστό των εισπράξεων, αν αυτές ξεπεράσουν τα 1,3 εκ ευρώ.²⁴⁷

Η CULTURESPACES έχει επενδύσει 2 εκ ευρώ στη διαρρύθμιση και ανάδειξη του επισκέψιμου χώρου: δημιουργήθηκε μονοπάτι επισκεπτών, αναρτήθηκαν πίνακες με την περιγραφή του χώρου, εγκαταστάθηκε οπτικοακουστικό σύστημα παρουσίασης και διαδραστικής επαφής των επισκεπτών με το χώρο, λειτουργεί το παιχνίδι «κυνήγι θησαυρού» για τα παιδιά, ενώ κατασκευάστηκε βιβλιοθήκη – μουσείο.²⁴⁸

Επίσης, στο μνημείο Maison Carree, γυρίστηκε και προβάλλεται μόνιμα η τρισδιάστατη ιστορική ταινία “Les Héros de Nîmes” (Οι Ήρωες της Νιμ), σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο προβολής όπου το ντεκόρ και οι λοιπές εγκαταστάσεις είναι στηριγμένες σε λυόμενη κατασκευή έτσι ώστε τίποτε δεν είναι στερεωμένο στους τοίχους του μνημείου, όπως απαιτεί η νομοθεσία σχετικά με την προστασία των ιστορικών μνημείων.²⁴⁹

Στην Tour Magne, ένας ηλεκτρονικός πίνακας παρουσιάζει τη ζωή της πόλης όπως ήταν στην αρχαιότητα, ενώ έχει διοργανωθεί έκθεση σχετικά με τη Δομητεία Οδό.

Ένα οικονομικό εισιτήριο επιτρέπει την επίσκεψη και των τριών χώρων με 9,5 ευρώ.

Οι χώροι είναι ανοικτοί καθημερινά, και το προσωπικό είναι κατάλληλα καταρτισμένο και μιλά αρκετές γλώσσες. Διανέμονται από την εταιρία φυλλάδια με τη γενική περιγραφή των χώρων, ενώ το ταμείο καλύπτεται από ηλεκτρονικό σύστημα ώστε να υπάρχει διαφάνεια στις συναλλαγές.²⁵⁰

²⁴⁶ Maturana Martinez A., “*Gestion at Mise en Valeur de Monuments Antiques à Nîmes, Arles et du Site du Pont du Gard. Etude Comparée*” Mémoire, Institut de Recherche et d’Etudes Supérieures du Tourisme, Université de Paris I, Panthéon – Sorbonne, 2009-10, pages 31-32.

²⁴⁷ Poirier Alexandre, «*Gestion d’un Patrimoine Culturel en France - Etat des Lieux et Perspectives*», Mémoire, Centre Universitaire de Formation et de Recherche de Nîmes, Vauban & IUP Métiers des Arts et de la Culture, 2005-2006, p. 63.

²⁴⁸ www.culturespaces.com

²⁴⁹ Maturana Martinez A., “*Gestion at Mise en Valeur de Monuments Antiques à Nîmes, Arles et du Site du Pont du Gard. Etude Comparée*” Mémoire, Institut de Recherche et d’Etudes Supérieures du Tourisme, Université de Paris I, Panthéon – Sorbonne, 2009-10, pages 37-38.

²⁵⁰ POIRIER Alexandre, «*Gestion d’un Patrimoine Culturel en France - Etat des Lieux et Perspectives*», Mémoire, Centre Universitaire de Formation et de Recherche de Nîmes, Vauban & IUP Métiers des Arts et de la Culture, 2005-2006, p.66.

Προσφέροντας μια βιωματική προσέγγιση της ιστορίας, η εταιρία διοργανώνει δημόσιες αναπαραστάσεις τελετών, παρελάσεων, μαχών και αγώνων, που λαμβάνουν χώρα σε όλη την πόλη, με τη συμμετοχή χιλιάδων εμπλεκομένων. Χαρακτηριστικές εκδηλώσεις είναι η παρέλαση «Ο θρίαμβος του Καίσαρα», και η τελετή «λατρεία του αυτοκράτορα». Οι «μεγάλοι ρωμαϊκοί αγώνες» περιλαμβάνουν θέαμα με μονομάχους, παρέλαση λεγεόνων, αλλά και αναπαράσταση των ιστορικών μαχών, όπως η μάχη της Alesia, ανάμεσα στους ρωμαίους και τους γαλάτες του αρχαίου κέλτη αρχηγού Vircingetorix, ή η επέλαση του Αννίβα. Η εταιρεία διοργανώνει τέλος μόνιμα ατελιέ για τα παιδιά, όπως «οι μικροί μονομάχοι», «οι μικροί λεγεωνάριοι» και «οι μικροί γαλάτες».²⁵¹

ΓΡΑΦΗΜΑ 26: Εκδηλώσεις της Culturespaces στη Nîmes

²⁵¹ <http://www.arenes-nimes.com/fr/evenements/grands-jeux-romains-6e-edition>

<http://www.arenas-nimes.com/fr/evenements/grands-jeux-romains-6e-edition>

Το 2009 ιδρύθηκε το Ίδρυμα Culturespaces, το οποίο έχει σαν σκοπό να κάνει τις τέχνες και την πολιτιστική κληρονομιά προσιτή στα παιδιά και τους εφήβους που αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας, αναπηρία, ή κοινωνικά προβλήματα. Το ίδρυμα επιδιώκει να διευρύνει τις γνώσεις των παιδιών πάνω στον ιστορικό πλούτο και την κληρονομιά που σχετίζεται με τα μνημεία που διαχειρίζεται η εταιρεία, μέσα από συνεργασίες που αναπτύσσονται με τα ιδρύματα υποδοχής των παιδιών αυτών (κοινωνικά κέντρα, νοσοκομεία, κα) Το 2012, περίπου 2.000 νέοι των κατηγοριών αυτών επισκέφθηκαν τους ιστορικούς χώρους, και πήραν μέρος στις δραστηριότητες που χρηματοδοτούνται αποκλειστικά από δωρεές και χορηγίες επιχειρήσεων.²⁵²

ΓΡΑΦΗΜΑ 27: Εκδηλώσεις της Culturespaces για τα παιδιά

www.culturespaces.com

²⁵² <http://www.fondation-culturespaces.com/fr/decouvrir/mission-fondation>

Με πληθώρα επιχειρημάτων εκατέρωθεν, τροφοδοτείται εδώ και χρόνια μια διαμάχη ανάμεσα σε αυτούς που υπερασπίζονται τις «εγγυήσεις» που προσφέρει η κρατική προστασία του πολιτισμού, και αυτούς που θα ήθελαν να αξιοποιηθεί η αποτελεσματικότητα του ιδιωτικού τομέα. Το κράτος στη Γαλλία παραμένει διστακτικό στην εκχώρηση χώρων πολιτισμού σε ιδιώτες,²⁵³ καθώς εξακολουθεί να θεωρείται εγγυητής της αυθεντικότητας και της διατήρησης του αναλλοίωτου χαρακτήρα των στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς. Εξάλλου, ο δημόσιος χαρακτήρας των πολιτιστικών αγαθών τα απαλλάσσει από την υποχρέωση να παράγουν έσοδα, κάτι που θεωρείται ότι προστατεύει την πολυμορφία τους, αφού κάποια από αυτά θα απειλούνταν, από τη στιγμή που θα έπρεπε να αυτοχρηματοδοτηθούν. Αυτό θα ευνοούσε ένα ομοιόμορφο πολιτισμικό περιβάλλον και θα φτώχαινε το πολιτιστικό τοπίο. Η διατήρηση των τιμών των «προϊόντων της τέχνης σε προσιτό για το ευρύ κοινό επίπεδο, αποτελεί ακόμη ένα επιχείρημα υπέρ της κρατικής προστασίας.

Όμως, σε αρκετές περιπτώσεις διαπιστώνεται ότι η αποκλειστικότητα της διαχείρισης από το δημόσιο στερεί τον πολιτιστικό τομέα από ορισμένες δυνατότητες που προσφέρει ο νόμος της αγοράς, όπως οι μηχανισμοί της προώθησης – διαφήμισης αλλά και η χρήση διάφορων χρηματοδοτικών εργαλείων. Εξάλλου, η πολιτιστική κληρονομιά δεν σταματά να διευρύνεται και το κράτος αδυνατεί να ανταποκριθεί οικονομικά σε όλο και περισσότερες περιπτώσεις, με αποτέλεσμα συχνά, πολύτιμοι πολιτιστικοί θησαυροί να βρίσκονται σε μεγάλο κίνδυνο, από την ίδια την αδυναμία εξεύρεσης πόρων για τη διατήρησή τους.²⁵⁴

5.5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 5

Τα μέχρι τώρα ευρήματα της εργασίας αυτής, μας επιτρέπουν ήδη να επισημάνουμε μια παράλληλη εξελικτική πορεία, αφενός, της ευρωπαϊκής εδαφικότητας (συνακόλουθα και του ρόλου της αυτοδιοίκησης) και, αφετέρου, της τομεακής πολιτιστικής πολιτικής. Ειδικότερα, είναι εύκολα αντιληπτό ότι

- η πρώιμη φάση του κεντρικά περοσδιορισμένου, «ανώτερης αξίας» πολιτισμού της εθνικής ταυτότητας, συμπίπτει με την περίοδο της κυριαρχίας, στην Ευρώπη, του εθνικού, βεστφαλιανής καταγωγής, κράτους. Σε αυτή τη

²⁵³ Pacaud F., “L’art au privé », <http://www.franceculture.fr/2011-04-18-l-art-au-privé.html> (ανακτήθηκε 28.01.2015)

²⁵⁴ European Parliament, “financing the arts and Culture in the European Union, study, November 2006, p.9.

φάση της ανόδου του κοινωνικού κράτους, (βλ. ανωτέρω κεφ. 4.1.) ο πολιτισμός συνιστά και αυτός κοινωνικό δικαίωμα και κρατική παροχή προς τους πολίτες.²⁵⁵

- Στη μακρά περίοδο που ακολουθεί, τα πράγματα επαναπροσδιορίζονται στην κατεύθυνση της «περιφερειοποίησης», όπου τα περιφερειακά (υπο-εθνικά και υπερ-εθνικά) κέντρα αποφάσεων, υποβαθμίζουν και υποσκελίζουν το ρόλο του εθνικού κράτους. Κατά την περίοδο αυτή, και υπό την επίδραση της αντίληψης του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ (ΝΔΜ) καθίσταται επιτακτική η σύνδεση της εφαρμογής των δημόσιων πολιτικών με μετρήσιμους στόχους. Ακολουθώντας τη λογική αυτή, η πολιτιστική πολιτική υποβάλλεται και αυτή στη δοκιμασία της απόδειξης ότι το αντικείμενό της μπορεί να μετρηθεί με στατιστικά στοιχεία, όπως συμβαίνει με τους περισσότερους τομείς της οικονομίας, αναφορικά με τη συμβολή τους στην ανάπτυξη. Για το λόγο αυτό, η πολιτιστική πολιτική προσπαθεί να εισχωρήσει με μετρήσιμες εκφάνσεις στα σύγχρονα αναπτυξιακά μοντέλα, είτε με όρους συνεισφοράς στην οικονομική δραστηριότητα (ΑΕΠ, απασχόληση, κατανάλωση, κλπ), είτε μέσα από τη σφαίρα των κοινωνικών διακωμάτων και των παραμέτρων της ποιότητας ζωής.

Παράλληλα, η συρρίκνωση των δημόσιων παροχών οδηγεί στην επικράτηση των απόψεων για «αυτοσυντήρηση» σε όλα τα αντικείμενα της δημόσιας δράσης, από την οποία ενισχύεται η εφαρμογή στον πολιτισμό μοντέλων της ελεύθερης αγοράς και του εμπορίου (ενδεικτικά, branding – μάρκα περιοχών²⁵⁶), ενώ αναδεικνύονται σχήματα συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα στη χρηματοδότηση του πολιτισμού, ακόμη και σε τομείς όπως η πολιτιστική κληρονομιά, και μάλιστα σε χώρες όπου ο πολιτισμός συνδέεται παραδοσιακά με «αξιακή φόρτιση» και όπου η πολιτιστική κληρονομιά εξακολουθεί να ταυτίζεται σημαντικά με την ίδια την εθνική ταυτότητα.

²⁵⁵ Menger Pierre – Michel “L’ Etat Providence et la Culture. Socialisation de la creation, proselytisme et relativisme dans la politique culturelle publique” *Pratiques culturelles et politiques de la culture*, Maison des Sciences de l’ Homme d’ Aquitaine, 1987, p. 29-52

²⁵⁶ Kotler, Philip and Gertner, David. “Country as brand, product, and beyond: A place marketing and brand management perspective”. *The Journal of Brand Management*, vol. 9. no. 4-5, April 2002.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12:
Η παράλληλη εξέλιξη της ευρωπαϊκής εδαφικότητας και της τομεακής πολιτιστικής πολιτικής (Α & Β ΦΑΣΗ)

	Ευρ. Εδαφικότητα	Ευρ. Πολιτιστική πολιτική
Α΄ΦΑΣΗ	Περίοδος «Εθνικού Κράτους» - Κεντρικά εκπορευόμενες πολιτικές - Κυριαρχία του κοινωνικού κράτους	Ο πολιτισμός ως «ανώτερη αξία» και εκφραστής της εθνικής ταυτότητας, αποτελεί ατομικό δικαίωμα και κοινωνική παροχή
Β΄ ΦΑΣΗ	Περίοδος «Περιφερειοποίησης» - Προώθηση του πολιτικού σχεδιασμού σε επίπεδο υπο-εθνικό και υπερ-εθνικό - Κυριαρχία των αρχών του ΝΔΜ	Ο πολιτισμός κρίνεται με βάση τη συμβολή του στην οικονομική ανάπτυξη. - Αναπτύσσονται πολιτιστικές στατιστικές - Ιδιωτικοποιείται σημαντικά το πολιτιστικό αντικείμενο - Οι ΠΔΒ εδραιώνονται ως επέκταση του «παραδοσιακού» περιεχομένου της πολιτιστικής πολιτικής

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία στο αντικείμενο της ευρωπαϊκής τομεακής πολιτιστικής πολιτικής, των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών (ΠΔΒ). Η νέα θεώρηση του πολιτισμού μέσα από τις ΠΔΒ διαφοροποιεί ακόμη πιο έντονα την παλαιότερη εικόνα του ως ενσάρκωτή του ιδεώδους και του αξιακού προτύπου. Βασικό χαρακτηριστικό αυτής της μεταβολής είναι η σύνδεση του πολιτισμού με τη βιομηχανική πολιτική, παράμετρος που επιφέρει ανατροπές και δημιουργεί διεθνείς αντιπαλότητες, που σχετίζονται με το ερώτημα, αν ο πολιτισμός, που ενσαρκώνεται από τα πολιτισμικά αγαθά, πρέπει να τύχει μιας εμπορικής μεταχείρισης που θα υπαχθεί στους συνήθεις κανόνες της ελεύθερης αγοράς, ή αν θα αναγνωριστεί ως ιδιαίτερο αγαθό, η διακίνηση του οποίου υπόκειται σε ειδική προστασία και οριοθέτηση. Οι έννοιες της «πολιτιστικής εξαίρεσης» ακόμη και της «πολιτιστικής γενοκτονίας» ή του «επικρατέστερου πολιτισμού» κάνουν αρκετά προφανές το τεταμένο κλίμα των αντιπαραθέσεων αυτών.

Η μερική έστω ταύτιση του πολιτισμού με τα βιομηχανικά αγαθά και οι προσπάθειες μέτρησης της συμβολής του στην ανάπτυξη τον συνέδεσαν κατά τον προηγούμενο αιώνα με τη λογοδοσία και την διαχειριστική αποτελεσματικότητα των πολιτικών, αναδεικνύοντας σε αυτόν την πτυχή της πηγής οικονομικής μεγέθυνσης.

Η γενίκευση και οριοθέτηση της χρήσης των μοντέλων αυτών συνδέεται με την απάντηση σε ερωτήματα όπως, κατά πόσον, και σε ποιο βαθμό, είναι θεμιτή η σύνδεση όλων των εκφάνσεων της τέχνης και της πολιτιστικής κληρονομιάς με την κερδοφορία, ως κριτήριο ακόμη και για την ίδια τους την επιβίωση.

Τα ερωτήματα αυτά δεν αφορούν μόνο έναν τομέα πολιτικής, όπως αυτός του πολιτισμού, αλλά και την ίδια τη μελλοντική λειτουργία των στόχων της δημόσιας δράσης, και είναι παρόμοιας φύσης με εκείνα που διατυπώνουν οι ερευνητές σε σχέση με την εφαρμογή πρακτικών Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ στο εκπαιδευτικό σύστημα της Βρετανίας (ανωτέρω Κεφάλαιο 2), όπου διαπιστώνεται η αλλοίωση των ακαδημαϊκών κριτηρίων και του ρόλου των εκπαιδευτικών, καθώς και η υποβάθμιση της ποιότητας και των περιεχομένων της εκπαίδευσης, κάτω από την κυριαρχία των στόχων της αγοράς. Στην περίπτωση αυτή, τα συμπεράσματα καταδεικνύουν ότι η ουσιαστική διασφάλιση της παιδείας έχει και ποιοτικές προεκτάσεις, οι οποίες δεν καλύπτονται πάντα με τη χρήση των μεθόδων της αγοράς.

Επομένως, το ερώτημα που ανακύπτει είναι

- Αποτελεί τελικά, σκοπό της δημόσιας δράσης, πχ η ουσιαστική παιδεία των πολιτών – αντίστοιχα η ουσιαστική προστασία και ανάδειξη / προαγωγή του πολιτισμού - ή η δημόσια δράση της «νέας εποχής» περιορίζεται απλά και μόνο σε ένα ρόλο συντονιστικό και διευκολυντικό των παιχνιδιών της αγοράς, τα οποία αναδεικνύονται σε μόνους ρυθμιστές των κανόνων επιβίωσης κάθε «αξίας».

Κεφάλαιο 6

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

6.1. ΓΕΝΙΚΑ

Παράλληλα με τις αλλαγές που πυροδοτεί η παγκοσμιοποίηση στη δυτική πολιτική σκέψη, η επίδραση του νεο-φιλελευθερισμού στην οικονομία, μαζί με τον έντονο προβληματισμό για τα απειλητικά οικολογικά προβλήματα που αντιμετωπίζει πλέον ο πλανήτης, οδηγούν, από κοινού, και στην αναδιαμόρφωση της έννοιας της ανάπτυξης.

Ειδικότερα, στον 20^ο αιώνα ξεκινά η διάκριση ανάμεσα στην οικονομική μεγέθυνση και την ποιοτική ανάπτυξη, η οποία σταδιακά ενσωματώνει τους περιβαλλοντικούς και πολιτισμικούς προβληματισμούς της εποχής μας και μετεξελίσσεται σε βιώσιμη ανάπτυξη. Η τελευταία, προσπαθεί να απεγκλωβίσει την έννοια της ανάπτυξης από τον περιορισμό της σε μετρήσεις που αφορούν το ΑΕΠ, τις επενδύσεις και τις θέσεις εργασίας, εισάγοντας σε αυτήν αξίες που εκτείνονται, από τη διατήρηση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος μιας περιοχής, μέχρι τη δημοκρατία, τη συμμετοχή των πολιτών και την κοινωνική ευημερία και δικαιοσύνη.²⁵⁷

Η επίτευξη των αρχών αυτών δεν μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά παρά σε τοπικό επίπεδο, μέσα από «από τη βάση προς τα πάνω» (“bottom –up”) διαδικασίες προγραμματισμού, σχεδιασμού και υλοποίησης των αναπτυξιακών προγραμμάτων.

Το σύγχρονο πρότυπο της ανάπτυξης απομακρύνεται από τις κάθετες, κλαδικές οπτικές που καθοδήγησαν την εκβιομηχάνιση και τη γιγάντωση των αστικών κέντρων σε προηγούμενα χρόνια, στοχεύοντας μόνο σε τομείς της οικονομίας και στη δημιουργία εθνικών και διεθνών πόλων ανάπτυξης, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τα ειδικότερα προβλήματα των επιμέρους περιοχών. Αντίθετα, η συνειδητοποίηση της όξυνσης των περιφερειακών ανισοτήτων που η πρακτική αυτή προκαλούσε, οδήγησε στη διαμόρφωση μιας νέας αντίληψης που θέλει την ανάπτυξη να εκπορεύεται και να αξιοποιεί τις εσωτερικές δυνάμεις κάθε μικρού χώρου, προσαρμοσμένη στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του· να σέβεται το περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους, έτσι ώστε «να μην θέτει σε κίνδυνο» τα αντίστοιχα δικαιώματα των μελλοντικών γενεών στην ευημερία· να δημιουργεί για τους ανθρώπους ποιότητα ζωής.²⁵⁸

²⁵⁷ Παταργιάς Π., «Σημειώσεις Παραδόσεων», Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διατήρησης Πολιτισμικών Αγαθών

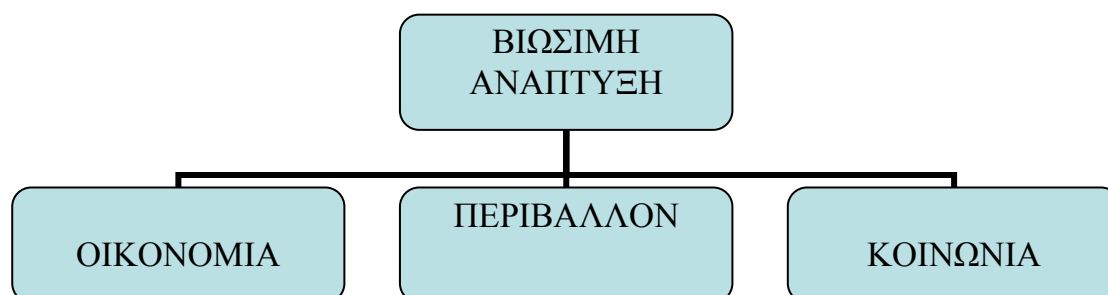
²⁵⁸ Παταργιάς Π., «Στοιχεία Προστασίας Περιβάλλοντος, Βιώσιμης Ανάπτυξης, Διατήρησης Πολιτισμικών Αγαθών», Σημειώσεις, Αθήνα 2011, passim.

Τα στοιχεία αυτά συνθέτουν μια ενδογενή, ολοκληρωμένη, βιώσιμη τοπική ανάπτυξη, που αφορά, όχι μόνο στην στενά νοούμενη οικονομία, αλλά και το περιβάλλον και την κοινωνία, αγγίζοντας και την ίδια τη λειτουργία των θεσμών με πρωταγωνιστές και συγκοινωνούς του ίδιους τους πολίτες, στο πιο άμεσο δυνατό επίπεδο, μέσα από τους κοινωνικούς φορείς αλλά και τις διαδικασίες της τοπικής δημοκρατίας.

Μέσα από αυτό το θεωρητικό πλαίσιο εκπορεύονται και ενιχύνονται οι σύγχρονες τάσεις ενδυνάμωσης του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης για το σχεδιασμό και την υλοποίηση των δικών της αναπτυξιακών προγραμμάτων, μέσα στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης που αρχικά στηρίχθηκε σε τρεις πυλώνες:

- οικονομική πρόοδος,
- κοινωνική συνοχή και δικαιοσύνη
- και οικολογική – περιβαλλοντική ισορροπία.

ΓΡΑΦΗΜΑ 28: Το μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης με τους τρεις πυλώνες, όπως απορρέει από την Brundtland Report

Ο περιβαλλοντικός πυλώνας αποτέλεσε την απαρχή της δημιουργίας της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης, σαν οριοθέτηση της ανάπτυξης με βάση το σεβασμό στο περιβάλλον. Έτσι, τα πρώτα διεθνή κείμενα που καθιέρωσαν συμφωνίες και κατευθυντήριες γραμμές για τη βιώσιμη ανάπτυξη, διαπνέονται από την προσπάθεια αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών απειλών κατά του πλανήτη αλλά και της βελτίωσης της ισορροπίας ανάμεσα στο ανθρωπογενές και το φυσικό περιβάλλον. Ωριμάζοντας, η έννοια της βιωσιμότητας έδωσε όλο και περισσότερη έμφαση στη

σχέση και αλληλεξάρτηση της περιβαλλοντικής πτυχής της ανάπτυξης με την οικονομική και την κοινωνική.²⁵⁹

Ο πυλώνας της οικονομικής βιωσιμότητας αναφέρεται στην επίτευξη ισορροπίας κόστους – οφέλους της οικονομικής δραστηριότητας, μέσα στα όρια που θέτει η φέρουσα δυνατότητα του περιβάλλοντος. Η μεγέθυνση πρέπει να επιδιώκεται πάντα στα πλαίσια της «δια- γενεακής» ισότητας.

Ο κοινωνικός πυλώνας της βιώσιμης ανάπτυξης σχετίζεται με την ικανοποίηση των βασικών ανθρώπινων αναγκών όπως είναι η κατοικία και η τροφή, αλλά και με τη διατήρηση πολιτικών και κοινωνικών αξιών, ανάμεσα σε αυτές η παιδεία, η κοινωνική πρόνοια, αλλά και η κοινωνική δικαιοσύνη και η χρηστή διοίκηση. Σύμφωνα με την Brundtland Report (WCED 1987) η οικονομική και η κοινωνική ανάπτυξη πρέπει να αλληλοσυμπληρώνονται.²⁶⁰

Διαχρονικά, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης αναδεικνύεται σαν ζωντανός οργανισμός που διαρκώς εξελίσσεται, με πιο πρόσφατη προσθήκη σ' αυτόν της έννοιας του πολιτισμού. Πολυδιάστατος και πολυσήμαντος, από τη φύση του, ο πολιτισμός θεωρείται πια από πολλούς στοχαστές ότι θα πρέπει να συναποτελέσει τον τέταρτο πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης,²⁶¹ καθώς αποτελεί τρόπο διάδοσης, επικοινωνίας και αναπαραγωγής κοινωνικών αξιών και νοημάτων. Μέσα από τη λειτουργία του αυτή, ο πολιτισμός βρίσκεται εξ' ορισμού στο επίκεντρο του σχεδιασμού της δημόσιας αναπτυξιακής δράσης, η οποία πρέπει να στοχεύει στην έκφραση κοινωνικών στόχων και οραμάτων.

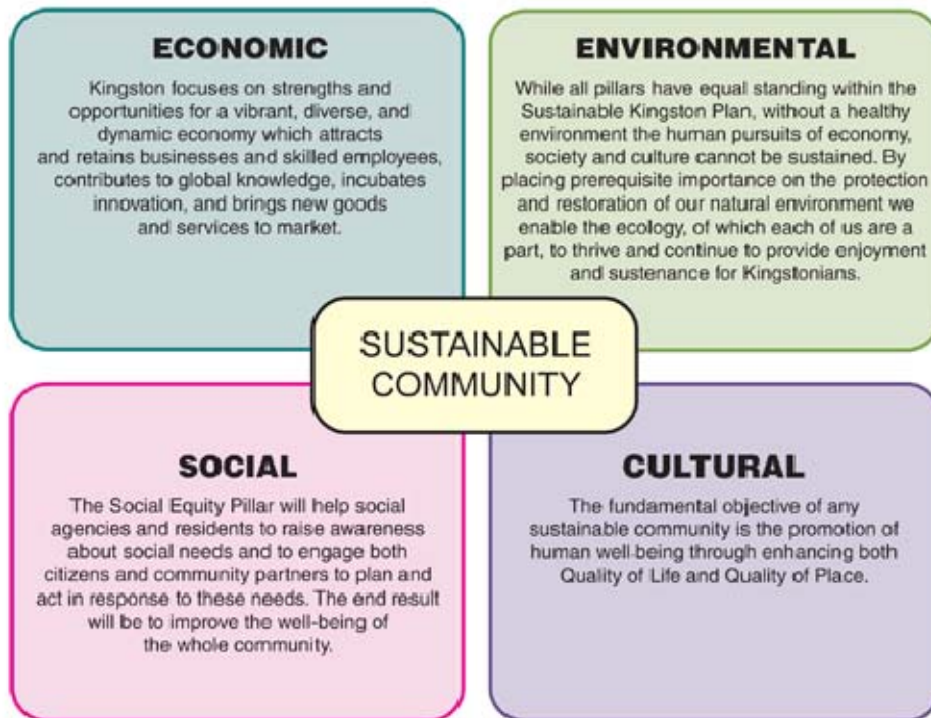
Η δράση λοιπόν αυτή, θα πρέπει να περιλάβει στο σχεδιασμό, την υλοποίηση και την αξιολόγηση της αναπτυξιακής προόδου, την πολιτισμική πρόοδο.

²⁵⁹ www.wikipedia.org

²⁶⁰ World Commission on Environment and Development (WCED), "Our Common Future", 1987

²⁶¹ Hawkes J., "The fourth pillar of sustainability – Culture's essential role in public planning", for the Cultural development Network, Victoria, 2001, & Nurse K., "Culture as the fourth pillar of sustainable development", Intitute of International Relations, University of West Indies, Trinidad and Tobago, prepared for Commonwealth Secretariat, June 2006, *passim*.

ΓΡΑΦΗΜΑ 29: Το μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης των τεσσάρων πυλώνων, όπως εφαρμόζεται στην πόλη Kingston του Καναδά.

Πηγή: www.cityofkingston.ca

Εξάλλου, η ανάγκη διατήρησης του «πολιτιστικού οικοσυστήματος» ενός τόπου, ως κομμάτι του φυσικού, αποτελεί το σημερινό πρίσμα θεώρησης της ολοκλήρωσης της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι παραδόσεις, το τοπίο, ο τρόπος ζωής, αποτελούν μερικά μόνο από τα στοιχεία αυτού του «πολιτιστικού οικοσυστήματος», που αναφέρεται τόσο στο περιβάλλον της υπαίθρου, όσο και των πόλεων. Οι πιθανότητες για ένα οικολογικά βιώσιμο μέλλον εξαρτώνται από την αναθεώρηση της κρατούσας οπτικής της ανάπτυξης που στην πραγματικότητα εξακολουθεί, συχνά, να δίνει πρωταγωνιστικό ρόλο στην εκβιομηχάνιση που προσανατολίζεται στη μεγέθυνση.

Η τοπική χωρική κλίμακα των τοπικών αυτοδιοικήσεων αποτελεί την ιδανική χωρική ενότητα για την αξιοποίηση του πολιτιστικού κεφαλαίου ως ακόμη μιάς πηγής υλικού και αξιακού πλούτου, και την ενσωμάτωση του πολιτισμού στις μετρήσιμες και αξιολογητέες παραμέτρους μιάς νέας έννοιας βιώσιμης ανάπτυξης που περιλαμβάνει²⁶²

²⁶² Nurse K., "Culture as the fourth pillar of sustainable development", Institute of International Relations, University of West Indies, Trinidad and Tobago, prepared for Commonwealth Secretariat, June 2006, p.38.

- Την πολιτιστική ταυτότητα
- Την αυτονομία – αυτάρκεια των πόρων
- Την κοινωνική δικαιοσύνη
- Την οικολογική ισορροπία

6.2. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: Ο «ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΠΥΛΩΝΑΣ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ» ΚΑΙ Η «ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

Η συσχέτιση του πολιτισμού στη θεωρία και την πολιτική της βιώσιμης ανάπτυξης έχει περάσει από τουλάχιστον δύο διακριτές φάσεις, μέσα στα τελευταία 15 χρόνια.

Στα πρώτα της βήματα, η βιωσιμότητα, όπως διατυπώθηκε κατά τη διάσκεψη των Ην. Εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον (Στοκχόλμη 1972),²⁶³ αλλά και στην Έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη «το Κοινό μας Μέλλον» (1987),²⁶⁴ αναφερόταν αποκλειστικά στη στενή οικολογία, και τα περιβαλλοντικά θέματα αποτελούσαν τον πυρήνα της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης. Καθώς η προσέγγιση αυτή ωριμάζε, αυξανόταν η έμφαση στην αλληλεπίδραση της περιβαλλοντικής προστασίας με την οικονομική και κοινωνική πτυχή της ανάπτυξης. Με τον τρόπο αυτό αναπτύχθηκε το πρώτο μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης, που βασιζόταν στο τρίπτυχο, Οικονομία, Κοινωνία, Περιβάλλον.²⁶⁵

Στη φάση αυτή, και περίπου μέχρι την περίοδο 2000-2002, οι όποιες πολιτιστικές πτυχές της βιωσιμότητας, «καλύπτονταν» κάτω από την «ομπρέλλα» του κοινωνικού «πυλώνα». Όμως, μετά τη βαθμιαία αναγνώριση της βιώσιμης ανάπτυξης ως πρωταρχικού στόχου σε τοπικό αλλά και μακρο- επίπεδο σχεδιασμού πολιτικής, επισημάνθηκε και η μέχρι τότε παραμέληση της καθαρά πολιτιστικής πτυχής.²⁶⁶ Η εξέλιξη αυτή έβαλε τα θεμέλια στη σύνθεση του μοντέλου των τεσσάρων πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης: οικονομικός, κοινωνικός, περιβαλλοντικός και πολιτιστικός. Η Nancy Duxbury και η Sharon Jeannotte, στο έγγραφο εργασίας με τίτλο “*Culture, Sustainability, and Communities: Exploring the Myths*”, που παρουσίασαν το 2010 στην 6^η Διεθνή Διάσκεψη για την έρευνα πάνω στην πολιτιστική πολιτική στην

²⁶³ UN, Report from the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 1972

²⁶⁴ UN, Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future (Brundtland Report), 1987

²⁶⁵ Παταργιάς Π., Στοιχεία Προστασίας Περιβάλλοντος, Βιώσιμης Ανάπτυξης, Διατήρησης Πολιτισμικών Αγαθών, Σημειώσεις, Αθήνα 2011

²⁶⁶ Throsby, David. Cultural Capital”. *Journal of Cultural Economics* 23 (1999): 3-12.

Jyvässkylä της Φινλανδίας, επιχειρούν μια αναδρομή στα μέχρι σήμερα σημαντικά βήματα ενσωμάτωσης του πολιτισμού στις αναπτυξιακές πολιτικές.²⁶⁷

Αρχικά, σημαντικές τοπικές πρωτοβουλίες στο χώρο του Ειρηνικού και της Ασίας, επικεντρώνουν το σχεδιασμό αναπτυξιακών πολιτικών σε πολιτισμικά θέματα:

Το 2000-2002 ένα μεγάλο ερευνητικό πρόγραμμα στην Ασία, το Kanazawa Initiative, διερεύνησε τη θέση του πολιτισμού στην ανοικοδόμηση βιώσιμων ασιατικών πόλεων. Τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης θεωρείται ότι έβαλαν τα θεμέλια για τη διατύπωση της εναλλακτικής θεωρίας για την «πολιτισμική» θεώρηση της «βιώσιμης αστικοποίησης».²⁶⁸ Η έρευνα εξέτασε το ρόλο του πολιτισμού στη βιώσιμη αστικοποίηση, ως απάντηση σε πέντε διαπλεκόμενα μεταξύ τους προβλήματα: την προβληματική εφαρμογή των δυτικών μοντέλων ανάπτυξης στις ασιατικές πόλεις, την περιβαλλοντική έλλειψη βιωσιμότητας στον αμερικάνικο τρόπο ζωής μέσα στο πλαίσιο της ραγδαίας ασιατικής αστικοποίησης, τον προβληματισμό για τις επιπτώσεις της σύγχρονης αστικοποίησης και των οικονομικών πρακτικών πάνω στον τοπικό πολιτισμό και την κληρονομιά, και την εννοιολογική σύγχυση σχετικά με το τι χαρακτηρίζει τις βιώσιμες πόλεις, σε συνδυασμό με την έλλειψη της διάστασης του πολιτισμού στα σχέδια βιώσιμης αστικοποίησης.²⁶⁹

²⁶⁷ Duxbury N & Jeannotte S., «Culture, Sustainability, and Communities: Exploring the Myths», Working Document, 6th International Conference on Cultural Policy, Jyvässkylä, Finland, August 24-27, 2010, pages 6-12.

²⁶⁸ Duxbury N & Jeannotte S., «Culture, Sustainability, and Communities: Exploring the Myths», Working Document, 6th International Conference on Cultural Policy, Jyvässkylä, Finland, August 24-27, 2010, pages 6,7.

²⁶⁹ Σύμφωνα με τις Duxbury & Jeannotte, η μελέτη ερεύνησε μοντέλα ανάπτυξης των παραδοσιακών τοπικών κοινωνιών της Ασίας, που παρείχαν πολιτιστικά ευαίσθητες εναλλακτικές προσεγγίσεις απέναντι στα δυτικά πρότυπα. Με βάση λεπτομερείς μελέτες περίπτωσης σε ασιατικές πόλεις στο Νεπάλ, τη Μαλαισία, την Κορέα, και την Ιαπωνία, αναδείχθηκαν τέσσερις πιθανές προσεγγίσεις για την επίτευξη μιάς «πολιτιστικά ευαίσθητης βιώσιμης αστικοποίησης»,

- I. *Εσωτερική πολιτιστική μεταμόρφωση*, όπου η βιωσιμότητα ορίζεται σαν διαλεκτική ισορροπία ανάμεσα σε τρεις άξονες σχέσεων: άνθρωπος – οικονομία, άνθρωπος – άνθρωπος (κοινωνική ετερογένεια) και άνθρωπος – περιβάλλον, με τον πολιτισμό σε ρόλο αέναης, ενεργούς διαδικασίας μέσα από την οποία επιτυγχάνεται η ισορροπία ως θεμέλιο της ανάπτυξης.
- II. *Πολυπολιτισμικότητα και διαφωτισμένος τοπικισμός*, όπου διατυπώνονται οκτώ ολοκληρωμένες αρχές για την καθοδήγηση της βιώσιμης και πολιτιστικά επαρκούς αστικοποίησης.
- III. *Αστική πολιτιστική ταυτότητα*, όπου ο πολιτισμός εισάγεται σε πέντε τομείς δράσης που αφορούν τη διακυβέρνηση, την οικονομία, το περιβάλλον, τη διαχείριση αστικού χώρου και την κοινωνία.
- IV. *Πολιτιστικός τρόπος παραγωγής*, όπου η επιδίωξη της εναρμόνισης με τις απαιτήσεις του παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος, εξισορροπείται από τη θέση σε εφαρμογή σχεδίου «τοπικής διακριτότητας», μέσα από ένα νέο «παγκόσμιο και ταυτόχρονα διαφοροποιημένο» κοινωνικό και παραγωγικό σύστημα, όπου τρεις παράγοντες αναδεικνύονται ως καθοριστικοί για τη βιώσιμη πόλη: 1) μοναδικότητα και εξειδίκευση που βασίζεται στις τοπικές παραδόσεις και τον πολιτισμό, 2) δημιουργικότητα και δυνατότητα προσαρμογής στις νέες συνθήκες, και 3) συνεργασία ανάμεσα στους πολίτες και την τοπική διακυβέρνηση

Κατά την ίδια περίοδο, στην Αυστραλία, ερευνητές στον τομέα του πολιτισμού και θεωρητικοί αναγνώρισαν τη σημασία του πολιτισμού για τη βιωσιμότητα και ευημερία των ανθρώπινων κοινοτήτων, ξεκινώντας έτσι την εκστρατεία για την επίσημη αναγνώρισή του ως τέταρτου πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης. Το Δίκτυο Πολιτισμικής Ανάπτυξης της Βικτώρια, εξέδωσε το 2001 τη μελέτη του John Hawkes “The Fourth Pillar of Sustainability: Culture’s Essential Role in Public Planning”, η οποία, βασισμένη σε ιδέες διεθνών φορέων και ερευνητών, προέβαλε το μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης με τέσσερις αλληλένδετες παραμέτρους: περιβαλλοντική ευθύνη, οικονομική υγεία, κοινωνική ισότητα, και πολιτισμική ζωτικότητα.

Ο John Hawkes επέκρινε ως ελλειματικό το μέχρι τότε επικρατέστερο μοντέλο των τριών πυλώνων, θεωρώντας ότι:²⁷⁰

A) η οικονομική ευημερία μιας ανθρώπινης κοινότητας οικοδομείται πάνω στην αίσθηση του κοινού στόχου

B) η υγιής κοινωνία εξαρτάται πρωταρχικά από την ζωτικότητα και επίδραση του πολιτισμού πάνω στους ανθρώπους, και

Γ) η προστασία του περιβάλλοντος επιτυγχάνεται αποτελεσματικά μόνο εφόσον αποτελέσει στοιχείο του πολιτισμού μας.

Σαν συμπέρασμα, όλες οι παραπάνω πτυχές είναι στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους, έτσι ώστε τελικά, για τον Hawkes, κάθε πολιτική είναι πολιτιστική, με την ίδια έννοια που κάθε πολιτική είναι συνάμα περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική.

Σύμφωνα με την τοποθέτηση αυτή, οι πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης είναι πλέον τέσσερις, περιλαμβάνοντας:²⁷¹

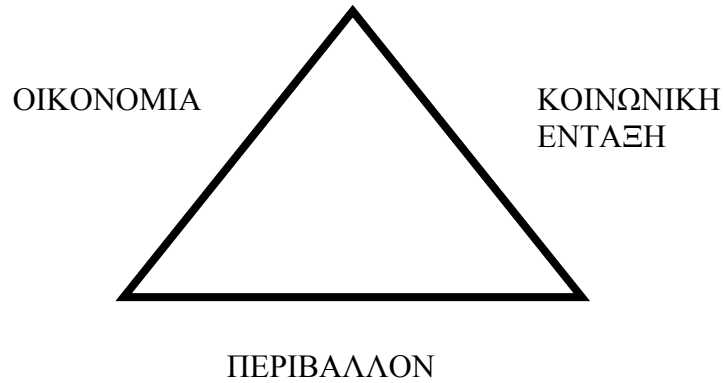
Πολιτιστική ζωτικότητα (ευημερία, δημιουργικότητα, πολυμορφία και καινοτομία)
Κοινωνική ισότητα (δικαιοσύνη, κοινωνική δέσμευση, συνοχή, πρόνοια)
Περιβαλλοντική ευθύνη (οικολογική ισορροπία)
Οικονομική ευημερία

²⁷⁰ Hawkes, Jon, The fourth pillar of sustainability: culture's essential role in public planning, the Cultural Development Network of Victoria, 2001, pages 3-6.

²⁷¹ Hawkes, Jon, The fourth pillar of sustainability: culture's essential role in public planning, the Cultural Development Network of Victoria, 2001, pages 3-6.

ΓΡΑΦΗΜΑ 30: Το παλιό «τρίγωνο» και το νέο «τετράγωνο» της βιώσιμης ανάπτυξης.

Το παλιό «τρίγωνο» της βιώσιμης ανάπτυξης

Το νέο «τετράγωνο» της βιώσιμης ανάπτυξης

Πηγή: *United Cities and Local Governments 2009.*

Υπό το πρίσμα αυτό, εισάγεται και η έννοια του **πολιτισμικού αναπτυξιακού σχεδιασμού**, ο οποίος ορίζεται ως «*μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση της τοπικής ανάπτυξης και της δημιουργίας του <τόπου>.*²⁷² Η προσέγγιση αυτή προϋποθέτει την ουσιαστική κατανόηση της τοπικής πολιτισμικής οικολογίας, των ιδιαίτερων

²⁷² Mercer Colin, “A Summary of the Report Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development”, The Bank of Sweden Tercentary Foundation & Gidlunds Förlag, 2002, p.9.

πλεονεκτημάτων της κοινότητας ή/και του αστικού DNA». (“ Cultural Planning is a people-centred approach to local development and place making which implies an understanding of the local cultural ecology, community assets and urban DNA. It’s about distinctiveness”)

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο πολιτισμικός σχεδιασμός συσχετίζεται με την έννοια της εδαφικής ανάπτυξης, την οποία εμπλουτίζει με την ιδέα της αντιμετώπισης του «τόπου» ως οικοσυστήματος που καθορίζει και καθορίζεται από τον πολιτισμό. Σύμφωνα με την οπτική αυτή, ο πολιτισμικός σχεδιασμός είναι πολύ ευρύτερος από την εφαρμογή οποιασδήποτε πολιτιστικής πολιτικής, αφού ξεκινά με αφετηρία τη συνειδητοποίηση της πολυμορφίας και την ευρεία αναγνώριση των άυλων και υποκειμενικών πτυχών της κληρονομιάς αλλά και των «τρόπων ζωής». ²⁷³ Αποτελεί την πιο σύγχρονη και ολοκληρωμένη μορφή αναπτυξιακού σχεδιασμού, που εισάγει τις εξής θεμελιώδεις καινοτομίες:

1. βασίζεται απόλυτα στην καθολική και ενιαία αντίληψη περί μίας πολιτισμικής πολιτικής που βρίσκεται ενσωματωμένη στον κεντρικό άξονα του σχεδιασμού (mainstream agendas) της οικονομικής, κοινωνικής και ανθρώπινης ανάπτυξης, καθώς και της διαχείρισης των ανθρώπινων και φυσικών πόρων.
2. οικοδομώντας πάνω σε ένα πλούσιο και εύφορο εννοιολογικό και αξιακό έδαφος, ο πολιτισμικός σχεδιασμός εισάγει την «αίρεση» της πραγματικής πρακτικής συμμετοχής των πολιτών και των κοινωνικών ομάδων στη διαδικασία του αναπτυξιακού σχεδιασμού, του οποίου μέχρι τούδε αποτελούσαν αντικείμενο και όχι υποκείμενο. ²⁷⁴

6.3. ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΤΟΠΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Παρατηρώντας το σχήμα του τετραγώνου της «νέας» βιώσιμης ανάπτυξης, εντοπίζουμε στο κέντρο του την έννοια της «Διακυβέρνησης». Η τοποθέτηση αυτή του σχήματος δηλώνει με σαφήνεια την άρρηκτη σχέση ανάμεσα στην εφαρμογή του αντίστοιχου αναπτυξιακού μοντέλου με το σύστημα και τους θεσμούς της διακυβέρνησης. Πράγματι, η δυνατότητα εφαρμογής ενός ολοκληρωμένου μοντέλου

²⁷³ Ghilardi L., Cultural Planning and Cultural Diversity. Research Position Paper 4, in “*Differing Diversities*”, *Transversal Study on the Theme of Cultural Policy and Cultural Diversity*, Council of Europe Publishing, November 2001, p. 124.

²⁷⁴ Mercer Colin, “A Summary of the Report Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development”, The Bank of Sweden Tercentary Foundation & Gidlunds Förlag, 2002, p.10.

ανάπτυξης όπως αυτό που αναπτύχθηκε αμέσως προηγούμενα, βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το σύστημα διακυβέρνησης των χωρών και των τόπων, καθώς η εφαρμογή της πολιτισμικής πολιτικής, με το σύγχρονο διευρυμένο περιεχόμενο που της αποδίδεται, προϋποθέτει την υιοθέτηση αντίστοιχης ολοκληρωμένης προσέγγισης και στη διακυβέρνηση.

Η έννοια αυτή της ολοκληρωμένης, πολιτισμικής διακυβέρνησης θεμελιώνεται σε δύο κύρια χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τον Anthony Everitt²⁷⁵

1. Εφαρμογή διακυβέρνησης «συγκοινωνούντων δοχείων».

Η πολιτισμική αναπτυξιακή πολιτική δεν ταιριάζει και δεν μπορεί να υλοποιηθεί μέσα από τις παραδοσιακές κρατικές δομές με τον κάθετο διαχωρισμό των τομέων πολιτικής σε χωριστά χαρτοφυλάκια, ανάμεσα στα οποία εφαρμόζεται ελάχιστη συνεργασία και επικοινωνία. Η πολιτισμική πολιτική διαπερνά όλα τα «ανεξάρτητα» μεταξύ τους διοικητικά τμήματα, και προϋποθέτει, διακυβέρνηση βασισμένη στην αποκέντρωση, την από κάτω προς τα πάνω προσέγγιση, τη συμμετοχή, και την εμπειρογνωμοσύνη.

ΓΡΑΦΗΜΑ 31: Συστατικά της πολιτισμικής διακυβέρνησης

Αντίστοιχα, ο χωρικός και ο αστικός σχεδιασμός καλούνται να υπερβούν τα παραδοσιακά διοικητικά μοντέλα, και να εγκαταλείψουν τις κάθετες μεθόδους, και να

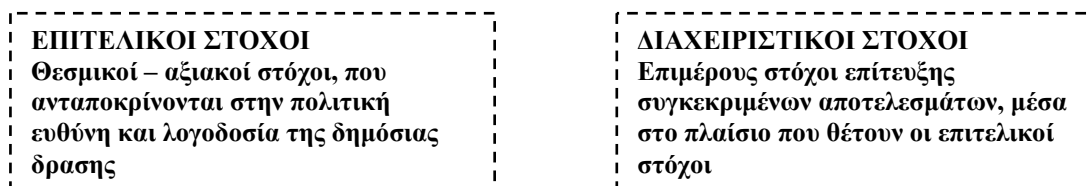
²⁷⁵ Anthony Everitt, The governance of culture: approaches to integrated cultural planning and policies, Cultural Policies Research and Development Unit, Policy Note No. 5, Council of Europe Publishing September 1999, pages 13-24.

υιοθετήσουν ανοιχτά συστήματα συνεργασίας. Το ίδιο και η πολιτιστική πολιτική πρέπει να απομακρυνθεί από την τομεακή λογική και την κυριαρχία των κεντρικών διοικητικών μηχανισμών, έτσι ώστε να διευκολυνθούν οι οριζόντιες και κάθετες συνεργασίες και αλληλεπιδράσεις.²⁷⁶

2. Διαχωρισμός επιτελικών και διαχειριστικών στόχων

Η διακυβέρνηση της πολιτισμικής ανάπτυξης απαιτεί την σαφή διακριτότητα ανάμεσα στην επιτελική ευθύνη για την επίτευξη των ουσιαστικών αναπτυξιακών στόχων (πχ υγεία των πολιτών ως «σωματική, διανοητική και κοινωνική ευημερία»²⁷⁷), και στη διαχειριστική ευθύνη για την επίτευξη συγκεκριμένων επιχειρησιακών αποτελεσμάτων (πχ. αριθμός κλινών ή γιατρών στο νοσηλευτικό σύστημα). Οι πρώτοι στόχοι διαφαίνονται με βάση προδιαγραφές που προκύπτουν από μια διακυβέρνηση της γνώσης, που βασίζεται στις «καλές πρακτικές» αλλά και στις επιταγές της επιστήμης. Οι δεύτεροι μπορούν να λειτουργούν μόνο μέσα στα όρια που τους θέτουν οι θεσμικοί στόχοι, και μόνο μέσα σε αυτά, να επηρεάζονται από κριτήρια όπως αυτό της διασφάλισης της αρχής της ίσης αξίας για ίση δαπάνη “value for money” στη δημόσια επένδυση, συνειδητοποιώντας, ότι σε αντίθετη περίπτωση, καταλήγουμε στην επιδίωξη της επάρκειας και όχι της ουσιαστικής αποτελεσματικότητας.²⁷⁸ Η διαχειριστική ορθότητα είναι το μέσο και όχι ο τελικός στόχος ή ο αυτοσκοπός της δημόσιας επένδυσης. Εξίσου λανθασμένη είναι η οπτική της μέτρησης μόνο των παραγόντων που είναι ποσοτικά μετρήσιμοι. Αντίθετα, είναι απαραίτητη η δημιουργία ενός πολυσχιδούς συστήματος αξιολόγησης τόσο των επιτελικών, όσο και των διαχειριστικών στόχων, με τα κατάλληλα κατά περίπτωση κριτήρια και μέσα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 32: Οι στόχοι της πολιτισμικής διακυβέρνησης

²⁷⁶ Arvanitaki A., “Urban Development Planning and Culture”, (Paper presented at the *ECCM Symposium*, Athens, 18-20 October 2007, pages 6-8.

²⁷⁷ Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας 1946

²⁷⁸ Anthony Everitt, The governance of culture: approaches to integrated cultural planning and policies, Cultural Policies Research and Development Unit, Policy Note No. 5, Council of Europe Publishing September 1999, pages 13-24.

Η σημασία της ολοκληρωμένης τοπικής διακυβέρνησης ως φορέα της πολιτισμικής βιωσιμότητας, γίνεται εμφανής από τα παραπάνω. Χαρακτηριστικά, αποτυπώνεται στην ενδεικτική σύνοψη κάποιων γενικών συστατικών²⁷⁹ που θεωρούνται «τομή της πολιτιστικής και βιώσιμης ανάπτυξης μιάς κοινότητας»:

- Η αντιμετώπιση των μελών της κοινότητας ως αρμοδίων και ειδικών, και όχι ως απλών αντικειμένων της αναπτυξιακής στρατηγικής.
- Η ανοικοδόμηση κοινοτήτων που χαρακτηρίζονται από αυτάρκεια.
- Η τόνωση της συμμετοχής και του διαλόγου στο εσωτερικό τους.
- Η ενίσχυση της τοπικής υποδομής.
- Η προώθηση και διευκόλυνση συνεργασιών και η δημιουργία δικτύων των μελών και των φορέων τους.
- Η οργάνωση εκδηλώσεων με τη συμμετοχή των πολιτών, και η δημιουργία κοινών δημόσιων χώρων κατάλληλων για την κοινωνικοποίηση των ανθρώπων.
- Η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής.
- Η δημιουργία καναλιών για τη συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

6.4. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ, ΚΑΙ ΟΛΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Πρωτοβουλίες εφαρμογής του μοντέλου της βιώσιμης ανάπτυξης των τεσσάρων πυλώνων αναλήφθηκαν κατά καιρούς από αρκετά κράτη. Το 2002 η Ν. Ζηλανδία υιοθέτησε το «Σύμφωνο Τοπικής Διακυβέρνησης», το οποίο όριζε ότι η τοπική αυτοδιοίκηση ήταν αρμόδια για την προώθηση της «κοινωνικής, οικονομικής, περιβαλλοντικής και πολιτισμικής ευημερίας των κοινοτήτων, για το παρόν και το μέλλον».²⁸⁰ Δύο χρόνια αργότερα, το 2004 ξεκινά η φάση κατά την οποία διευρύνεται η υιοθέτηση του μοντέλου των τεσσάρων πυλώνων, από διάφορες χώρες, όπως ο Καναδάς στο πλαίσιο των Ολοκληρωμένων Σχεδίων Βιωσιμότητας των Κοινοτήτων, ή η Βρεταννία, όπου η Περιφέρεια Thames Gateway North Kent

²⁷⁹ Duxbury N. & Gillette E., “*Culture as a Key Dimension of Sustainability, Exploring Concepts, Themes and Models*”, Working Paper 1, Creative City Network of Canada, 2007, p.3.

²⁸⁰ Cheyne Christine, “Empowerment of Local Government in New Zealand: A New Model of Contemporary Local – Central Relations?”, *Commonwealth Journal of Local Governance*, Issue 1, May 2008, p.31.

ανέπτυξε το 2006 το μεθοδολογικό εργαλείο «Sustainable Culture, Sustainable Communities Toolkit». ²⁸¹

Ο K. Nurse το 2006 επέκτεινε το μοντέλο των τεσσάρων πυλώνων, εφαρμόζοντάς το στην πολιτική ανάπτυξης και τις ανάγκες των Αναπτυσσόμενων Κρατών των Μικρών Νήσων. ²⁸²

Σε μια σημαντική κίνηση διεθνούς αναγνώρισης, η UNESCO, στη Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων, το 2005 μνημόνευσε τη σχέση βιώσιμης ανάπτυξης και πολιτισμού σε δύο άρθρα: ²⁸³

A) Το άρθρο 2, παρ 6: Αρχή της Βιώσιμης ανάπτυξης: *«Η προστασία, προώθηση και διατήρηση της πολιτισμικής πολυμορφίας αποτελούν βασική προϋπόθεση για τη βιώσιμη ανάπτυξη, προς όφελος των τωρινών και μελλοντικών γενεών».*

B) Το άρθρο 13, για την ένταξη του πολιτισμού στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης: *«Τα κράτη δεσμεύονται να ενσωματώνουν τον πολιτισμό στις αναπτυξιακές πολιτικές τους σε όλα τα επίπεδα, με στόχο τη δημιουργία προϋποθέσεων που οδηγούν στη βιώσιμη ανάπτυξη, και στο πλαίσιο αυτό θα ενισχύουν τις παραμέτρους που σχετίζονται με την προστασία και προαγωγή της πολυμορφίας των πολιτισμικών εκφράσεων».* ²⁸⁴

Κατά την ίδια φάση, και με τη μορφή πιλοτικού προγράμματος, η UNESCO εξήγγειλε τη δεκαετία της Εκπαίδευσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη 2005-2014, με αναφορά στην περιβαλλοντική, οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική βιωσιμότητα.

Η περίοδος που ξεκινά από το 2008, χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια επανακαθορισμού των αναπτυξιακών μοντέλων της βιωσιμότητας, με την ενσωμάτωση της πολιτισμικής πτυχής. Στα πλαίσια της UNESCO εκδόθηκαν οι κατευθυντήριες γραμμές για την υλοποίηση του άρθρου 13, της Σύμβασης για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων, ενώ συστήθηκε Ομάδα Εμπειρογνομόνων για το σχεδιασμό νέων πολιτιστικών πολιτικών με βάση το μοντέλο των τεσσάρων πυλώνων.

²⁸¹ Duxbury N & Jeannotte S., «Culture, Sustainability, and Communities: Exploring the Myths», Working Document, 6th International Conference on Cultural Policy, Jyväskylä, Finland, August 24-27, 2010, p.4.

²⁸² Nurse Keith, “Culture as the Fourth Pillar of Sustainable Development”, Prepared for the Commonwealth Secretariat, 2006, passim.

²⁸³ UNESCO “Convention for the Protection and Promotion of Cultural Expressions”, 2005

²⁸⁴ Εξάλλου, αυτό υπήρξε, και προηγουμένα, και το πνεύμα του συμπεράσματος της διακήρυξης της UNESCO “Our Creative Diversity” (1996), σύμφωνα με το οποίο «όλες οι μορφές ανάπτυξης, συμπεριλαμβανόμενης της ανθρώπινης ανάπτυξης, καθορίζονται τελικά από πολιτισμικούς παράγοντες. Είναι ανούσιο να μιλάμε για πολιτισμό και ανάπτυξη σαν να ήταν δύο διαφορετικές έννοιες, εφόσον η ανάπτυξη και η οικονομία αποτελούν πτυχή του πολιτισμού των ανθρώπων.»

Ακολούθως, στην πλέον πρόσφατη περίοδο, η Πολιτεία του Quebec, στον Καναδά κατάρτισε ένα σχέδιο δράσης για την ανάπτυξη, βασισμένο στο μοντέλο των τεσσάρων πυλώνων, με τίτλο «Ο πολιτισμός μας στο επίκεντρο της βιώσιμης ανάπτυξης: σχέδιο δράσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη 2009-2013» ενώ ανάλογες κινήσεις έγιναν στη Σουηδία από τη σουηδική ομοσπονδία τοπικών αρχών και περιφερειών.

Οι προσπάθειες αυτές διεθνών οργανισμών και κρατών μαρτυρούν το γεγονός ότι, μεθοδολογικά, ο ορισμός της βιωσιμότητας και του τρόπου συσχετισμού της με τον πολιτισμό βρίσκεται εδώ και πολύ καιρό υπό διαμόρφωση, με τα αντίστοιχα μοντέλα να διαπλάθονται με σημαντική διαφοροποίηση στο εσωτερικό των χωρών ή / και των περιοχών που τα υλοποιούν.

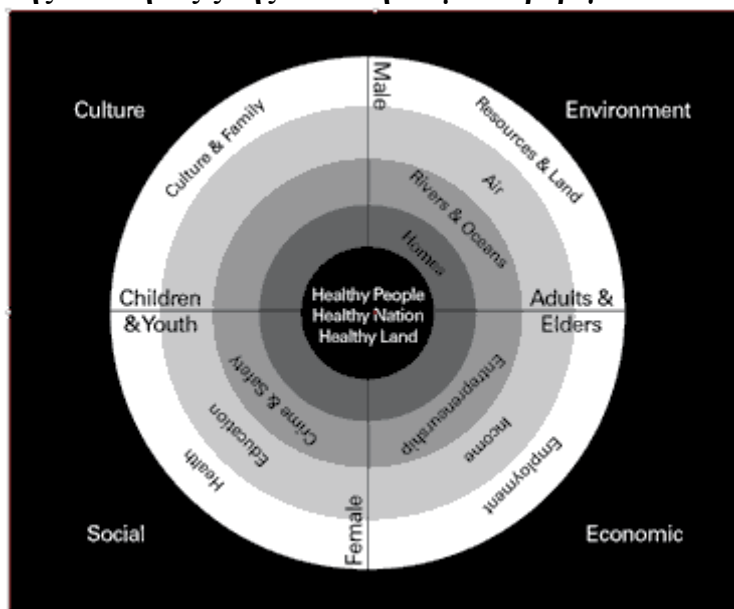
6.4.1. UNESCO “linking culture, education and sustainability: good practices and experiences from around the world”

Στο πλαίσιο των ποικίλων εφαρμογών του μοντέλου της πολιτισμικής ανάπτυξης, πολλοί επικριτές της βιομηχανοποίησης, αλλά και της παγκοσμιοποίησης επιζητούν την «ισορροπία» ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη και τη διατήρηση της παράδοσης και των παλαιών αξιών.²⁸⁵ Άλλοι φθάνουν μέχρι τη διαπίστωση ότι οι καταβολές της εισαγωγής πολιτισμικών θεωρήσεων στη βιωσιμότητα ανατρέχουν στις ολιστικές προσεγγίσεις για την ευημερία και τη βιωσιμότητα που είχαν αναπτυχθεί από αρχαίους πολιτισμούς και ξεχάστηκαν στη συνέχεια. Χαρακτηριστική είναι η μέθοδος, του Τροχού της Ιατρικής των Αβοριγίνων της Αμερικής, που αναγνωρίζεται ως μια τέτοια ολιστική προσέγγιση σκέψης, σχεδιασμού, οργάνωσης και θεραπείας των προβλημάτων της ανθρώπινης κοινωνίας συνολικά, αλλά και του ατόμου. Ο Τροχός συμβολίζεται από έναν κύκλο χωρισμένο σε 4 ισότιμους τομείς - «κατευθύνσεις» που συμβολίζουν το περιβάλλον, τον κοινωνικό τομέα, την οικονομία και τον πολιτισμό, και τέμνονται οριζόντια και κάθετα από τους άξονες: α) άνδρες – γυναίκες, και β) παιδιά / νέοι – ενήλικες / ηλικιωμένοι. Οι περιοχές που προκύπτουν από τη διαίρεση αυτή αντιπροσωπεύουν διαφορετικές ομάδες και απόψεις, που καθεμία θεωρείται εξίσου θεμελιώδους σημασίας για την ευημερία ολόκληρης της κοινότητας των Αβοριγίνων. Ο Τροχός μεταφέρθηκε από σύγχρονους ερευνητές και χρησιμοποιήθηκε σε πρόσφατες μελέτες

²⁸⁵ Conserving Culture as a Strategy for Sustainability (Arvind Lodaya), http://lodaya.webs.com/paper_ccss.htm

για την εκπόνηση δεικτών και κατηγοριοποιήσεων που θα χρησίμευαν στη χαρτογράφηση των χαρακτηριστικών της ποιότητας ζωής σε περιοχές όπου διαβιών απόγονοι των αυτόχθονων κατοίκων της ευρύτερης περιοχής του Βανκούβερ.²⁸⁶

ΓΡΑΦΗΜΑ 33: Σχηματικός Τροχός της Ιατρικής που χρησιμοποιήθηκε για την αξιολόγηση της ποιότητας ζωής του πληθυσμού Αβοριγίνων του Βανκούβερ²⁸⁷

Ο Τροχός της Ιατρικής, αλλά και ο βουδιστικός «Ντάρμα-Σάκρα» ή Τροχός της Δικαιοσύνης θεωρούνται ολιστικές θεωρήσεις του «κόσμου», και επαναανακαλύπτονται συχνά, στη βιβλιογραφία του πολιτισμού και της βιωσιμότητας ως εναλλακτικές προτάσεις στη μέχρι τώρα γραμμική, θετικιστική απεικόνιση της πραγματικότητας.²⁸⁸

Σε μια σύγχρονη απόπειρα εφαρμογής μιάς ολιστικής προσέγγισης, η δεκαετία της Εκπαίδευσης και Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ην Εθνών 2005-2014 (United Nations Decade of Education for Sustainable Development - [DESD, 2005-2014](#)), προσφέρει την ευκαιρία να γίνει κατανοητή και να ενσωματωθεί η πολιτιστική πολυμορφία και ο πολιτισμικός διάλογος στα συστήματα μάθησης και εκπαίδευσης, ιδιαίτερα με την

²⁸⁶ Nancy Duxbury, CES, M. Sharon Jeannotte, Centre on Governance, University of Ottawa, “Culture, Sustainability, and Communities: Exploring the Myths”, Working Paper presented at the 6th International Conference on Cultural Policy Research, Jyväskylä, Finland, August 24-27, 2010 & Roseland, Mark et al. (2005), Towards Sustainable Communities: Resources for Citizens and their Governments. Gabriola Island, BC: New Society Publishers

²⁸⁷ Cardinal, N.; Adin, E. (2005), An urban aboriginal life: the 2005 indicators report on the quality of life of aboriginal people in the greater Vancouver region. Vancouver: Centre for Native Policy and Research, p.22.

²⁸⁸ Cardinal, N.; Adin, E. (2005), An urban aboriginal life: the 2005 indicators report on the quality of life of aboriginal people in the greater Vancouver region. Vancouver: Centre for Native Policy and Research, p.22.

αξιοποίηση και της παραδοσιακής γνώσης. Το Σεπτέμβριο του 2010, ο τομέας πολιτικών για τον πολιτισμό της UNESCO εγκαινίασε το πρόγραμμα «Συνδέοντας τον Πολιτισμό, την Εκπαίδευση και τη Βιωσιμότητα», Καλές Πρακτικές και Εμπειρίες από τον κόσμο (“Linking Culture, Education and Sustainability: Good Practices and Experiences from Around the World”).²⁸⁹ Το πρόγραμμα στοχεύει στη συλλογή, ανάλυση και διάχυση επιτυχημένων δραστηριοτήτων εκπαίδευσης και μάθησης, που συνθέτουν ισχυρές διασυνδέσεις ανάμεσα στις πολιτιστικές, κοινωνικο-οικονομικές και περιβαλλοντικές πτυχές της βιωσιμότητας.²⁹⁰

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ, *Kurilpa Cultural Project* .²⁹¹

Στην Αυστραλία, η πλειοψηφία των απασχολούμενων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι λευκοί, και προέρχονται από τη μεσαία τάξη, ενώ μιλούν μόνο αγγλικά. Αυτοί καλούνται να ασχοληθούν με σχολικές τάξεις που σε μεγάλο ποσοστό περιλαμβάνουν απογόνους των ιθαγενών κατοίκων, αλλά και παιδιά πολλών εθνοτήτων μεταναστών που εγκαθίστανται στη χώρα. Το πρόγραμμα *Kurilpa* στόχευσε στην εξισορρόπηση και τον εμπλουτισμό του εκπαιδευτικού υλικού και της παρεχόμενης προς τους μαθητές γνώσης και έκφρασης, μέσα από την εισαγωγή πληθώρας στοιχείων πολιτιστικής πολυμορφίας, στο σχολικό χώρο.

Συγκεκριμένα, ανάμεσα στα παράγωγα του προγράμματος συγκαταλέγονται, η κριτική αξιολόγηση των χρησιμοποιούμενων εκπαιδευτικών υλικών, η καθιέρωση νέων περιεχομένων και πρακτικών, όπως είναι οι συζητήσεις – παρουσιάσεις – αναπαραστάσεις με γνώμονα την αντιπροσώπευση και έκφραση στο σχολικό χώρο όλων των πολιτιστικών απόψεων, η χρήση της σημαίας των ιθαγενών της αυστραλιανής ηπείρου στην είσοδο του σχολείου, και η ανάρτηση του χάρτη της Αυστραλίας της εποχής των ιθαγενών κατοίκων. Άλλες πρακτικές αφορούν σε προσκλήσεις προς μέλη της κοινότητας των ιθαγενών να συμμετάσχουν στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα καθώς και αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων εκπαιδευτικών που προέρχονται από του ιθαγενείς, καθιέρωση ημέρας υποδοχής για τους νέους – αλλοεθνείς μαθητές, κα.

²⁸⁹ www.insight.glos.ac.uk

²⁹⁰ Η UNESCO ανέθεσε στο Διεθνές Ερευνητικό Ινστιτούτο για τη Βιωσιμότητα, με έδρα το πανεπιστήμιο του Gloucestershire, την υλοποίηση του προγράμματος αυτού. Μέσα από τη συνεργασία με ενδιαφερόμενους φορείς, το πρόγραμμα αυτό έφερε στο φως συγκεκριμένους τρόπους με τους οποίους ο πολιτισμός έχει συμπεριληφθεί στο σχεδιασμό της εκπαίδευσης και της μάθησης, αναδεικνύοντας την προστιθέμενη αξία του πολιτισμού στην ανάπτυξη δημιουργικών και ολιστικών προσεγγίσεων στα συστήματα εκπαίδευσης.

²⁹¹ www.insight.glos.ac.uk

ΑΙΘΙΟΠΙΑ, Case Study

“Connecting youth with culture, nature and themselves for sustainable life”²⁹²

Το πρόγραμμα αυτό υποστηρίζει διαδικασίες μάθησης για τη μετάδοση παραδοσιακών γνώσεων από γενιά σε γενιά, και σχεδιάστηκε με στόχο να αναζωογονήσει τη μετάδοση της γνώσης των παλαιότερων, ιθαγενών κατοίκων προς τους νέους, και να αναδείξει τη δυνατότητα της διαδικασίας αυτής να διατηρήσει και να αξιοποιήσει βιώσιμες πρακτικές και τρόπους ζωής στην Αιθιοπία.

Κατά την υλοποίηση του προγράμματος, οι νέοι που συμμετέχουν πηγαίνουν να ζήσουν στο φυσικό περιβάλλον για πέντε ημέρες. Εκεί, οι γερνότεροι κάτοικοι του δάσους τους καθοδηγούν σε κάποιες δραστηριότητες και τους παρουσιάζουν με το δικό τους τρόπο την τοπική χλωρίδα, την πανίδα και το τοπίο. Αφήνονται για λίγο μόνοι στη φύση, να διαλογιστούν πάνω στην πορεία της ζωής τους, και το ίδιο επαναλαμβάνουν στη συνέχεια σαν ομάδα, καταλήγοντας σε συζήτηση, πάνω στις αλλαγές που συμβαίνουν γύρω τους. Το βράδυ, οι γερνότεροι τους αφηγούνται ιστορίες γύρω από τη φωτιά, και παίζουν μαζί τους παραδοσιακά παιχνίδια. Περνούν μία ώρα, τη νύχτα, φυλάσσοντας το χώρο. Μετά την επιστροφή τους, οι νέοι, στο σχολικό τους περιβάλλον καλούνται να αναπτύξουν δραστηριότητες σχετικές με την εμπειρία τους, πχ να συλλέξουν και να παρουσιάσουν στοιχεία, όπως φυτικά ή ζωικά παραδοσιακά προϊόντα, ή να οργανώσουν πολιτιστικές δραστηριότητες αναπαράγοντας τις εμπειρίες τους, κα. Με τον τρόπο αυτό, οι νέοι συνειδητοποιούν με ταπεινότητα και προωθούν την παραδοσιακή γνώση των μεγαλύτερων, ιδιαίτερα στα σημεία εκείνα που η γνώση αυτή μπορεί να χρησιμεύσει στην προώθηση της πειθαλοπαιδευτικής υγείας και στη διαφύλαξη της βιο-πολιτιστικής ποικιλότητας.

ΚΟΣΤΑ ΡΙΚΑ, Case Study

“Tárcoles: Towards a Community based Marine Area for Responsible Artisanal Fishing”²⁹³

Το πρόγραμμα αυτό προωθεί την αναγνώριση του συστήματος συλλογικής – συμμετοχικής διοίκησης της Προστατευόμενης Θαλάσσιας Περιοχής του Tárcoles, με τη διασφάλιση της συμμετοχής των αλιέων, και με στόχο την ανάδειξή της σε περιοχή Υπεύθυνης Παραδοσιακής Αλιείας. Ειδικότερα, η δημιουργία Προστατευόμενων Θαλάσσιων Περιοχών σε διάφορες περιοχές της χώρας αυτής είχε σαν αποτέλεσμα, κατά το παρελθόν, την απομάκρυνση των κατοίκων από τη γη τους

²⁹² www.insight.glos.ac.uk

²⁹³ www.insight.glos.ac.uk

μετά από τους περιορισμούς που επιβάλλονταν στην αλιευτική δραστηριότητα. Στο Tárcoles, με το πρόγραμμα αυτό, αποφασίστηκε η εκπόνηση Κώδικα Υπεύθυνης Αλίευσης, ο οποίος είναι εμπλουτισμένος με τις παραδοσιακές γνώσεις των ντόπιων κατοίκων σε σχέση με την αλίευση που διασφαλίζει το περιβάλλον και διαφυλάσσει την αναπαραγωγή αλιευμάτων. Το πρόγραμμα προέβλεψε, μέσα από ειδικούς νόμους, τη δημιουργία τοπικού θεσμού διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής, στον οποίο συμμετέχουν σταθερά οι ενώσεις των αλιέων με έμφαση, μάλιστα, στην προώθηση της συμμετοχής των γυναικών, καθιερώνοντας και καταγράφοντας την παραδοσιακή γνώση και πρακτική αναφορικά με την ασφάλη για το περιβάλλον αλίευση, και εκπαιδύοντας πάνω σε αυτή τους νέους.

6.5. Η ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στο κείμενό της *“Cities and Communities: Cultural Indicators at the Local Level”* που χρησιμοποιήθηκε το 1997 σε συνέδριο με στόχο την παροχή κατευθύνσεων στους τοπικούς φορείς της Αυστραλίας, η Nancy Duxbury αναφέρεται στις μέχρι σήμερα υπάρχουσες, βασικές προσεγγίσεις μέσα από τις οποίες μπορεί να επιδιωχθεί η μέτρηση της συμβολής του πολιτισμού στην ανάπτυξη:²⁹⁴

- I. Η προσέγγιση του πολιτισμού ως κεφαλαίου,²⁹⁵ (υλικό κεφάλαιο - έργα τέχνης, κτίσματα/ χώρους, αντικείμενα με πολιτισμική σημασία, κλπ - αλλά και πνευματικό κεφάλαιο - ιδέες, πρακτικές, ήθη και έθιμα, κα - που υπάρχουν σε κάθε κοινωνία.). Η κατεύθυνση αυτή, είναι η πρώτη χρονικά που αναπτυχθηκε, και όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο (Κεφ. 5), παραμένει η συχνότερα προσανατολισμένη στη μέτρηση του μεριδίου του πολιτισμού αναφορικά με την οικονομία., κυρίως μέσα από τη δημιουργία θέσεων εργασίας και τη συνεισφορά στο ΑΕΠ, αλλά και έμμεσα, μέσα από τη συμβολή του κοινωνικού κεφαλαίου στη δημιουργία προϋποθέσεων μεγέθυνσης.
- II. Η προσέγγιση του πολιτισμού ως τέταρτου πυλώνα της βιωσιμότητας, παράλληλα με τους υπόλοιπους τρεις πυλώνες (περιβαλλοντικό, κοινωνικό και οικονομικό).

²⁹⁴ Duxbury Nancy PhD,; “Cities and Communities: Cultural Indicators at the Local Level” Creative City Network of Canada - Centre of Expertise on Culture and Communities Workshop Report, April 2007

²⁹⁵ Throsby, David. „Cultural Capital“. *Journal of Cultural Economics* 23 (1999): 3-12.

III. Η σύνδεση του οικοσυστήματος με την ευημερία του ανθρώπου, με τον πολιτισμό να αντιμετωπίζεται και εκείνος ως μέρος του οικοσυστήματος αυτού. Η σύνδεση αυτή μάλιστα, μοιάζει να προσιδιάζει περισσότερο στις ολιστικές προσεγγίσεις.

Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις, ο πολιτισμός μπορεί ενδεικτικά να συνδεθεί με:²⁹⁶

1. τη διαδοχή των γενεών (με την κοινωνία στο ρόλο του «φορέα» πολιτισμού ως στοιχείου που σύμφωνα με τον θεμελιώδη ορισμό της βιωσιμότητας οφείλει να διασφαλιστεί για τις επόμενες γενεές)
2. την ισότητα (με την αναγνώριση της υποχρέωσης διασφάλισης της ισότητας στην πρόσβαση στα πολιτισμικά αγαθά, στις ευκαιρίες συμμετοχής στον πολιτισμό, κα.)

Ιδιαίτερα η «ευημερία», ιδωμένη από τη σκοπιά της «ποιότητας ζωής» αναδεικνύεται σε κεντρικό στοιχείο της πολιτισμικής ανάπτυξης, και αναφορικά με αυτήν εντοπίζονται δύο είδη πολιτιστικών δεικτών στα πλαίσια των αναπτυξιακών πολιτικών:²⁹⁷

- A. Αποτίμηση των πεποιθήσεων και συναισθημάτων των ανθρώπων αναφορικά με τον πολιτισμό, (υποκειμενικοί ποιοτικοί δείκτες)
- B. Εκτίμηση / καταγραφή υλικών στοιχείων / υποδομών, όπως μουσεία τέχνης, αριθμός καλλιτεχνών, κρατικές ενισχύσεις για την τέχνη, κα, (ποσοτικοί / αντικειμενικοί κοινωνικοί δείκτες)

Ίσως το πιο πρόσφορο, διεθνές μοντέλο για τη διατύπωση ερωτήσεων καταγραφής ποιοτικών – υποκειμενικών δεδομένων και την παραγωγή στατιστικών στοιχείων για τις υπάρχουσες αξίες, είναι η **Παγκόσμια Έρευνα Αξιών (World Values Survey)**²⁹⁸ η οποία υλοποιείται εδώ και αρκετά χρόνια σε εκατοντάδες περιοχές και κράτη σε όλο τον κόσμο. Η έρευνα αυτή επιχειρεί να καταδείξει ότι είναι πράγματι εφικτή η σε βάθος ποιοτική διερεύνηση στο πολιτισμικό πεδίο, και μάλιστα σε επίπεδο τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές. Επίσης, μπορεί να διαχυθεί και να αξιοποιηθεί με αποτελεσματικό τρόπο για τους σκοπούς της έρευνας, της πολιτικής και της εκπαίδευσης.

²⁹⁶ Michalos Alex, “Arts and the Quality of Life: An xploratory Study”, Presentation at the *International Conference on the Quality of Life in a Global World*, Hong Kong, November 14-15, 2003

²⁹⁷ Michalos Alex, “Arts and the Quality of Life: An xploratory Study”, Presentation at the *International Conference on the Quality of Life in a Global World*, Hong Kong, November 14-15, 2003

²⁹⁸ www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp

Η Παγκόσμια Έρευνα Αξιών (World Values Survey) είναι μία, σε παγκόσμιο επίπεδο έρευνα της κοινωνικό-πολιτισμικής και πολιτικής αλλαγής. Έχει υλοποιήσει αντιπροσωπευτικές έρευνες με ερωτηματολόγια πάνω στις βασικές αξίες και πεποιθήσεις του κοινού σε περισσότερες από 65 κοινωνίες των 6 κατοικημένων ηπείρων, συμπεριλαμβάνοντας το 80% του παγκόσμιου πληθυσμού.²⁹⁹ Έρευνες σαν και αυτή παράγουν αποδείξεις για τις προοδευτικές αλλά καθοριστικές αλλαγές ως προς το τι επιθυμούν οι άνθρωποι από τη ζωή, αλλά και το πώς προσδιορίζουν / επαναπροσδιορίζουν τις ποιοτικές έννοιες του κόσμου μας, έτσι ώστε να καθίσταται προβλέψιμη η βασική κατεύθυνση των μεταβολών αυτών.³⁰⁰

Σύμφωνα με τον Colin Mercer, η διερεύνηση αυτή των πτυχών της σύνδεσης ανάμεσα, αφενός στον πολιτισμό, με περιεχόμενο το αίσθημα του «πού ανήκει» ο κάθε άνθρωπος και τις βασικές του αξίες, και αφετέρου στα κοινωνικοοικονομικά συστήματα μέσα στα οποία διαμορφώνονται τα στοιχεία αυτά, στην πραγματικότητα αγγίζει το ιδιαίτερο ζήτημα της **πολιτισμικής ταυτότητας**. *«Με την προσέγγιση αυτή, το να διερευνήσουμε το ζήτημα της πολιτισμικής ταυτότητας σημαίνει να προχωρήσουμε περα από και να εμπλουτίσουμε περισσότερο την ιστορία και τα στερεότυπα, και να δούμε πως αυτά λειτουργούν σε ένα άνισο περιβάλλον διαρθρωτικών ανισοτήτων. Τότε, η πολιτισμική ταυτότητα γίνεται η έννοια που συνδέει στενά τον πολιτισμό με την ανάπτυξη, με την πληρέστερη έννοια και των δύο αυτών όρων.»*³⁰¹

Στην σύγχρονη, παγκόσμια ατζέντα της βιώσιμης ανάπτυξης κυριαρχούν σήμερα οι «αναπτυξιακοί στόχοι της χιλιετίας» (“Millennium Development Goals” - MDGs). Με βάση τη «Διακήρυξη της Χιλιετίας» των Ην. Εθνών,³⁰² η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού ενέκρινε το 2001, οκτώ βασικούς «αναπτυξιακούς στόχους της χιλιετίας», που θα έπρεπε να επιτευχθούν μέχρι το 2015:³⁰³

²⁹⁹ Mercer Colin, “Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development”, The Bank of Sweden Tercentary Foundation & Gidlunds Förlag, 2002, pages 55-57.

³⁰⁰ Michalos, Alex C. (2006). “Political culture” and well-being: Beyond government service, Paper presented at JRC/OECD Workshop Series on Measuring Well-Being and Societal Progress, June 2006, Milan, pages 41-45.

³⁰¹ Mercer Colin, “Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development”, The Bank of Sweden Tercentary Foundation & Gidlunds Förlag, 2002, p. 18.

³⁰² UN Millennium Declaration, September 8, 2000

³⁰³ www.un.org/millenniumgoals/

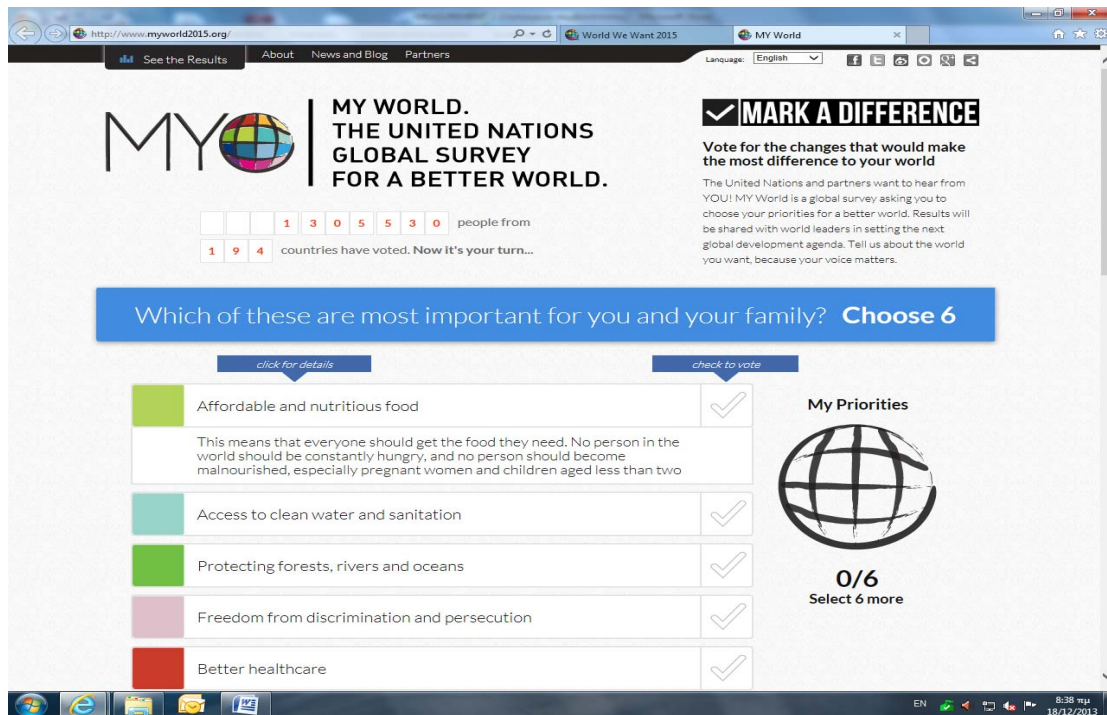
ΠΙΝΑΚΑΣ 13:
MDGs, Οι οκτώ βασικοί Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας (2001-2015)

1. Εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και της πείνας
<ul style="list-style-type: none"> ○ Μείωση στο μισό του ποσοστού των ανθρώπων με εισόδημα κάτω του \$1 την ημέρα. ○ Διασφάλιση αξιοπρεπούς απασχόλησης για όλους, γυναίκες, άντρες και νέους. ○ Μείωση στο μισό του ποσοστού των ανθρώπων που υποφέρουν από την πείνα.
2. Επίτευξη παγκόσμιας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης
<ul style="list-style-type: none"> ○ Έως το 2015, όλα τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, να μπορούν να ολοκληρώσουν ένα πλήρες πρωτοβάθμιο σχολικό πρόγραμμα .
3. Προώθηση της ισότητας των φύλων και ενίσχυση των γυναικών
<ul style="list-style-type: none"> ○ Εξάλειψη της ανισότητας των φύλων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση έως το 2005 και σε όλα τα επίπεδα έως το 2015.
4. Μείωση της παιδικής θνησιμότητας
<ul style="list-style-type: none"> ○ Μείωση κατά δύο τρίτα, από το 1990 έως το 2015, της κάτω των 5 ετών παιδικής θνησιμότητας.
5. Βελτίωση της υγείας των μητέρων
<ul style="list-style-type: none"> ○ Μείωση, κατά τρία τέταρτα, από το 1990 έως το 2015, του ποσοστού θνησιμότητας των μητέρων. ○ Επίτευξη, έως το 2015, παγκόσμια πρόσβαση στην αναπαραγωγική υγεία.
6. Καταπολέμηση του <u>AIDS</u>, της <u>ελονοσίας</u> και άλλων ασθενειών.
<ul style="list-style-type: none"> ○ Διακοπή, έως το 2015, και έναρξη αντιστροφής της εξάπλωσης του Έιτς ○ Διασφάλιση, έως το 2010, πρόσβαση σε θεραπευτική αγωγή για το Έιτς για όσους την χρειάζονται. ○ Διακοπή, έως το 2015, και έναρξη αντιστροφής της εμφάνισης της ελονοσίας και άλλων σοβαρών ασθενειών.
7. Διασφάλιση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας
<ul style="list-style-type: none"> ○ Ενσωμάτωση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης στις πολιτικές και τα προγράμματα των χωρών και να αντιστροφή της απώλειας των περιβαλλοντικών πόρων ○ Μείωση της απώλειας της βιοποικιλότητας, πετυχαίνοντας μέχρι το 2010, σημαντική μείωση στο ποσοστό απωλειών. ○ Μείωση στο μισό του ποσοστού του πληθυσμού που ζει χωρίς βιώσιμη πρόσβαση σε ασφαλές πόσιμο νερό και στοιχειώδη υγιεινή αποχέτευση ○ Μέχρι το 2020 να πετύχουμε σημαντική βελτίωση στη ζωή τουλάχιστον 100 εκατομμυρίων κατοίκων στις φτωχογειτονιές
8. Ανάπτυξη παγκόσμιας συνεργασίας για ανάπτυξη

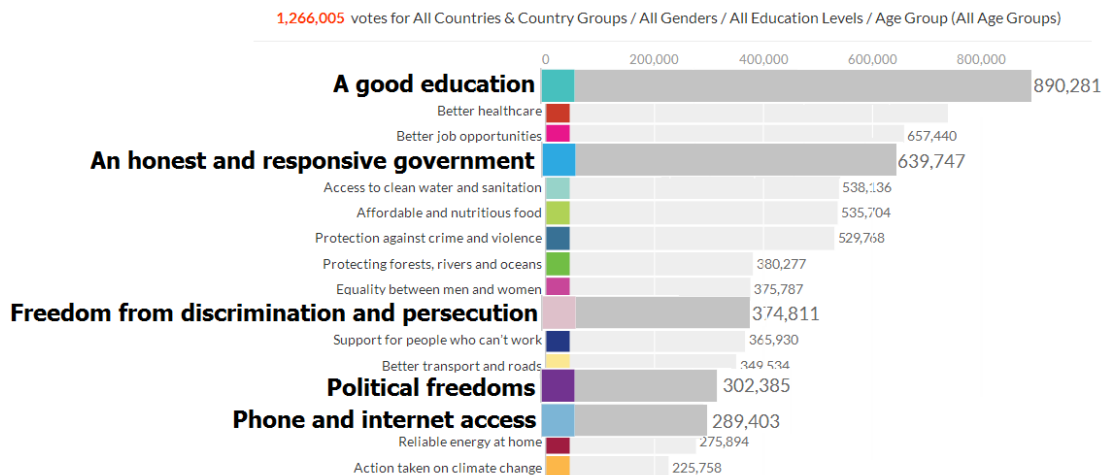
Πηγή: wikipedia

Σε μια αξιοσημείωτη προσπάθεια θέσης σε εφαρμογή ενός εργαλείου συμμετοχής των πολιτών στη διαμόρφωση των παγκόσμιων στόχων πολιτικής του μέλλοντος, δημιουργήθηκαν, στα πλαίσια των παραπάνω διαδικασιών, οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες www.worldwewant2015.org & www.myworld2015.org μέσα από τις οποίες όλοι οι πολίτες του κόσμου μπορούν να ψηφίσουν δίνοντας την άποψή τους και τις δικές τους προτεραιότητες για την μελλοντική παγκόσμια ανάπτυξη.

ΓΡΑΦΗΜΑ 34: Ηλεκτρονική Πλατφόρμα www.myworld2015.org

MY World total votes as of 25 November 2013

www.wikipedia.org/wiki/post-2015_Development_Agenda

Σε αντίθεση όμως με την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, και παρά τη χρήση ποιοτικών καταγραφών των απόψεων της παγκόσμιας κοινής γνώμης, ο πολιτισμός δεν έχει ακόμη συμπεριληφθεί με διακριτό και επίσημο τρόπο στους παγκόσμιους αναπτυξιακούς στόχους.

Η UNESCO καταβάλλει πολυετείς προσπάθειες για την «κατοχύρωση» των αξιών του πολιτισμού στη διαμόρφωση των αναπτυξιακών προτύπων. Σε μια προσπάθεια να διευκολυνθεί η υλοποίηση του άρθρου 13 (ένταξη του πολιτισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη) της Συνθήκης της UNESCO για την προστασία και την προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων και να καλυφθεί στο μέλλον ο χαμένος χρόνος για τον συνυπολογισμό του πολιτισμού στην ανάπτυξη, η UNESCO επεξεργάζεται τα τελευταία χρόνια, την *Ακολουθία Δεικτών «Πολιτισμός για την Ανάπτυξη»*.³⁰⁴ Μια ακολουθία δεικτών (indicator suite) είναι μια συλλογή δεικτών διαφορετικών πεδίων πολιτικής, που συνενώνονται κάτω από μια ενιαία θεματική ενότητα, με στόχο να επιτευχθεί η κατανόηση ενός τομέα πολιτικής, του οποίου τα δεδομένα ενδέχεται να είναι ασαφή / αφηρημένα, δύσκολα στη μέτρηση ή μη διαθέσιμα. Το μοντέλο αυτό στοχεύει συχνά στον εντοπισμό των σχέσεων ανάμεσα σε διαφορετικές διαστάσεις του ίδιου τομέα πολιτικής, στο πλαίσιο μιας θεματικής αναζήτησης, όπως στην περίπτωση μας, η σχέση πολιτισμού και ανάπτυξης.³⁰⁵

³⁰⁴ <http://www.unesco.org/new/en/hanoi/culture/culture-and-development/culture-and-development-indicator-suite>

³⁰⁵ Η Indicator Suite λειτουργεί κάτω από επτά αλληλοσχετιζόμενους άξονες πολιτιστικής και αναπτυξιακής πολιτικής. Ο προσδιορισμός των αξόνων αυτών βασίστηκε:

1. Στην Παγκόσμια Διακήρυξη του 2001 για την Πολιτισμική Πολυμορφία, (UNESCO, Universal Declaration on Cultural Diversity, 2001), η οποία υιοθέτησε έναν ορισμό της ανάπτυξης, ως μια διαδικασία που επιφέρει πρόοδο για τα άτομα και τις κοινωνίες τους, σε όλες τις σφαίρες της ζωής: Ανάπτυξη είναι «.....Η επέκταση των ελευθεριών των ανθρώπων, ώστε να ζουν μακροχρόνια, με υγεία και δημιουργικότητα, να προωθούν άλλους στόχους που για κάποιο λόγο έχουν αξία γι'αυτούς, να δραστηριοποιούνται στη διαμόρφωση της ανάπτυξης με όρους ισότητας και βιωσιμότητας σε έναν κοινό πλανήτη. Οι άνθρωποι είναι ταυτόχρονα οι δικαιούχοι και οι κινητήρες της ανθρώπινης ανάπτυξης, τόσο ατομικά, όσο και μέσα από ομάδες». Στη συνέχεια, περιγράφεται το θεμέλιο της σχέσης του πολιτισμού με τη διαδικασία της ανθρώπινης ανάπτυξης: «Ο πολιτισμός θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως το σύνολο των διακριτών πνευματικών, υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών στοιχείων της κοινωνίας ή μιας κοινωνικής ομάδας, το οποίο περιλαμβάνει, πέραν από την τέχνη και τη λογοτεχνία, τον τρόπο ζωής (lifestyle), τους δρόμους συνύπαρξης, τα συστήματα αξιών, τις παραδόσεις και τις πεποιθήσεις.»
2. στην Έκθεση “Our Creative Diversity”, (UNESCO, *Our Creative Diversity: Report of the World Commission on Culture and Development* Paris, UNESCO Publishing, 1995) που προσδιορίζει αντίστοιχα, επτά σημεία σύνδεσης πολιτισμού και ανάπτυξης, ενταγμένα στις ενότητες:
 - Πολιτισμός ως τομέας της οικονομικής δραστηριότητας.
 - Πολιτισμός ως πρώτη ύλη που προσδίδει προστιθέμενη αξία στις αναπτυξιακές παρεμβάσεις αυξάνοντας την αποτελεσματικότητά του.
 - Πολιτισμός ως βιώσιμο πλαίσιο για κοινωνική συνοχή και ειρήνη, στοιχεία θεμελιώδη για τη ανάπτυξη.

Στη συνέχεια η Ακολουθία Δεικτών (Indicator Suite)³⁰⁶ διαρθρώνεται γύρω από τους επτά επιλεγμένους τομείς πολιτικής, με στόχο να καταδειχθεί η σχέση του πολιτισμού με την ανάπτυξη. Κάθε διάσταση / τομέας πολιτικής περιλαμβάνει υπο-ενότητες, σε καθεμία από τις οποίες αντιστοιχεί τουλάχιστον ένας δείκτης.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 14:
UNESCO, Ακολουθία Δεικτών για τον Πολιτισμό**

ΔΙΑΣΤΑΣΗ / Τομέας Πολιτικής	Υπο-ενότητες
Οικονομία	<ol style="list-style-type: none"> 1. Προστιθέμενη αξία των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στο ΑΕΠ 2. Απασχόληση στον πολιτισμό 3. Κατανάλωση των νοικοκυριών στον πολιτισμό
Εκπαίδευση	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ολοκληρωμένη και ίση εκπαίδευση για όλους 2. Ανάδειξη της διαπολιτισμικότητας, της πολιτισμικής πολυμορφίας και της δημιουργικότητας στα δύο πρώτα χρόνια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης 3. Εκπαίδευση των επαγγελματιών στον πολιτιστικό τομέα
Κληρονομιά	<ol style="list-style-type: none"> 1. Προαγωγή και ανάδειξη της κληρονομιάς
Επικοινωνία	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ελευθερία της έκφρασης 2. Πρόσβαση και χρήση του διαδικτύου 3. Διαφοροποίηση του περιεχομένου των media
Διακυβέρνηση και Θεσμοί	<ol style="list-style-type: none"> 1. Θεσμικό πλαίσιο για τον πολιτισμό 2. Πολιτικό πλαίσιο για τον πολιτισμό 3. Κατανομή πολιτιστικής υποδομής 4. Συμμετοχή της κοινότητας στην πολιτισμική διακυβέρνηση
Κοινωνική συμμετοχή	<ol style="list-style-type: none"> 1. Συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες 2. Εμπιστοσύνη 3. Ελευθερία αυτοκαθορισμού
Ισότητα των φύλων	<ol style="list-style-type: none"> 1. Επίπεδο ισότητας των φύλων 2. Αντίληψη της έννοιας της ισότητας των φύλων

6.5.1. Διεθνείς προσπάθειες δημιουργίας δεικτών που συνδέουν τον πολιτισμό με τη βιωσιμότητα

Η μη ύπαρξη κατασταλαγμένου προτύπου σύνδεσης του πολιτισμού με τη βιωσιμότητα έχει σαν αποτέλεσμα την ανομοιογένεια στα χρησιμοποιούμενα μοντέλα

³⁰⁶ UNESCO, “Towards a UNESCO Suite of Indicators on Culture and Development” (2009-2010), *Literature Review*, February 2010

μέτρησης και κατασκευής δεικτών, τα οποία αναπτύσσονται από τις ίδιες τις χώρες που κρίνουν ως σημαντική την ένταξη της παραμέτρου αυτής στις πολιτικές τους. Συνακόλουθα, τα μοντέλα που αναπτύσσονται αντικατοπτρίζουν έντονα τα ιδιαίτερα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά της κάθε χώρας και τις προτεραιότητές της.

Στην πράξη, στις χώρες αυτές αναπτύχθηκαν επίσης διάφορες πολιτικές τοπικού επιπέδου, που συνδέουν κάθε φορά τη συμβολή του πολιτισμού με κάποιον ή κάποιους από τους άλλους πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης.

Οι Derek Simons και Steven Dang επιχείρησαν το 2006 μια καταγραφή τέτοιων αναπτυξιακών μοντέλων σε αγγλόφωνες χώρες, και κατηγοριοποίησαν τους μετρήσιμους στόχους και τους δείκτες των προγραμμάτων, ανάλογα με τον τομέα ανάπτυξης στον οποίο μετριοούνται οι επιπτώσεις των καλλιτεχνικών - πολιτιστικών δράσεων ή υποδομών.³⁰⁷

Στην Αυστραλία το μοντέλο που αναπτύχθηκε ασχολείται με τον πολιτισμό ως παράγοντα συμβολής στην ευημερία και ενδυνάμωση της κοινότητας. Οι μετρήσεις γίνονται με τη χρήση πολιτιστικών δεικτών, που συνδυάζονται με άλλους όπως η ποιότητα της ατμόσφαιρας, οι ανοικτοί χώροι, η απασχόληση, η ασφάλεια και οι σχέσεις στην κοινότητα.

Ο Καναδάς και η Ν Ζηλανδία είναι δύο χώρες που γνώρισαν μια μεγάλη μεταβολή στο περιεχόμενο της πολιτικής τους σχετικά με τις τέχνες και τον πολιτισμό. Η Ν. Ζηλανδία έχει έναν έντονα διαφοροποιημένο πληθυσμό, ενώ η πολιτιστική της πολιτική χαρακτηρίζεται από την επιδίωξη του περιορισμού της κρατικής επιχορήγησης στον τομέα αυτό. Ταυτόχρονα, αναγνωρίζεται ευρύτατα ο ρόλος των τεχνών ως στοιχείων πολιτισμού, αλλά και ως παράγοντα διάπλασης της κοινωνίας και της οικονομίας. Αυτές οι παράμετροι τονίζονται στα επιλεγέντα θέματα (συμμετοχή, διαμόρφωση ταυτότητας, πολυμορφία, κοινωνική συνοχή και οικονομική ανάπτυξη) που εμπεριέχονται στα προγράμματα των υπουργείων Πολιτισμού, Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Στατιστικής της Ν. Ζηλανδίας

Το Ην. Βασίλειο έχει πραγματοποιήσει σημαντικά βήματα προς την ενσωμάτωση των πολιτικών της τέχνης και του πολιτισμού σε ευρύτερες πρωτοβουλίες πολιτικής, όπως η οικονομική ανάπτυξη, η περιβαλλοντική βιωσιμότητα και η εκπαίδευση. Έτσι, στη χώρα αυτή βρίσκουμε αρκετά παραδείγματα προσπαθειών μέτρησης της σχέσης του

³⁰⁷ Simons Derek and Dang Steven R., “International Perspectives on Cultural Indicators, A review and compilation of cultural indicators used in selected projects”, *Centre of Expertise on Culture and Communities, Creative City Network of Canada / Simon Fraser University*, November 2006, p. 2-6.

πολιτισμού με τους προς επίτευξη στρατηγικούς στόχους, σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, ακόμη και σε τομείς έντονα διαφοροποιημένους, όπως χαρακτηριστικά, η υγεία, το έγκλημα, το κοινωνικό κεφάλαιο, η κατοικία, η καινοτομία, τα αναπτυξιακά πρότυπα και οι υποδομές. Ένα παράδειγμα αποτελεί το πρόγραμμα "time for measuring culture" που δρα συμπληρωματικά προς το πρόγραμμα περιφερειακής πολιτιστικής στρατηγικής της περιοχής East Midlands. Άλλο παραδειγμα είναι το "The Pathfinder Program" που εφαρμόζει πιλοτικά δείκτες που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν από 13 συνολικά τοπικές περιοχές της χώρας.

Στις Ην. Πολιτείες οι περιπτώσεις που εξετάζονται από τη μελέτη βασίζονται σε δύο εκθέσεις σχετικά με το Δείκτη Δημιουργικής Κοινότητας που δημιουργήθηκε στα πλαίσια των πολιτιστικών πρωτοβουλιών της Silicon Valley το 2002 και το 2005. Το περιβάλλον που εξετάζεται χαρακτηρίζεται από ευρύτατη αποκέντρωση αρμοδιοτήτων και ιδιωτικοποίηση της χρηματοδότησης των τεχνών. Το σκηνικό αυτό συμπληρώνεται από σύγχρονες τάσεις επιπλέον συρρίκνωσης των κοινωνικών και πολιτιστικών δαπανών. Οι έρευνες που έγιναν επικεντρώνονται ιδιαίτερα στο ρόλο του δημιουργικού τομέα. Οι μετρήσεις και συνακόλουθα οι δείκτες που χρησιμοποιούνται εδώ σχετίζονται με την προσέλκυση χορηγών του πολιτισμού, στην οικονομική συμβολή της βιομηχανίας που βασίζεται στη γνώση, και στη δυνατότητα ανάπτυξης της περιοχής ως αυτόνομου πολιτιστικού πόλου.³⁰⁸

Σαν συμπέρασμα, η μελέτη αυτή κατηγοριοποίησε τους δείκτες που ανέπτυξαν τα εξεταζόμενα προγράμματα σε 6 κατηγορίες;³⁰⁹

1. Πολιτιστικοί δείκτες περιβαλλοντικής ανάπτυξης και αναζωογόνησης της πόλης / περιοχής.
2. Πολιτιστικοί δείκτες ατομικής ευημερίας και προσωπικής ανάπτυξης.
3. Πολιτιστικοί δείκτες κοινωνικού κεφαλαίου και προώθησης των σχέσεων στην κοινότητα.

³⁰⁸ Σημαντικά διαφοροποιημένα από τα άλλα είναι το μοντέλο που αναπτύχθηκε στο Χόνγκ – Κόνγκ, καθώς εξετάζει κυρίως τις κοινωνικές, χωρικές και οικονομικές προϋποθέσεις και συνέπειες της δημιουργικότητας και της καινοτομίας, στοιχεία που χαρακτηρίζονται ως ανθρώπινο, κοινωνικό και θεσμικό κεφάλαιο. Τέλος, ο ΟΟΣΑ προώθησε ένα διεθνές σχέδιο εκπόνησης δεικτών που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στις χώρες – μέλη του με βάση αντίστοιχα εγχειρήματα που είχαν πραγματοποιηθεί στην Αυστραλία, τη Γαλλία, τον Καναδά, τη Ην. Βασιλείο, και τις ΗΠΑ. Όμως, οι δείκτες που προτείνονται εδώ, συνδυάζονται περισσότερο με υφιστάμενα οικονομικά μοντέλα, καθώς βασίζονται πολύ στην παράμετρο της διαθεσιμότητας των στοιχείων σε όσο το δυνατόν περισσότερα κράτη μέλη.

³⁰⁹ Simons Derek and Dang Steven R., "International Perspectives on Cultural Indicators, A review and compilation of cultural indicators used in selected projects", *Centre of Expertise on Culture and Communities, Creative City Network of Canada / Simon Fraser University*, November 2006, p.4-6.

4. Πολιτιστικοί δείκτες οικονομικής ανάπτυξης.
5. Δείκτες πολιτιστικής ζωτικότητας της κοινότητας.
6. Δείκτες για την υγεία και βιωσιμότητα του πολιτιστικού τομέα.

6.6. ΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η UCLG (United Cities and Local Governments) είναι ένας οργανισμός που συνενώνει παγκοσμίως τις πόλεις, τις τοπικές αυτοδιοικήσεις και τις διαπεριφερειακές οργανώσεις.³¹⁰ Η έδρα της βρίσκεται στη Βαρκελώνη. Αποτελεί τον μεγαλύτερο οργανισμό τοπικών αρχών ανά τον κόσμο, και αυτοπροσδιορίζεται ως η φωνή της δημοκρατικής αυτοδιακυβέρνησης σε τοπικό επίπεδο, εκπροσωπώντας πόλεις και τοπικές χωρικές μονάδες από 120 χώρες – μέλη του ΟΗΕ.

Οι United Cities and Local Governments υιοθέτησαν το 2004 την Agenda 21 για το πολιτισμό,³¹¹ μια Διακήρυξη με 67 άρθρα που περιγράφει τη σχέση ανάμεσα στις τοπικές πολιτιστικές πολιτικές και τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη διακυβέρνηση, τη βιώσιμη ανάπτυξη, τη συμμετοχική δημοκρατία και την ειρήνη.

Ακολούθως, το 2010 οι UCLG υιοθέτησαν το κείμενο «Πολιτισμός: ο Τέταρτος Πυλώνας της Βιώσιμης Ανάπτυξης», κατά την παγκόσμια σύνοδό τους στην πόλη του Μεξικού.³¹² Το κείμενο αυτό δεσμεύει τις τοπικές κυβερνήσεις και αυτοδιοικήσεις να συμπεριλαμβάνουν ρητά τον πολιτισμό στο αναπτυξιακό τους μοντέλο.

Με τον τρόπο αυτό, οι UCLG συσχετίζουν τη βιώσιμη ανάπτυξη με τον πολιτισμό μέσα από μια διττή προσέγγιση:

- α) *«ο πολιτισμός ως ατμομηχανή της ανάπτυξης»:* η προσέγγιση αυτή προϋποθέτει την υιοθέτηση μιας ξεκάθαρης, ξεχωριστής και ολοκληρωμένης πολιτιστικής πολιτικής.
- β) *«ο πολιτισμός ως μέσο της ανάπτυξης»:* προσέγγιση που προϋποθέτει την ενσωμάτωση της πολιτιστικής διάστασης σε όλες τις δημόσιες πολιτικές. Στην περίπτωση αυτή, οι αναπτυξιακές πολιτικές κεφαλαιοποιούν τη συμβολή του πολιτισμού στην οικονομία, την κοινωνική συνοχή και την περιβαλλοντική ισορροπία, μέσα από την αποτίμηση της συμβολής του πολιτισμού στους τομείς αυτούς, με βάση μετρήσιμους στόχους και δείκτες.

³¹⁰ www.uclg.org/

³¹¹ UCLG, “Agenda 21 for Culture” (2004), <http://www.agenda21culture.net/>

³¹² UCLG, “Culture, Fourth Pillar of Sustainable Development”, Mexico, 2010.

Οι UCLG πιστεύουν ότι ο πολιτισμός πρέπει να αναγνωριστεί ρητά ως ο τέταρτος πυλώνας της βιώσιμης ανάπτυξης, επειδή η οπτική αυτή:

- Είναι η πλέον κατάλληλη να απαντήσει στις προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα για τους πολίτες, τις πόλεις και τις χώρες.
- Τοποθετεί στο προσκήνιο θεμελιώδεις αξίες όπως η δημιουργικότητα, η πολιτιστική κληρονομιά, η γνώση, η πολυμορφία, κα).
- Κάνει εφικτή τη σύνδεση ανάμεσα στους παράγοντες της οικολογίας και του πολιτισμού.
- Συμβάλει στη διασύνδεση του πολιτισμού με τις κοινωνικές παραμέτρους της ανθρώπινης ευημερίας.
- Αντιμετωπίζει την πολιτιστική και δημιουργική βιομηχανία ως κλάδους αιχμής.
- Προάγει τη συμμετοχή της κοινωνίας στη διαμόρφωση και την εφαρμογή των πολιτικών.
- Ενδυναμώνει τη σημασία του πολιτισμού στα ανθρώπινα δικαιώματα, και τη διεθνή συνεργασία.

Οι UCLG επισημαίνουν το έλλειμμα που υφίσταται στην επίσημη, αναφορικά με τη ρητή καθιέρωση του πολιτισμού ως τέταρτου αναπτυξιακού πυλώνα, και ως αυτοτελούς μέρους της επίσημης ατζέντας στα θεμελιώδη κείμενα της βιώσιμης ανάπτυξης, όπως είναι οι Millenium Development Goals, και αυτό παρά τις συστηματικές προσπάθειες που έχουν καταβληθεί προς την κατεύθυνση αυτή, τόσο από του ίδιους τους UCLG, όσο και από την UNESCO, και παρά τις αλληπάλληλες διακηρύξεις σε διεθνές επίπεδο. Όσο υφίσταται το κενό αυτό, θα παραμένει ελλιπής, η ένταξη του πολιτισμού στα αναπτυξιακά προγράμματα, τοπικού, εθνικού και διεθνούς επιπέδου.³¹³

Οι UCLG πιστεύουν ότι το μόνο αληθινά βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης με μια ολιστική και ολοκληρωμένη προσέγγιση, είναι αυτό που:

- A) θεμελιώνεται στον πολιτισμό,
- B) λαμβάνει υπόψη του την τοπική χωρική κλίμακα,
- Γ) διαμορφώνεται με βάση σύγχρονες παγκόσμιες αξίες όπως η δημιουργικότητα, η πολιτισμική κληρονομιά, η γνώση, και η πολυμορφία.

Εκτός από τους UCLG, το έγγραφο της UNESCO με τίτλο "The Power of Culture for Development" 2010, αποτυπώνει αρκετά καθαρά τις πτυχές του πολιτισμού, ως

³¹³ UCLG, "ECOSOC 2013, "The Role of Culture in sustainable development to be explicitly recognised", Barcelona, 2013

αντικειμένου της δημόσιας δράσης – πολιτικής, όπως αποκρυσταλλώνονται σήμερα στη σύγχρονη δυτική σκέψη:³¹⁴

«Πολιτισμός είναι:

- Μία πηγή ταυτότητας, καινοτομίας και δημιουργικότητας
- Ένα σύνολο διακριτών πνευματικών και υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών στοιχείων μίας κοινωνίας ή κοινωνικής ομάδας
- Ένα πολύπλοκο πλέγμα εννοιών, σχέσεων, πεποιθήσεων και αξιών που διαμορφώνουν τη σχέση των ανθρώπων με τον κόσμο»

Στο ίδιο κείμενο ο πολιτισμός αναγνωρίζεται ως:³¹⁵

- Ένα όχημα οικονομικής ανάπτυξης
- Ένα μέσο για κοινωνική συνοχή και σταθερότητα
- Παράμετρος περιβαλλοντικής αειφορίας και βιωσιμότητας
- Τρόπος ενίσχυσης της κοινής ταυτότητας και συνοχής στο εσωτερικό των σύγχρονων κοινωνιών

Ένας αρκετά περιεκτικός συγκερασμός πολλών από τις παραπάνω διεθνείς τάσεις και τοποθετήσεις για την οικοδόμηση ενός σύγχρονου ολοκληρωμένου μοντέλου ανάπτυξης με επίκεντρο τον πολιτισμό, επιχειρείται στο πλαίσιο κατευθύνσεων που προτείνεται από την Ομάδα Δράσης UN System Task Team, που δημιουργήθηκε από τα Ην. Έθνη το 2011 για την κατάρτιση της ατζέντας διαπραγμάτευσης για τη διαμόρφωση των παγκόσμιων στόχων της ανάπτυξης μετά το έτος 2015.³¹⁶

Ειδικότερα, κατ' εφαρμογή δύο Αποφάσεων (ετών 2010 και 2011) της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού, στις οποίες ρητά αναγνωρίζεται η ανάγκη ενσωμάτωσης του πολιτισμού στις αναπτυξιακές στρατηγικές και υπογραμμίζεται η συμβολή του πολιτισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη, η Ομάδα Δράσης εξέδωσε το Μάιο του 2012 το κείμενο με τίτλο «Culture: a driver and an enabler of sustainable development», όπου προτείνεται για το μέλλον η λήψη των παρακάτω μέτρων από τους διεθνείς οργανισμούς και τα κράτη:³¹⁷

- *Ενσωμάτωση του πολιτισμού στη διακυβέρνηση.* Ενσωμάτωση του πολιτισμού στη σύλληψη, μέτρηση και εφαρμογή των προγραμμάτων ανάπτυξης, με προοπτική την προώθηση της ισότιμης, χωρίς διακρίσεις, βιώσιμης ανάπτυξης.

³¹⁴ UNESCO, 'The Power of Culture for Development' Paris 2010,

³¹⁵ UNESCO, 'The Power of Culture for Development' Paris 2010

³¹⁶ www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf

³¹⁷ UN System Task Team, «Culture: a driver and an enabler of sustainable development», 2012

- *Κεφαλαιοποίηση της συμβολής του πολιτιστικού τομέα στην οικονομική ανάπτυξη και τη μείωση της φτώχειας. Ειδικότεροι στόχοι:*

- I. Υποστήριξη του βιώσιμου πολιτιστικού τουρισμού, των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών, των πολιτιστικών θεσμών, και της - στη βάση του πολιτισμού – επιχειρούμενης αναζωογόνησης του αστικού περιβάλλοντος, ως ισχυρών τομέων της οικονομίας, που δημιουργούν απασχόληση, προάγουν την τοπική ανάπτυξη και ενισχύουν την επιχειρηματικότητα.
- II. Μια ανάπτυξη με πιλότο τον πολιτισμό, πρέπει να λαμβάνει υπόψη την προστασία των στοιχείων του πολιτιστικού κεφαλαίου, το οποίο είναι συχνά «εύθραυστο», μοναδικό και μη ανανεώσιμο.

- *Κεφαλαιοποίηση της Παραδοσιακής Γνώσης για την ενίσχυση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Ένταξη της παραδοσιακής γνώσης και των πρακτικών στα προγράμματα βιώσιμης ανάπτυξης, και διερεύνηση των διασυνδέσεων ανάμεσα στη σύγχρονη υψηλή τεχνολογία και τις παραδοσιακές περιβαλλοντικές πρακτικές.*

- *Θεμελίωση της κοινωνικής συνοχής στον πολιτισμό.*

- I. Προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, και μέσω αυτής, δημιουργία ενός περιβάλλοντος «φιλόξενου» στην ανάπτυξη
- II. Κεφαλαιοποίηση των δυνατοτήτων των τεχνών στην προαγωγή της κοινωνικής συνοχής, την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας – κυρίως για τους νέους – καθώς και σε περιπτώσεις επανασυγκρότησης των κοινωνιών μετά από συγκρουσιακές καταστάσεις.

Το πλαίσιο αυτό ανάληψης δράσης από τα κράτη και τη διεθνή κοινότητα, ρητά, θεμελιώνεται στη συγκρότηση δικτύων συνεργασίας από κοινού με τους επαγγελματίες του πολιτισμού, και στην ενεργό εμπλοκή των τοπικών κοινοτήτων.

Μέσα από τα παραπάνω, υπηρετούνται ως στόχοι συνδεδεμένοι με την πολιτισμική ανάπτυξη:³¹⁸

- Ο ενεργός ρόλος των τοπικών κοινωνιών σε μια «από κάτω προς τα πάνω» διαδικασία.
- Η σύγχρονη εταιρική σχέση που απαιτείται στα πλαίσια του New Public Management.

³¹⁸ UN System Task Team, «Culture: a driver and an enabler of sustainable development», 2012

- Η ενδυνάμωση του ρόλου των πολιτιστικών – δημιουργικών βιομηχανιών, και μέσα από αυτές της κοινωνίας της γνώσης και των παγκόσμιων δικτύων.
- Η «ανακάλυψη» στην αναπτυξιακή πολιτική των ολιστικών προσεγγίσεων, που ευνοούν την επιστροφή στην παράδοση.
- Η αξιοποίηση του πολιτισμού ως ανεκμετάλλευτης πηγής οικονομικής μεγέθυνσης αλλά και ως βάσης κοινωνικής συνοχής.
- Η υλοποίηση του «think globally, act locally», σε ένα σκηνικό όπου η τοπική ιδιαιτερότητα συνθέτει ένα νέο παγκόσμιο μωσαϊκό.

Ενσωματώνοντας τη μέχρι τούδε διεθνή εμπειρία, τα κείμενα των διεθνών οργανισμών κάνουν βήματα προς τη διατύπωση «κατευθυντήριων γραμμών», διαμορφώνοντας ένα κοινά αναγνωρισμένο πλαίσιο, μέσα στο οποίο οι διεθνείς φορείς, τα κράτη αλλά και οι τοπικοί παραγόντες μπορούν να αναζητήσουν στη συνέχεια το δικό τους μίγμα πολιτικής.

6.7. ΥΠΟΘΕΤΙΚΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ, ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

6.7.1. Πολιτισμός και ελληνική αναπτυξιακή στρατηγική

Για την παραστατικότερη παρουσίαση της δομής αλλά και των εργαλείων του πολιτισμικού σχεδιασμού, σαν θεωρητικό – υποθετικό παράδειγμα εφαρμογής του νέου μοντέλου της βιώσιμης ανάπτυξης με επίκεντρο τον πολιτισμό, επιχειρείται σε αυτό το κεφάλαιο ο συνδυασμός του με την ελληνική πολιτιστική πολιτική.

Σύμφωνα με εγχειρίδια κατευθύνσεων προς τους σχεδιαστές αναπτυξιακών προγραμμάτων, τα οποία έχουν δημιουργηθεί ήδη σε χώρες που προωθούν στη διοίκησή τους το μοντέλο αυτό, μια προσπάθεια κατάρτισης ενός αναπτυξιακού σχεδίου ξεκινά με την ανασκόπηση των προηγούμενων προγραμματικών κειμένων στον αντίστοιχο τομέα πολιτικής. Αν απουσιάζουν ειδικά προγραμματικά κείμενα, τότε ως σημείο εκκίνησης για τη διαμόρφωση της νέας πρότασης μπορούν να χρησιμοποιηθούν γενικότερες πηγές αναφοράς, όπως το θεσμικό πλαίσιο και οι ορισμοί και εννοιολογικοί προσδιορισμοί που μπορούν να εντοπιστούν σε αυτό, και απο τις οποίες προκύπτουν, άμεσα και έμμεσα, οι ειδικές προτεραιότητες, ανάγκες και δυνατότητες.³¹⁹

³¹⁹ «Municipal Cultural Planning Indicators & Performance Measures Guidebook», (Canadian Urban Institute, funded by the Government of Ontario, 2011), p. 12.

Σύμφωνα με την ανασκόπηση των ευρωπαϊκών πολιτιστικών πολιτικών που επιχειρήθηκε από το "Compendium GR-4 of Cultural Policies and Trends in Europe, (Council of Europe/ERICarts, 12th edition", 2011), στις θεσμικές αρμοδιότητες του κατ' εξοχήν αρμόδιου φορέα για τον πολιτισμό, του Υπουργείου Πολιτισμού, περιλαμβάνονται η προστασία και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, η υποστήριξη των δημιουργών της τέχνης (συμ/νων των καλών τεχνών, των οπτικοακουστικών μέσων, του θεάτρου, χορού, κινηματογράφου, της μουσικής και λογοτεχνίας, της πνευματικής ιδιοκτησίας, της καλλιτεχνικής δημιουργίας και εκπαίδευσης), των τοπικών πολιτισμών και της πολιτιστικής πολυμορφίας, και η προώθηση των διεθνών πολιτιστικών ανταλλαγών και της συνεργασίας.³²⁰

Σε όλα τα συναφή κείμενα³²¹ γίνεται αντιληπτό ότι στην Ελλάδα ο πολιτισμός εξακολουθεί να είναι συνδεδεμένος με την ενσωμάτωση «ανώτερων αξιών», και η έννοιά του γίνεται αντιληπτή σε αντιπαράθεση με την «απλή» ψυχαγωγία, στην οποία περιλαμβάνονται τομείς της πολιτιστικής και δημιουργικής βιομηχανίας, όπως η διαφήμιση, τα ΜΜΕ, οι ασχολίες ελεύθερου χρόνου, κα.³²²

Ανάμεσα στους στόχους πολιτιστικής πολιτικής που μπορούν εντοπιστούν, καταγράφονται:

- Η προώθηση της πολιτιστικής ταυτότητας, με έμφαση στη διαχρονική ενότητα της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς,
- Η προστασία της πολιτιστικής πολυμορφίας (μέσα κυρίως από τη συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας της πολιτιστικής έκφρασης
- Η προώθηση της καλλιτεχνικής δημιουργίας

Η πρόσφατη ελληνική πρόταση του 2013 «Πρόταση για τη διαμόρφωση Πολιτικής Τομέα Πολιτισμού 2014-2020» του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων εισάγει μια σημαντικά διαφοροποιημένη προσέγγιση. Με αφετηρία την παραδοχή της αναγκαιότητας για τη μετάβαση στη βιώσιμη οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανάπτυξη, ο πολιτισμός αντιμετωπίζεται ως ο τέταρτος πυλώνας

³²⁰ Council of Europe/ERICarts, Compendium GR-4 of Cultural Policies and Trends in Europe, 12th edition", 2011

³²¹ Νικολοπούλου Μαρία, «Η Συνταγματική Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», *Εθν. & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ΝΟΠΕ Αθήνας, Εργασία, Αθήνα 2008.*

³²² Σε αυτά τα συμπεράσματα συνηγορούν: α) το ελληνικό Σύνταγμα που κατοχυρώνει και προστατεύει την ελευθερία της καλλιτεχνικής έκφρασης (άρθρο 16 παρ.1&3) και τοποθετεί το πολιτιστικό περιβάλλον μέσα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας (άρθρο 24), β) η περιγραφή του Ν 1650/1986 για το περιβάλλον, μέρος του οποίου θεωρούνται και στοιχεία όπως η ιστορική και πολιτιστική παράδοση και οι αισθητικές αξίες. γ) οι προτεραιότητες που διατυπώνονται στα Επιχειρησιακά Προγράμματα του Πολιτισμού που προγήθηκαν του ΕΣΠΑ

αυτής της ανάπτυξης ή καλύτερα το συνεκτικό στοιχείο που συνενώνει τους προαναφερόμενους τρεις. Στο πλαίσιο αυτό, η Πολιτιστική Κληρονομιά και η Σύγχρονη Δημιουργία καλούνται να παίξουν έναν καίριο ρόλο στην εφαρμογή της Στρατηγικής για την Ευρώπη 2020 για μια «έξυπνη, διατηρήσιμη και δίχως αποκλεισμούς ανάπτυξη».³²³

Το κείμενο προτείνει επενδύσεις του τομέα Πολιτισμού που θα συμβάλλουν στη δημιουργία και διατήρηση βιώσιμων θέσεων απασχόλησης, στην προστασία του αστικού περιβάλλοντος, στην προαγωγή της έρευνας, καθώς και στην ενδογενή τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη με τη δημιουργία υψηλής προστιθέμενης αξίας, σε όσες περιφέρειες η Πολιτιστική Κληρονομιά ή ο Σύγχρονος Πολιτισμός αποτελούν συγκριτικό πλεονέκτημα.

Ο προσανατολισμός αυτός των επενδυτικών προτεραιοτήτων του τομέα Πολιτισμού:

- Ενισχύει και εμπλουτίζει ποιοτικά την διαδικασία της έρευνας και της καινοτομίας.
- Αναπτύσσει νέα προϊόντα και καινοτόμες υπηρεσίες και ψηφιακές και δικτυακές εφαρμογές Τ.Π.Ε. (ηλεκτρονικός Πολιτισμός) μέσω της ψηφιοποίησης και της ηλεκτρονικής – διαδικτυακής διάθεσης πολιτιστικού περιεχομένου.
- Προάγει την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και ιδίως των νέων Μ.Μ.Ε., εισάγοντας νέες ιδέες οικονομικής αξιοποίησης συγκριτικών πλεονεκτημάτων μιας περιφέρειας.
- Στηρίζει την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης των δημόσιων υποδομών πολιτισμού.
- Προλαμβάνει και διαχειρίζεται τους κινδύνους που απειλούν αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία από το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής.
- Προστατεύει ειδικά το αστικό περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά, που αποτελεί το απόλυτο συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας, πάνω στο οποίο κτίζεται η έξυπνη εξειδίκευση της παραγωγικής της βάσης

Εξάλλου, το κείμενο θεωρεί ότι ο τομέας του Πολιτισμού, αποτελεί μια αναπτυσσόμενη οικονομική δραστηριότητα, η οποία δημιουργεί περισσότερες και καλύτερες θέσεις απασχόλησης. Συμβάλλει στη δημιουργία νέων ευκαιριών

³²³ Υπ. Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού, ΓΓ Πολιτισμού «Πρόταση για τη Διαμόρφωση Πολιτικής Τομέα Πολιτισμού 2014-2020», Αθήνα, Μάιος 2013.

επαγγελματικής απασχόλησης, κατά κανόνα υψηλής εξειδίκευσης σε κλάδους αιχμής, οι οποίοι επιπροσθέτως εμφανίζουν υψηλά ποσοστά απασχόλησης νέων.

Οι προτεινόμενες ελληνικές προτεραιότητες βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τις δεσμεύσεις πολιτικής της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για το 2020, η οποία ρητά στοχεύει στην αξιοποίηση του ευρωπαϊκού δυναμικού καινοτομίας για την επίτευξη «έξυπνης, βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης», στην οποία ο πολιτισμός θα συμβάλει μέσα από.³²⁴

- ✓ Την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των φυσικών τοπίων, κύρια με δράσεις ανάπλασης πόλεων και συμβολής στην αγροτική ανάπτυξη.
- ✓ Την ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού, και ιδιαίτερα των εναλλακτικών μορφών όπου συμπεριλαμβάνεται ο πολιτιστικός τουρισμός.
- ✓ Την ανάπτυξη νέων επαγγελματικών και εκπαιδευτικών περιεχομένων και ειδικοτήτων, με έμφαση στην έξυπνη εξειδίκευση.
- ✓ Την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από δράσεις που αναδεικνύουν την πολυπολιτισμικότητα.
- ✓ Την αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης, ιδιαίτερα σε νέες ειδικότητες.

Συμπερασματικά, το δίπτυχο πολιτιστική κληρονομιά – καινοτομία που κατέχει εξέχουσα θέση στους στόχους της ΕΕ, αποτελεί για την Ελλάδα μια μοναδική ευκαιρία αξιοποίησης τεράστιων ανεκμετάλλευστων δυνατοτήτων στα πλαίσια της μελλοντικής της αναπτυξιακής στρατηγικής.

Η πολιτιστική κληρονομιά, σε αντίθεση με την παλαιότερα κρατούσα αντίληψη, μπορεί να συμβάλει εξαιρετικά στην καινοτομία, μέσα από τομείς που συναντούν την δημιουργική βιομηχανία, ακόμη και αλλά στις πιο κεντρικές της δραστηριότητες. Με τον τρόπο αυτό, η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην επίτευξη της έξυπνης, ολοκληρωμένης, βιώσιμης ανάπτυξης, συνεισφέροντας ουσιαστικά στη δημιουργία θέσεων εργασίας, στην τοπική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή.³²⁵

Το μέχρις εδώ πλαίσιο στόχων στρατηγικής που συνδιαμοφώνεται από τις εθνικές και ευρωπαϊκές προτεραιότητες πρέπει στη συνέχεια να ενσωματώσει τις παγκόσμιες

³²⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Έγγραφο Εργασίας «Στοιχεία για το Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο (Κ.Σ.Π.) 2014 – 2020 μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.), του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.), του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (Ε.Γ.Τ.Α.Α.) και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Θάλασσας και Αλιείας (Ε.Τ.Θ.Α.)», Βρυξέλλες, 14.03.2012

³²⁵ Dumecke Cornelia & Gnedovsky Mikhail, “The Social and Economic Value of Cultural Heritage: Literature Review” (EENC Paper – July 2013)

αρχές της αναδυόμενης σύγχρονης πολιτικής «πολιτισμικής ανάπτυξης», προσαρμόζοντας και εξατομικεύοντάς το σύμφωνα με τις ελληνικές – εθνικές και τοπικές - ιδιαιτερότητες και ανάγκες. Οι αρχές αυτές, όπως είδαμε, περιλαμβάνουν³²⁶

- *Ενσωμάτωση του πολιτισμού στη διακυβέρνηση.*
- *Κεφαλαιοποίηση της συμβολής του πολιτιστικού τομέα στην οικονομική ανάπτυξη και τη μείωση της φτώχειας.*
- *Κεφαλαιοποίηση της Παραδοσιακής Γνώσης για την ενίσχυση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας.*
- *Θεμελίωση της κοινωνικής συνοχής στον πολιτισμό.*

6.7.2. Τα εργαλεία για τη διαμόρφωση του μοντέλου πολιτισμικής ανάπτυξης

Στο εγχειρίδιο “Local Cultural Policies Handbook, Steps Tools and Case Studies”, ο Eylem Ertürk προτείνει μια σειρά εργαλείων που πρέπει να χρησιμοποιήσει η πολιτιστική πολιτική προκειμένου να απαντήσει σε δύο καίρια ερωτήματα:

- Ποιος και πώς θα συμμετέχει στις διαδικασίες σχεδιασμού, και
- Πώς η πολιτιστική δυναμική θα ενσωματωθεί με ολοκληρωμένο τρόπο στο μοντέλο ανάπτυξης

Τα εργαλεία αυτά είναι³²⁷

1. Η ανάλυση – χαρτογράφηση
2. Η ποιοτική αξιολόγηση και «γνωριμία» με τους πολίτες
3. Η κατάρτιση στόχων για την περιοχή ανάπτυξης
4. Η εκπόνηση σχεδίου δράσης
5. Η εφαρμογή προγραμμάτων, δράσεων
6. Η αξιολόγηση

Τα θεωρητικά πρότυπα που αναλύθηκαν προηγούμενα, καθιστούν επιτακτική την ανάγκη ευρείας διαβούλευσης και συνεργασίας – συμμετοχής των φορέων και των ίδιων των πολιτών, στα πλαίσια μιας ολοκληρωμένης διακυβέρνησης. Η συμμετοχή αυτή μάλιστα, θα πρέπει να ξεκινά ήδη από τις πρώτες φάσεις της ανάλυσης – χαρτογράφησης και κατάρτισης των αναπτυξιακών στόχων, στις οποίες, σε μια ποιοτική αποτύπωση αξιών της μορφής της World Values Survey, οι εμπλεκόμενοι μπορούν να διατυπώσουν τις δικές τους αξιακές προτεραιότητες, οι οποίες θα πρέπει

³²⁶ UN System Task Team, «Culture: a driver and an enabler of sustainable development», 2012

³²⁷ Ertürk , E. “Local Cultural Policies Handbook, Steps Tools and Case Studies”, İstanbul Bilgi Univeristy Press, İstanbul, March 2011, pages 48-49.

να λαμβάνονται υπόψη στη διαμόρφωση του τελικού μίγματος αναπτυξιακού σχεδιαμού. Οι πρωταρχικές «αρχές» που θα προκύψουν από τις διαδικασίες αυτές θα χρησιμεύσουν σαν βάση για τον καθορισμό των επιτελικών και διαχειριστικών στόχων της αναπτυξιακής προσπάθειας.

Το επιχειρούμενο υποθετικό περίγραμμα των αρχών και κατευθύνσεων μιας ενδεικτικής, προτεινόμενης «πολιτισμικής ανάπτυξης» για την Ελλάδα και του τρόπου ενσωμάτωσης του πολιτισμού στους αναπτυξιακούς πυλώνες της βιωσιμότητας που ακολουθεί, χρησιμοποιεί το «πλάνο» της μελέτης³²⁸ «Developing a Local Cultural Indicator Framework in Australia: A Case Study of the City of Whittlesea», που δημοσιεύτηκε το 2011 στην Αυστραλία από τους Audrey Yue και Rimi Khan (*University of Melbourne, Australia*), και Scott Brook (*University of Canberra, Australia*).³²⁹

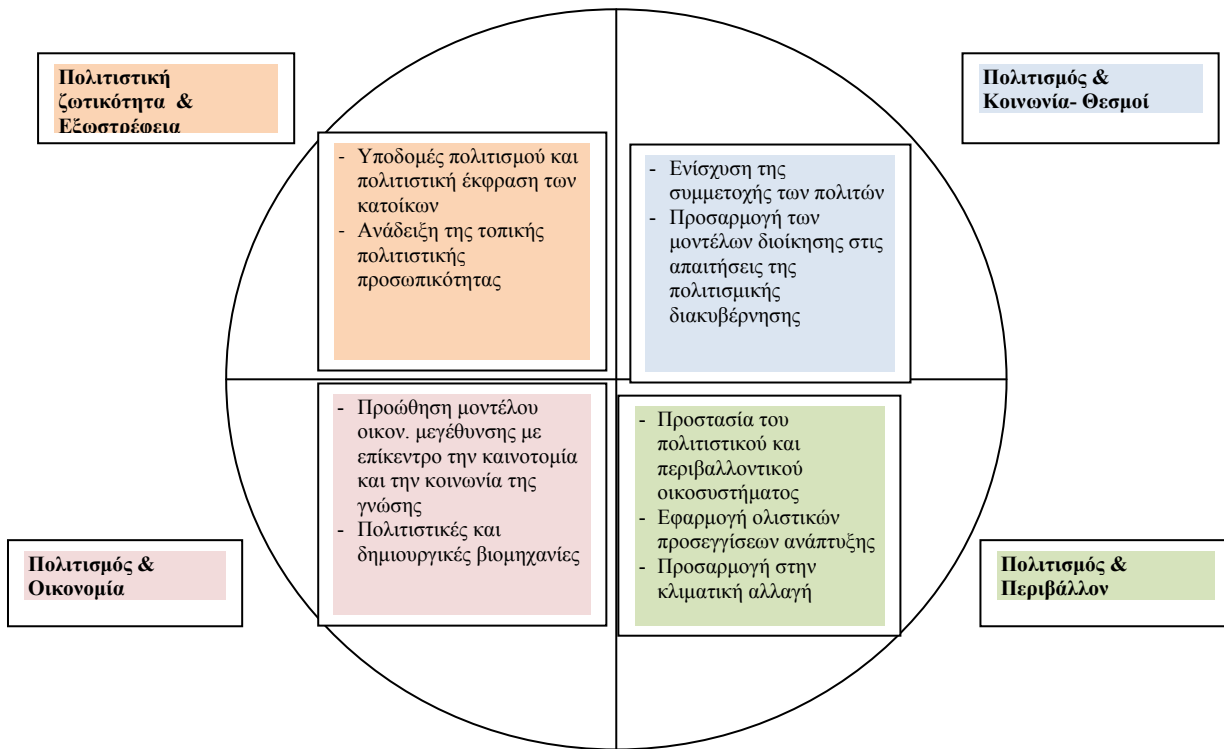
Στην Ελλάδα το πολιτιστικό πρότυπο «πολιτιστική κληρονομιά – καινοτομία», θα μπορούσε να αποτελέσει έναν κεντρικό άξονα που θα συμπληρώνεται και θα εξειδικεύεται περαιτέρω σε τοπικό επίπεδο, με κεντρικό στόχο τη μέγιστη συμβολή στην οικονομική αναζωογόνηση, αλλά και την άνοδο της ποιότητας ζωής.

Στη συνέχεια, ο κεντρικός αυτός άξονας θα συνδέεται και θα διαχέεται σε «άξονες» και «μέτρα» που αντιστοιχούν στις παραπάνω εθνικές, κοινοτικές και διεθνείς προτεραιότητες δράσης, και που εντάσσονται ταυτόχρονα στους τέσσερις πυλώνες της πολιτισμικής ανάπτυξης.

³²⁸ Yue A, Khan R, Brook S, “Developing a Local Cultural Indicator Framework in Australia: A case study of the City of Whittlesea”, issue *Culture and Local Governance*, vol. 3. No 1-2, Centre of Governance, University of Ottawa, 2011, p. 133-149.

³²⁹ Η παραπάνω μελέτη εξέτασε το πρόγραμμα πολιτιστικής ανάπτυξης της Πόλης Whittlesea, στην ευρύτερη περιοχή της Μελβούρνης, με ειδικότερο στόχο να αξιολογήσει την επίδραση της πολιτικής αυτής πάνω στους μη αγγλόφωνους πληθυσμούς που ανέρχονται σε ποσοστό πάνω από το 50% του συνόλου. Για να φτάσει στην αξιολόγηση αυτή, η μελέτη καταγράφει πρώτα τον τρόπο που διαρθρώνεται η βιώσιμη ανάπτυξη μέσα από την πολιτιστική ανάπτυξη της τοπικής κοινότητας. Επίσης εξετάζει το πώς υλοποιείται η βιωσιμότητα στις πολιτικές και τα προγράμματα, μέσα από την ανάπτυξη της πολιτιστικής ταυτότητας, που αποτελεί τον κεντρικό στόχο του προγράμματος πολιτιστικής ανάπτυξης της περιοχής.

ΓΡΑΦΗΜΑ 35: Ενδεικτικό μοντέλο βιώσιμης ανάπτυξης μέσα από τον πολιτισμό

Ένα τέτοιο πρόγραμμα πολιτιστικής ανάπτυξης θα αποτελούσε ταυτόχρονα αυτόνομο αναπτυξιακό μηχανισμό, και πτυχή της ανάπτυξης που θα ενσωματώνεται στις υπόλοιπες τρεις, της οικονομίας, της κοινωνικής ανάπτυξης και της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας.³³⁰

ΠΙΝΑΚΑΣ 15:

Ενδεικτικές κατευθύνσεις πολιτισμικού προγράμματος, και παραδείγματα ενσωμάτωσής του στους άλλους τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΚΟΙΝΩΝΙΑ-ΘΕΣΜΟΙ	ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
Καταγραφή και αξιοποίηση των τοπικών δυνατοτήτων και ελλείψεων στον τομέα του πολιτισμού (πχ χαρτογράφηση δημιουργικών – πολιτιστικών βιομηχανιών, δημιουργία παρατηρητηρίων και ανάπτυξη νέων	Ανάπτυξη προγραμμάτων πολιτιστικής έκφρασης συλλογικά και ειδικών κοινωνικών ομάδων (πχ των νέων)	Διατήρηση και προστασία του φυσικού τοπίου, της άυλης και υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς / αστική ανάπλαση	- Ανάπτυξη του βιώσιμου πολιτιστικού τουρισμού, μέσα από την ανάδειξη της τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας - έμφαση σε καινοτόμες εφαρμογές σε σχέση με την πολιτιστική κληρονομιά – «ηλεκτρονικός πολιτισμός»

³³⁰ Yue A, Khan R, Brook S, “Developing a Local Cultural Indicator Framework in Australia: A case study of the City of Whittlesea”, issue *Culture and Local Governance*, vol. 3. No 1-2, Centre of Governance, University of Ottawa, 2011, p. 133-149.

επαγγελματικών κωδικών στα στατιστικά συστήματα)			
Εκπόνηση προγράμματος πολιτιστικής ανάπτυξης σε κεντρικό αλλά και τοπικό επίπεδο	Προώθηση της συνεργασίας και ευρείας συμμετοχής των πολιτών και φορέων στη διαμόρφωση των πολιτιστικών προγραμμάτων, και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σχετικά με την πολιτιστική πολιτική.	Ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων που ενημερώνουν και αναδεικνύουν περιβαλλοντικά ζητήματα	Δημιουργία θέσεων απασχόλησης, και ανάπτυξη νέων ειδικοτήτων, κυρίως σε τομείς έξυπνης εξειδίκευσης
Αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των φυσικών τοπίων, κύρια με δράσεις ανάπλασης πόλεων και συμβολής στην αγροτική ανάπτυξη		Διατήρηση και αξιοποίηση παραδοσιακών μεθόδων και πρακτικών που είναι επωφελείς για το περιβάλλον	Τόνωση της επιχειρηματικότητας και των μεγάλων ιδιωτικών επενδύσεων σε τομείς που σχετίζονται με τον πολιτισμό, τον τουρισμό, την έξυπνη εξειδίκευση.
Ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε σχέση με τον πολιτισμό, και νέων επαγγ/κών ειδικοτήτων	Ανάπτυξη συστημάτων παρακολούθησης – δεικτών, καθώς και δικτύων δημόσιας διαβούλευσης	Συντήρηση κτισμάτων της πολιτιστικής κληρονομιάς με μεθόδους κατάλληλες για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής	Ενίσχυση της έρευνας και της σύνδεσής της με την αγορά εργασίας και τις επιχειρήσεις.

Το προτεινόμενο πρόγραμμα πολιτιστικής ανάπτυξης διαρθρώνεται γύρω από τους εξής θεματικούς στόχους οι οποίοι μπορούν να εξειδικευθούν περαιτέρω σε τοπικό επίπεδο.³³¹

ΠΙΝΑΚΑΣ 16:
Ενδεικτικοί Θεματικοί Στόχοι Πολιτιστικής Ανάπτυξης

Συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη και την απασχόληση, (με αιχμή την ανάπτυξη τομέων της πολιτιστικής και δημιουργικής βιομηχανίας, την ανάπτυξη του βιώσιμου πολιτιστικού τουρισμού και την ενίσχυση των επενδύσεων και της δημιουργία θέσεων εργασίας σε νέες ειδικότητες που σχετίζονται με την καινοτομία και την κοινωνία της γνώσης)	£
Συμβολή στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού – έρευνα καινοτομία (με έμφαση στην ανάπτυξη νέων ικανοτήτων, προσόντων, την καλλιτεχνική εκπαίδευση και)	©
Ανάδειξη – αξιοποίηση – προστασία του «πολιτιστικού οικοσυστήματος», του περιβάλλοντος και του τοπίου / ανάπλαση αστικών περιοχών	⊕
Ενίσχυση και ανάδειξη της ταυτότητας και συνοχής της περιοχής (ιδιαίτερα μέσα από την παροχή ευκαιριών πολιτιστικής έκφρασης για τους πολίτες, την ενίσχυση των πολιτιστικών υποδομών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων, και τη δημιουργία τοπικής προβολής)	☐
Συμβολή στη δημιουργία θεσμών και δομών για την προώθηση και παρακολούθηση της εφαρμογής των προγραμμάτων βιώσιμης ανάπτυξης ενίσχυση της συμμετοχικής δημοκρατίας	☐

³³¹ Canadian Urban Institute, funded by the Government of Ontario, «Municipal Cultural Planning Indicators & Performance Measures Guidebook», 2011, pages 18-44.

Η εφαρμογή του μοντέλου αυτού μπορεί να εξειδικεύεται περαιτέρω σε τοπικό επίπεδο και να διαφοροποιείται ανάλογα στον αστικό και αγροτικό χώρο, ενσωματώνοντας τις τοπικές ιδιαιτερότητες. Η ολοκληρωμένη εφαρμογή του συναρτάται άμεσα με

- την καθιέρωση διαδικασιών συμμετοχής των κοινωνικών εταίρων αλλά και των ίδιων των πολιτών στις φάσεις κατάρτισης και εφαρμογής του προγράμματος.
- Την ανάπτυξη κατάλληλων μηχανισμών αξιολόγησης – στατιστικής παρακολούθησης, τη συμπλήρωση των κωδικών επαγγελματικών ειδικοτήτων με τις νέες ειδικότητες της κοινωνίας της γνώσης και των δημιουργικών βιομηχανιών, κλπ
- Την εφαρμογή μεθόδων χαρτογράφησης των ειδικών δυνατοτήτων της εκάστοτε χωρικής ενότητας, με έμφαση στη χαρτογράφηση και τον προσδιορισμό των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών, αλλά και την ποιοτική ανάλυση, με γνώμονα τις απόψεις των πολιτών.

Ένα πρόγραμμα σαν αυτό θα πρέπει να υποστηρίζεται από ποιοτικά και ποσοτικά στατιστικά στοιχεία και δείκτες, μια ενδεικτική συλλογή από τέτοια στοιχεία επιχειρήθηκε ενδεικτικά από την έκδοση «Municipal Cultural Planning Indicators & Performance Measures Guidebook», (Canadian Urban Institute, funded by the Government of Ontario, 2011):

ΠΙΝΑΚΑΣ 17:
Ενδεικτικοί Ποσοτικοί και Ποιοτικοί Δείκτες

	Στατιστικό δεδομένο	Τρόπος συλλογής
	Ύπαρξη Προγράμματος Πολιτιστικής Ανάπτυξης	Καταγραφή της ύπαρξης ή μη Πρ/τος Πολιτιστικής Ανάπτυξης
	Ύπαρξη θεσμοθετημένης διαδικασίας διαβούλευσης / συμμετοχής των πολιτών στην κατάρτιση και εφαρμογή όλου ή μέρους του πολιτιστικού σχεδιασμού	Καταγραφή της ύπαρξης ή μη θεσμοθετημένης διαδικασίας διαβούλευσης / συμμετοχής των πολιτών στην κατάρτιση και εφαρμογή όλου ή μέρους του πολιτιστικού σχεδιασμού
	Ύπαρξη βάσης δεδομένων για το πολιτιστικό κεφάλαιο	Καταγραφή της ύπαρξης ή μη βάσης δεδομένων το πολιτιστικό κεφάλαιο
 £	Ποσά / ποσοστά επιδοτήσεων στον πολιτισμό	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία
£	Ποσά / ποσοστά χορηγιών / ιδιωτικών επενδύσεων στον πολιτισμό	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία
£ £	Αριθμός επιχειρήσεων στον τομέα του πολιτισμού (με υπο-εξειδικεύσεις αναφορικά με τον πολιτιστικό τουρισμό, τις δημιουργικές βιομηχανίες, κα)	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία με βάση τη δημιουργία ειδικών κωδικών για τα επαγγέλματα στον τομέα του πολιτισμού (δημιουργικός τομέας, τέχνες, πολιτιστική κληρονομιά, κα, σύμφωνα με τον εθνικό ορισμό του τομέα αυτού)

£	Αριθμός απασχολουμένων στις επιχειρήσεις (με υπο-εξειδικεύσεις σύμφωνα με τα παραπάνω) του τομέα πολιτισμού	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία με βάση τη δημιουργία ειδικών κωδικών για τα επαγγέλματα στον τομέα του πολιτισμού (δημιουργικός τομέας, τέχνες, πολιτιστική κληρονομιά, κα, σύμφωνα με τον εθνικό ορισμό του τομέα αυτού)
£	Αριθμός απασχολουμένων ειδικοτήτων του τομέα πολιτισμού (πχ καλλιτέχνες, αλλά και υποστηρικτικά επαγγέλματα, όπως καλλιτεχνικοί πράκτορες)	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία με βάση τη δημιουργία ειδικών κωδικών για τα επαγγέλματα στον τομέα του πολιτισμού (δημιουργικός τομέας, τέχνες, πολιτιστική κληρονομιά, κα, σύμφωνα με τον εθνικό ορισμό του τομέα αυτού)
£	Ποσοστό του ΑΕΠ στον τομέα του πολιτισμού	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία
£	Ποσοστό του ΑΕΠ στον πολιτιστικό τουρισμό	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία
£	Αριθμός επισκεπτών	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία
£	Δαπάνη επισκεπτών	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία
£	Κατανάλωση των νοικοκυριών σε πολιτισμό	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία
©	Επίπεδο εκπαίδευσης των πολιτών	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία, με εξειδίκευση περαιτέρω κατά φύλο, ηλικία, εθνικότητα, κα
©	Αριθμός ειδικευμένων σε ειδικότητες του πολιτιστικού τομέα	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία / πολιτιστική χαρτογράφηση
©	Αριθμός εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τον πολιτισμό που περιλαμβάνονται στην υποχρεωτική εκπαίδευση	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία / πολιτιστική χαρτογράφηση
©	Αριθμός ειδικοτήτων ανώτερων – ανώτατων σπουδών που σχετίζονται με τον πολιτισμό	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία / πολιτιστική χαρτογράφηση
	Αριθμός ερευνητικών δράσεων	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία
©	Αριθμός πολιτιστικών – εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τους πολίτες πχ από πολιτιστικά κέντρα	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία / πολιτιστική χαρτογράφηση
©	Βαθμός ικανοποίησης των πολιτών από την παροχή εκπαίδευσης σε ειδικότητες του πολιτισμού	Ποιοτικά στατιστικά στοιχεία, με βάση δημοσκοπήσεις
©	 Αριθμός καθιερωμένων περιοδικών πολιτιστικών εκδηλώσεων (φεστιβάλ, πανηγύρι, ημερίδες, κα)	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία / πολιτιστική χαρτογράφηση
©	 Αριθμός συμμετοχής των κατοίκων στις περιοδικές πολιτιστικές εκδηλώσεις.	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία / πολιτιστική χαρτογράφηση
©	 Αριθμός συλλόγων, ερασιτεχνικών θιάσων, χορευτικών, παραδοσιακών ομίλων, κα	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία / πολιτιστική χαρτογράφηση
©	 Αριθμός συμμετεχόντων σε συλλόγους και άλλα εθελοντικά σχήματα και πρωτοβουλίες με πολιτιστικό αντικείμενο	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία, με εξειδίκευση περαιτέρω κατά φύλο, ηλικία, εθνικότητα, κα
©	 Βαθμός ικανοποίησης των πολιτών από την πολιτιστική ζωτικότητα και τις	Ποιοτικά (αξιακά) στατιστικά στοιχεία, με βάση δημοσκοπήσεις / πολιτιστική χαρτογράφηση

	ευκαιρίες συμμετοχής	
 	Αριθμός πολιτιστικών υποδομών (δημόσιων – ιδιωτικών)	Καταγραφή υφιστάμενων πολιτιστικών υποδομών / πολιτιστική χαρτογράφηση
	Αριθμός δράσεων που αξιοποιούν τον πολιτισμό για την προώθηση της προστασίας του περιβάλλοντος	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία
	Αριθμός δράσεων που περιλαμβάνουν ολιστικές προσεγγίσεις, όπως η αξιοποίηση παραδοσιακών τεχνικών και γνώσεων	Ποσοτικά στατιστικά στοιχεία
 	Ύπαρξη ή μη σχεδίου προβολής της ιδιαίτερης τοπική προσωπικότητας (“place branding”)	Καταγραφή της ύπαρξης ή μη σχεδίου τοπικής προβολής

6.8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 6

Το πολιτισμικό αναπτυξιακό μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης αποτελεί τον συγκερασμό των παλαιών αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης με τις σύγχρονες λειτουργίες της «παγκοσμιο-τοπικότητας». Χαρακτηριστικά του είναι:

- Ο συμβολισμός μέσα από το «τετράγωνο» της βιωσιμότητας, με τέταρτο πυλώνα τον πολιτισμό, ο οποίος ταυτόχρονα διαχέεται στους άλλους τρεις, της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος.
- Επίκεντρο του τετραγώνου αυτού αποτελεί η εδαφική – πολιτισμική διακυβέρνηση, με δομικά της χαρακτηριστικά:
 - τη συνεργασία τομέων και φορέων σε επάλληλα επίπεδα, σε μια λειτουργία «συκοινωνούντων δοχείων»,
 - αλλά και την εμπειρογνωμοσύνη και το διαχωρισμό ανάμεσα σε επιτελικούς και διαχειριστικούς στόχους.

Είναι φανερό ότι το νέο μοντέλο της βιωσιμότητας θεμελιώνεται, όχι μόνο πάνω σε μια νέα θεώρηση του πολιτισμού αναφορικά με την πολιτική, αλλά και πάνω στην εδαφική προσέγγιση, αναδεικνύοντας αλλά και μεταβάλλοντας τους τοπικούς θεσμούς, και δημιουργώντας νέες απαιτήσεις και δυνατότητες για την τοπική δημόσια δράση. Στην ουσία, μάλιστα, η πολιτισμική βιώσιμη ανάπτυξη μετεξελίσσει την εδαφική προσέγγιση, «βλέποντας» στη χωρικότητα ένα μικτό ανθρωπογενές και φυσικό οικοσύστημα, με επίκεντρο τον άνθρωπο εντός του, και με αναπτυξιακό στόχο την ίδια την πεμπτούσια της «ποιότητας ζωής».

Η εφαρμογή του μοντέλου ολοκληρωμένης βιώσιμης ανάπτυξης συνδέεται και εξαρτάται άμεσα από μια νέα οπτική για τη διοίκηση και αυτοδιοίκηση, κάνοντας

αναγκαία τη μετάβαση στην εφαρμογή της «διακυβέρνησης» ως διαδικασίας συντονισμού της συνεργασίας όλων των κοινωνικών εμπλεκόμενων ομάδων και θεσμών στη διαμόρφωση και εφαρμογή των πολιτικών. Η διακυβέρνηση αυτή πρέπει μάλιστα να ευνοεί την «από κάτω προς τα πάνω» αλλά και τη διατομεακή συνεργασία στη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης, με στόχο την ολοκλήρωση του σχεδιασμού και τη μεγιστοποίηση της δυνατότητας να αντιπροσωπεύεται η πολυμορφία των απόψεων και επιλογών.³³²

Στο εγχειρίδιο “Local Cultural Policies Handbook, Steps Tools and Case Studies”, ο Eylem Ertürk³³³ επισημαίνει ότι στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, η πολυμορφία είναι ένα μωσαϊκό που διαμορφώνεται από τις επιλογές και τις προτεραιότητες των ίδιων των ανθρώπων, μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες. Επομένως, η πολιτισμική πολιτική οφείλει να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των αναπτυξιακών πολιτικών, παρέχοντας στους ανθρώπους, μέσα από τα εργαλεία της, αφ’ ενός τις δυνατότητες διεύρυνσης και ανάπτυξης των επιλογών τους, και αφ’ ετέρου, τους απαραίτητους διαύλους έκφρασης και υλοποίησης των επιλογών αυτών.

Οι παράμετροι αυτές οδηγούν τον Raj Isar, president of EFAH (European Federation of Arts and Heritage), στη διαπίστωση ότι το σύγχρονο ζητούμενο έγκειται στην σύλληψη του «δικού μας» πολιτισμού ως ρευστού και ανοιχτού, και όχι ως σταθερά προσδιορισμένου. Μέσα από την τοποθέτηση αυτή, οι παλαιές «ανώτερες αξίες» «αποδυναμώνονται» και σχετικοποιούνται, καθώς υποβάλλονται στη δοκιμασία της ανάδειξής τους ως επιλογές από πολίτες συνδιαμορφωτές και όχι αντικείμενα του αναπτυξιακού σχεδιασμού.

³³² Duxbury N. & Jeannotte S., «Culture and Sustainable Communities», (*Culture and Local Governance / Culture et gouvernance locale*, vol. 3, no. 1-2, 2011. ISSN 1911-7469), pages 4-5.

³³³ Ertürk , E.“Local Cultural Policies Handbook, Steps Tools and Case Studies”, İstanbul Bilgi Univeristy Press, İstanbul, March 2011, pages 30-31.

Κεφάλαιο 7

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

*“Si c’était à recommencer, je commencerais par la culture”
(Αν ξεκινούσα απ’την αρχή, θα ξεκινούσα από τον πολιτισμό»)*

Jean Monnet, ιδρυτής της Ε. Κοινότητας³³⁴

7.1. ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

7.1.1. Οι πρώτες δράσεις για τον πολιτισμό.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ιστορικά λειτούργησε σαν θεσμός συνεργασίας, πρωταρχικά για την οικονομία και το εμπόριο. Στο πλαίσιο αυτό, οι ιδρυτικές της Συνθήκες ήταν αποκλειστικά προσανατολισμένες στους τομείς αυτούς. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ, το 1993, ήταν η πρώτη που επέτρεψε στην Ένωση να αναλάβει δράση στον τομέα του πολιτισμού και να τον συμπεριλάβει στις πολιτικές της, με στόχο τη διαφύλαξη, τη διάδοση και την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Ακόμη και έτσι, η θεσμική αποστολή της ΕΕ περιορίζεται στην ανάπτυξη της συνεργασίας ανάμεσα στους φορείς του πολιτισμού στις ευρωπαϊκές χώρες, ή στον «εμπλουτισμό» και τη συμπλήρωση της δραστηριότητάς τους, ώστε να συμβάλουν στην ανάδειξη των πολιτισμών στις χώρες αυτές, δίνοντας έμφαση στην προβολή της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς. Πάντοτε, η δράση της ΕΕ οφείλει πάντα να εντάσσεται στο πλαίσιο του σεβασμού της εθνικής και περιφερειακής πολυμορφίας.

Από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και μετά, τα Επιχειρησιακά Προγράμματα των Διαρθρωτικών Ταμείων περιλαμβάνουν δράσεις για τον πολιτισμό, χωρίς όμως, αρχικά, να υφίσταται ειδικό, τομεακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα. Παράλληλα, δράσεις για τον πολιτισμό περιλαμβάνουν και τα προγράμματα του στόχου της εδαφικής συνεργασίας. Αργότερα, πολιτιστικοί άξονες εισάγονται στις δράσεις URBAN για τη συνεργασία των πόλεων και LEADER για την ανάπτυξη αγροτικών περιοχών.

Ειδικότερα για τις πόλεις, το πρόγραμμα URBAN στηρίζει από το 1990 τις παρακαμάζουσες αστικές βιομηχανικές περιοχές, ενώ το URBACT, από το 2002,

³³⁴ Denis de Rougemont, “Denis de Rougemont en tel qu’en lui-meme”, *Cadmos* No 33 (1986), p. 22

προωθεί τις ανταλλαγές και συνεργασίες πόλεων και ερευνητικών ιδρυμάτων για μια βιώσιμη αστική ανάπτυξη.

Εξέλιξη σχετική με την διερεύνηση της συμβολής του πολιτισμού στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη σηματοδότησε το 2007 η «Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον πολιτισμό σε ένα κόσμο της παγκοσμιοποίησης», της Ε. Επιτροπής. Από κοινού με την Απόφαση του Συμβουλίου για μία «Ατζέντα για τον πολιτισμό» (Νοέμβριος 2007), και τα Συμπεράσματα πάνω σε ένα «Σχέδιο Εργασίας για τον Πολιτισμό», έθεσαν το πρώτο πλαίσιο ευρωπαϊκής πολιτικής για τον πολιτισμό, με άξονες:

- την προαγωγή της πολιτιστικής πολυμορφίας και του διαπολιτισμικού διαλόγου
- την προώθηση του πολιτισμού ως καταλύτη της δημιουργικότητας, στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβώνας για τη μεγέθυνση, την απασχόληση, την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα
- την προώθηση του πολιτισμού ως ζωτικού στοιχείου των ευρωπαϊκών διεθνών σχέσεων.

Προσδιορίστηκαν επίσης μέθοδοι για την επίτευξη των στόχων αυτών, που εκτείνονται από την ανταλλαγή καλών πρακτικών μέχρι τη βελτίωση των στατιστικών μεθόδων καταγραφής δεδομένων και την εκπόνηση ειδικών μελετών.

Με τον τρόπο αυτό, ο πολιτισμός για πρώτη φορά αποτέλεσε σαφή στόχο πολιτικής που επεκτάθηκε με τη δημιουργία της θεσμικής βάσης η οποία προωθεί την εισαγωγή της πολιτιστικής διάστασης και σε άλλες περιοχές πολιτικής.

Κατά την περίοδο 2007-13³³⁵ η ευρωπαϊκή πολιτική συνοχής, όπως αποτυπώνεται στην περιφερειακή πολιτική, στοχεύει στη μείωση των οικονομικών, κοινωνικών και εδαφικών ανισοτήτων ανάμεσα στις ευρωπαϊκές περιφέρειες και διαρθρώνεται γύρω από τρεις στόχους: Σύγκλιση, περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση, και ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία. Οι στόχοι υπηρετούνται από τα τρία Διαρθρωτικά Ταμεία: ΕΤΠΑ, ΕΚΤ και Ταμείο Συνοχής.

Ο πολιτισμός βρίσκεται ενσωματωμένος στα Επιχειρησιακά Προγράμματα των τριών στόχων της σύγκλισης, της ανταγωνιστικότητας & απασχόλησης, αλλά και της εδαφικής συνεργασίας, με επίκεντρο το INTERREG IVC και το URBACT 2.

³³⁵ Jehan Aude, “*La culture au sein de l’union Européenne: objet politique non identifié*”, Memoire présenté pour l’obtention du Master en études européennes, (Rédigé sous la co-direction du Professeur Yves Hersant et de M. Silvio Guindani, Genève, le 29 juin 2007), Institut Europeen de l’ Université de Geneve, Collection EURYOPA, Vol 54-2008.

Οι πολιτιστικές δράσεις επικεντρώνονται κατ' αποκλειστικότητα α) στην προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και β) την ανάπτυξη των κατάλληλων υποδομών και υπηρεσιών για την προώθηση του τουρισμού.

Επίσης, το πρόγραμμα Πολιτισμός 2007-13 αφιερώνει 400 εκ ευρώ στην προώθηση της διεθνικής πολιτιστικής συνεργασίας, με άξονες

- Την κινητικότητα εργαζομένων του πολιτιστικού τομέα
- Τη διακίνηση προϊόντων του πολιτισμού και της τέχνης πέραν από τα εθνικά σύνορα
- Τον διαπολιτιστικό διάλογο

Υπολογίζεται ότι στα 434 επιχειρησιακά προγράμματα της περιόδου 2007 -13, τα κονδύλια του ΕΤΠΑ που διοχετεύονται στον πολιτισμό ανέρχονται σε 6 δις (1,7 του συνόλου της χρηματοδότησης), από τα οποία 2,9 δις προορίζονται για δράσεις προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, 2,2 δις για την πολιτιστικές υποδομές, και 797 εκ για υπηρεσίες που σχετίζονται με τον πολιτισμό. Παράλληλα, σημαντικά ποσά διοχετεύονται (σύμφωνα με εκτιμήσεις, αφού δεν υπάρχουν επαρκείς στατιστικές αναλύσεις) σε προγράμματα της κοινωνίας της πληροφορίας (πχ ψηφιοποίηση), καθώς και στην έρευνα και καινοτομία (κλάστερς, δίκτυα, επιχειρηματικότητα), τομείς που ολοένα και περισσότερο συνδέονται με την ανάπτυξη των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών.³³⁶

Η γνώση και η καινοτομία συνιστούν τη πλέον εμφανή εκδοχή του πολιτισμού που συμπεριλαμβάνουν τα ευρωπαϊκά πολιτικά κείμενα αυτής της περιόδου, όπως είναι οι Συνθήκες της Λισαβόνας και του Γκέτεμποργκ. Επιπλέον, από την ανάγνωση των κειμένων αυτών γίνεται άμεσα αντιληπτό ότι ο πολιτισμός αντιμετωπίζεται αποκλειστικά ως παράγοντας συμβολής στην οικονομική μεγέθυνση, με κυρίαρχη οπτική αυτή της αξιοποίησης των οικονομικών κλάδων του που μπορούν να αποφέρουν οφέλη στο πεδίο της ανταγωνιστικότητας³³⁷. Αιτιολογώντας την κατεύθυνση αυτή η Επιτροπή επικαλείται την «υστέρηση της Ευρώπης σε σχέση με τις ΗΠΑ στον τομέα της καινοτομίας σε 9 από τους 11 δείκτες»³³⁸. Έτσι, η πολιτική

³³⁶ Jehan Aude, *“La culture au sein de l’union Européenne: objet politique non identifié”*, Memoire présenté pour l’obtention du Master en études européennes, (Rédigé sous la co-direction du Professeur Yves Hersant et de M. Silvio Guindani, Genève, le 29 juin 2007), Institut Europeen de l’ Université de Geneve, Collection EURYOPA, Vol 54-2008

³³⁷ Communication de la Commission : « Une politique de cohésion pour soutenir la croissance et l’emploi. Orientations stratégiques communautaires 2007-2013 » Bruxelles, le 5 juillet 2005

³³⁸ communication de la Commission : « Une politique de cohésion pour soutenir la croissance et l’emploi Orientations stratégiques communautaires 2007-2013 » Bruxelles, le 5 juillet 2005, p.19.

της συνοχής καλείται να συνεισφέρει στην προσπάθεια διόρθωσης αυτού του ελλείμματος της ΕΕ, σε σχέση με την καινοτομία..

Στη συνέχεια, ο στόχος της γνώσης και της καινοτομίας αναλύεται σε ένα σύνολο τομέων δράσης στην εκπαίδευση, έρευνα, καινοτομία και εξειδίκευση στις τεχνολογίες, σε συνδυασμό και με τη δημιουργία πρόσβασης για τις επιχειρήσεις.

Η έμφαση στην αξιοποίηση της πολιτιστικής και ιστορικής κληρονομιάς, έρχεται να προστεθεί στις θεματικές προτεραιότητες της διασυνοριακής συνεργασίας. Και πάλι, η αναφορά γίνεται περιοριστικά και στοχευμένα, αφορώντας στις αστικές και τις μειονεκτούσες περιοχές, αφήνοντας μάλιστα, στο περιθώριο τον αγροτικό χώρο.

Με τον τρόπο αυτό, και παρόλο που οι Συμφωνίες της Λισαβώνας και του Γκέτεμποργκ αφήνουν το περιθώριο στον πολιτισμό να αναλάβει έναν περισσότερο διακριτό ρόλο στην ανοικοδόμηση της Ευρώπης της βιώσιμης ανάπτυξης και της γνώσης, η ΕΕ επιβεβαιώνει και εξακολουθεί μια περιοριστική και αποσπασματική προσέγγιση για τον πολιτισμό στην πολιτική της. Ο ρόλος του πολιτισμού παραμένει στην ευρωπαϊκή πολιτική συμπληρωματικός και περιθωριακός, στα πλαίσια της αναζήτησης ύστατων λύσεων για την ώθηση της οικονομικής μεγέθυνσης³³⁹.

7.1.2. Ευρώπη 2020

Η Επιτροπή δημοσίευσε τον Απρίλιο 2010 την Πράσινη Βίβλο για την «Απελευθέρωση της δυναμικής της πολιτιστικής και δημιουργικής βιομηχανίας». Η πολυπολιτισμικότητα, η ψηφιακή εποχή και η παγκοσμιοποίηση αποτελούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται η Πράσινη Βίβλος, δίνοντας ξεκάθαρη έμφαση στην ανάπτυξη σε τοπικό – περιφερειακό επίπεδο, με την αξιοποίηση των τοπικών ιδιαίτερων χαρακτηριστικών στα πλαίσια ολοκληρωμένων περιφερειακών στρατηγικών. Στόχος της Πράσινης Βίβλου είναι να δώσει το έναυσμα για την εκκίνηση ενός διαλόγου πάνω σε κοινές προτεραιότητες δράσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με στόχο την αξιοποίηση όλης της ανεκμετάλλευτης δυναμικής του πολιτιστικού τομέα για συμβολή στη μεγέθυνση, την καινοτομία και τη δημιουργία

³³⁹ Jehan Aude, “*La culture au sein de l’union Européenne: objet politique non identifié*”, Memoire présenté pour l’obtention du Master en études européennes, (Rédigé sous la co-direction du Professeur Yves Hersant et de M. Silvio Guindani, Genève, le 29 juin 2007), Institut Européen de l’ Université de Geneve, Collection EURYOPA, Vol 54-2008

θέσεων εργασίας αλλά και νέων ειδικοτήτων, συμμετέχοντας έτσι στην Agenda 2020 της Ε. Ένωσης.³⁴⁰

«...Τρεις προτεραιότητες πρέπει να κατέχουν κεντρική θέση στη στρατηγική για την Ευρώπη 2020:

– Έξυπνη ανάπτυξη – με την ανάπτυξη μιας οικονομίας που βασίζεται στη γνώση και την καινοτομία.

– Βιώσιμη ανάπτυξη – με την προώθηση μιας πιο αποτελεσματικής στη χρησιμοποίηση των πόρων, πιο πράσινης και πιο ανταγωνιστικής οικονομίας.

– Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς – με την ενίσχυση μιας οικονομίας με υψηλό ποσοστό απασχόλησης που εξασφαλίζει οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή»³⁴¹

Οι δεσμεύσεις πολιτικής της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για το 2020, στοχεύουν στην αξιοποίηση του ευρωπαϊκού δυναμικού καινοτομίας, για την επίτευξη «έξυπνης, βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης», στην οποία ο πολιτισμός θα συμβάλει μέσα από:

- Την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των φυσικών τοπίων, κύρια με δράσεις ανάπλασης πόλεων και συμβολής στην αγροτική ανάπτυξη.
- Την ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού, και ιδιαίτερα των εναλλακτικών μορφών όπου συμπεριλαμβάνεται ο πολιτιστικός τουρισμός
- Την ανάπτυξη νέων επαγγελματικών και εκπαιδευτικών περιεχομένων και ειδικοτήτων, με έμφαση στην έξυπνη εξειδίκευση
- Την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από δράσεις που αναδεικνύουν την πολυπολιτισμικότητα
- Την αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης, ιδιαίτερα σε νέες ειδικότητες

Στο Έγγραφο Εργασίας της Επιτροπής «Διαβούλευση για τη Μελλοντική Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) 2020», τονίζεται – μεταξύ άλλων – ότι διανύουμε μια εποχή ριζικού μετασχηματισμού για την Ευρώπη. Η κρίση την οποία βιώνουμε δεν είναι μόνον οικονομική, αλλά ευρύτερα κοινωνική, πολιτισμική και αξιακή. Τα Διαρθρωτικά Ταμεία της νέας χρηματοδοτικής περιόδου διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στη στήριξη των μέτρων, τα οποία είναι αναγκαία στην κάθε χώρα για την επίτευξη των κατάλληλων διαρθρωτικών αλλαγών. Ειδικότερα η Επιτροπή,

³⁴⁰ Center for Strategy & Evaluation Services – ERICarts, “Study on the Contribution of Culture to Local and Regional Development – Evidence from the Structural Funds”, Final Report September 2010.

³⁴¹ Ανακοίνωση της Ε. Επιτροπής «Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», Βρυξέλλες 3.3.2010,

υπογραμμίζει ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή και προτεραιότητα σε ευνοϊκές για την ανάπτυξη δαπάνες, σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η έρευνα, η καινοτομία και η ενέργεια, και να διασφαλίζουν την αποτελεσματικότητα τέτοιων δαπανών. Η πραγματοποίηση επενδύσεων στον τομέα Πολιτισμού, μπορεί να συνδράμει την ανωτέρω προσπάθεια, καθώς συνιστά καινοτομική πρωτοβουλία με υψηλή προστιθέμενη αξία.

Σε πολιτικό επίπεδο, στο Σχέδιο Συμπερασμάτων για «τη συμβολή του πολιτισμού στην εφαρμογή της στρατηγικής «Ευρώπη 2020»,³⁴² που υιοθετήθηκε από το 2011, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καλεί την Επιτροπή να συμπεριλάβει την πολιτιστική διάσταση σε όλες τις προτάσεις της για την μελλοντική πολιτική της Ευρώπης με προοπτική το 2020³⁴³, και να την ενσωματώσει στους νέους κανονισμούς των διαρθρωτικών ταμείων της επόμενης περιόδου.

Οι αντίστοιχες δεσμεύσεις για τα κράτη μέλη αφορούν:

- Την κάθετη ενσωμάτωση της διάστασης του πολιτισμού στα επόμενα αναπτυξιακά – μεταρρυθμιστικά τους προγράμματα, τομεακά και περιφερειακά.
- Την προώθηση της συνεργασίας ερευνητικών, πολιτιστικών και επιχειρηματικών παραγόντων σε κάθε χωρικό επίπεδο, με στόχο τη δημιουργία δυνατοτήτων και προϋποθέσεων για την άνθιση του πολιτιστικού τομέα.
- Την ανάληψη δράσεων για την ανάπτυξη της καινοτομίας, της βιώσιμης και της πράσινης ανάπτυξης που βασίζεται στον πολιτισμό, την ενίσχυση της εκπαίδευσης και εξειδίκευσης σε τομείς της τέχνης αλλά και της καινοτομίας, την ανάδειξη και αξιοποίηση του ρόλου της πολιτιστικής κληρονομιάς στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη, και τη δημιουργία εργαλείων για τη στατιστική παρακολούθηση της συμβολής των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών στην ανάπτυξη, κυρίως μέσα από την αξιοποίηση του δικτύου - συστήματος ESSnet «Πολιτισμός».

Σύμφωνα με την Έκθεση της πολιτικής πλατφόρμας *Culture Action Europe*, «*The EC Structural Funds Proposals 2014-2020*», *Members' Briefing*, (November 2011)³⁴⁴ στο

³⁴² Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Σχέδιο συμπερασμάτων του Συμβουλίου σχετικά με τη συμβολή του πολιτισμού στην εφαρμογή της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» - Βρυξέλλες – 19-04-2011.

³⁴³ Παταργιάς Π. «*Η Ευρωπαϊκή στρατηγική για τον πολιτισμό στα πλαίσια του στόχου «Ευρώπη 2020»*», Εργασία, Αθήνα 2012, σελ. 2-5

³⁴⁴ Οι στόχοι των Διαρθρωτικών Ταμείων μειώνονται σε δύο, αντί για τρεις:

πλαίσιο της νέας γενιάς προγραμμάτων που εγκαινιάζεται με τους κανονισμούς της περιόδου 2014-2020, τα Διαρθρωτικά Ταμεία θα υποστηρίζουν 11 θεματικούς στόχους:³⁴⁵

- Ενδυνάμωση της έρευνας, της τεχνολογικής ανάπτυξης και της καινοτομίας
- Ενίσχυση της πρόσβασης και της ποιότητας των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας
- Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.
- Υποστήριξη της μεταβασης προς μια οικονομία χαμηλότερου διοξειδίου του άνθρακα.
- Πρόληψη της κλιματικής αλλαγής και των κλιματολογικών κινδύνων
- Προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της βιώσιμης χρήσης των πηγών
- Προώθηση των βιώσιμων μεταφορών και διευκόλυνση των κεντρικών δικτυακών υποδομών.
- Ενίσχυση της απασχόλησης και στήριξη της εργασιακής κινητικότητας.
- Ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας.
- Επένδυση στην εκπαίδευση και δια βίου μάθηση.
- Ενίσχυση της θεσμικής ικανότητας και αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης

Στο Έγγραφο Εργασίας της Επιτροπής «Στοιχεία για το Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο (Κ.Σ.Π.) 2014 – 2020³⁴⁶ μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.), του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.), του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (Ε.Γ.Τ.Α.Α.) και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Θάλασσας και Αλιείας (Ε.Τ.Θ.Α.)», εξειδικεύεται ο τρόπος ανταπόκρισης των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (Ε.Δ.Ε.Τ.) στην χρηματοδοτική υποστήριξη της εφαρμογής της Μελλοντικής Στρατηγικής της Ε.Ε. 2020.³⁴⁷

-
- Ανάπτυξη και δημιουργία θέσεων εργασίας (αφορά όλα τα Ταμεία).
 - Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία(χρηματοδοτείται από το ΕΤΠΑ και το 3,48% του Ταμείου Συνοχής).

³⁴⁵ Culture Action Europe”The EC Structural Funds Proposals 2014-2020”, Members’ Briefing, November 2011

³⁴⁶ E. Commission, Staff Working Document “Elements for a Common Strategic Framework”, 14.03.2012.

³⁴⁷ Στο πλαίσιο αυτό: Α) Το Ε.Τ.Π.Α. θα συμβάλλει σε όλους τους θεματικούς στόχους και θα εστιάσει σε τομείς επενδύσεων που συνδέονται με τον τρόπο που λειτουργούν οι επιχειρήσεις (υποδομές, επιχειρηματικές υπηρεσίες, στήριξη στις επιχειρήσεις, καινοτομία, Τ.Π.Ε. και έρευνα), καθώς και στην παροχή υπηρεσιών σε πολίτες σε συγκεκριμένους τομείς (ενέργεια, on-line υπηρεσίες, εκπαίδευση, υγεία, κοινωνικές και ερευνητικές υποδομές, προσβασιμότητα, ποιότητα του

Ο τρόπος υποστήριξης των Ε.Δ.Ε.Τ. στη διαδικασία εφαρμογής της Μελλοντικής Στρατηγικής της Ε.Ε. 2020, εξειδικεύεται ακόμη περισσότερο στα Παραρτήματα του Εγγράφου Εργασίας, με ειδικότερες αναφορές στον πολιτισμό:³⁴⁸

- α) Οι επενδύσεις για τη διαφοροποίηση των τοπικών οικονομιών με την προστασία και αξιοποίηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και των φυσικών τοπίων (σε αγροτικές και αστικές περιοχές) αποτελούν προτεραιότητα για τα Ταμεία του Κ.Σ.Π. και ειδικά για το Ε.Τ.Π.Α.
- β) Τα Ταμεία του Κ.Σ.Π. θα πρέπει να συντονιστούν στενά με το πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη» το οποίο στηρίζει τις ευρωπαϊκές Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες δίδοντας έμφαση στην υψηλή προστιθέμενη αξία που παράγει ο δημιουργικός τομέας. Το Πρόγραμμα αποσκοπεί στην προστασία και προώθηση της πολυμορφίας ως συστατικού στοιχείου της Ευρώπης, στην άρση των κατακερματισμών στην αγορά των Πολιτιστικών και Δημιουργικών Βιομηχανιών, στη βελτίωση της κινητικότητας των εργαζομένων και των πολιτιστικών αγαθών, στην πλήρη αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. για τη βελτίωση της πρόσβασης και της συμμετοχής στον πολιτισμό, στη διεύρυνση και ανάπτυξη του κοινού, στη διευκόλυνση των πολιτιστικών Μ.Μ.Ε. για πρόσβαση στα αναγκαία κεφάλαια μέσα από τη δημιουργία εξειδικευμένων εργαλείων και τέλος, στη συλλογή αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων για τη χάραξη ολοκληρωμένων πολιτικών. Παράλληλα, στους ειδικότερους στόχους περιλαμβάνεται η στήριξη των ευρωπαϊκών πολιτιστικών μ.μ.ε. στις διασυνοριακές και διεθνείς δραστηριότητές τους, η ενθάρρυνση της εξαγωγικής τους δραστηριότητας προς τρίτες χώρες, καθώς και η υποστήριξη στην ανάπτυξη των κατάλληλων δεξιοτήτων για την επίτευξη των παραπάνω στόχων. Οι πόροι της πολιτικής συνοχής μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να μεγιστοποιηθεί η συμβολή της

περιβάλλοντος). Β) Το Ταμείο Συνοχής θα εστιαστεί στη βελτίωση του περιβάλλοντος, τη διατηρήσιμη ανάπτυξη και το διευρωπαϊκό δίκτυο μεταφορών. Ειδικά για τους δύο πρώτους πυλώνες (περιβάλλον και διατηρήσιμη ανάπτυξη) ο τομέας Πολιτισμού μπορεί να υποστηριχθεί εξίσου από το εν λόγω Ταμείο για όλους τους προαναφερθέντες λόγους, ιδίως δε για δράσεις που σχετίζονται με παρεμβάσεις σε μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους, που βρίσκονται σε περιοχές όπου επιχειρούνται γενικότερες προσπάθειες αναβάθμισης του περιβάλλοντος και του δημόσιου χώρου σε επιβαρυνμένες αστικές και αποβιομηχανοποιημένες, ημιαστικές ζώνες (αστικές αναπλάσεις κ.λπ.). Ευρύτερα η καλλιέργεια του πολιτισμού και η ενίσχυση του πολιτισμικού κεφαλαίου μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία και την εμπέδωση των κατάλληλων προϋποθέσεων για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Γ) Το Ε.Κ.Τ. θα χαράζει τον προγραμματισμό επί τεσσάρων θεματικών στόχων: απασχόληση και κινητικότητα της εργασίας, εκπαίδευση, απόκτηση δεξιοτήτων και δια βίου μάθηση, προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας, καθώς και ανάπτυξη διοικητικής ικανότητας.

³⁴⁸ E. Commission, Staff Working Document “Elements for a Common Strategic Framework”, 14.03.2012

Πολιτιστικής Κληρονομιάς ως μέσου για την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη, την αποκατάσταση των αστικών κέντρων, την αγροτική ανάπτυξη και την αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης. Παραδείγματα πιθανών επενδύσεων σε πολιτιστικά προϊόντα μπορούν να περιλαμβάνουν επενδύσεις σε έρευνα, καινοτομία, στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των μ.μ.ε. και τη σύσταση πολιτιστικών και δημιουργικών επιχειρήσεων στο πλαίσιο των αντίστοιχων θεματικών στόχων.

- γ) Τα Ταμεία θα πρέπει να χρηματοδοτήσουν δράσεις συμπληρωματικές προς το πρόγραμμα «Συνδέοντας την Ευρώπη», το οποίο θα συμβάλλει στην χρηματοδότηση των υποδομών που απαιτούνται για την ανάπτυξη ηλεκτρονικού δελτίου ταυτότητας, ηλεκτρονικών δημοσίων συμβάσεων, ηλεκτρονικών αρχείων δημόσιας περιθάλψης, της ευρωπαϊκής ψηφιακής βιβλιοθήκης Europeana, ηλεκτρονικής δικαιοσύνης και συναφών με τα τελωνεία υπηρεσιών.
- δ) Βασική δράση του Ε.Τ.Π.Α. αποτελεί επίσης, η ανάπτυξη φυτωρίων επιχειρήσεων και η επενδυτική στήριξη της αυτοαπασχόλησης και της σύστασης επιχειρήσεων, ιδίως σε τομείς που εξασφαλίζουν νέες πηγές ανάπτυξης, όπως η πράσινη οικονομία, ο βιώσιμος τουρισμός, η υγεία και οι κοινωνικές υπηρεσίες. Ο τομέας Πολιτισμού, αναγνωρίζεται ως βασικός μοχλός ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού (πολιτιστικός τουρισμός), που διασφαλίζουν την βιωσιμότητα των πόρων, ενώ παρουσιάζει υψηλή προστιθέμενη αξία, καθώς σχετίζεται με την Οικονομία των Εμπειριών

Η επικέντρωση στην καινοτομία και την δημιουργικότητα που διαπιστώνεται από την προηγούμενη προγραμματική περίοδο 2007-2013, στους στόχους των διαρθρωτικών ταμείων, συνεχίζεται στον τρέχοντα προγραμματισμό του 2020, αιτιολογούμενη με βάση αναφορές στο «χάσμα» που χωρίζει την Ευρώπη από τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία σε θέματα επένδυσης στην E&A, αλλά και σε σχέση με το μερίδιο της Ευρώπης στην παγκόσμια αγορά της ψηφιακής κοινωνίας.³⁴⁹

Το μέχρι τώρα προδιαγεγραμμένο «μερίδιο» του πολιτισμού στην περίοδο του 2020 είναι αποσπασματικό και στοχευμένο. Ο Κανονισμός του ΕΤΠΑ αναφέρεται στην «προστασία, ανάδειξη και ανάπτυξη της πολιτιστικής κληρονομιάς», κάτω από την προτεραιότητα της «προστασίας του περιβάλλοντος και την διασφάλιση της επάρκειας πόρων». Επίσης, η πολιτιστική κληρονομιά κρίνεται «αξιοποιήσιμη»,

³⁴⁹ Ε. Επιτροπή, Ανακοίνωση «Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», Βρυξέλλες 3.3.2010

στοχευμένα, για την εξειδίκευση των περιφερειών και την αναγωγόνηση των αστικών κέντρων, καθώς και την προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού. Την ίδια στιγμή, και πάλι, ως «ευνοούμενες» εμφανίζονται οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες, οι οποίες μπορούν να συνδυαστούν με πολλούς από τους θεματικούς στόχους της επόμενης περιόδου, όπως η εκπαίδευση και κατάρτιση, η καινοτομία και στήριξη στις ΜΜΕ, η έξυπνη εξειδίκευση, κ.α.

Τέλος, με τον Κανονισμό 1295/2013 εγκαινιάζεται το νέο ειδικό πρόγραμμα The Creative Europe Programme, για το 2014 – 2020, με στόχο την υποστήριξη του ευρωπαϊκού πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα, μέσα από δύο βασικές προτεραιότητες α) διασφάλιση, ανάπτυξη και προώθηση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής και γλωσσικής πολυμορφίας και προαγωγή του ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς, β) ενδυνάμωση της ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας στον πολιτιστικό και δημιουργικό τομέα, με στόχο την έξυπνη, βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη.³⁵⁰

7.1.3. Πολιτισμός και ευρωπαϊκή οικονομία: μία μετρήσιμη σχέση

Στο εσωτερικό της ΕΕ, ακόμη και η ίδια η οριοθέτηση της έννοιας και των παραμέτρων του πολιτισμού είναι ακόμη ασαφής και ποικίλει ακόμη και από τη μια χώρα στην άλλη. Όροι όπως «δημιουργική βιομηχανία», «πολιτιστικές» δραστηριότητες, κα. χρησιμοποιούνται για να συμπεριλάβουν τόσο τις «παραδοσιακές» πολιτιστικές δράσεις, όσο και την ευρύτετη έννοια οποιασδήποτε δραστηριότητας βασίζεται στην έμπνευση. Στη χάραξη αναπτυξιακών πολιτικών, ο όρος «στρατηγική βασισμένη στον πολιτισμό» αντανakλά τη διευρυνόμενη καθιέρωση της πτυχής του πολιτισμού σε κάθε σύγχρονο αναπτυξιακό προγραμματισμό.

Το 2006, μία μελέτη που διενεργήθηκε για λογαριασμό της Ε. Επιτροπής με θέμα «Η οικονομία του πολιτισμού στην Ευρώπη» επιχείρησε έναν συγκερασμό των χρησιμοποιούμενων εννοιών, καταλήγοντας σε έναν προσδιορισμό του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα, μέσα από την κατηγοριοποίηση σε:

- στενή καλλιτεχνική δραστηριότητα
- πολιτιστική βιομηχανία
- δημιουργική βιομηχανία³⁵¹

³⁵⁰ Κανονισμός 1295/2013]

³⁵¹ ΚΕΑ European Affairs, a study on “The Economy of Culture in Europe”, 2006

ΠΙΝΑΚΑΣ 18:
Οριοθέτηση του Πολιτιστικού & Δημιουργικού τομέα³⁵²

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΤΟΜΕΙΣ	ΥΠΟ-ΤΟΜΕΙΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
Στενές καλλιτεχνικές δραστηριότητες	Εικαστικές τέχνες	Χειροτεχνία, ζωγραφική, γλυπτική, φωτογραφία	Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει κυρίως μη βιομηχανική δραστηριότητα, πρωτότυπης δημιουργίας που δεν έχει σαν προοπτική τη συστηματική αναπαραγωγή
	Θέαμα	Θέτρο, χορός, τσίρκο, φεστιβάλ	
	Πολιτιστική κληρονομιά	Μουσεία, αρχαιολογικοί χώρου, βιβλιοθήκες, αρχαία	
Καλλιτεχνική βιομηχανία	Κινηματογράφος – βίντεο		<ul style="list-style-type: none"> • βιομηχανικές δραστηριότητες σε μαζική παραγωγή • προϊόντα που βασίζονται στο δικαίωμα αναπαραγωγής
	Ραδιοτηλεόραση		
	Ηλεκτρονικά παιχνίδια		
	Μουσική	Ηχογραφημένη μουσική, ζωντανές παραστάσεις	
	Βιβλία - τύπος	Έκδοση βιβλίων, περιοδικά - εφημερίδες	
Δημιουργική βιομηχανία & δραστηριότητα	Σχεδίαση	Σχέδιο μόδας, εσωτερικού χώρου, προϊόντων, γραφικές τέχνες	
	Αρχιτεκτονική		
	Διαφήμιση		
Σχετιζόμενες βιομηχανίες	Κατασκευή Η/Υ, συσκευών MP3, Κινητών, κα		Η κατηγορία αυτή είναι αδύνατο να προσδιοριστεί με σαφήνεια, καθώς περιλαμβάνει πολλοί θα τομείς που εξαρτώνται από τις προηγούμενες κατηγορίες, όπως είναι ο ευρύτερος χώρος της ψηφιακής τεχνολογίας.

 Ο «πολιτιστικός» τομέας

 Ο «δημιουργικός» τομέας

Με βάση τους ορισμούς αυτούς, η παραπάνω μελέτη εκτίμησε ότι ο πολιτιστικός & ο δημιουργικός τομέας

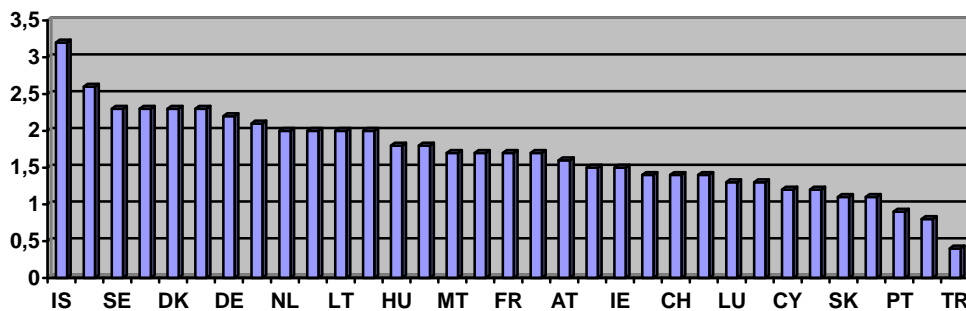
- εμφάνιζαν κύκλο εργασιών ύψους 654 δις ευρώ το 2003
- αντιπροσώπευαν το 2,6 του ευρωπαϊκού ΑΕΠ το ίδιο έτος
- η συνολική αύξηση της προστιθέμενης αξίας του τομέα για τα έτη 1999-2003 ήταν 19,7%

³⁵² Σύμφωνα με τη μελέτη «Η οικονομία του πολιτισμού στην Ευρώπη», Ε. Επιτροπή 2006

- η μεγέθυνση του τομέα τα έτη 1999-2003 ήταν 12,3% υψηλότερη από τη μεγεθυνση της υπόλοιπης οικονομίας
- Το 2004, τουλάχιστον 5,8 εκ. άνθρωποι εργάστηκαν στον τομέα αυτόν (μαζί με τους απασχολούμενους στον πολιτιστικό τουρισμό), αντιπροσωπεύοντας το 3,1 % του συνολικού απασχολούμενου πληθυσμού στην Ευρώπη
- Ενώ η συνολική απασχόληση στην Ευρώπη μειώθηκε τα έτη 2002-2004, εκείνη του δημιουργικού τομέα σδημείωσε αύξηση
- Επιπλέον, ο πολιτιστικός τομέας στην οικονομία εμφανίζει υψηλότερα μορφωτικά επίπεδα μεταξύ των απασχολουμένων του (46,8% των εργαζόμενων του τομέα κατέχουν τουλάχιστον πτυχίο πανεπιστημίου, έναντι 25,7% στο σύνολο των απασχολουμένων), καθώς και μεγαλύτερο μερίδιο ευέλικτων μορφών εργασίας και αυτοαπασχόλησης

Το 2007 έγινε και η πρώτη προσπάθεια της EUROSTAT να καταγράψει στατιστικά στοιχεία για τον πολιτισμό, με τη δημοσίευση ενός εγχειριδίου «πολιτιστικής στατιστικής». Μετρώντας ειδικότητες της διεθνούς κατάταξης NACE, η δεύτερη έκδοση του 2011 εκτίμησε τη συμβολή του πολιτισμού στην απασχόληση³⁵³

ΓΡΑΦΗΜΑ 36: Ποσοστό % απασχόλησης στους τομείς του πολιτισμού στην οικονομία, στο σύνολο της απασχόλησης (2009)

Πηγή : Eurostat, EU LFS

Οι συμπεριλαμβανόμενοι τομείς πολιτισμού αφορούν στους κωδικούς NACE Rev2: 58, 59, 60, 90, 91. όπου:

Κωδ. 58: Εκδοτικές δραστηριότητες

Κωδ. 59: Παραγωγή κινηματογραφικής ταινίας, βίντεο, και τηλεοπτικού προγράμματος, και δραστηριότητες ηχογράφησης και έκδοσης μουσικής.

Κωδ. 60: Δραστηριότητες τηλεμετάδοσης

Κωδ. 90 : Δραστηριότητες δημιουργίας, τεχνών και ψυχαγωγίας

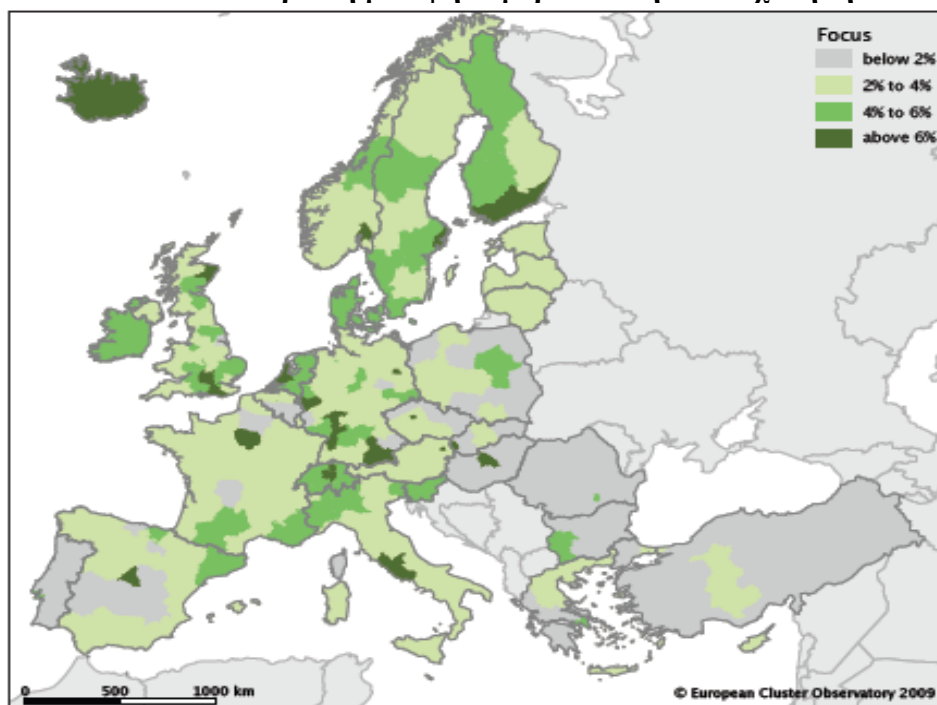
Κωδ. 91: Βιβλιοθήκες, αρχεία, μουσεία, και άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες (πχ αρχαιολογικοί χώροι, κα)

³⁵³ EUROSTAT “Cultural Statistics”, Eurostat Pocketbooks, Edition 2011

Σε περιφερειακό επίπεδο, υπάρχει έντονη διαφοροποίηση ανάμεσα σε περιοχές όπου πχ ο πολιτιστικός τουρισμός διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, και σε άλλες, όπου αναδεικνύεται ιδιαίτερα η δυναμική του δημιουργικού τομέα.

Ο τελευταίος, αποτελεί «ανερχόμενη δύναμη» ειδικά στις μητροπολιτικές περιοχές και σε μεγάλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες: Στο Λονδίνο, το 2002, σχεδόν το 15% του εργατικού δυναμικού απασχολούνταν στον δημιουργικό τομέα, δηλαδή ποσοστό μεγαλύτερο και από εκείνο των απασχολουμένων στις οικονομικές υπηρεσίες. Αντίστοιχα, στο Άμστερνταμ το ποσοστό ανέρχεται σε 7,4% του εργατικού δυναμικού το 2009, ενώ στο Βερολίνο άγγιξε το 10% το 2006. Παρόμοιο ποσοστό φαίνεται να συγκεντρώνουν το Μιλάνο, η Ρώμη και η Μαδρίτη.

ΓΡΑΦΗΜΑ 37: Συγκέντρωση βιομηχανιών του δημιουργικού τομέα στην Ευρώπη με υψηλό μερίδιο στην απασχόληση

Σημαντική είναι και η επίδραση του πολιτισμού στην οικονομική ανάπτυξη μέσα από τον τουρισμό, καθώς είναι χαρακτηριστικό ότι το πολιτιστικό ενδιαφέρον της περιοχής διακοπών αποτελεί το δεύτερο κριτήριο επιλογής των ταξιδιωτών μετά τη σχέση ποιότητας – τιμής.

ΓΡΑΦΗΜΑ 38: Σημαντικότερα κριτήρια επιλογής προορισμού διακοπών (2009)

	Ποιότητα υπηρεσιών	Τιμές	Σχέση ποιότητας / τιμής	Πολιτιστικό ενδιαφέρον	Οικολογία	Κοινωνικοί λόγοι	Ασφάλεια προορισμού	Άλλοι παράγοντες
EU 27	23	27	44	31	10	10	12	24
άνδρες	23	26	44	30	10	10	11	24
γυναίκες	23	28	44	31	10	10	12	24
15-24 ετών	23	34	45	32	8	12	13	18
25-39 ετών	23	30	48	30	10	9	11	22
40-54 ετών	23	27	44	31	10	9	11	26
55 +	22	20	39	31	11	11	12	28

Πηγή: Flash Eurobarometer 281, Europeans and Tourism, 2009

7.1.4. Η συστηματική προώθηση των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών (ΠΔΒ)

Εύκολα διαπιστώνει κανείς τη συνέχιση, κατά την περίοδο του 2020, της λογικής της προηγούμενης περιόδου αναφορικά με τη χρήση του πολιτισμού με τρόπο αποσπασματικό, με το κέντρο βάρους να εξειδικεύεται και να διευρύνεται, μόνο σε ότι αφορά, στο πλαίσιο της καινοτομίας και της έξυπνης εξειδίκευσης, τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ειδικά κείμενα οδηγίων και «πρακτικών» κατευθύνσεων εκδίδονται από την Επιτροπή για να συνδράμουν τα κράτη και τις περιφέρειες στην ανάληψη δράσης προς την κατεύθυνση των ειδικών αυτών πολιτικών στόχων. Ειδικότερα, σύμφωνα με το έγγραφο της Ε. Επιτροπής “*Guide to research and innovation strategies for smart specializations (RIS3)*”, May 2012, για την περίοδο 2014-20, η νέα πρόκληση συνίσταται στην επιστράτευση της πολιτιστικής/ δημιουργικής βιομηχανίας στην προσπάθεια απελευθέρωσης των δυνατοτήτων των περιφερειών στον τομέα της καινοτομίας, σε άμεση συνάφεια με την «έξυπνη εξειδίκευση». Στο πλαίσιο αυτό, οι περιφέρειες θα πρέπει να διερευνήσουν πλήρως τη σχέση ανάμεσα στους παραδοσιακούς τομείς του πολιτισμού (πολιτιστική κληρονομιά, δυναμικούς πολιτιστικούς θεσμούς, κα) με τη δυνατότητα δημιουργίας δημιουργικών βιομηχανιών και την περαιτέρω ενίσχυση του τουρισμού.

Οι δράσεις πολλών από τους έντεκα θεματικούς στόχους που προτείνονται από την Επιτροπή για τη νέα περίοδο (βλ. παραπάνω) μπορούν να βρουν κοινό τόπο με το στόχο της ανάπτυξης της πολιτιστικής και δημιουργικής βιομηχανίας.³⁵⁴ Ενδεικτικά:

- *Θεματικός στόχος 1:* Έρευνα και καινοτομία / εξέλιξη των δυνατοτήτων για αξιοποίηση νέων ιδεών – (κλάστερς, δίκτυα, υποδομές, συμβουλευτικές υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις)
- *Θεματικός στόχος 3:* ανταγωνιστικότητα για τις επιχειρήσεις (ενίσχυση επιχειρηματικότητας στις πολιτιστικές – δημιουργικές βιομηχανίες (ΠΔΒ), ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού)
- *Θεματικός στόχος 6:* Περιβάλλον και διαθέσιμες πηγές πλούτου (διαφοροποίηση αστικής / αγροτικής οικονομίας με αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, επαναξιοποίηση των πολιτιστικών υποδομών πχ για την αναζωογόνηση αστικών περιοχών)
- *Θεματικός στόχος 9:* κοινωνική συνοχή (προαγωγή διαπολιτιστικών δραστηριοτήτων)
- *Θεματικός στόχος 10:* Επένδυση στην εκπαίδευση και κατάρτιση καθώς και τη δια βίου μάθηση (προώθηση των δημιουργικών ικανοτήτων, ανάπτυξη της εκπαίδευσης σε ειδικότητες που σχετίζονται με την τέχνη και τη δημιουργικότητα)

Στην Ευρώπη, η εξέλιξη της τεχνολογίας και η παγκοσμιοποίηση μετακίνησαν ραγδαία την οικονομία από τους παραδοσιακούς τομείς της μεταποίησης σε εκείνους της καινοτομίας και των υπηρεσιών.

Όλο και συχνότερα, εργοστάσια μετατρέπονται σε χώρους εργασίας δημιουργικών ομάδων, που χρησιμοποιούν σαν αποκλειστική πρώτη ύλη τη φαντασία, τη δημιουργία και την καινοτομία. Στη νέα ψηφιακή εποχή, η άυλη αξία είναι εκείνη που προσδιορίζει την υλική, καθώς οι κοινωνικές ομάδες αναζητούν νέους τρόπους να εμπλουτίσουν τις εμπειρίες και τα βιώματά τους.³⁵⁵

Οι ΠΔΒ εμφανίζουν σαφώς τη δυνατότητα συμβολής στην ατζέντα της Ευρώπης 2020 και των κύριων νέων πρωτοβουλιών και προτεραιοτήτων της όπως είναι η Ένωση Καινοτομίας, η Ψηφιακή Ατζέντα, η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, και η δημιουργία νέων ικανοτήτων και νέων θέσεων εργασίας.

³⁵⁴ E. Επιτροπή, “Guide to research and innovation strategies for smart specializations (RIS3)”, May 2012

³⁵⁵ E. Commission, Staff Working Document “Elements for a Common Strategic Framework”, 14.03.2012

Επιπλέον ο πολιτισμός τροφοδοτεί την κοινωνία της πληροφορίας, μέσα από επενδύσεις σε ευρυζωνικές υποδομές και υπηρεσίες, σε ψηφιακές τεχνολογίες, καθώς και σε νέες ηλεκτρονικές και τηλεπικοινωνιακές συσκευές.

Αρκετές ευφάνταστες λύσεις, σχετίζονται με νέες ιδέες που ποικίλουν από την αναζωογόνηση ή/και την εμπορική προβολή μέσω του branding, χωρών, πόλεων, περιφερειών, μέχρι την ανάπτυξη τεχνολογικών ικανοτήτων που σχετίζονται με τη δια βίου μάθηση, από την εξάπλωση της έρευνας, μέχρι την επικοινωνία αξιών με απλό και προσιτό τρόπο, από την ανανέωση προϊόντων και υπηρεσιών μέχρι την ανάπτυξη βιώσιμων συστημάτων παραγωγής, και από το διάλογο των γενεών μέχρι το διαπολιτισμικό διάλογο και την οικοδόμηση κοινωνικής συνοχής.³⁵⁶

7.2. Ο ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ (OPEN METHOD OF COORDINATION – OMC)

Πέραν από την περιφερειακή της πολιτική μέσα από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, σε επίπεδο συντονισμού των εθνικών πολιτικών και συνεργασίας με στόχο τον καθορισμό κάποιων κοινών κατευθύνσεων, η ΕΕ προωθεί την πολιτική δέσμευση των κρατών και την καθιέρωση κοινών διαδικασιών και εργαλείων πολιτικής σε επιλεγμένα θέματα. Η διαδικασία αυτή προωθείται κυρίως μέσα από την OMC (Open Method of Coordination), η οποία αποτελεί μια πλατφόρμα συζήτησης, συντονισμού των πολιτικών των κρατών μελών και επισκόπησης καλών πρακτικών πολιτικής ανάμεσα στα κράτη μέλη και τις περιφέρειες. Προτείνονται επίσης συγκεκριμένα θέματα συνεργασίας.

Στα πλαίσια της πολιτικής αυτής έχουν διαμορφωθεί οι τομείς προτεραιότητας που περιγράφονται στο παρακάτω πρόγραμμα δράσης για τον Πολιτισμό 2011-2014.³⁵⁷ Όπως είναι εμφανές, ο συντονισμός των πολιτικών επικεντρώνεται στην ενίσχυση των στόχων της Ατζέντα Ευρώπη 2020, με ειδικότερο περιεχόμενο την πολυπολιτισμικότητα, τη συνοχή και τις πολιτιστικές – δημιουργικές βιομηχανίες.

³⁵⁶ http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/doc1577_en.htm

³⁵⁷ Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the Work Plan for Culture 2011-2014 (2010/C 325/01)

ΠΙΝΑΚΑΣ 19: Προτεραιότητες OMC 2011-2014

A. Πολιτιστική πολυμορφία, διαπολιτισμικός διάλογος και πολιτισμός της συνοχής και της πρόσβασης για όλους (Προτεραιότητα 3 της Ατζέντα Ευρώπη 2020 – ανάπτυξη για όλους)

Αρμόδιος για ανάληψη δράσης	Τομέας δράσης
Κράτη -μέλη	Ενίσχυση του ρόλου των δημόσιων τεχνών και των πολιτιστικών θεσμών <ul style="list-style-type: none"> - Στην ευρύτερη πρόσβαση και συμμετοχή στον πολιτισμό - Στην πολιτιστική πολυμορφία και τον διαπολιτισμικό διάλογο.
Κράτη - μέλη	Ανάπτυξη της πολιτιστικής συνειδητότητας και έκφρασης
Επιτροπή	Προώθηση πόλεων με πολιτιστική συνοχή
Επιτροπή	Προώθηση της πολυγλωσσίας

B: Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες (Προτεραιότητες 1 & 2 της Ατζέντα 2020 – Έξυπνη και βιώσιμη ανάπτυξη)

Αρμόδιος για ανάληψη δράσης	Τομέας Δράσης
Κράτη - μέλη	Στρατηγική αξιοποίηση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων βοήθειας, συμπεριλαμβανομένων των Διαρθρωτικών Ταμείων, για την ενίσχυση της δυνατότητας του πολιτισμού αναφορικά με την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη, καθώς και τη διάχυση των επιδράσεων των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών στην ευρύτερη οικονομία.
Κράτη - μέλη	Εφαρμογή στρατηγικών εξαγωγών και υποστήριξης της διεθνοποίησης των ΠΔΒ
Κράτη - μέλη	Καλές πρακτικές για τη χρηματοδότηση των ΜΜΕ του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα
Επιτροπή	Παρακολούθηση της Πράσινης Βίβλου «Απελευθερώνοντας τις δυνατότητες των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών»
Επιτροπή	Σύσταση της Ευρωπαϊκής Συνεργασίας των Δημιουργικών Βιομηχανιών»
Επιτροπή	Προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού ως ατμομηχανής για τη βιώσιμη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη

Γ: Ανάπτυξη ικανοτήτων και κινητικότητας (Προτεραιότητες 1, 2 & 3 της Ατζέντα 2020 – έξυπνη, βιώσιμη ανάπτυξη της κοινωνική συνοχής)

Αρμόδιος για ανάληψη δράσης	Τομέας δράσης
Κράτη - μέλη	Προγράμματα κινητικότητας
Κράτη - μέλη	Προώθηση συνεργασιών στο δημιουργικό τομέα
Επιτροπή	Καταγραφή και ανάπτυξη ικανοτήτων με τη βοήθεια τομεακών συμβουλίων πολιτισμού

Επιτροπή	Προώθησης της απόκτησης βασικών γνώσεων χρήσης ηλεκτρονικών μέσων
Επιτροπή	Περαιτέρω ανάπτυξη προτάσεων για προδιαγραφές στον τομέα της κινητικότητας
Επιτροπή	Ανάλυση διοικητικών πρακτικών πάνω στην κινητικότητα των καλλιτεχνών

Δ: Πολιτιστική κληρονομιά και κινητικότητα συλλογών (Προτεραιότητες 2 & 3 της Ατζέντα Ευρώπη 2020 – Ανάπτυξη συνοχής και βιωσιμότητας)

Αρμόδιος για ανάληψη δράσης	Τομέας Δράσης
Κράτη μέλη	Διερεύνηση τρόπων απλοποίησης της διαδικασίας δανεισμού
Κράτη – μέλη - Επιτροπή	Παρακολούθηση της ψηφιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, συμπεριλαμβανομένης της κινηματογραφικής
Κράτη – μέλη - Επιτροπή	Υλοποίηση της Απόφασης για τη Σήμα Ευρωπαϊκής Κληρονομιάς
Επιτροπή	Πρόληψη και καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών
Επιτροπή	Ανάλυση συστημάτων αξιολόγησης / ανάδειξης έργων τέχνης

Ε: Πολιτισμός και εξωτερικές σχέσεις (Προτεραιότητα της Ατζέντα 2020 σχετικά με την ξιοποίηση των εργαλείων εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ)

Αρμόδιος για ανάληψη δράσης	Τομέας Δράσης
Κράτη – μέλη & Επιτροπή	Ανάπτυξη μιας στρατηγικής προσέγγισης και συνεργασίας
	Ανάπτυξη συστημάτων διάχυσης πληροφόρησης
Κράτη – μέλη & Επιτροπή	Προώθηση και κύρωση της Συνθήκης της UNESCO για την προστασία και ανάδειξη της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων
Επιτροπή	Προώθηση πολιτιστικών σχέσεων με τρίτες χώρες

ΣΤ: Πολιτιστική Στατιστική

Αρμόδιος για ανάληψη δράσης	Τομέας Δράσης
Κράτη – μέλη & Επιτροπή	Βελτίωση της μεθοδολογίας για στατιστικές του πολιτισμού
Επιτροπή	Βελτίωση της πληροφόρησης σχετικά με την πολιτιστική στατιστική
Επιτροπή	Βελτίωση των στατιστικών σχετικά με την κινητικότητα

[HTTP://EC.EUROPA.EU/CULTURE/POLICY/STRATEGIC-FRAMEWORK/EUROPEAN-COOP_EN.HTM](http://ec.europa.eu/culture/policy/strategic-framework/european-coop_en.htm)

Τέλος αξιοσημείωτη είναι η προσπάθεια της Επιτροπής, στα πλαίσια της Open Method of Coordination (OMC), να «αφυπνίσει» τις χώρες μέλη και τις περιφέρειές τους, προς την κατεύθυνση της ανάληψης στρατηγικών δράσεων ολοκληρωμένου, μακροπρόθεσμου σχεδιασμού, με αιχμή τις ΠΔΒ. Ειδικότερα, η Επιτροπή στο έγγραφο «*Work Plan for Culture, Policy Handbook on “How to strategically use the EU support programmes, including structural Funds, to foster the potential of culture for local, regional and national development and the spill-over effects on the wider economy?”*» (Working Group of EU Member States Experts (Open Method of Coordination) on Cultural and Creative Industries, April 2012) προτρέπει τις περιφέρειες να υλοποιήσουν το στρατηγικό σχεδιασμό τους ακολουθώντας τρία βήματα – στάδια υλοποίησης:

- Τη **χαρτογράφηση** των δυνατοτήτων τους, ώστε να διαφανεί το επίπεδο ανάπτυξης στο εσωτερικό τους των πολιτιστικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων. Η χαρτογράφηση (ποιοτική και ποσοτική) μπορεί να περιλαμβάνει το εντοπισμό σχεδίων εξειδίκευσης, την ύπαρξη κατάλληλων προϋποθέσεων ελκυστικότητας της περιοχής (δημιουργικό οικοσύστημα), την επισήμανση των φορέων εκείνων που θα μπορούσαν να ηγηθούν / συμμετάσχουν στην προσπάθεια, τη συλλογή στατιστικών δεδομένων και τη χρήση συγκρίσεων τύπου benchmarking (ώστε να γίνει συνειδητή η θέση της περιοχής σε σχέση με τις άλλες περιφέρειες στην ΕΕ), αλλά και καταγραφή καλών πρακτικών.
- Την **συνεργασία** με την εμπλοκή όλων των τοπικών παραγόντων στη διαδικασία (πολιτιστικών, διοικητικών και πολιτικών). Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την καθιέρωση διαδικασιών συνεργασίας ανάμεσα σε τοπικούς - εθνικούς φορείς που φέρουν την ευθύνη των σχετικών πολιτικών (παιδεία, πολιτισμός, απασχόληση, κα), τη δημιουργία δικτύων στα οποία μπορούν να συμμετάσχουν και ιδιωτικοί φορείς,, και την προώθηση της διαπεριφερειακής συνεργασίας με στόχο τη διευκόλυνση της ανταλλαγής εμπειριών και γνώσεων.
- Την υιοθέτηση στρατηγικής και ολοκληρωμένης προσέγγισης στη διοχέτευση των επενδύσεων και τη **χρήση των πόρων**. Εδώ περιλαμβάνεται και η επιδίωξη συνέργειας ανάμεσα στις δράσεις των διαρθρωτικών ταμείων, το πρόγραμμα πλαίσιο για τη Δημιουργική Ευρώπη (“Creative Europe framework program), το Horizon για την έρευνα και καινοτομία,, το COSME

(πρόγραμμα για την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων), τα θεματικά και περιφερειακά προγράμματα, κα.

Το παραπάνω «Εγχειρίδιο» ανάπτυξης της πολιτιστικής στρατηγικής προτείνει τρεις θεματικές κατηγορίες μέτρων, παραθέτοντας ενδεικτικά παραδείγματα «καλών πρακτικών» για την καθεμία.³⁵⁸

A. Μέτρα υπέρ της δημιουργίας προϋποθέσεων για την ύπαρξη περιβάλλοντος ευνοϊκού για τις πολιτιστικές / δημιουργικές βιομηχανίες.

Η δημιουργία των προϋποθέσεων περιλαμβάνει:

1. τη χαρτογράφηση της συγκεκριμένης περιοχής, δηλαδή η καταγραφή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, των ισχυρών και αδύνατων σημείων και των πιθανών δυνατοτήτων μιας συγκεκριμένης περιοχής, ως προς τις ΠΔΒ
2. την ανάπτυξη κατάλληλου θεσμικού πλαισίου για την προώθηση των συνεργασιών των εμπλεκόμενων φορέων
3. τη λειτουργία υπηρεσιών ενημέρωσης
4. την ανάπτυξη κατάλληλων στρατηγικών, πολιτικών, μέτρων

B. Μέτρα ενίσχυσης των πολιτιστικών / δημιουργικών βιομηχανιών

Τα κυριότερα στοιχεία για την ενίσχυση των ΠΔΒ είναι η αύξηση των ικανοτήτων και προσόντων, η ύπαρξη της κατάλληλης φυσικής υποδομής, η ύπαρξη «θερμοκοιτίδων» δημιουργικών βιομηχανιών, η διασφάλιση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση, η δημιουργία δικτύων και κλάστερς.

C. Μέτρα για τη διάχυση και το πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα των επιρροών από την ανάπτυξη των πολιτιστικών βιομηχανιών στην υπόλοιπη οικονομία και κοινωνία

Σημαντική κατηγορία μέτρων στοχεύει στον πολλαπλασιασμό των επιδράσεων της ανάπτυξης των ΠΔΒ πάνω στους άλλους τομείς της οικονομίας, αλλά και στην κοινωνία συνολικά. Η επίδραση αυτή γίνεται περισσότερο εμφανής σε σχέση με την καινοτομία, την εκπαίδευση, την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιωσιμότητα, την κοινωνική συνοχή, τον τουρισμό και την ανάπτυξη εμπορικής ταυτότητας σε τοπικό επίπεδο (branding), και την περιφερειακή ανάπτυξη.

³⁵⁸ «Work Plan for Culture, Policy Handbook on “How to strategically use the EU support programmes, including structural Funds, to foster the potential of culture for local, regional and national development and the spill-over effects on the wider economy?” (Working Group of EU Member States Experts (Open Method of Coordination) on Cultural and Creative Industries, April 2012)

7.3. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ - ECoC

Η ανάπτυξη των «αυτόνομων» δικτύων πόλεων που είδαμε παραπάνω (Κεφάλαιο 3), αλλά και τα φαινόμενα υποβάθμισης αρκετών αστικών κέντρων ή βιομηχανικών συνοικιών μέσα στις πόλεις, κυρίως από τη δεκαετία του 1980 και μετά, αποτέλεσαν τους σημαντικότερους παράγοντες που οδήγησαν στη γέννηση των προγραμμάτων αστικής αναζωογόνησης, με κεντρική φιλοσοφία τη σύνδεση του αστικού σχεδιασμού με την «ποιότητα ζωής».

Σύμφωνα με τον Ι. Στεφάνου, μία αστική ανάπλαση μπορεί να απαντά σε ανάγκες καθαρά οικιστικές, όπως κάλυψη οικιστικών ελλείψεων ή άσκηση κοινωνικής στεγαστικής πολιτικής, σε ανάγκες επίλυσης προβλημάτων, είτε τα προβλήματα αυτά αφορούν στο κέλυφος, στις χρήσεις, είτε στο ανθρώπινο δυναμικό ή τέλος, σε ανάγκες πολιτιστικής αξιοποίησης.³⁵⁹

Σύμφωνα με τους Bianchini, F & Parkinson, M, τα πρώτα προγράμματα αυτού του είδους στην Ευρώπη, μπορούσαν να διακριθούν ανάλογα με την επικέντρωσή τους στην «πολιτιστική παραγωγή» ή την «πολιτιστική κατανάλωση». Τα πρώτα, στόχευαν στη δημιουργία μέσα στα υποβαθμισμένα αστικά κέντρα, πόλων κυρίως πολιτιστικής - δημιουργικής βιομηχανίας, ενώ τα δεύτερα, εστίαζαν περισσότερο στη δημιουργία προϋποθέσεων ελκυστικότητας και πολιτιστικής ζωτικότητας της συνοικίας – περιοχής, μέσα από την επένδυση σε πολιτιστικές υποδομές και καλλιτεχνικά δρώμενα που δημιουργούσαν πολιτιστική κινητικότητα και κατανάλωση. Στις διαδικασίες αυτές συνέδραμε και η αξιοποίηση των στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης για την προσέλκυση επισκεπτών.

Και οι δύο εκδοχές θεμελιώνονται στην οπτική της αξιοποίησης του πολιτισμού με τρόπο ώστε να μην είναι πια αυτοσκοπός της δημόσιας επένδυσης, αλλά να παράγει όφελος με ειδικούς οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς όρους.³⁶⁰

Ξεκινώντας από το 1985, το πρόγραμμα Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης (European Capitals of Culture – ECoC), αποτέλεσε πρότυπο και σταθμό στην ανάπτυξη τέτοιου είδους παρεμβάσεων αστικής ανάπλασης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και χρησιμεύσε ως διεθνές μοντέλο πρακτικής στον τομέα αυτό.

³⁵⁹ Στεφάνου Ι. «Η αστική ανάπλαση ως Ευκαιρία για την Ανάδειξη της Φυσιονομίας της Πόλης», Εισήγηση στην ημερίδα του ΤΕΕ με τίτλο *Διαχείριση περιβάλλοντος για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς*, Αθήνα, 12 Μαρτίου, 2007

³⁶⁰ Bianchini, F & Parkinson, M (eds) (1993) “Cultural policy and Urban Regeneration: the West European Experience” Manchester University Press, *passim*.

Σύμφωνα με τον Binns, L³⁶¹ το πρόγραμμα σχεδιάστηκε για να υπερβεί τα εθνικά όρια των χωρών με δύο τρόπους: α) με την άμεση προσέγγιση των λαών ώστε να συνειδητοποιήσουν την κοινή πολιτιστική τους κληρονομιά στην Ευρώπη, και β) με την παράκαμψη της κεντρικής κρατικής εξουσίας, μέσα από την ανάθεση στην ίδια την τοπική αυτοδιοίκηση της πόλης της αρμοδιότητας ανάδειξης και αξιοποίησης της προσωπικότητας και πολιτιστικής ιδιαιτερότητάς της, με στόχο την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης, αφού τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα επιδρούσαν στην οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική αναβάθμιση της πόλης .

Ο βαθμός αξιοποίησης του προγράμματος εξελίχθηκε με το χρόνο. Ενώ οι πρώτες πολιτιστικές πρωτεύουσες (Αθήνα, Φλωρεντία, Άμστερνταμ, Βερολίνο, Παρίσι) θεωρήθηκε ότι ωφέλησαν και ωφελήθηκαν αμοιβαία από τον τίτλο τους, στην συνέχεια, άλλες πόλεις, με λιγότερο καθιερωμένη την εικόνα της έντονης πολιτιστικής κληρονομιάς, κατόρθωσαν να αναδειχθούν και να αναβαθμιστούν καθοριστικά μέσα από συμμετοχή τους στο πρόγραμμα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα θεωρείται η Γλασκώβη, που από υποβαθμισμένη βιομηχανική πόλη παλαιών και εγκαταλειμμένων ναυπηγείων, αναδείχθηκε σε πόλο τεχνολογιών πληροφορικής, ανέπτυξε ένα ιδιαίτερα δημιουργικό και ζωντανό πολιτιστικό περιβάλλον με επίκεντρο την καλλιτεχνική παραγωγή και κατανάλωση και αποτέλεσε έκτοτε την τρίτη βρετανική πόλη στην προσέλκυση επισκεπτών. Το μακροχρόνιο αυτό αποτέλεσμα αναζωογόνησης της πόλης αποδίδεται στο γεγονός ότι η Γλασκώβη υπήρξε η πρώτη πόλη που αντιμετώπισε το πρόγραμμα αυτό, όχι απλά σαν μια μεγάλης έκτασης διοργάνωσης τύπου φεστιβάλ, αλλά σαν μια ευκαιρία μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδιασμού. Μακροπρόθεσμη ήταν και η προοπτική του γαλλικού προγράμματος, με παράδειγμα την Αβινιόν (2000), που έθεσε ως στόχο την προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού και την αναβάθμιση της εικόνας της πόλης ως πολιτιστικού πόλου.³⁶² Ως παράλληλοι στόχοι προσδιορίστηκαν η ενίσχυση της τοπικής δημιουργικότητας, και η ανάδειξη του διεθνούς προφίλ, ακόμη και της ευρύτερης περιφέρειας.

³⁶¹ Binns, L., «Capitalising on culture: an evaluation of culture-led urban regeneration policy», *Futures Academy*, Dublin Institute of Technology. 2005, p. 4.

³⁶² *European Cities and Capitals of Culture (ECOC) (2004)*, Study Prepared for the European Commission, Part I and II, Brussels: Palmer/Rae Associates, p. 46.

ΓΡΑΦΗΜΑ 39: Ευρωπαϊκές Πολιτιστικές Πρωτεύουσες 2000-2015³⁶³

European Capitals of Culture (2000-2015)

Το 2000, το Ε. Κοινοβούλιο επαναπροσδιόρισε κάποιες πτυχές του προγράμματος, κάτω από τον τίτλο της Πολιτιστικής Πόλης του Πολιτισμού. Στο πλαίσιο αυτό, από το 2005 και μετά, κάθε χώρα λαμβάνει ένα κονδύλι για το οποίο ανταγωνίζονται υποβάλλοντας τις προτάσεις τους, περισσότερες από μία, υποψήφιες πόλεις, διαδικασία που ενισχύει θεσμικά και ουσιαστικά τους μηχανισμούς σχεδιασμού των πόλεων που αποφασίζουν να συμμετάσχουν.

Σε επίπεδο τοπικής διακυβέρνησης, αξίζει να σημειωθεί η μεγάλη επίδραση που ασκεί η ανάληψη της οργάνωσης του προγράμματος αυτού, στην ανάπτυξη της ικανότητας της τοπικής αυτοδιοίκησης της πόλης, αναφορικά με το συντονισμό των

³⁶³ Πηγή: VÁTI, από «The Territorial State and Perspectives of the European Union», 2011 update, Background document for the *Territorial Agenda of the European Union 2020*, presented 9/5/2011, Gödöllő, Hungary

δράσεων διαφορετικών εμπλεκομένων φορέων, στη βάση μιας κοινής στρατηγικής, με στόχο τη συνεργασία και την αποτελεσματικότητα.³⁶⁴

Μέσα από τις πρωτοβουλίες των ίδιων των πόλεων που ανακηρύχθηκαν πολιτιστικές πρωτεύουσες ή ευρωπαϊκές πόλεις πολιτισμού, αναπτύχθηκε σταδιακά ένα ιδιαίτερο ευρωπαϊκό μοντέλο αστικής βιώσιμης ανάπτυξης με όχημα τον πολιτισμό, με δυναμικά χαρακτηριστικά που προσαρμόζονταν κάθε φορά στις ανάγκες, τις ιδιαιτερότητες και τους στόχους της κάθε πόλης. Κάποιοι από τους στόχους αυτούς συνοψίζονται σε έκθεση της Επιτροπής του 2004 όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται «Η σύλληψη του προγράμματος της ευρωπαϊκής πόλης πολιτισμού είναι ανοιχτή σε διάφορες ερμηνείες και οι βασικοί στόχοι πίσω από κάθε ορισμό πολιτιστικής πρωτεύουσας συνιστούν «λευκή επιταγή» που η υλοποίησή της έχει εμφανίσει μεγάλη ποικιλία ανάμεσα στις πόλεις. Οι περισσότερες πόλεις είχαν θέσει πολλαπλούς στόχους, που συχνότατα αναφέρονταν στην ανάδειξη του διεθνούς προφίλ της πόλης και της περιοχής γύρω από αυτήν, στη διοργάνωση ενός προγράμματος καλλιτεχνικών δράσεων και εκδηλώσεων, στην προσέλκυση επισκεπτών και στην ενίσχυση της υπερηφάνειας και της τοπικής αυτοπεποίθησης. Άλλοι στόχοι πόλεων περιελάμβαναν την προσέλκυση κοινού με βελτιώσεις στην πολιτιστική υποδομή, την ανάπτυξη συνεργασίας με άλλες ευρωπαϊκές πόλεις και περιοχές, την προώθηση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας, καθώς και την ανάπτυξη των ταλέντων και των ευκαιριών σταδιοδρομίας των τοπικών καλλιτεχνών.»³⁶⁵

Ανεξάρτητα όμως από τη διαφοροποίηση των στόχων τους, τα ευρωπαϊκά προγράμματα των πόλεων πολιτισμού απέβλεπαν όλα σε μια σφαιρική ανάπτυξη και μακροχρόνια διαρθρωτική αλλαγή της οικονομίας, του αστικού τους ιστού και της εικόνας τους,³⁶⁶ μετατρέποντας μια φαινομενικά πολιτιστική επένδυση σε πρωτοποριακό αναπτυξιακό προγραμματισμό ευρείας διακυβέρνησης, με επίκεντρο και όχημα τις εσωτερικές τους δυνάμεις.

³⁶⁴ Sacco Pier Luigi & Blessi Giorgio, “European Culture Capitals and Local Development Strategies: Comparing the Genoa and Lille 2004 Cases”, *Homo Oeconomicus* 24, p. 111–141, 2007

³⁶⁵ European Cities and Capitals of Culture (ECOC) (2004), Study Prepared for the European Commission, Part I and II, Brussels: Palmer/Rae Associates

³⁶⁶ Μητούλα Ρ., «Η συμβολή των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης και του Σχεδίου Περιφερειακής Ανάπτυξης της Ε.Ε. στη διατήρηση και ανάδειξη της φυσιογνωμίας των Ελληνικών Πόλεων», Πρακτικά Συνεδρίου με τίτλο «Πολιτική αειφόρου ανάπτυξης των πόλεων στην Ελλάδα», Αθήνα στις 15 Σεπτεμβρίου 2004 (σε συνεργασία με τον Ι. Στεφάνου)

7.4. Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ

Η πολιτιστική ανάπτυξη, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω (Κεφάλαιο 6), βασίζεται σε ένα μοντέλο ολοκληρωμένης βιώσιμης ανάπτυξης με τέσσερις πυλώνες, με τον πολιτισμό, να συνιστά ταυτόχρονα τον πυρήνα, αλλά και έναν αυτόνομο τέταρτο πυλώνα, που διαχέεται στους υπόλοιπους τρεις, της οικονομίας, κοινωνίας και περιβάλλοντος. Ο ορισμός του πολιτισμού που απορρέει από το μοντέλο της πολιτισμικής βιώσιμης ανάπτυξης μπορεί να συσχετιστεί με το περιεχόμενο της Έκθεσης του Συμβουλίου της Ευρώπης “In from the Margins”, για τον ευρωπαϊκό πολιτισμό και την ανάπτυξη, σύμφωνα με το οποίο ο πολιτισμός περιλαμβάνει το σύνολο της επίκτητης γνώσης και εμπειρίας μιας κοινότητας, τις συμβατικότητές της και τις αξίες της, σε επίπεδο οικονομικό, νομικό, πολιτικό, θρησκευτικό, ηθικό, οικογενειακό, τεχνολογικό, επιστημονικό, και αισθητικό. Το περιεχόμενο αυτό είναι σύμφωνο και με τον ορισμό του πολιτισμού όπως διατυπώθηκε το 1982 στη Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για τις πολιτιστικές πολιτικές που διοργανώθηκε στο Μεξικό υπό την αιγίδα της UNESCO:³⁶⁷ *«Με την ευρεία του έννοια, ο πολιτισμός περιλαμβάνει όλο το σύμπλεγμα των διακριτών πνευματικών, υλικών, διανοητικών, και συναισθηματικών στοιχείων που χαρακτηρίζουν μια κοινωνία ή κοινωνική ομάδα. Περιλαμβάνει όχι μόνο τις τέχνες και τα γράμματα, αλλά και τον τρόπο ζωής, τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, τα συστήματα αξιών, τις παραδόσεις και τις συνήθειες».*

Νομίζουμε ότι το πρότυπο ανάπτυξης που θεμελιώνεται σε αυτή την έννοια του πολιτισμού είναι καταλληλότερο να ορίζεται ως «πολιτισμική» ανάπτυξη, δηλαδή ανάπτυξη του ανθρώπινου πολιτισμού στο σύνολό του, με την ευρύτατη εκείνη έννοια που τον ταυτίζει με κάθε έκφανση της ανθρώπινης γνώσης, δημιουργίας και κοινωνικής λειτουργίας. Αντίθετα, στην ελληνική γλώσσα, το επίθετο «πολιτιστικός» είναι πιο περιοριστικό, καθώς συσχετίζεται περισσότερο με τις τέχνες και την «κουλτούρα».

Ο Anthony Everitt, το 1999,³⁶⁸ επισημαίνει ότι οι δημοκρατίες δυτικού τύπου, στην πραγματικότητα, εφαρμόζουν «πολιτισμικές» πολιτικές, με τέσσερις κύριες

³⁶⁷ UNESCO, Mexico City Declaration on Cultural Policies, World Conference on Cultural Policies, Mexico City, 26 July - 6 August 1982

³⁶⁸ Ο Anthony Everitt τιτοφόρησε συμβατικά τον πολιτισμό της πολιτισμικής ανάπτυξης ως «Πολιτισμό Α». Αυτόν, διέκρινε από μια δεύτερη χρήση της έννοιας του πολιτισμού σε σχέση με τη δημιουργική παραγωγή που εκμεταλλεύεται τη μηχανική ή ηλεκτρονική αναπαραγωγή και τα δίκτυα μαζικής διανομής στις αγορές. Σε αυτόν τον ορισμό δόθηκε συμβατικά το όνομα του «Πολιτισμού Β».

προτεραιότητες: α) Παροχή ευκαιριών σε όλους για συμμετοχή στην κοινωνική δημιουργικά και πολιτική δραστηριότητα, β) προώθηση της πολιτιστικής ταυτότητας, γ) αναγνώριση και ενθάρρυνση της πολυμορφίας, και δ) ενίσχυση της δημιουργικότητας, όχι μόνο στην τέχνη, αλλά και σε άλλους τομείς δραστηριοποίησης. Όμως, μέχρι πρόσφατα, οι προτεραιότητες αυτές βρίσκονταν διασκορπισμένες σε διάφορες πολιτικές, και δεν συμπεριλαμβάνομταν επίσημα στην «πολιτιστική πολιτική». Τουναντίον, στις επίσημα διατυπωμένες πολιτιστικές πολιτικές τους, τα περισσότερα κράτη της Ευρώπης, μέχρι πρόσφατα προωθούσαν την πρόσβαση στις τέχνες, ή/και την πολιτιστική κληρονομιά, εμπλουτίζοντάς την στα πιο πρόσφατα χρόνια, με δράσεις υπέρ της δημιουργικής βιομηχανίας. Κατά συνέπεια, όπως συνηθιζόταν, κάποιες χώρες αντιμετώπισαν τον πολιτισμό σαν ευκαιρία για να ενισχύσουν τις παραδοσιακές αξίες ενώ κάποιες άλλες επέλεξαν να προβάλουν τις υψηλές τέχνες και την παράδοση αντί για την καθολική συμμετοχή και τη δημιουργικότητα.³⁶⁹

Επιπρόσθετα, το σύγχρονο μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης των τεσσάρων πυλώνων, προσπαθεί να προσεγγίσει το πρότυπο της πολιτισμικής ανάπτυξης, που απαραίτητα συνδέεται με την πολιτισμική διακυβέρνηση, ως σύστημα επάλληλης «από κάτω προς τα πάνω» επικοινωνίας και ανοικτής συνεργασίας μεταξύ τους, των τομέων και φορέων κατάρτισης και υλοποίησης της δημόσιας πολιτικής.

Βασικά χαρακτηριστικά του μοντέλου αυτού είναι:

- Η υιοθέτηση της ολοκληρωμένης προσέγγισης του «τετραγώνου» της βιώσιμης ανάπτυξης, που περιλαμβάνει τον πολιτισμό τόσο ως στοιχείο που διαχέεται στους υπόλοιπους τρεις πυλώνες της βιωσιμότητας (οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον), όσο και ως ξεχωριστό πυλώνα.
- Η υιοθέτηση στο κέντρο του μοντέλου αυτού της πολιτισμικής διακυβέρνησης, δηλαδή μιας διακυβέρνησης συγκοινωνούντων δοχείων και επάλληλης συνεργασίας και συμμετοχής των κοινωνικών εμπλεκόμενων και των πολιτών, οι οποίοι αναδεικνύονται σε υποκείμενα, και όχι αντικείμενα της διαμόρφωσης

Τέλος, σύμφωνα με μια άλλη, ακόμη παλαιότερη οπτική που απαντάται στα ευρωπαϊκά κείμενα πολιτιστικής πολιτικής, ο πολιτισμός μερικές φορές συμβολίζει κυρίως μια κατηγορία καλλιτεχνικής έκφρασης που ταυτίστηκε διαχρονικά με τις «υψηλές» τέχνες. Αυτή η πτυχή ονομάζεται συμβολικά «Πολιτισμός Γ». Εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι ο Πολιτισμός Β και Γ εμπεριέχονται στον Πολιτισμό Α, αποτελώντας εκφάνσεις του.

³⁶⁹ Everitt A., «The governance of culture: approaches to integrated cultural planning and policies», (*Cultural Policies Research and Development Unit, Policy Note No. 5, Council of Europe Publishing September 1999*), p. 9-12.

πολιτικής. Ταυτόχρονα, εδώ συμπεριλαμβάνεται ο διαχωρισμός επιτελικών και διαχειριστικών στόχων και η εμπειρογνωμοσύνη.

Επομένως, ο βαθμός υιοθέτησης του μοντέλου της πολιτισμικής ανάπτυξης, μπορεί, σε σημαντικό βαθμό, να κριθεί με βάση τις πρωτοβουλίες προώθησης αυτών των δύο θεμελιωδών συστατικών του.

Από τα όσα προηγήθηκαν στη μελέτη αυτή μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση, αν και σε επίπεδο πολιτικών διακηρύξεων αναφέρεται ενίοτε σε πολιτισμικές προσεγγίσεις της ανάπτυξης, δεν υιοθετεί, κατ'αρχήν, μέχρι σήμερα αυτό το μοντέλο ανάπτυξης, στο σύνολό του, σε ότι αφορά τη στρατηγική της και τον κύριο κορμό της περιφερειακής της πολιτικής. Αυτό προκύπτει από τα εξής δεδομένα:

- Οι στόχοι της «Ευρώπης 2020»³⁷⁰ περιστρέφονται γύρω από την καινοτομία, την κοινωνική συνοχή αλλά και τη βιώσιμη ανάπτυξη που εμφανώς έχει περισσότερο την έννοια της «διατηρήσιμης» και «πράσινης» ανάπτυξης, επομένως αντιλαμβάνεται τη βιωσιμότητα περισσότερο με τους «παλαιότερους» όρους της περιβαλλοντικής προστασίας, χωρίς να υιοθετεί την τοποθέτηση του πολιτισμού στο επίκεντρο της αναπτυξιακής προσπάθειας. Η πολιτική αυτή εξακολουθεί να «στρατεύει» τον πολιτισμό στη μάχη της οικονομικής μεγέθυνσης, επιδιώκοντας την συμβολή του, κύρια μέσα από την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και τη δημιουργία νέων και περισσότερων θέσεων απασχόλησης, με αιχμή την κοινωνία της γνώσης και της καινοτομίας. Οι στόχοι αυτοί υπηρετούνται στη συνέχεια από τους στόχους των Διαρθρωτικών Ταμείων και τα προγραμματικά κείμενα, τα οποία περιλαμβάνουν στοχευμένη και περιορισμένη αξιοποίηση του πολιτισμού.

Τα συμπεράσματα αυτά γίνονται ιδιαίτερα κατανοητά μέσα και από την ανάγνωση των Εκθέσεων Συνοχής που κάθε τρία χρόνια υποβάλλει η Ε. Επιτροπή προς το Κοινοβούλιο. Ειδικότερα, σύμφωνα με την Έβδομη έκθεση προόδου σχετικά με την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή (2011)³⁷¹ «... Ο στόχος της έξυπνης ανάπτυξης είναι η βελτίωση της εκπαίδευσης, η προώθηση της E&A και της καινοτομίας και η μετάβαση σε μια ψηφιακή κοινωνία. Μέσω των επενδύσεων στην εκπαίδευση, την κατάρτιση, την έρευνα και την καινοτομία, η οικονομία της ΕΕ μπορεί να καταστεί παραγωγικότερη και να διατηρήσει ή να αυξήσει το συνολικό μερίδιο

³⁷⁰ Ε. Επιτροπή, Ανακοίνωση «Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», Βρυξέλλες 3.3.2010

³⁷¹ Ε. Επιτροπή, «Έβδομη έκθεση προόδου σχετικά με την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή», Βρυξέλλες, 24.11.2011

αγοράς της. Αυτό μπορεί με τη σειρά του να συμβάλει στην αύξηση του αριθμού των θέσεων απασχόλησης και στη βελτίωση της ποιότητάς τους.». Αντίστοιχα, «... Ο στόχος της βιώσιμης ανάπτυξης αποσκοπεί στην αύξηση της επάρκειας των πόρων και την ευημερία της ΕΕ σε έναν κόσμο χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, με την παράλληλη πρόληψη της υποβάθμισης του περιβάλλοντος και της απώλειας βιοποικιλότητας, καθώς και σε μία περισσότερο ανταγωνιστική οικονομία.»

- Ο «κορμός» της πολιτικής συνοχής της ΕΕ δεν υιοθετεί την «πολιτισμική» διακυβέρνηση των «συγκοινωνούντων δοχείων» συνέργειας στη χάραξη και την υλοποίηση της δημόσιας δράσης, αλλά βαδίζει σταθερά στη γραμμή του διαχωρισμού των τομέων δράσης. Αντίστοιχα, λείπει το στοιχείο της κατοχύρωσης της συμμετοχής των κοινωνικών εμπλεκομένων του πολιτιστικού τομέα (αν και η συμμετοχή των περιβαλλοντικών εταίρων κατοχυρώνεται ρητά στη διαδικασία διαβούλευσης του Γενικού Κανονισμού των Διαρθρωτικών Ταμείων), αλλά και η διασφάλιση της συμμετοχής της ευρύτερης κοινωνίας στη διαμόρφωση των αναπτυξιακών στόχων και τη χάραξη της πολιτικής. Επίσης, οι μέθοδοι μετρήσεων προσανατολίζονται στη συμβολή του πολιτισμού στην οικονομική μεγέθυνση, χωρίς την απαιτούμενη έμφαση σε εργαλεία ποιοτικής αξιολόγησης και καταγραφής υποκειμενικών διαστάσεων της «ποιότητας ζωής» ως παραμέτρου της ανάπτυξης.

Συμπερασματικά, η Ευρωπαϊκή πολιτική αναφορικά με τον πολιτισμό, εξακολουθεί να διανύει φάση κατά την οποία, η δημόσια δράση εντοπίζεται στη ρύθμιση και διευκόλυνση του τομέα της γνώσης και της καινοτομίας, καθώς και στη δημιουργία μεθόδων αξιολόγησης, στα πλαίσια της συνεισφοράς του πολιτισμού στην οικονομική ανάπτυξη αλλά και της διασφάλισης της σύγχρονης κοινωνικής πολυμορφίας.

Αν και διαπιστώνεται η απουσία συντονισμένης προσπάθειας για την προώθηση του μοντέλου της πολιτισμικής ανάπτυξης από την ΕΕ, μπορεί, παρόλα αυτά, να επισημανθεί η προώθηση της εδαφικής ανάπτυξης και της διακυβέρνησης, αλλά και στοιχείων πολιτισμικού σχεδιασμού, ως συστατικών της πολιτισμικής ανάπτυξης:

A. Στο πλαίσιο της μετεξέλιξης του θεσμού της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας.

B. Μέσα από την Εδαφική Ατζέντα, αλλά και στο πλαίσιο του στόχου της εδαφικής συνεργασίας, (πχ. με την ανάπτυξη νέων μηχανισμών, όπως οι ΤΑΠΤοΚ και ΟΕΕ)

Στο πλαίσιο των εργαλείων αυτών, και εξελίσσοντας τη Λευκή Βίβλο για τη Διακυβέρνηση του 2009, ο εδαφικός αναπτυξιακός σχεδιασμός οδηγεί στην ενίσχυση θεσμών εδαφικής διακυβέρνησης, με κύριο μέσο τα εργαλεία και τους θεσμούς

ενίσχυσης της διαβούλευσης και του ρόλου των περιφερειακών – τοπικών χωρικών μονάδων, όπως είναι οι θεσμοί εκπροσώπησης των τοπικών φορέων και τα προγράμματα χωρικής συνεργασίας και εδαφικού αναπτυξιακού προγραμματισμού, όπως αναπτύχθηκε στα Κεφ 3 και 4. Μέσα από τους αντίστοιχους μηχανισμούς αναδεικνύεται μια νέα οπτική για την εδαφικότητα, που ξεπερνά όχι μόνο τα εθνικά, αλλά, τώρα πια, ακόμη και τα περιφερειακά θεσμοθετημένα διοικητικά όρια, συνδέοντάς την με παράγοντες κοινής «λειτουργικότητας»: σαν παράδειγμα, μια ολοκληρωμένη τοπική πρωτοβουλία μπορεί πλέον να αφορά μια συνοικία αστικής περιοχής, ή μια ευρύτερη περιοχή που ορίζεται με βάση κάποια χαρακτηριστικά της, ή μια ομάδα πόλεων ή άλλων χωρικών μονάδων. Μπορεί να ξεκινά με πρωτοβουλία εκ των κάτω, ή να συνιστά έναν άνωθεν σχεδιασμό, βασιζόμενη πάντα στην ευρεία συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα και τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών.

Με τον τρόπο αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση, πάντα τηρώντας τον όρο του σεβασμού της εθνικής κυριαρχίας και ταυτότητας (όπως δεσμεύεται να πράττει στα πλαίσια της Λευής Βίβλου για τη Διακυβέρνηση), ανοίγει και πολλαπλασιάζει παράλληλους δρόμους «έκφρασης» για τη σύγχρονη εδαφικότητα, παρέχοντάς της τις ευκαιρίες να εξελιχθεί μέσα από την πρωτοβουλία των χώρων και τη δική τους δυναμική στο παγκόσμιο σκηνικό.

7.5. Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ στις ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΧΩΡΕΣ

Καθώς δεν υφίσταται ευρωπαϊκός συντονισμός στην προώθηση της εφαρμογής του μοντέλου της πολιτισμικής ανάπτυξης, η υιοθέτηση του μοντέλου αυτού εναπόκειται στην πρωτοβουλία των ίδιων των χωρών και εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες, όπως η οπτική της κάθε χώρας για το ρόλο του πολιτισμού και την αξιοποίηση του στα πλαίσια ενός νέου μοντέλου βιωσιμότητας. Μπορεί να επισημανθεί χαρακτηριστικά, η έντονη διαφοροποίηση που εμφανίζεται ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες, και που περιλαμβάνει χώρες που πρωταγωνιστούν στην ανάπτυξη δικών τους μοντέλων πολιτισμικής ανάπτυξης, έως και χώρες όπου ακόμη δεν υφίσταται καν κάποιου είδους προγραμματικό κείμενο σε σχέση με τον πολιτισμό. Επομένως, η οποιαδήποτε προσπάθεια καταγραφής του εξελικτικού σταδίου που διανύουν οι χώρες της ΕΕ αναφορικά με την πολιτισμική ανάπτυξη, είναι προσφορότερο να χρησιμοποιεί σαν σημείο αναφοράς τους ειδικότερους παράγοντες που λειτουργούν ως υπόβαθρο για την εφαρμογή του νέου μοντέλου. Σε αντιστοιχία με τα κριτήρια

που χρησιμοποιήθηκαν παραπάνω (Κεφ 7.4.) για την ευρωπαϊκή πολιτική, και πάλι, οι παράγοντες αυτοί σχετίζονται κυρίως με

- Την ύπαρξη ή μη, το περιεχόμενο και την επιτυχή εφαρμογή από τις χώρες κάποιου ολοκληρωμένου αναπτυξιακού προγράμματος για τον πολιτισμό,³⁷²

Η γενική εικόνα είναι αυτή των ευρωπαϊκών χωρών που στη μεγάλη τους πλειοψηφία, εξακολουθούν να εφαρμοζουν πολιτιστικές πολιτικές με αντικείμενο τον πολιτισμό των «ανώτερων αξιών» και της πρόσβασης στην κληρονομιά και την καλλιτεχνική έκφραση, τον οποίο εμπλουτίζουν σταδιακά με την προώθηση των ΠΔΒ, σε διαφοροποιημένη αναλογία και σύνθεση κάθε φορά. Παρόλα αυτά, ακόμη και μέσα σε αυτό το πλαίσιο, χώρες όπως πχ, η Ολλανδία, με ιστορική παράδοση στη διαβούλευση ανάμεσα σε όλα τα στρώματα της διακυβέρνησης, των επαγγελματιών και της κοινωνίας, παράγουν προγραμματικά κείμενα για τον πολιτισμό με αρκετά στοιχεία πολιτισμικού σχεδιασμού, όπως η ευρεία συναίνεση, η καταγραφή των επιδράσεων του πολιτισμού σε άλλους τομείς της ανάπτυξης, και ο από κάτω προς τα πάνω σχεδιασμός. Αντίστοιχη εμπειρία υπάρχει στη Σουηδία, όπου έχει ρητά διατυπωθεί σε προγραμματικά κείμενα ο στόχος της επιδίωξης ολοκληρωμένης περιφερειακής ανάπτυξης μέσα από την πολυτομεακή συνεργασία.³⁷³ Εξάλλου, στη Γαλλία,³⁷⁴ πρότυπο της ναπολεόντειας διοικητικής δομής όπου η παράδοση ήθελε τις περιφερειακές δομές ως διαύλους μεταφοράς και υλοποίησης της κεντρικής πολιτικής στο τοπικό επίπεδο, παρά τα βήματα περαιτέρω ενίσχυσης της τοπική δημοκρατίας των τελευταίων ετών, η κατάρτιση του προγράμματος πολιτιστικής πολιτικής (DRAC), εξακολουθεί να γίνεται με κεντρική ευθύνη του Υπουργείου Πολιτισμού, βασικός εταίρος του οποίου είναι η τοπική αυτοδιοίκηση στα πλαίσια των ειδικών περιφερειακών οργάνων πολιτισμού. Θα λέγαμε ότι στον αντίποδα των προσπαθειών αυτών βρίσκονται χώρες όπως οι περισσότερες πρώην κομμουνιστικές δημοκρατίες,³⁷⁵ που ακόμη διαμορφώνουν το νέο, δυτικής αντιγραφής, διοικητικό και

³⁷² Anthony Everitt, *The governance of culture: approaches to integrated cultural planning and policies*, *Cultural Policies Research and Development Unit*, Policy Note No. 5, Council of Europe Publishing September 1999, p. 13-15.

³⁷³ Anthony Everitt, *The governance of culture: approaches to integrated cultural planning and policies*, *Cultural Policies Research and Development Unit*, Policy Note No. 5, Council of Europe Publishing September 1999, p. 27-28.

³⁷⁴ Council of Europe / ERICarts, "Compendium GR-4 of Cultural Policies and Trends in Europe, 12th edition, 2011

³⁷⁵ Council of Europe/ERICarts, "Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe, 15th edition", 2014,

αυτοδιοικητικό τους σύστημα, και οι οποίες τώρα αναπτύσσουν, σχεδόν εκ του μηδενός, τον αναπτυξιακό τους προγραμματισμό.

- Το βαθμό προώθησης της διακυβέρνησης, με ενδεικτικά χαρακτηριστικά την αποκέντρωση των στρατηγικών αρμοδιοτήτων και την παροχή σε τοπικούς φορείς της αρμοδιότητας κατάρτισης δικών τους αναπτυξιακών προγραμμάτων, μέσα από διαδικασίες ευρείας τοπικής συμμετοχής. Μια ανασκόπηση της Έκθεσης των *Council of Europe/ERICarts*, "*Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe, 15th edition*", 2014, μας δίνει την εικόνα της διαφοροποίησης: Στη Γερμανία που είναι ομοσπονδιακό κράτος με μεγάλο βαθμό αυτονομίας στα κρατίδια και τους δήμους, η κεντρική κυβέρνηση διατηρεί μόνο την αρμοδιότητα της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής, ενώ τα 16 κρατίδια και οι δήμοι διαθέτουν δικά τους κοινοβούλια και κυβερνήσεις, με πλήρεις αρμοδιότητες πολιτικού σχεδιασμού και στον πολιτισμό. Το πλαίσιο και οι προτεραιότητες του σχεδιασμού ποικίλουν σε μεγάλο βαθμό ανάμεσα στα κρατίδια και τους δήμους, ενώ αναφορικά με τη διοίκηση των χαρτοφυλακίων του πολιτισμού, ορισμένα κρατίδια έχουν πρόσφατα υιοθετήσει το σύστημα της ενσωμάτωσης μέσα στα υπουργεία τους, ειδικών διευθύνσεων υποθέσεων πολιτισμού. Εξάλλου, το 1998 συστάθηκε σε ομοσπονδιακό επίπεδο η Κοινοβουλευτική Επιτροπή για Θέματα Ραδιοτηλεοπτικών Μέσων και Πολιτισμού, μια από τις κυριότερες αρμοδιότητες της οποίας είναι η εξέταση όλων των θεσμικών πρωτοβουλιών και μεταβολών αναφορικά με την πιθανή επίπτωσή τους στον πολιτισμό. Στο Βέλγιο, επίσης ομοσπονδιακή χώρα που χωρίζεται σε τρεις περιφέρειες και τρεις γλωσσικές κοινότητες, οι τελευταίες έχουν την αρμοδιότητα του πολιτισμικού σχεδιασμού, στα πλαίσια του οποίου διατηρούν και σημαντική ελευθερία για την περαιτέρω εξειδίκευση των προτεραιοτήτων από τους τοπικούς δήμους. Το ομοσπονδιακό κράτος θέτει το γενικό ρυθμιστικό πλαίσιο της διαμόρφωσης των προγραμμάτων, ενώ έχει θεσπίσει με το Πολιτισμικό Σύμφωνο του 1973, την υποχρέωση της ευρείας διαβούλευσης με στόχο τη διασφάλιση της εκπροσώπησης όλων των «πολιτικών και φιλοσοφικών φωνών» κατά την αποτύπωση και υλοποίηση των πολιτιστικών προγραμμάτων. Λίγο περισσότερο συγκεντρωτικό εμφανίζεται το αντίστοιχο σύστημα στο Ην. Βασίλειο, με το κεντρικό Department for Culture, Media and Sport (DCMS) να διατηρεί την ευθύνη για την πολιτική σε θέματα πολιτισμού που είναι αρκετά προσδιορισμένα, όπως οι τέχνες, ο αθλητισμός, τα εθνικά μουσεία, οι βιβλιοθήκες, η ραδιοτηλόραση, οι δημιουργικές βιομηχανίες, η διαφήμιση και η αγορά έργων τέχνης, η ευρεσιτεχνία, η ελευθερία του τύπου, τα

τυχερά παιχνίδια και το ιστορικό περιβάλλον. Η πολιτική αυτή εφαρμόζεται περιφερειακά με ανεξάρτητους επιδοτούμενους οργανισμούς που έχουν ιδρυθεί για το σκοπό αυτό στα «έθνη» του Ην. Βασιλείου, δηλ τη Σκωτία, Ουαλία και Βόρεια Ιρλανδία, αν και οι περιφερειακές τους κυβερνήσεις διατηρούν κάποιες αρμοδιότητες κατάρτισης προτεραιοτήτων σε πιο ειδικά θέματα, όπως πχ η τοπική τους γλώσσα. Στη Γαλλία, σημαντική είναι η πρωτοβουλία των τοπικών φορέων (περιφερειών και δήμων) για την κατάρτιση κοινών προγραμμάτων για τον πολιτισμό, μέσα από διαδικασίες συνεργασίας. Στην Ισπανία που ακροβατεί σε μια κατάσταση διαφοροποιημένης αυτονομίας των περιφερειών της, το υπουργείο πολιτισμού καθορίζει τις εθνικές προτεραιότητες, με πολλές όμως περιφέρειες να αναθέτουν σε ειδικά ιδρυόμενους φορείς (ενίοτε ιδιωτικού δικαίου), την επεξεργασία και μελέτη πολιτιστικών προγραμμάτων. Αν και εκτός συνόρων της ΕΕ, η Ελβετία συνιστά πρότυπο αποκέντρωσης και τοπικής δημοκρατίας. Κατά συνέπεια, καθένα από τα 26 καντόνια της και τις πάνω από 2600 δήμους, μεταξύ των οποίων πεντε μεγάλες πόλεις με ιδιαίτερο καθεστώς (Zurich, Lausanne, Bern, Basel and Geneva), διαθέτει δική του αρμοδιότητα πολιτισμικού σχεδιασμού, μέσα πό την οποία προκύπτει σημαντική διαφοροποίηση στο περιεχόμενο και τις προτεραιότητες.³⁷⁶

ΠΙΝΑΚΑΣ 20:
Κατανομή Θεσμικής – Πολιτικής Αρμοδιότητας για τον Πολιτισμό στις χώρες της ΕΕ

Country	Θεσμική – πολιτική / στρατηγική αρμοδιότητα για τον πολιτισμό
Austria	Υπουργείο Πολιτισμού και Παιδείας / Περιφερειακές - τοπικές αρχές
Belgium	Περιφερειακές αρχές
Bulgaria	Υπουργείο Πολιτισμού
Cyprus	Υπουργείο Πολιτισμού και Παιδείας
Czech Republic	Υπουργείο Πολιτισμού
Denmark	Υπουργείο Πολιτισμού
Estonia	Υπουργείο Πολιτισμού
Finland	Υπουργείο Παιδείας
France	Υπουργείο Πολιτισμού
Germany	Περιφερειακές - τοπικές αρχές / Υπουργείο / Γραφείο Πρωθυπουργού ή Προέδρου
Greece	Υπουργείο Πολιτισμού

³⁷⁶ Council of Europe/ERICarts, "Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe, 15th edition", 2014,

Hungary	Υπουργείο Πολιτισμού και Παιδείας
Ireland	Υπουργεία Πολιτισμού και Αθλητισμού
Italy	Υπουργείο Πολιτισμού
Latvia	Υπουργείο Πολιτισμού
Lithuania	Υπουργείο Πολιτισμού
Luxembourg	Υπουργείο Πολιτισμού
Malta	Υπουργείο Πολιτισμού
Netherlands	Υπουργείο Πολιτισμού και Παιδείας
Norway	Υπουργείο Πολιτισμού και Ειδικές Επιτροπές
Poland	Υπουργείο Πολιτισμού
Portugal	Υπουργείο Πολιτισμού
Romania	Υπουργείο Πολιτισμού
Slovakia	Υπουργείο Πολιτισμού
Slovenia	Υπουργείο Πολιτισμού
Spain	Υπουργείο Πολιτισμού / Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις / Περιφερειακές – τοπικές αρχές
Sweden	Υπουργείο Πολιτισμού – Δημόσιοι Φορείς
Switzerland	Υπουργείο Πολιτισμού – Δημόσιοι Φορείς
United Kingdom	Υπουργείο Πολιτισμού / Περιφερειακές - τοπικές αρχές

Source: *ERICarts, September 2013.*

Συμπερασματικά, ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες, κάποιες αναθέτουν τη θεσμική αρμοδιότητα μόνο στο κεντρικό επίπεδο, κάποιες στο περιφερειακό σε επίπεδο Περιφερειών και κάποιες άλλες και σε επίπεδο δήμων. Σε κάποιες, το κεντρικό κράτος συμμετέχει ως «εταίρος» στη διαμόρφωση των τοπικών / περιφερειακών προγραμμάτων, ενώ σε άλλες θεσπίζει το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο οι περιφερειακές αρχές κινούνται πλέον αυτόνομα και ανεξάρτητα στο σχεδιασμό τους.

Συνακόλουθα υπάρχει άμεση σχέση ανάμεσα στο βαθμό υλοποίησης ολοκληρωμένης πολιτισμικής πολιτικής και το αυτοδιοικητικό σύστημα μιας χώρας, συμπεριλαμβανομένης της παράδοσης ευρείας διαβούλευσης στη χώρα αυτή, στοιχεία σημαντικά για την καθιέρωση των αναγκαίων διαδικασιών σύγχρονης διακυβέρνησης.

Ανάμεσα στις κατηγοριοποιήσεις των ευρωπαϊκών κρατών με βάση το διοικητικό – αυτοδιοικητικό τους σύστημα, το έδαφος εμφανίζεται περισσότερο έτοιμο για την πολιτισμική ανάπτυξιακή διαδικασία στις ομοσπονδιακές χώρες καθώς και σε εκείνες όπου υφίσταται ήδη παράδοση ευρείας συνεργασίας και διαβούλευσης. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν ενδεικτικά οι σκανδιναβικές χώρες, καθώς και η Γερμανία, η Ολλανδία, το Βέλγιο, η Αυστρία. Αντίθετα στις χώρες του ναπολεόντειου μοντέλου διοίκησης, όπως η Γαλλία και εν μέρει η Ιταλία, αλλά και η Ελλάδα, είναι συχνά ορατοί οι κίνδυνοι δημιουργίας συγκρούσεων σε περιπτώσεις όπου οι οριζόντιοι και

κάθετοι άξονες της δημόσιας διοίκησης προπασθούν αμφοότεροι να παράσχουν ανταγωνιζόμενες υπηρεσίες, ίδιας φύσης. Στις περιπτώσεις αυτές διαπιστώνεται συχνά αδυναμία του συστήματος να διασφαλίσει την αναγκαία σαφή οριζόντια και κάθετη διάκριση ανάμεσα στα επιπεδα και τα είδη της εξουσίας, επιτρέποντας την συνύπαρξη και όχι την αλληλοκάλυψή τους.

Εξίσου σημαντική είναι η διαφοροποίηση ανάμεσα στις προτεραιότητες που απαντώνται στα υπάρχοντα προγραμματικά κείμενα πολιτιστικής πολιτικής, η οποία περιλαμβάνει διαφορετικό κάθε φορά μίγμα θεματολογίας και έμφασης σε τομείς όπως, η ταυτότητα, η ανάδειξη του τοπικού πολιτισμού, η καινοτομία, οι δημιουργικές βιομηχανίες, η πολιτιστική κληρονομιά, κα.

7.6. ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ. Σύγκριση εφαρμογής: Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης και Integrated Community Sustainability Plans - Καναδάς.

Στην Ευρώπη, δεν προωθείται συντονισμένα η ένταξη του πολιτισμού στον τοπικό αναπτυξιακό σχεδιασμό της βιώσιμης ανάπτυξης ούτε από τις ίδιες τις χώρες προς τους τοπικούς φορείς, ούτε όμως και από την ίδια την ΕΕ, η οποία προωθεί αποσπασματικά, μέχρι σήμερα τομείς της πολιτιστικής πολιτικής (πολιτιστική κληρονομιά, καινοτομία, ταυτότητα), και όχι την ανάπτυξη μοντέλου ολοκληρωμένης πολιτισμικής ανάπτυξης.

Επομένως, το μοντέλο πολιτιστικής πολιτικής επιλέγεται από τις ίδιες τις χώρες και τους τοπικούς παράγοντες, και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την πρωτοβουλία των ίδιων των τοπικών φορέων, οι οποίοι εμπνέονται συχνά από άλλα διεθνή πρότυπα, όπως η Agenda 21 για τον πολιτισμό των UCLG.

Η μελέτη των περιπτώσεων που έχουν καταγραφεί από τους ερευνητές δείχνει όμως, ότι διαπιστώνεται σημαντική πρωτοπορία στην ανάπτυξη ευρωπαϊκών προγραμμάτων ανάπλασης – αναζωογόνησης των πόλεων – μητροπόλεων, με εφελτήριο την προσπάθεια για την αξιοποίηση της οικονομικής και κοινωνικής αστικής ζωής. Ιδιαίτερα, η θέση σε εφαρμογή του προγράμματος της «Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης», από το 1985 και μετά, ενέπνευσε παγκοσμίως την ιδέα της ενορχήστρωσης της αστικής αναζωογόνησης μέσα από τις τέχνες και τον πολιτισμό,

παρέχοντας ένα πρότυπο μοντέλο πολιτισμικής αστικής ανάπτυξης.³⁷⁷ Στην ανάπτυξη του μοντέλου αυτού συνέβαλαν και άλλα προγράμματα όπως η πρωτοβουλία URBAN για την αναζωογόνηση υποβαθμισμένων συνοικιών, αλλά και πιλοτικά προγράμματα που εστίαζαν κυρίως στην καινοτομία ή την κοινωνικο-οικονομική αξιοποίηση του πολιτισμού.

Με βάση τις διαπιστώσεις αυτές, και θεωρώντας το πρόγραμμα της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας ως το χαρακτηριστικότερο ευρωπαϊκό μοντέλο πολιτισμικής ανάπτυξης, έχει ενδιαφέρον να επιχειρήσουμε μια υποτυπώδη σύγκριση ανάμεσα στους στόχους που καταγράφονται αφενός στα επιχειρησιακά κείμενα των ευρωπαϊκών πολιτιστικών πόλεων, και αφετέρου σε εκείνους των канаδικών ICSPs (Integrated Community Sustainability Plans).

Αντιθετα με την έλλειψη κατευθύνσεων ανάπτυξης πολιτισμικής αναπτυξιακής στρατηγικής που διαπιστώνεται στην Ευρώπη, σύμφωνα με όσα αναφέρουν οι Nancy Duxbury and João Mascarenhas Mateus, M. Sharon Jeannotte and Caroline Andrew, στη δημοσίευση «Culture in Sustainable Communities: Integrating Culture in Community Sustainability Policy and Planning in Canada and Europe», (2012), στον Καναδά από το 2005 η ομοσπονδιακή κυβέρνηση εξήγγειλε την επιχορήγηση των δήμων και περιφερειών με ειδικό κονδύλι προερχόμενο από παρακρατούμενο ποσοστό του φόρου καυσίμων, με τον όρο της εκπόνησης από αυτούς προγράμματος ολοκληρωμένης βιώσιμης ανάπτυξης. Το πρόγραμμα αυτό θα έπρεπε να εκπονηθεί μέσα από διαδικασίες συμμετοχής και ευρείας διαβούλευσης με όλους τους εμπλεκόμενους παράγοντες της περιοχής και θα είχε σαν στόχο την εξοικείωση των τοπικών φορέων με το μεσοπρόθεσμο συμμετοχικό σχεδιασμό για τη βιώσιμη ανάπτυξη αναφορικά με την οικονομία το περιβάλλον, τον πολιτισμό, και την τοπική κοινωνία, στη βάση του μοντέλου των τεσσάρων πυλώνων της βιωσιμότητας. Από το 2009 έως το 2011, εκπονήθηκαν πάνω από 100 τέτοια προγράμματα, με ιδιαίτερα ενισχυμένη την πρωτοβουλία των μικρών δήμων, ενώ, με στόχο να βοηθήσουν τους δήμους στο εγχείρημα αυτό, οι περιφέρειες εξέδωσαν από το 2009, 17 οδηγούς με κατευθύνσεις πάνω στον προγραμματικό σχεδιασμό. Το 2012 η επιδοτούμενη αυτή διαδικασία σταμάτησε, όμως οι περισσότερες τοπικές αυτοδιοικήσεις διατήρησαν το σύστημα αυτό του προγραμματισμού.

³⁷⁷ Binns, L.: Capitalising on culture: an evaluation of culture-led urban regeneration policy. *Futures Academy*, Dublin Institute of Technology. 2005, p. 4.

Η πρώτη διαφορά που οι ερευνητές επισήμαναν σε σχέση με την ευρωπαϊκή πρακτική είναι ότι, ενώ σε χώρες όπως ο Καναδάς, η συντονισμένη προώθηση του πολιτισμικού σχεδιασμού έχει σαν αποτέλεσμα την εμπλοκή όλων των επιπέδων περιφερειακής διακυβέρνησης (μικρές και ευρύτερες περιοχές και πόλεις), στην Ευρώπη οι πόλεις – μητροπόλεις είναι αυτές που αναπτύσσουν συχνότερα προγράμματα ολοκληρωμένης αναπτυξιακής προσέγγισης με ατμομηχανή τον πολιτισμό, επιδιώκοντας μέσα από τον τίτλο της «αστικής αναζωογόνησης» στόχους όπως η οικονομική ανάπτυξη, η διαμόρφωση κοινής ταυτότητας, η κοινωνική ένταξη και συνοχή, η ανάδειξη της πόλης στο διεθνές δίκτυο της παγκοσμιοποίησης, η αξιοποίηση της πολιτιστικής της προσωπικότητας, η ανάπτυξη αγορών και ευκαιριών δημιουργικής έκφρασης και απασχόλησης σε νέους τομείς.³⁷⁸

Η μελέτη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου “European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-term Effects”, (November 2013), αναλύει τις επιπτώσεις και τις στρατηγικές των προγραμμάτων των Ευρωπαϊκών πρωτευουσών, συνοψίζοντας ως συχνότερα απαντώμενους κεντρικούς στόχους:³⁷⁹

- Την ενίσχυση της δυναμικότητας της πολιτιστικής προσφοράς της πόλης, και
- Την προβολή και ενίσχυση του προφίλ της πόλης.

Αυτό, όμως που αποτελεί ιδιαίτερο κοινό χαρακτηριστικό για τις πόλεις – αναδόχους του τίτλου της πολιτιστικής πρωτεύουσας είναι η σύνδεση του προγράμματος με την τοπική ανάπτυξη, δηλαδή με αναπτυξιακούς στόχους που ξεπερνούν τον πολιτιστικό τομέα, και που προγραμματίζονται με διάρκεια. Με τον τρόπο αυτό, το ευρωπαϊκό πρόγραμμα συνδέεται όλο και περισσότερο, με το στοιχείο της αλλαγής, θεωρούμενο στην ολότητα των προγραμμάτων ως «καταλύτης» για κάποιας μορφής αναγέννηση της πόλης, με χαρακτηριστικά που κάθε φορά εξειδικεύονται από τους διοργανωτές.

Η αναγέννηση αυτή επιχειρείται μέσα από τη μετεξέλιξη του προγράμματος σε πλαίσιο διαμόρφωσης ολοκληρωμένων προγραμμάτων ανάπτυξης, με άξονες που εστιάζουν συχνά στην ανάδειξη του ιστορικού ρόλου της πόλης και την αξιοποίηση των πολιτιστικών της συμβόλων, την προώθηση στο παγκόσμιο ανταγωνιστικό σκηνικό της τοπικής της μάρκας, τη ανάπτυξη της δημιουργικής πόλης με το αντίστοιχο πλαίσιο δημιουργίας υπηρεσιών καινοτομίας και γνώσης, αλλά και την κοινωνική ένταξη και συνοχή.

³⁷⁸ Duxbury, Jeannotte, Mateus & Andrew, «Culture in Sustainable Communities: Integrating Culture in Community Sustainability Policy and Planning in Canada and Europe», (2012), p. 10-12.

³⁷⁹ European Parliament, “European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-term Effects”, November 2013, p. 58-59.

Χαρακτηριστικά, οι τέσσερις υποψηφίες πόλεις της Γαλλίας για το 2013, τόνισαν όλες, στις προτάσεις τους, το ρόλο του πολιτισμού ως μέσου ενδυνάμωσης της κοινωνικής συνοχής, ανάπτυξης ανταλλαγών και πολυμορφίας, και αποδοχής της πολυπολιτισμικότητας και του πολιτιστικού διαλόγου. Δηλαδή οι πόλεις αυτές αντιμετωπίζουν τον πολιτισμό σαν απάντηση στη σύγχρονη διαφοροποίηση και παγκοσμιοποίηση. Ταυτόχρονα, ο πολιτισμός θεωρείται ως πρωταρχικός παράγοντας για την ανάδειξη της ελκυστικότητας και την ανάπτυξη της καινοτομίας της πόλης αλλά και της ευρύτερης περιοχής. Συμπερασματικά, ο πολιτισμός έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει τόσο την κοινωνική όσο και την οικονομική αλλαγή στην πόλη. Αντίστοιχα, οι σουηδικές υποψηφιότητες για το 2014 αναγνώρισαν στον πολιτισμό την ευκαιρία να αποτελέσει καταλύτη τοπική ανάπτυξης, αλλά και στενότερης σύνδεσης με την Ευρώπη. Η διασύνδεση με την τοπική ανάπτυξη εμφανίζεται έντονα και στις τσεχικές υποψηφιότητες για το 2015, με χαρακτηριστική «εξειδίκευση» στόχων για αστικά κέντρα με παρακμάζουσες βιομηχανίες (όπου ο πολιτισμός χρησιμοποιείται για να υποκινήσει τη στροφή προς τις δημιουργικές βιομηχανίες και τον τουρισμό).³⁸⁰

Από την άλλη πλευρά η επισκόπηση των ICSPs που ακπονήθηκαν στον Καναδά, έδειξε ότι ο πολιτισμός συνδέθηκε συχνότερα με:³⁸¹ α) την ταυτότητα της τοπικής κοινότητας, τη διακριτικότητα του τόπου, την ελκυστικότητα και την καλλιέργεια της αίσθησης του οικείου τρόπου (sense of place), ή / και β) την κοινωνικοποίηση, τη δημόσια συμμετοχή, τον εθελοντισμό και τα κοινωνικά δίκτυα. Χαρακτηριστικά, η πόλη Kingston με πληθυσμό το 2006 117,207 κατοίκους συμπεριέλαβε στον πολιτιστικό πυλώνα του σχεδίου της “Sustainable Kingston 2010” την ανάπτυξη των τεχνών, τη δημιουργικότητα και την αναψυχή, την ιστορία και την ιστορική κληρονομιά, καθώς επίσης και την ενεργό συμμετοχή του πολίτη και την πολυμορφία. Ο πολιτιστικός τουρισμός συμπεριελήφθηκε στον οικονομικό πυλώνα.

Η πόλη Williams Lake με πληθυσμό 10,744 κατοίκους, έχει συμπεριλάβει στο δικό της πρόγραμμα του ίδιου έτους την προτεραιότητα της προβολής της τοπικής τέχνης και του πολιτισμού, την ανάπτυξη συνεργασιών και εταιρικής σχέσης με τις κοινωνικές ομάδες των αυτόχθονων κατοίκων, αλλά και την ανάπτυξη της ζωτικότητας του κέντρου της πόλης.

³⁸⁰ European Parliament, “European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-term Effects”, November 2013, p. 68-71.

³⁸¹ Duxbury, Jeannotte, Mateus & Andrew, «Culture in Sustainable Communities: Integrating Culture in Community Sustainability Policy and Planning in Canada and Europe», (2012), pages 3-15.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21:
Στόχοι των προγραμμάτων «πολιτισμικής ανάπτυξης»
στην Ευρώπη και τον Καναδά:

Πρ/τα Πολιτιστική Προτεϋουσα της Ευρώπης	Καναδάς - ICSPs
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ενίσχυση της δυναμικότητας και πολιτιστικής προσφοράς της πόλης</i> • <i>προβολή και ενίσχυση του προφίλ της πόλης.</i> • <i>Ο πολιτισμός «καταλύτης» αλλαγής και μεταβολής στον οικονομικό ρόλο αλλά και τη διεθνή εικόνα της πόλης</i> <p><i>Επιμέρους προτεραιότητες:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Η ενίσχυση των πολιτιστικών υποδομών, με στόχο τη φυσική αναζωογόνηση</i> - <i>Η ανάπτυξη του τουρισμού</i> - <i>Η προώθηση της καινοτομίας και των δημιουργικών βιομηχανιών, καθώς και της προβολής της πόλης στα παγκόσμια δίκτυα</i> - <i>Η βελτίωση / μεταβολή της εξωτερικής «εικόνας» της πόλης</i> - <i>Η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και ανάπτυξη της πολυπολιτισμικής έκφρασης</i> - <i>Κοινωνική δέσμευση και καλλιέργεια αισθήματος υπερηφάνειας των κατοίκων για τα ην πόλη τους</i> - <i>Η ενίσχυση των μεθόδων διακυβέρνησης</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ταυτότητα της κοινότητας, διακριτότητα, ελκυστικότητα, ανάπτυξη της αίσθησης του «ανήκειν» (sense of place)</i> • <i>Κοινωνικοποίηση, δημόσια συμμετοχή, εθελοντισμός, κοινωνικά δίκτυα</i> <p><i>Επιμέρους προτεραιότητες:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Τέχνες, δημιουργικότητα, αναψυχή</i> - <i>Ιστορία, κληρονομιά</i> - <i>Ενεργός συμμετοχή των πολιτών, πολυμορφία, δυνατότητες έκφρασης για όλους (κοινωνικο-πολιτιστική συνεργασία με μετανάστες και αυτόχθονες κατοίκους)</i> - <i>Ανάπτυξη της πολιτιστικής ζωτικότητας του κέντρου της πόλης, ή της γειτονιάς³⁸²</i>

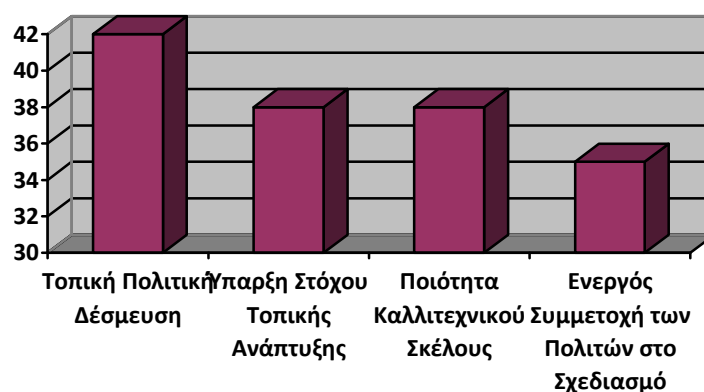
Η έρευνα ανέδειξε τη σημασία των οδηγιών εκπόνησης των αναπτυξιακών σχεδίων που εκδόθηκαν από τα ομόσπονδα κράτη του Καναδά για να βοηθήσουν τις τοπικές αυτοδιοικήσεις στην κατάρτιση των προγραμμάτων τους. Παράλληλα, επιβεβαίωσε και την καθοριστική συμβολή στον επιτυχημένο σχεδιασμό τριών προϋποθέσεων: α) της ανάπτυξης κοινού «οράματος» και συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων μερών της τοπικής κοινωνίας, ως βάση που προηγείται των διαδικασιών εκπόνησης, β) της επιτυχούς υλοποίησης πρακτικών διακυβέρνησης, γ) της δημόσιας συμμετοχής, η οποία διασφαλίζει την ευρεία αποδοχή και υιοθέτηση του αναπτυξιακού σχεδίου.

Η έντονη σύνδεση της δυνατότητας εφαρμογής του προγράμματος πολιτισμικής ανάπτυξης, και των ευρωπαϊκών πόλεων με το προαπαιτούμενο της πολιτικής

³⁸² Οι επιμέρους προτεραιότητες αναφέρονται ενδεικτικά στα προγράμματα των πόλεων “Sustainable Kingston 2010” & “Williams Lake 2010”, από την Έκθεση Nancy Duxbury and João Mascarenhas Mateus, M. Sharon Jeannotte and Caroline Andrew, Duxbury, Jeannotte, Mateus & Andrew, Culture in Sustainable Communities: Integrating Culture in Community Sustainability Policy and Planning in Canada and Europe, 2012, p. 5.

δέσμευσης και της συμμετοχής των πολιτών, ως στοιχείων της διακυβέρνησης, καταγράφεται στο ακόλουθο διάγραμμα

ΓΡΑΦΗΜΑ 40: % επιτυχημένων Πολιτιστικών Πρωτευουσών με ειδικά «δυνατά σημεία».

Source: ICC analysis of Selection Panel for the European Capitals of Culture reports (2001 to 2012), από την Έκθεση “European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-term Effects”, (November 2013)

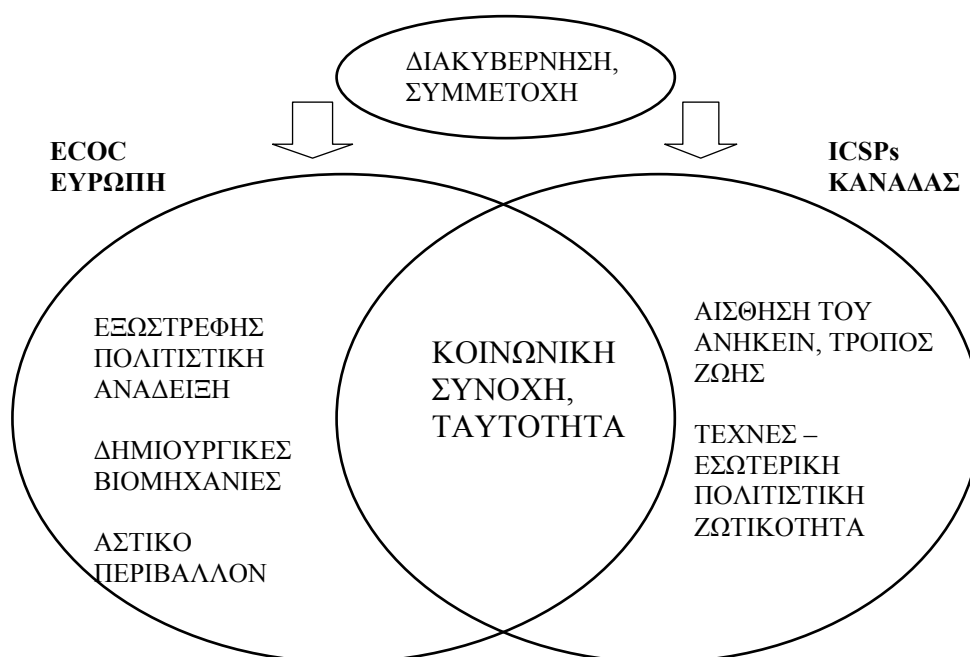
Συμπερασματικά, γίνεται φανερό ότι και τα δύο αυτά πρότυπα αυτά της αστικής πολιτισμικής ανάπτυξης που αναπτύχθηκαν, στηρίχθηκαν στην εφαρμογή τους σε αντίστοιχα μοντέλα πολυεπίπεδης διακυβέρνησης και πολυτομεακής συνεργασίας τόσο εντός των αστικών κέντρων, όσο και ανάμεσα στις μητροπόλεις και υπερ-εθνικούς οργανισμούς, όπως, ενδεικτικά, μέσα από το ευρωπαϊκό δίκτυο «Ευρώπη των Πόλεων».³⁸³

Από την άλλη πλευρά, αν και παρατηρείται σημαντική διαφοροποίηση στην επιλογή άλλων προτεραιοτήτων όπως η οικονομική ανάπτυξη, η πολιτιστική προβολή ή ζωτικότητα, κλπ., ο «τρόπος ζωής», η κοινωνική συνοχή και η δημιουργία αίσθησης «οικείου τόπου» («sense of place») για τους κατοίκους αποτελούν τον κοινό τόπο στους επιδιωκόμενους στόχους των αναπτυξιακών προγραμμάτων των ευρωπαϊκών μεγαλουπόλεων με τις αγγλοσαξωνικές κυρίως χώρες (Αυστραλία, Καναδάς), που σε παγκόσμιο επίπεδο πρωτοστατούν στη διαμόρφωση των σύγχρονων μοντέλων τοπικής πολιτισμικής ανάπτυξης. Τα χαρακτηριστικά της παγκοσμιας κοινωνίας και αγοράς που μοιράζονται σε μεγαλύτερο βαθμό οι ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις με τις χώρες αυτές και που ανάγονται στη τεράστια μετακίνηση πληθυσμών και τη μετανάστευση, την παγκόσμια επικοινωνία μέσα από τα ηλεκτρονικά δίκτυα και τις

³⁸³ Leary M. E. & McCarthy J, “The Routledge Companion to Urban Regeneration”, Routledge 2013, passim.

αγορές των υπηρεσιών, είναι αυτά που αλλοιώνουν στις πόλεις της ΕΕ τα στοιχεία της κοινής κληρονομιάς, κάνοντας και εκεί αναγκαία την αναζήτηση του «οικείου τόπου» των ανθρώπων στον πολιτισμό, ως ενσαρκωτή του κοινού τρόπου ζωής, όπως αυτός ορίζεται με έναν δυναμικό και συνεχώς αμφισβητούμενο τρόπο.

ΓΡΑΦΗΜΑ 41: Σχηματική απεικόνιση της Κοινωνικής Συνοχής & ταυτότητας ως «τομής» των θεματικών περιεχομένων των προγραμμάτων ECOC & ICSP, με κοινό παρονομαστή της επιτυχίας τους τη διακυβέρνηση.

7.7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 7

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εκφράζεται στην πολιτική της ως πρωταρχικά οικονομικός οργανισμός συνεργασίας. Στο πλαίσιο αυτό, η ενασχόλησή της με τον πολιτισμό στην κεντρική περιφερειακή της πολιτική, παραμένει τομεακή, και μάλιστα εστιασμένη στην αξιοποίηση του πολιτισμού ως πηγή οικονομικής μεγέθυνσης και ανταγωνιστικότητας στην παγκόσμια αγορά.

Χωρίς να έχει, μέχρι σήμερα, ορίσει τι συνιστά για αυτήν ο πολιτισμός, ως αντικείμενο πολιτικής και ως πυλώνας ανάπτυξης, η ΕΕ, τόσο στην προηγούμενη (2007-13), όσο και στην τωρινή χρηματοδοτική περίοδο των διαρθρωτικών ταμείων (2014-20), εστιάζει, σχεδόν απόλυτα, στην αξιοποίηση του πολιτισμού ως κεφαλαίου για τη δημιουργία μεγέθυνσης, κύρια μέσα από την καινοτομία, τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες.

Προς την ίδια κατεύθυνση αναπτύσσει και τα εργαλεία της πολιτικής της, όπως είναι οι στατιστικές μέθοδοι και η παρακολούθηση δεδομένων σχετικά με τη συμβολή του πολιτισμού στην αγορά.

Παρόλα αυτά, οι πολυδιάστατες έννοιες του εδαφικού κεφαλαίου και της εδαφικής διακυβέρνησης, που προωθούνται μέσα από την ευρωπαϊκή πολιτική εδαφικής συνοχής, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως βάσεις που εισάγουν και στηρίζουν τα προαπαιτούμενα της πολιτισμικής ανάπτυξης.

Εξάλλου, στις ευρωπαϊκές πόλεις, η τοπική δυναμική, η πρωτοβουλία και η συνεργασία γύρω από τη συντονισμένη προσπάθεια αναζωογόνησης, οδήγησε το θεσμό της Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας του Πολιτισμού, να ενσαρκώνει σήμερα το πλησιέστερο ευρωπαϊκό μοντέλο της πολιτισμικής ανάπτυξης.

Χωρίς συντονισμένη εφαρμογή, βασισμένος στη δυναμική της κάθε πόλης, ο θεσμός αυτός ανέπτυξε ομοειδή χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Μέσα από το ECoC μπορεί να επιχειρηθεί η σύγκριση ενός υποτυπώδους μοντέλου ευρωπαϊκής πολιτισμικής ανάπτυξης με τα πρότυπα άλλων χωρών (ICSPs – Καναδάς).

Η σύγκριση αυτή φέρνει στο φως ως κοινούς τόπους των μέχρι σήμερα εφαρμογών της πολιτισμικής ανάπτυξης

- Την επιδίωξη δημιουργίας κοινής αίσθησης του «ανήκειν» στους πολίτες με έμφαση τον κοινό τρόπο ζωής, και με όχημα την πολιτιστική έκφραση
- Την ανάδειξη της συμμετοχής μέσω της διακυβέρνησης ως θεμέλιου λίθου της αποτελεσματικής εφαρμογής των προγραμμάτων πολιτισμικού σχεδιασμού.

Παράλληλα όμως με τα κοινά σημεία, τα συγκρινόμενα προγράμματα, μας δείχνουν έντονη διαφοροποίηση στους στρατηγικούς στόχους, οι οποίοι στην Ευρώπη, ακόμη και στο ECoC, ευνοούν με σαφήνεια την οικονομική ανάπτυξη, παραμελώντας την κοινωνική και πολιτιστική ευημερία.

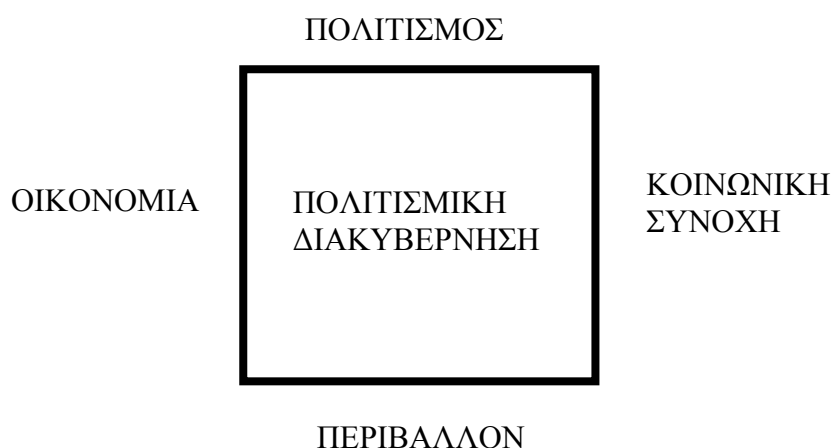
Κεφάλαιο 8

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

8.1. ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Κατά την περίοδο που ξεκινά περίπου από το 2000 - 2002 και μετά, το αρχικό μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης που αναπτύχθηκε με επίκεντρο της περιβαλλοντικές αξίες και περιγράφηκε με το τρίπτυχο Οικονομία – Κοινωνία – Περιβάλλον,³⁸⁴ αναθεωρείται διεθνώς με βάση νέες προσεγγίσεις, που προβάλλουν το μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης με τέσσερις αλληλένδετες παραμέτρους: περιβαλλοντική ευθύνη, οικονομική υγεία, κοινωνική ισότητα, και πολιτισμική ζωτικότητα (Κεφ. 6). Σύμφωνα με τον βασικό εκφραστή της προσέγγισης αυτής, τον αυστραλό ερευνητή J. Hawkes, κάθε πολιτική είναι πολιτιστική, με την ίδια έννοια που κάθε πολιτική είναι συνάμα περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική.³⁸⁵

ΓΡΑΦΗΜΑ 42: Το νέο «τετράγωνο» της βιώσιμης ανάπτυξης.

Πηγή: *United Cities and Local Governments 2009.*

Το μοντέλο αυτό συμπεριλαμβάνει τον πολιτισμό με το αξιακό – γνωσιακό του περιεχόμενο,³⁸⁶ χρησιμοποιώντας τον ως κινητήρια δύναμη του αναπτυξιακού

³⁸⁴ Παταργιάς Π., Στοιχεία Προστασίας Περιβάλλοντος, Βιώσιμης Ανάπτυξης, Διατήρησης Πολιτισμικών Αγαθών, Σημειώσεις, Αθήνα 2011

³⁸⁵ Hawkes, Jon, The fourth pillar of sustainability: culture's essential role in public planning, the Cultural Development Network of Victoria, 2001, pages 3-6.

³⁸⁶ UNESCO, Mexico City Declaration on Cultural Policies, World Conference on Cultural Policies, Mexico City, 26 July - 6 August 1982: «Με την ευρεία του έννοια, ο πολιτισμός περιλαμβάνει όλο το σύμπλεγμα των διακριτών πνευματικών, υλικών, διανοητικών, και συναισθηματικών στοιχείων που

σχεδιασμού, και ταυτόχρονα ως τέταρτο πυλώνα της βιωσιμότητας. Στο κέντρο του μοντέλου βρίσκεται η πολιτισμική διακυβέρνηση, ως απαραίτητο υπόβαθρο για την υλοποίηση του πολιτισμικού σχεδιασμού.

Το μοντέλο της πολιτισμικής βιώσιμης ανάπτυξης εδραιώνεται βαθμιαία, στο πλαίσιο των διεθνών μοντέλων αναπτυξιακού προγραμματισμού. Στα παγκόσμια fora όπως ο ΟΗΕ³⁸⁷, οι κατευθυντήριες γραμμές για τη βιώσιμη ανάπτυξη του μέλλοντος, εμπλουτίζουν προοδευτικά, το παλαιό τρίγωνο Οικονομίας – Κοινωνίας – Περιβάλλοντος, με στοιχεία του νέου τετραγώνου που συνυπολογίζει και τον Πολιτισμό,³⁸⁸ προτρέποντας παράλληλα, τις χώρες και τους διεθνείς φορείς να ενσωματώσουν το νέο μοντέλο στα αναπτυξιακά τους προγράμματα, αντιμετωπίζοντάς τον ως «ατμομηχανή και μέσο της βιώσιμης ανάπτυξης».

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, αν και σε επίπεδο πολιτικών διακηρύξεων αναφέρεται ενίοτε σε πολιτισμικές προσεγγίσεις της ανάπτυξης, δεν υιοθετεί, κατ' αρχήν, μέχρι σήμερα το πολιτισμικό μοντέλο ανάπτυξης, στο σύνολό του, σε ότι αφορά τη στρατηγική της και τον κύριο κορμό της περιφερειακής της πολιτικής. Ειδικότερα, οι δεσμεύσεις πολιτικής της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για το 2020, στοχεύουν στην αξιοποίηση του ευρωπαϊκού δυναμικού καινοτομίας για την επίτευξη «έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης»,³⁸⁹ αποβλέποντας στενά, στην επίτευξη, κυρίως οικονομικής μεγέθυνσης με τη αξιοποίηση της «καινοτομικής» πτυχής του πολιτισμού, και λαμβάνοντας υπόψη μόνο κάποιους κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες της βιωσιμότητας.

Συνολικά, μπορεί να συναχθεί ότι, χωρίς να έχει, μέχρι σήμερα ορίσει τι συνιστά για αυτήν ο πολιτισμός, ως αντικείμενο πολιτικής και ως πυλώνας ανάπτυξης, η ΕΕ προχωρά, ασυντόνιστα, σε αποσπασματικές προσπάθειες και ad hoc πολιτικές αποφάσεις για την ενσωμάτωση του πολιτισμού στις δράσεις της, καθοδηγούμενη, κατά περίπτωση, από τις διαμορφούμενες ανάγκες και επιρροές.

Οι προσπάθειες αυτές, τόσο στην προηγούμενη (2007-13), όσο και στην τωρινή χρηματοδοτική περίοδο των διαρθρωτικών ταμείων (2014-20), εστιάζουν, σχεδόν

χαρακτηρίζουν μια κοινωνία ή κοινωνική ομάδα. Περιλαμβάνει όχι μόνο τις τέχνες και τα γράμματα, αλλά και τον τρόπο ζωής, τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, τα συστήματα αξιών, τις παραδόσεις και τις συνήθειες».

³⁸⁷ UN Task Team, «Culture: a driver and an enabler of sustainable development», May 2012

³⁸⁸ Hawkes, Jon, The fourth pillar of sustainability: culture's essential role in public planning, the Cultural Development Network of Victoria, 2001, pages 3-6.

³⁸⁹ Ανακοίνωση της Ε. Επιτροπής «Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», Βρυξέλλες 3.3.2010,

απόλυτα στην αξιοποίηση του πολιτισμού ως κεφαλαίου για τη δημιουργία μεγέθυνσης, κύρια μέσα από την καινοτομία, τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες.

Αντίστοιχα, και τα όποια εργαλεία πολιτικής αναπτύσσονται (στατιστική, δείκτες), εξελίσσουν την ομογενοποίηση των δεδομένων και την καταγραφή στοιχείων που αφορούν στους τομείς αυτούς και στη συμβολή τους στην αγορά, ενώ αφήνουν τελείως στο περιθώριο την ποιοτική αξιολόγηση, αλλά και την προσπάθεια μέτρησης της συμβολής του πολιτισμού σε άλλους τομείς, όπως ενδεικτικά, η υγεία, η κοινωνική και περιβαλλοντική ευημερία, αλλά και η προώθηση της κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας των πολιτών της ΕΕ.

Παρόλα αυτά, αν ξεκινήσουμε από την παραδοχή ότι, συστατικά του θεωρητικού μοντέλου της πολιτισμικής βιώσιμης ανάπτυξης αποτελούν η πολυεπίπεδη – πολυτομεακή διακυβέρνηση και ο πολιτισμικός σχεδιασμός (ανωτέρω, κεφ.6), τότε μπορεί να θεωρηθεί ότι κάποια από τα προαπαιτούμενα της πολιτισμικής ανάπτυξης προωθούνται έμμεσα, μέσα από

- Την ευρωπαϊκή πολιτική της εδαφικής συνοχής, μέσα από την οποία ενεργά στηρίζεται η αξιοποίηση του εδαφικού κεφαλαίου και της εδαφικής διακυβέρνησης
- Τη μετεξέλιξη του θεσμού της Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας Πολιτισμού (ECoC). Πράγματι, το πρόγραμμα αυτό, θεωρείται από πολλούς ερευνητές, ως το πλησιέστερο ευρωπαϊκό δείγμα πολιτισμικού σχεδιασμού, αφού, κατά την πρακτική της υλοποίησής του, λειτούργησε, διαχρονικά, μέσα από την πολυδιάστατη αναπτυξιακή προσέγγιση της πόλης, με όχημα και βασική πρώτη ύλη του τον πολιτισμό, ενώ ταυτόχρονα, ανέδειξε τη συμμετοχική, πολυτομεακή διακυβέρνηση.

Όμως, για άλλη μια φορά, ακόμη και το ECoC, συγκρινόμενο με άλλες εφαρμογές μοντέλων πολιτισμικής ανάπτυξης που επιχειρήθηκαν σε άλλες χώρες (Καναδάς – Community Sustainability Plans ICSPs), αλλά και σε σχέση με το θεωρητικό μοντέλο (τετράγωνο) της πολιτισμικής βιώσιμης ανάπτυξης, εμφανίζεται

- χωρίς ισορροπία ανάμεσα στους τέσσερις πυλώνες της οικονομικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής και πολιτιστικής ανάπτυξης, αφού επικεντρώνεται ξανά στην οικονομική μεγέθυνση, ή την οικονομική μετάλλαξη της φυσιογνωμίας της πόλης, αφήνοντας αδύναμους άλλους τομείς που αναφέρονται στη συνολικότερη ευημερία.

- Με ελλείματα στην υλοποίηση της πολιτισμικής διακυβέρνησης. Ενδεικτικά, δεν δίνει επαρκή έμφαση στην καταγραφή και το συνυπολογισμό της άποψης των πολιτών για τις αναπτυξιακές προτεραιότητες, αλλά και στην ανάπτυξη συστημάτων ποιοτικής παρακολούθησης και αξιολόγησης των επιπτώσεων του προγραμματισμού, στην ανάπτυξη.

8.2. Η «ΕΔΑΦΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΞΥΠΝΗΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ» ΜΕ ΟΧΗΜΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ, ΩΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Το ευρωπαϊκό πρότυπο της πολιτισμικής βιώσιμης ανάπτυξης βρίσκεται σήμερα υπό διαμόρφωση. Οι συνιστώσες του μπορούν, κατά τη γνώμη μας, να αναζητηθούν στη συνδυασμένη ανάλυση της εξέλιξης της εδαφικής ανάπτυξης και της πολιτιστικής πολιτικής της ΕΕ, μέσα από την οποία προκύπτει ότι, ανεξάρτητα από τα επίσημα διοικητικά όρια των υφιστάμενων πόλεων και περιφερειών, οι περιοχές της αναπτυξιακής εξειδίκευσης, στη βάση της καινοτομίας, αποτελούν τον πρωταγωνιστή του μέλλοντος.

Αυτές αναγνωρίζονται ως «*λειτουργικές περιοχές*», μέσα από τις οποίες, ανοίγει ο δρόμος για την ανάδειξη μιάς αναπτυξιακής «επανα-χωρικοποίησης» του ευρωπαϊκού εδάφους,³⁹⁰ η οποία ορίζεται, όχι πλέον με βάση γεωγραφικά ή δημογραφικά χαρακτηριστικά, αλλά με βάση το «*αναπτυξιακό πλεονέκτημα*» του κάθε τόπου, ως βάση της αναπτυξιακής του εξειδίκευσης, η οποία λειτουργεί ως προϋπόθεση της υπόστασης και προβολής μιας περιοχής στο πλέγμα της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας.³⁹¹

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η εξειδίκευση αυτή επιδιώκεται σε μεγάλο βαθμό, μέσα από την αξιοποίηση των ΠΔΒ, η σημασία των οποίων αναγνωρίζεται με έμφαση, ως μοχλός της απελευθέρωσης των δυνατοτήτων των περιφερειών για τον εντοπισμό του εσωτερικού «ανταγωνιστικού πλεονεκτηματός» τους, το οποίο πρέπει να αξιοποιηθεί μέσα από τη γνώση και την καινοτομία («*έξυπνη εξειδίκευση*»)³⁹². Στο πλαίσιο αυτό, οι περιφέρειες θα πρέπει να διερευνήσουν πλήρως τη σχέση ανάμεσα στους

³⁹⁰ Τοπάλογλου Ε., «Οι Ευρωπαϊκές Πολιτικές Εδαφικής Ύστερας και οι επιπτώσεις τους στην ανάπτυξη και στις χωρικές πολιτικές», από http://www.prd.uth.gr/sites/GS_RSAI/CONFERENCE_MAY2011_SITE/PAPERS_MAY2011_PDF_C/D/TOPALOGLOU_L_63.pdf, σελ. 3-4.

³⁹¹ ESPON INTERCO, 2008.

³⁹² Ε. Επιτροπή «Guide to research and innovation strategies for smart specializations (RIS3)», May 2012,

παραδοσιακούς τομείς του πολιτισμού (πολιτιστική κληρονομιά, δυναμικούς πολιτιστικούς θεσμούς, κα) με τη δυνατότητα δημιουργίας δημιουργικών βιομηχανιών και την περαιτέρω ενίσχυση του τουρισμού.

Όπως προκύπτει από τα ενωσιακά κείμενα, η «έξυπνη εξειδίκευση» μπορεί να συνδυαστεί με πληθώρα άλλων τομέων ανάπτυξης και θεματικές προτεραιότητες των Διαρθρωτικών Ταμείων, όπως περιβάλλον, ανταγωνιστικότητα επιχειρήσεων, εκπαίδευση και κατάρτιση, κοινωνική συνοχή, έρευνα και καινοτομία, κα³⁹³.

Η ανάλυση των προηγούμενων κεφαλαίων αποκαλύπτει, αφένος τη σημασία που έχουν οι ΠΔΒ ως όχημα ανάπτυξης της ΕΕ, και αφετέρου το πώς, κάθε γεωγραφική περιοχή με συγκεκριμένα κοινά λειτουργικά χαρακτηριστικά, μπορεί να αποτελέσει για την ΕΕ μια «λειτουργική» ή «θεματική» περιφέρεια.

Στο πλαίσιο του αναδυόμενου μοντέλου, η ΕΕ προσανατολίζει ήδη κάποια εργαλεία χρηματοδότησης των διαρθρωτικών ταμείων σε εδαφικά σχήματα τοπικής ανάπτυξης που μπορούν να υλοποιηθούν σε μια γειτονιά, ένα αστικό κέντρο, μια αγροτική περιοχή ή ένα δίκτυο μικρών ή μεγάλων πόλεων, ή τέλος, μια ενότητα αστικών – αγροτικών περιοχών, χωρίς να είναι απαραίτητη η κάλυψη ολόκληρης της επικράτειας μιας διοικητικής μονάδας, αλλά ούτε καν η ύπαρξη γεωγραφικής συνέχειας, και με μόνη προϋπόθεση την ύπαρξη μακροχρόνιου και πολυδιάστατου αναπτυξιακού προγράμματος και την ανάδειξη ενός κοινά διαμορφούμενου διακυβερνητικού σχήματος για την εφαρμογή και διαχείρισή του.³⁹⁴

Όπως είδαμε προηγούμενα, τα προγράμματα πολιτιστικής αναζωογόνησης, όπως το πρόγραμμα της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας (ECoC), μαζί με τα νέα σχήματα «τοπικής εξειδίκευσης» που βασίζονται στην Εδαφική Ατζέντα, μπορούν να θεωρηθούν οι πρωτοπόροι που δείχνουν το δρόμο της μετάβασης προς την εδαφικότητα της έξυπνης εξειδίκευσης με όχημα τον πολιτισμό (ως μορφή έξυπνης εδαφικότητας) η οποία αποτελεί πιθανά, την ευρωπαϊκή απάντηση σε αυτό που άλλες περιοχές του πλανήτη αποκαλούν προγράμματα «πολιτισμικού σχεδιασμού», που υλοποιούνται ως μια νέα «από κάτω προς τα πάνω» προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης.³⁹⁵

Η διαδικασία του εδαφικού σχεδιασμού, συνεπάγεται ουσιώδεις μεταρρυθμίσεις στους ευρωπαϊκούς τοπικούς θεσμούς, στην κατεύθυνση των συμπερασμάτων της

³⁹³ Παταργιάς Π. «Η Ευρωπαϊκή στρατηγική για τον πολιτισμό στα πλαίσια του στόχου «Ευρώπη 2020», Εργασία, Αθήνα 2012, σελ. 2-5

³⁹⁴ ΟΕΕ, E. Commission, 2014

³⁹⁵ Duxbury, Jeannotte, Mateus & Andrew, «Culture in Sustainable Communities: Integrating Culture in Community Sustainability Policy and Planning in Canada and Europe», (2012), pages 3-15

Έκθεσης ESPON, “Making Europe Open and Polycentric” (2014), σύμφωνα με την οποία, στο μέλλον: «... τα διαφορετικά επίπεδα διοίκησης θα πρέπει να παίζουν διαφοροποιημένους ρόλους, στο πλαίσιο ενός πολυεπίπεδου διακυβερνητικού συστήματος. Στην ουσία, αυτό που απαιτείται είναι μια λειτουργική και ευέλικτη προσέγγιση, που από τη μια να σέβεται την αρχή της συμπληρωματικότητας, και από την άλλη να μπορεί να προσαρμοστεί σε μια λειτουργική γεωγραφία και στις ιδιαιτερότητες των διαφορετικών μεγεθών των εδαφικής κλίμακας..... Είναι σημαντικό να επιτευχθεί η μετάβαση από ένα αυτοδιοικητικό, σε ένα διακυβερνητικό τρόπο λειτουργίας, κατάλληλο να ανταποκριθεί στις προκλήσεις. Ένας τέτοιος διακυβερνητικός τρόπος λειτουργίας πρέπει να είναι ικανός να ενσωματώσει τις επίσημες, διοικητικές δομές σε ένα πιο δυναμικό και ευέλικτο σύστημα διακυβέρνησης, που να ανταποκρίνεται σε ζητήματα που δεν αντιστοιχούν απόλυτα στα διοικητικά όρια».

Σχηματική απεικόνιση της παράλληλης εξέλιξης της ευρωπαϊκής χωρικοποίησης και της πολιτιστικής πολιτικής

Η εξέλιξη του ρόλου της ευρωπαϊκής τοπικής αυτοδιοίκησης και της πολιτιστικής πολιτικής είναι παράλληλη και παρουσιάζει αντιστοιχίες στη διαχρονική της διαμόρφωση. Η διαπίστωση αυτή μπορεί κάλλιστα να ερμηνευθεί με βάση την άποψη που διατύπωσε, ήδη από το 2002 ο Colin Mercer,³⁹⁶ σύμφωνα με την οποία, η «εφεύρεση» της ευρωπαϊκής πολιτιστικής πολιτικής, από το τέλος του 18^{ου} αιώνα και εντεύθεν, δεν αποτελεί παρά το αξιακό έρεισμα του «σύγχρονου τρόπου διακυβέρνησης» στην Ευρώπη. Στο πλαίσιο αυτό, θεμελιώδη στόχο της πολιτιστικής πολιτικής, αποτελεί, διαχρονικά, η πολυεπίπεδη, πλέον, και «ρευστή» διαμόρφωση της ταυτότητας των πολιτών, μέσα στα επάλληλα αναπτυξιακά πρότυπα και τους γεωπολιτικούς διοικητικούς και θεσμικούς σχηματισμούς.

Στην ήδη διαπιστωμένη προηγούμενα (Κεφ. 5) διάκριση ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη φάση της πολιτιστικής πολιτικής και της αυτοδιοίκησης στην Ευρώπη, που σηματοδοτεί τη μετάβαση από την Ευρώπη των εθνικών κρατών και του κράτους πρόνοιας σε εκείνη της περιφερειοποίησης και του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ, μπορεί τώρα να προστεθεί η τρίτη, σύγχρονη εξελικτική φάση της εδαφικότητας στην Ευρώπη, που συνδυάζεται με την ανάδειξη του ευρωπαϊκού μοντέλου της πολιτισμικής ανάπτυξης.

³⁹⁶ Mercer Colin, “Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development”, The Bank of Sweden Tercentary Foundation & Gidlunds Förlag, 2002, pages 14-15.

ΠΙΝΑΚΑΣ 22:
Η παράλληλη εξέλιξη της ευρωπαϊκής εδαφικότητας και της πολιτιστικής πολιτικής

	Ευρ. Εδαφικότητα	Ευρ. Πολιτιστική πολιτική
Α΄ ΦΑΣΗ	<p>Περίοδος «Εθνικού Κράτους»</p> <ul style="list-style-type: none"> - Κεντρικά εκπορευόμενες πολιτικές - Κυριαρχία του κοινωνικού κράτους 	<p>Ο πολιτισμός ως «ανώτερη αξία» και εκφραστής της εθνικής ταυτότητας, αποτελεί ατομικό δικαίωμα και κοινωνική παροχή</p>
Β΄ ΦΑΣΗ	<p>Περίοδος «Περιφερειοποίησης»</p> <ul style="list-style-type: none"> - Προώθηση του πολιτικού σχεδιασμού σε επίπεδο υπο-εθνικό και υπερ-εθνικό - Κυριαρχία των αρχών του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ 	<p>Ο πολιτισμός αξιολογείται με βάση τη συμβολή του στην οικονομική ανάπτυξη.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Αναπτύσσονται πολιτιστικές στατιστικές - Ιδιωτικοποιείται σημαντικά το πολιτιστικό αντικείμενο - Οι ΠΔΒ εδραιώνονται ως επέκταση του «παραδοσιακού» περιεχομένου της πολιτιστικής πολιτικής
Γ΄ ΦΑΣΗ (ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ)	<p>Περίοδος της Εδαφικής Ανάπτυξης (ιδίως από το 2000 κ' μετά)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Προώθηση της διακυβέρνησης σε «λειτουργικές περιοχές» αναπτυξιακής εξειδίκευσης, ανεξάρτητα από υφιστάμενα διοικητικά όρια - Ανάδειξη των δικτύων των πόλεων και των τόπων εδαφικής ανάπτυξης 	<p>Ο πολιτισμός ενσωματώνεται ως όχημα και μέσο της ολοκληρωμένης βιώσιμης «πολιτισμικής» ανάπτυξης</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ανάδυση του μοντέλου της εδαφικότητας της έξυπνης εξειδίκευσης, με όχημα τον πολιτισμό, ως ευρωπαϊκό πρότυπο της πολιτισμικής βιώσιμης ανάπτυξης.

Κεφάλαιο 9

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

9.1. ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ «ΤΡΙΓΩΝΟΥ», ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟ «ΤΕΤΡΑΓΩΝΟ» ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- I. Η υιοθέτηση του μοντέλου της πολιτισμικής ανάπτυξης, που εμπεριέχει την αξιακή, γνωσιακή έννοια του πολιτισμού, ανάγει όλες τις άλλες πτυχές της ανάπτυξης (κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική) σε εκφάνσεις της πολιτισμικής ταυτότητας των ανθρώπων, αφού *«από αυτήν τελικά εξαρτάται η προσοχή που θα δώσουμε στο φυσικό μας περιβάλλον, οι σχέσεις και οι κοινωνικές αξίες μας, ακόμα και η επιλογή και η δομή των οικονομικών μας δραστηριοτήτων, σε μια αμφίδρομη σχέση»*.³⁹⁷ Σαν συνέπεια, οδηγεί αναπόφευκτα στη σύνδεση της ανάπτυξης με το «ευ ζειν» των ανθρώπων.

Για το λόγο αυτό, προτείνουμε την ενσωμάτωση, στους πολιτικούς στόχους και στα αναπτυξιακά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του ολοκληρωμένου μοντέλου της βιωσιμότητας των τεσσάρων πυλώνων (οικονομικός - κοινωνικός - περιβαλλοντικός - πολιτιστικός). Ο στόχος της επιδίωξης της πολιτισμικής βιώσιμης ανάπτυξης θα μπορούσε να συμπεριληφθεί στα επόμενα στρατηγικά κείμενα της Επιτροπής, αντικαθιστώντας τις μέχρι σήμερα αναφορές στη βιώσιμη ανάπτυξη του παλαιού τριγώνου, οικονομίας, κοινωνίας και περιβάλλοντος.

Στη συνέχεια, κατευθυντήριες γραμμές, κριτήρια επιλεξιμότητας, δείκτες και μέθοδοι αξιολόγησης που να αφορούν τον τέταρτο πυλώνα του πολιτισμού αλλά και την επίτευξη της ολοκληρωμένης ανάπτυξης στο σύνολο, θα πρέπει να εκπονηθούν και να εισαχθούν στα θεσμικά κείμενα των Διαρθρωτικών Ταμείων, στις διαδικασίες συντονισμού των αναπτυξιακών πολιτικών των κρατών – μελών, αλλά και στις Εκθέσεις παρακολούθησης.

- II. Για την ουσιαστική εφαρμογή του μοντέλου αυτού, είναι αναγκαίο η ΕΕ
- i. να αναθεωρήσει και να συμπληρώσει τη μέχρι σήμερα μονοδιάστατα οικονομική αξιοποίηση του πολιτισμού, μέσα από τις ΠΔΒ και την

³⁹⁷ Hawkes, John, The fourth pillar of sustainability: culture's essential role in public planning, the Cultural Development Network of Victoria, 2001

καινοτομία. Η συμπλήρωση αυτή πρέπει να γίνει με επιτελικές κατευθύνσεις που επιστρατεύουν με πιο ολοκληρωμένο τρόπο τον πολιτισμό για την οικοδόμηση και προάσπιση της ευρωπαϊκής ταυτότητας,³⁹⁸ παράλληλα με την εθνική ή άλλη συνείδηση προέλευσης των πολιτών της, αλλά και για την ανάπτυξη της ποιότητας ζωής. Κατά τη διαδικασία αυτή, ο πολιτισμός πρέπει να αξιοποιείται προς όφελος όλων των πυλώνων της ανάπτυξης, δηλαδή, για

- την κοινωνική συνοχή, εμπιστοσύνη και οικοδόμηση ευρωπαϊκής ταυτότητας (ενδεικτικά, πρωτοβουλίες ανάδειξης και εκπαίδευσης με αντικείμενο τον κοινό ευρωπαϊκό πολιτισμό, προγράμματα που βοηθούν την έκφραση μειονοτικών πληθυσμιακών ομάδων, που καλλιεργούν και συντηρούν τις κοινές παραδόσεις, ανάπτυξη εφαρμογών που προάγουν την υγεία, και συμμετοχή, δημιουργία θέσεων απασχόλησης)
- το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής (πχ εκπαιδευτικό υλικό / εκδηλώσεις τέχνης που προωθούν περιβαλλοντικές δράσεις, αναβάθμιση του αστικού τοπίου, υποδομές χώρων πολιτισμού και αναψυχής που υλοποιούνται με σύγχρονες περιβαλλοντικές προδιαγραφές, κα)
- την ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη (υποστήριξη των επενδύσεων στον πολιτισμό, αξιοποίηση της ψηφιοποίησης και δικτύωσης ακόμη και σε σχέση με την πολιτιστική κληρονομιά, τη γλώσσα και την παράδοση, κλπ)
- την πολιτιστική ζωτικότητα (ανάπτυξη πολιτιστικών υποδομών, υποστήριξη της διοργάνωσης πολιτιστικών δράσεων στον αστικό και αγροτικό χώρο, αστική αναβάθμιση με την επαναξιοποίηση εγκαταλειμμένων χώρων για πολιτιστικούς σκοπούς, ενίσχυση της πολιτιστικής εκπαίδευσης, κα)

³⁹⁸ Σπηλιοπούλου Ι., «Ο Νίκος Καζαντζάκης ως γέφυρα πολιτισμού: Η παιδευτική του αξία στην Ευρώπη του 21ου αιώνα.», Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο της ΑΕΔΕ με τίτλο, *Η Παιδεία και ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός στον 21ο Αιώνα: το Μέλλον της Ευρώπης*, Αθήνα, 12/03/2016.

- ii. Να υιοθετήσει τη μεθοδολογία της «πολιτισμικής διακυβέρνησης», που αναλύεται σε
- Διακυβέρνηση των «συγκοινωνούντων δοχείων», στην οποία οι πολιτικές και τα χαρτοφυλάκια δεν λειτουργούν τελείως ανεξάρτητα μεταξύ τους, αλλά επικοινωνούν, συνυπολογίζοντας τις επιπτώσεις της μιας πολιτικής στην άλλη.
 - Διακυβέρνηση της διάκρισης ανάμεσα σε «διαχειριστικούς» και «επιτελικούς» στόχους, με τους πρώτους να υπηρετούν τους δεύτερους. Μόνο έτσι, μπορεί να διασφαλιστεί, για παράδειγμα, ότι ο «διαχειριστικός στόχος» της κερδοφορίας και της οικονομικής αποτίμησης της λειτουργίας των δημόσιων φορέων, όπως αξιώνει το Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ, δεν θα εφαρμοστεί ποτέ σε τομείς όπως, πχ η παιδεία, με τρόπο που να αναιρεί τον «επιτελικό – δημοκρατικό στόχο» της ουσιαστικής επίτευξης της «πνευματικής, επαγγελματικής και φυσικής αγωγής», και της διάπλασης των ανθρώπων σε «ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες» (ελληνικό Σύνταγμα, άρθρο 16.2).
 - Αναθεώρηση της μέχρι σήμερα επικέντρωσης της Ένωσης στην ανάπτυξη μεθόδων ποσοτικής αποτίμησης για τη συμβολή του πολιτισμού στη μεγέθυνση, ώστε οι μέθοδοι αυτές να συμπληρώνονται με συστήματα ποιοτικής αξιολόγησης, με στόχο την καταγραφή, ενσωμάτωση και αποτίμηση της επίτευξης, στα πλαίσια των αναπτυξιακών στόχων της δημόσιας δράσης, και προτεραιοτήτων ποιότητας ζωής, όπως αυτές διατυπώνονται από τους ίδιους τους πολίτες.

9.2. Η ΕΕ ΝΑ ΔΙΕΥΡΥΝΕΙ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ UNESCO 2005, ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ

Στην ίδια κατεύθυνση με αυτήν που προσδιορίστηκε το 2010, από τα συμπεράσματα της μελέτης που ανέθεσε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε εξωτερικούς επιστήμονες (νομική – ερευνητική εταιρία Germann Avocats – Γενεύη), με αντικείμενο την

«Εφαρμογή της Σύμβασης της UNESCO του 2005, στην Ευρωπαϊκή Ένωση», προτείνουμε, η ΕΕ

- I. Να αξιοποιήσει πολύ πιο ενεργά τις νομικές δυνατότητες που παρέχει η Συνθήκη της UNESCO για την Προστασία και Ανάδειξη της Πολυμορφίας των Πολιτισμικών Εκφράσεων, τόσο στην ίδια όσο και στα κράτη, να προβάλλουν αντίσταση απέναντι στην «επέλαση» και κυριάρχηση «ισχυρών» πολιτισμών, σε βαθμό που απειλεί τη διατήρηση της παγκόσμιας και ευρωπαϊκής «πολιτισμικής βιοποικιλότητας». Αυτό συνεπάγεται την προώθηση, στα πλαίσια των διεθνών εμπορικών συμφωνιών, όπως η GATT, (αλλά και σε άλλες πολυμερείς διεθνείς συμφωνίες) της «οριοθετημένης ελευθερίας κινήσεων» (“limited free pass”), με την καθιέρωση περιορισμών στην ελεύθερη διακίνηση πολιτισμικών προϊόντων και υπηρεσιών, σύμφωνα με όρους που να διασφαλίζουν, για παράδειγμα, ότι
- Τα πολιτιστικά προϊόντα μιάς συγκεκριμένης προέλευσης, δεν θα «καταπνίγουν» την παρουσία στην πολιτιστική αγορά, προϊόντων άλλων προελεύσεων, ή των αντίστοιχων προϊόντων της τοπικής αγοράς (πχ εισαγωγή και προβολή αγγλόφωνων ταινιών σε βαθμό που πλήττει υπέρμετρα την τοπική κινηματογραφική παραγωγή)
 - Τα προϊόντα πολιτισμού σέβονται κοινά συμφωνημένες προδιαγραφές, που μπορούν να αφορούν, πχ στην υγεία (όπως, ενδεικτικά, η αποφυγή παραστάσεων βίας, που σύμφωνα με τα συμπεράσματα της επιστήμης, είναι επιζήμιες ιδιαίτερα για τα παιδιά και τους νέους).
 - Παράλληλα με τη διευκόλυνση της παγκόσμιας αγοράς, θα λαμβάνονται μέτρα για τη διάσωση και διατήρη τοπικών παραδόσεων, και τοπικών πολιτισμικών εκφράσεων που μπορεί να βρεθούν σε μειονεκτική θέση, και να απειληθούν.
- II. Να κινητοποιήσει την κοινή γνώμη και να καταστήσει συνειδητή στη νοοτροπία των ευρωπαίων πολιτών, την αναγκαιότητα και τις προκλήσεις της προώθησης της πολυμορφίας των πολιτισμικών εκφράσεων, πραγματοποιώντας συντονισμένες προσπάθειες ευαισθητοποίησης, κατά τρόπο αντίστοιχο με αυτόν που έχει ήδη εφαρμοστεί σε σχέση με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και την καθιέρωση της έννοιας της περιβαλλοντικής ευθύνης. Στο ζήτημα αυτό, ιδιαίτερα σημαντική μπορεί να είναι η συμβολή ΜΚΟ.

III. Με αφετηρία τα παραπάνω, προτείνουμε εξάλλου, την εισαγωγή, στις προτεραιότητες των Διαρθρωτικών Ταμείων, συμπεριλαμβανομένου του Στόχου της Εδαφικής Συνεργασίας, επιμέρους στόχων όπως,

- Η ενεργή προώθηση δράσεων ευαισθητοποίησης σε θέματα αξιών και περιεχομένου του ευρωπαϊκού πολιτισμού, καθώς και δράσεων τέχνης³⁹⁹ και εκπαίδευσης με περιεχόμενο την εξοικείωση - γνωριμία των ευρωπαίων πολιτών με τα πολιτισμικά στοιχεία των υπολοίπων χωρών της Ένωσης.
- Η δημιουργία Παρατηρητηρίων και η υποστήριξη ερευνητικών συνεργασιών για τη μελέτη και καταγραφή πολιτισμικών εκφράσεων στην ΕΕ και ανάπτυξη εκπαιδευτικών περιεχομένων σχετικά με αυτές.
- Την επεξεργασία προδιαγραφών για τα προϊόντα πολιτισμού, σύμφωνα με τις αρχές που περιγράφονται παραπάνω.
- Η υλική και θεσμική υποστήριξη της προστασίας και ανάδειξης πολιτισμικών εκφράσεων, των οποίων η επιβίωση απειλείται από το σύγχρονο τρόπο ζωής.
- Η καταγραφή και προώθηση «καλών πρακτικών» εφαρμογής αναπτυξιακών προγραμμάτων που υποστηρίζουν την πολιτισμική πολυμορφία.

9.3. ΑΝΑΓΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΗΝ «ΕΞΥΠΝΗ» ΕΛΛΑΦΙΚΟΤΗΤΑ

Το διαμορφούμενο μοντέλο, εντός του οποίου θα κληθούν να λειτουργήσουν οι θεσμοί της ευρωπαϊκής τοπικής αυτοδιοίκησης θα προσδιορίζεται στο μέλλον από τα δομικά χαρακτηριστικά της νέας διακυβέρνησης, που δεν είναι άλλα από:

- Τη συνεχή αναδιάρθρωση της εδαφικότητας, που συμβαδίζει με την εξέλιξη της παγκοσμιοποίησης.⁴⁰⁰ Όπως είδαμε (κεφ. 2), την πραγματικότητα αυτή ο Swyngedouw⁴⁰¹, ονόμασε Παγκοσμιο-τοπικότητα ('glocalisation'), για να περιγράψει την αλληλένδετη πορεία της αναδιαμόρφωσης της χωρικής

³⁹⁹ Αντζουλάτου – Ρετσίλα Ε., «Με αφορμή τους Αλιείς Μαργαριταριών», Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο της ΑΕΔΕ με τίτλο, *Η Παιδεία και ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός στον 21ο Αιώνα: το Μέλλον της Ευρώπης*, Αθήνα, 12/03/2016.

⁴⁰⁰ Brenner N., Globalisation as Reterritorialisation: The Re-scaling of Urban Governance in the European Union, *Urban Studies*, Vol. 36, No. 3, 431± 451, 1999

⁴⁰¹ Swyngedouw, E. (1997) Neither global nor local: 'glocalization' and the politics of scale, in: K. COX (Ed.) *Spaces of Globalization*, pp. 137±166. New York: Guilford Press.

κλίμακας σε σχέση με την προέλαση της παγκοσμιοποίησης. Η «παγκοσμιοτοπικότητα», μεταβάλλει διαρκώς τα γεωγραφικά και διοικητικά σημεία οριοθέτησης της χωρικότητας, όπως τη γνωρίζαμε μέχρι σήμερα.

- Τη θεσμική αναπροσαρμογή της τοπικής δημόσιας παρέμβασης ώστε να λειτουργεί ως ρυθμιστικός – διευκολυντικός παράγοντας, στο πλαίσιο συλλογικών θεσμών διαχείρισης των δημοσίων υποθέσεων, όπου η ευθύνη κατανέμεται με ευρύτατο τρόπο σε φορείς, κοινωνικούς εταίρους και ομάδες.

Επομένως, η σύγχρονη πρόκληση συνίσταται στην επίτευξη της κατάλληλης και έγκαιρης προσαρμογής των θεσμών της ευρωπαϊκής τοπικής αυτοδιοίκησης στις αλλαγές αυτές, με την ταυτόχρονη διασφάλιση των δημοκρατικών αξιών, μέσα από τη διατήρηση της ευθύνης και λογοδοσίας της δημόσιας διοίκησης προς τους λαούς, και στην αποφυγή της επικράτησης τεχνοκρατικών στόχων πάνω στους δημοκρατικούς σκοπούς της διαφάνειας και της υπηρετήσης ευρύτερων, και συχνά δύσκολα μετρήσιμων κοινωνικών και πολιτικών ωφελημάτων.⁴⁰²

I. Προτείνουμε, η μελλοντική αναμόρφωση των ευρωπαϊκών συστημάτων τοπικής αυτοδιοίκησης,

- να εστιάζει στη δημιουργία θεσμών που υπηρετούν την εδαφική συνοχή, προωθώντας την εδαφική συνεργασία, την πρωτοβουλία και την αναπτυξιακή αυτονομία των τοπικών χωρικών ενότητων. Ειδικότερα, οι τοπικοί θεσμοί θα πρέπει στο μέλλον να ικανοί να λειτουργήσουν με αρμοδιότητες περισσότερο συντονιστικές, και συχνά ως ισότιμοι συν-εταίροι, στο πλαίσιο συλλογικών οργάνων διαχείρισης προγραμμάτων, όπου συνεχώς θα μειώνεται η πάλαι ποτέ «θέση ισχύος» που κατείχαν έναντι των άλλων φορέων, η οποία πήγαζε από το παλαιό, εθνικά προσδιορισμένο σύστημα δημόσιας διοίκησης.
- Να στηρίζει πιο ολοκληρωμένα την ευρύτερη συμμετοχή και συστηματική συμμετοχή των πολιτών στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των αναπτυξιακών προγραμμάτων.
- Να προσανατολιστεί στην αναθεώρηση του εθνικού θεσμικού πλαισίου διοίκησης – αυτοδιοίκησης, με την υιοθέτηση νέων εργαλείων. Τέτοια εργαλεία θα πρέπει να αφορούν, σαν βάση,

⁴⁰² Parker, L., Gould, G. (1999) Changing Public Sector Accountability: Critiquing New Directions, *Accounting Forum*, 23/2, pp. 109-35.

- Τη μεταβίβαση, στην αυτοδιοίκηση ευρύτερων αρμοδιοτήτων σε σχέση με τον πολιτισμό, όπως είναι η πολιτιστική εκπαίδευση, η διαχείριση αρχαιολογικών και άλλων ιστορικών χώρων, οι υποδομές πολιτισμού, οι επενδύσεις στον πολιτιστικό τομέα, κα
- Τη δημιουργία και θεσμική κατοχύρωση εργαλείων Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ, όπως, τύποι συμβάσεων, μορφές συνεργασίας δημόσιου – ιδιωτικού τομέα σε όργανα διαχείρισης πολιτιστικών χώρων, στη δημιουργία πολιτιστικών επενδύσεων, κλπ, με τρόπο ώστε, ταυτόχρονα, να διασφαλίζονται θεμελιώδεις δημοκρατικές αρχές και αξίες, όπως αυτές που αφορούν στη διατήρηση, προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Την καθιέρωση και προώθηση της εκπόνησης, σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, ειδικών αναπτυξιακών, προγραμματικών κειμένων για τον πολιτισμό, που να υιοθετούν το μοντέλο των τεσσάρων πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης, εξειδικεύοντας τις προτεραιότητές του, ανάλογα με το επίπεδο και το συγκεκριμένο θεσμό της διακυβέρνησης.
- Την ανάπτυξη κατάλληλου θεσμικού πλαισίου για τις εθνικές αυτοδιοικήσεις, που να επιτρέπει στους θεσμούς τους να εντάσσονται, να συμμετέχουν και να λειτουργούν σε όργανα εκπροσώπησης νέων μορφωμάτων χωρικοποίησης του ευρωπαϊκού χώρου, τα οποία δεν ταυτίζονται αναγκαία με τα επίσημα διοικητικά σύνορα. Οι «λειτουργικές» αυτές περιοχές μπορούν να είναι μικρότερες από μια διοικητική μονάδα (πχ συνοικία), ή να περιλαμβάνουν τμήματα πολλών διοικητικών μονάδων, οι οποίες δεν έχουν απαραίτητα γεωγραφική συνέχεια, αλλά κάποιο κοινό χαρακτηριστικό που συνδέεται με το αναπτυξιακό τους προφίλ (βιομηχανικές συνοικίες, νησιωτικότητα,κα). Η θεσμική τους υπόσταση θεμελιώνεται στο δικό τους διακυβερνητικό σχήμα, όπου οι αυτοδιοικητικοί θεσμοί συχνά συμμετέχουν ως απλοί εταίροι, μαζί με φορείς της κοινωνίας, ΜΚΟ, επαγγελματικούς εκπροσώπους κλπ, το οποίο δημιουργείται και λειτουργεί με στόχο τη διαχείριση του κοινού τους, μακροπρόθεσμου αναπτυξιακού προγράμματος.

II. Προτείνουμε ακόμη, η ΕΕ να υποστηρίξει την προσαρμογή αυτή με την προώθηση της έρευνας, σε ευρωπαϊκό, εθνικό και τοπικό επίπεδο, για την ανάπτυξη μεταρρυθμιστικών μοντέλων, μεταξύ άλλων, μέσα από

- Την καταγραφή των χαρακτηριστικών εκείνων που μέχρι σήμερα, επέτρεψαν στην τοπική αυτοδιοίκηση κάποιων χωρών να ενσωματώσει άμεσα τις νέες ρυθμίσεις. Ως τέτοιο παράδειγμα, μπορεί ενδεικτικά να αναφερθεί το αυτοδιοικητικό σύστημα των ομοσπονδιακών αλλά και των σκανδιναβικών χωρών, τα οποία ενσωματώνουν ιστορικά τις αρχές της άμεσης και κατοχυρωμένης κοινωνικής συμμετοχής, της συμμετοχικής δημοκρατίας με την ευρύτατη εκπροσώπηση των κύριων πολιτικών σχηματισμών στα κυβερνητικά σχήματα, της παραδοσιακά ισχυρής αυτονόμησης των πόλεων και επαρχιών τους.
- Τον εντοπισμό και τη μελέτη «καλών πρακτικών», από ευρωπαϊκές αυτοδιοικήσεις που επιχείρησαν την προσαρμογή, προχωρώντας σε ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις στο αυτοδιοικητικό τους σύστημα. Ενδεικτικό παράδειγμα αυτής της κατηγορίας αποτελεί η Γαλλία, χώρα του «ναπολεόντειου», συγκεντρωτικού διοικητικού μοντέλου, και του πολιτισμού των «υψηλών αξιών», που όμως αυτονόμησε σημαντικά τις περιφέρειες και τις πόλεις της τις τελευταίες δεκατίες, και τόλμησε να εισάγει ακόμη και τη διαχείριση ιστορικών αρχαιολογικών χώρων της, από ιδιωτικές πολυεθνικές επιχειρήσεις.
- Τη διάχυση των συμπερασμάτων εφαρμογής προγραμμάτων εδαφικής συνεργασίας αλλά και του θεσμού της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας, για την κοινή υιοθέτηση των διαδικασιών εκείνων που επέτρεψαν σε πόλεις και περιοχές την ουσιαστική αξιοποίησή τους, με τρόπο που πραγματικά αναζωογόνησε και συχνά, μετέβαλε ριζικά τη φυσιογνωμία και τον παραγωγικό ιστό τους.

9.4. ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΚΑΙ Η ΕΕ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΑΠΤΥΞΟΥΝ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Με αφετηρία το EcoC (European Capital of Culture), αλλά και τα μορφώματα εδαφικής συνεργασίας θα μπορούσε να δημιουργηθεί στο πλαίσιο της ΕΕ, ένα μοντέλο έξυπνης χωρικής εξειδίκευσης με όχημα τον πολιτισμό.

Για το σκοπό αυτό, ενδεικτικά, ένα πρόγραμμα με το περιεχόμενο του ECoC θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε περιοχές αστικές και αγροτικές, και σε χωρικές συνεργασίες της μορφής των ΤΑΠΤΟΚ (Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων) και ΟΕΕ (Ολοκληρωμένη Εδαφική Επένδυση), μέσα από

I. τον επανακαθορισμό των συστατικών του χαρακτηριστικών, που πρέπει να είναι

- Η μακροπρόθεσμη στρατηγική με βάση ένα ολοκληρωμένο πολιτισμικό περιεχόμενο
- Η πολιτισμική διακυβέρνηση στην εκπόνηση της στρατηγικής και τη διαχείριση του εγχειρήματος. Ειδικά σε σχέση με το ECoC, είναι αναγκαία η συστηματική διεύρυνση της συμμετοχής των πολιτών στον ίδιο τον προσδιορισμό των αναπτυξιακών στόχων, και όχι μόνο στην υλοποίηση δράσεων, όπως συνηθέστερα συμβαίνει, με έντονα διαφοροποιημένο μάλιστα τρόπο και έμφαση, στα μέχρι σήμερα πραγματοποιούμενα προγράμματα των Πόλεων Πολιτισμού. Εξίσου σημαντική είναι η διεύρυνση της εφαρμογής σχημάτων διακυβέρνησης «συγκοινωνούντων δοχείων».
- Η «εξισορρόπηση» ανάμεσα στα επιδιωκόμενα οφέλη της αναπτυξιακής προσπάθειας, τα οποία θα πρέπει να μοιράζονται στους τέσσερις πυλώνες της ανάπτυξης (οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον, πολιτισμός). Από τη σκοπιά αυτή, το παλαιό ECoC, για να μετατραπεί σε αποτελεσματικό μοντέλο πολιτισμικού σχεδιασμού, θα πρέπει να μεταβάλει την παλαιά του στόχευση στην οικονομική κυρίως μεταβολή και μεγέθυνση των πόλεων, και να υιοθετήσει ευρύτερα κατανομημένα αναμενόμενα αναπτυξιακά αποτελέσματα.

II. Τη δέσμευση σε διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησης στα οποία περιλαμβάνονται⁴⁰³

⁴⁰³ Ertürk , E.“Local Cultural Policies Handbook, Steps Tools and Case Studies”, İstanbul Bilgi Univeristy Press, İstanbul, March 2011

1. Η ανάλυση – χαρτογράφηση του τοπικού πολιτισμικού περιβάλλοντος
2. Η ποιοτική αξιολόγηση και «γνωριμία» με τους πολίτες
3. Η κατάρτιση στόχων για την περιοχή ανάπτυξης
4. Η εκπόνηση σχεδίου δράσης
5. Η εφαρμογή προγραμμάτων, δράσεων
6. Η αξιολόγηση

Συνδυάζοντας τις ήδη «προσφιλείς» θεματικές επιλογές των ECoC⁴⁰⁴ (οικονομική αστική αναδιάρθρωση, μεταβολή της εικόνας της πόλης εσωτερικά / εξωτερικά, πολιτιστική – περιβαλλοντική αναβάθμιση, κοινωνική συνοχή) με διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές⁴⁰⁵ για την προώθηση μοντέλων πολιτισμικής ανάπτυξης, οι επιλέξιμες δράσεις θα μπορούσαν να αφορούν, εδεικτικά

- Υποδομές πολιτισμού – αναψυχής
- Οικονομική αναδιάρθρωση
- Περιβαλλοντική / πολιτιστική αναβάθμιση
- Δράσεις κοινωνικής συνοχής – συμμετοχής των πολιτών
- Δράσεις ενίσχυσης της πολιτισμικής διακυβέρνησης
- Καινοτομία – δημιουργικότητα
- Πολιτιστική κληρονομιά

Μια περαιτέρω εξειδίκευση της εφαρμογής του προγράμματος αυτού εκτός του αστικού χώρου θα μπορούσε να προκύπτει μέσα από το συνδυασμό των στόχων του μοντέλου αυτού με τους μηχανισμούς της εδαφικής ανάπτυξης, αναπτύσσοντας το «ευρωπαϊκό περιφερειακό μοντέλο της πολιτισμικής ανάπτυξης». Θεματικά, οι επιλέξιμες δράσεις που προτάθηκαν παραπάνω για τον αστικό χώρο, θα μπορούσαν να εμπλουτιστούν, για τον αγροτικό, με

- Την τοπική εξειδίκευση με βάση ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της περιοχής (φυσικό χαρακτηριστικό, τοπικό προϊόν, μνημείο, κα)
- Την αξιοποίηση της παραδοσιακής γνώσης.

⁴⁰⁴ European Parliament, “European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-term Effects”, November 2013

⁴⁰⁵ UN Task Team, «Culture: a driver and an enabler of sustainable development», May 2012

9.5. Η ΕΥΡΩΠΗ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΕΙ ΚΟΙΝΑ ΤΗΝ «ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ» ΚΑΙ ΝΑ ΘΕΣΕΙ ΣΑΝ ΠΡΩΤΑΡΧΙΚΟ ΣΤΟΧΟ ΤΗΝ ΕΥΗΜΕΡΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΤΗΣ

«..Θα μείνει, άραγε, τελικά, για τον πολιτισμό διακριτός και ουσιαστικός ρόλος, ή θα καταλήξει να περικλείει στη θεματολογία του τα πάντα, χωρίς τελικά να σημαίνει τίποτα.»⁴⁰⁶

Η πολλάκις διαπιστωμένη ρευστότητα, ασάφεια και ποικιλία στο περιεχόμενο και τη χρήση των λέξεων «πολιτισμός», «πολιτιστικό αγαθό», και «πολιτιστική πολιτική», ακολουθεί στις μέρες μας, και την «πολιτισμική ανάπτυξη». Ήδη, στον σχετικά σύντομο χρόνο της συγκρότησής της, η θεωρία της πολιτισμικής ανάπτυξης έχει συνδεθεί, παγκόσμια, με μια τεράστια ποικιλία εφαρμογών και προσεγγίσεων, ξεκινώντας από την επανανακάλυψη της ολιστικής προσέγγισης της ευημερίας του ανθρώπου μέσα από τη σοφία των παραδοσιακών κοινωνιών, και φθάνοντας μέχρι τη σύγχρονη αντιμετώπιση του πολιτισμού ως συνήθους αντικειμένου των κανόνων της προσφοράς και της ζήτησης.

Συνδεδεμένος με κάθε τομέα της ζωής, και ανάλογα με το εκάστοτε επιλεγόμενο «μίγμα πολιτικής», ο πολιτισμός, μέσα από αυτή τη θεώρηση, μπορεί να χρησιμοποιηθεί:

- σαν όχημα για τη διασφάλιση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων, ή, σαν πρόσχημα για την ισοπεδωτική στις αξίες, ανάπτυξη των αγορών·
- σαν αφετηρία για τη διεύρυνση της δημοκρατικής συμμετοχής ή, σαν μέσο για τη χειραγώγηση των πολιτών·
- σαν θεμέλιο για τη δημιουργία ενός πραγματικά πολυπολιτισμικού κόσμου ή, σαν «δούρειος ίππος» για την επικράτηση κυρίαρχων αξιακών συστημάτων.

Για τους λόγους αυτούς, και επειδή τελικά, το ουσιαστικό νόημα στις λέξεις και στα μοντέλα ανάπτυξης το δίνουν οι ίδιοι οι άνθρωποι με τις επιλογές τους, εφόσον η ΕΕ αποφασίσει να προσδιορίσει ενιαία και με τρόπο ουσιαστικό το δικό της ολοκληρωμένο μοντέλο πολιτισμικής βιώσιμης ανάπτυξης, πριν από όλα όσα προαναφέρθηκαν στη μελέτη αυτή, θα πρέπει να καθορίσει, να αποτυπώσει σε κοινή βάση και να εμπεδώσει στη συνείδηση των πολιτών της, την έννοια και το

⁴⁰⁶ Jehan Aude, “La culture au sein de l’union Européenne: objet politique non identifié”, Memoire présenté pour l’obtention du Master en études européennes, (Rédigé sous la co-direction du Professeur Yves Hersant et de M. Silvio Guindani, Genève, le 29 juin 2007), Institut Europeen de l’ Université de Geneve, Collection EURYOPA, Vol 54-2008

περιεχόμενο του «ευρωπαϊκού πολιτισμού» και της «ευρωπαϊκής ταυτότητας», την προάσπιση των οποίων θα πρέπει να θέσει ως πρωταρχικούς της στρατηγικούς στόχους, στα πλαίσια της επιδίωξης της ευημερίας των λαών της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

- Αντζουλάτου – Ρετσίλα Ε., «Με αφορμή τους Αλιείς Μαργαριταριών», Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο της ΑΕΔΕ με τίτλο, *Η Παιδεία και ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός στον 21ο Αιώνα: το Μέλλον της Ευρώπης*, Αθήνα, 12/03/2016
- Αντζουλάτου – Ρετσίλα Ε., «Λόγος & Πράξη για την Ευρώπη και τον Πολιτισμό», *Diktio 2 Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ξένων Γλωσσών Μετάφρασης & Διερμηνείας Ιονίου Πανεπιστημίου*, Κέρκυρα 2009, σελ. 11-15.
- Αντζουλάτου – Ρετσίλα Ε., «Πολιτιστική Διαχείριση και Κοινωνική Ανάπτυξη», στο: *Πολιτισμικός Τουρισμός στο Λύκαιο Όρος*, Πρακτικά εργασιών διημερίδας, Τρίπολη 2008.
- Βινιεράτου-Μποσινάκη Μ., Τουρή Μ., Δεληθέου Β., «Οι διαδικασίες του ευρωπαϊκού περιφερειακού προγραμματισμού και η εξέλιξη της αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα», *Επιθεώρηση Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Περιφερειακής Ανάπτυξης*, τ. 63, Αθήνα 2011
- Γκέκας Ρ. Μήτσου Κ., «Ευρωπαϊκή Τοπική Αυτοδιοίκηση – Συγκριτικά Στοιχεία και Προοπτικές», ΕΕΤΑΑ, 2011
- ΕΕΤΑΑ, «Οι Δήμοι στο Κατώφλι της Νέας Προγραμματικής Περίόδου: Τα Νέα Χρηματοδοτικά Εργαλεία, η Οργάνωση της Εταιρικής Σχέσης και της Διαβούλευσης», Σεπτέμβριος 2013
- ΕΚΔΔΑΑ, Μελέτη Αναδιάρθρωσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας,, 2007
- Ε. Επιτροπή, «Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία των Τοπικών Κοινοτήτων», Μάρτιος 2014
- Ε. Επιτροπή, Panorama Info regio, αρ 47, Φθινόπωρο 2013
- Ε. Επιτροπή, «Ογδοη έκθεση προόδου για την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή – Η περιφερειακή και αστική διάσταση της κρίσης», Βρυξέλλες, 26.06.2013
- Ε. Επιτροπή, «Εβδομη έκθεση προόδου σχετικά με την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή», Βρυξέλλες, 24.11.2011
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Έγγραφο Εργασίας «Στοιχεία για το Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο (Κ.Σ.Π.) 2014 – 2020 μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.), του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.), του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (Ε.Γ.Τ.Α.Α.) και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Θάλασσας και Αλιείας (Ε.Τ.Θ.Α.)», Βρυξέλλες, 14.03.2012 Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010): EEC 325/2-12-2010.
- Ε. Επιτροπή, Ανακοίνωση «Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», Βρυξέλλες 3.3.2010
- Ε. Επιτροπή, «Πράσινη Βίβλος για την εδαφική συνοχή - Μετατροπή της εδαφικής ποικιλομορφίας σε προτέρημα», Βρυξέλλες 6.10.2008
- Ε. Επιτροπή, Panorama Info regio, αρ 24, Δεκέμβριος 2007
- Ευρωπαϊκή Ένωση, Οι περιφέρειες ως Εταίροι – Ο Στόχος της Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας, *Info regio Panorama*, αριθ. 24, Δεκέμβριος 2007.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, “European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-term Effects”, November 2013.
- Ζαχαρή Β., «Εδαφική Συνοχή Η Νέα Συνιστώσα Συνάρθρωσης των Χωρών – Μελών της ΕΕ και Ευόδωσης της Συνεργασίας για το Χωρικό Σχεδιασμό και τη Χωρική Ανάπτυξη», Διπλωματική Εργασία, ΕΜΠ, Αθήνα 2009.
- Ζαχαρή Β, Ασπρογέρακας Ευ. «Η πολιτική Συνοχής ως πλαίσιο τοπικής ανάπτυξης», Αθήνα 2013

- Θεοδωροπούλου Ε, Βινιεράτου – Μποσινάκη Μ, Τουρή Μ, «Τοπική αυτοδιοίκηση & περιφερειακός προγραμματισμός στην Ελλάδα: Εξέλιξη και προοπτικές», *Φιλελεύθερη Έμφαση*, τεύχος 47, Απρίλιος – Μάιος – Ιούνιος 2011
- Θωμόπουλος Θ., Τα Οικονομικά των ΟΤΑ – Ο νέος Δημοτικός και Κοινοτικός Κώδικας, Έκδοση Αφοι Π. Σάκκουλα, Αθήνα 1981.
- Κανονισμός ΕΚ 1082/2006, Για τον Ευρωπαϊκό Όμιλο Εδαφικής Συνεργασίας.
- Κόνσολα Ντ. (1988) – Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση. Εκδόσεις Παπαζήση 1990.
- Μαθιουδάκης Μ.,-Ανδρονόπουλος Β., Αποκέντρωσις Αυτοδιοικήσεως –Ιστορική Εξέλιξις - Περιγραφή Υφισταμένης Καταστάσεως, Τόμος Α, Διοικητική Αποκέντρωσις – Τοπική Αυτοδιοικήσεως 2^{ου} Βαθμού, Αθήνα 1974.
- Μητούλα Ρ., «Η συμβολή των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης και του Σχεδίου Περιφερειακής Ανάπτυξης της Ε.Ε. στη διατήρηση και ανάδειξη της φυσιογνωμίας των Ελληνικών Πόλεων», Πρακτικά Συνεδρίου με τίτλο «*Πολιτική αιεφόρου ανάπτυξης των πόλεων στην Ελλάδα*», Αθήνα στις 15 Σεπτεμβρίου 2004 (σε συνεργασία με τον Ι. Στεφάνου)
- Μπιτσάνη Ευγενία, Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη. Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος, εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2004.
- Νικολοπούλου Μαρία, «*Η Συνταγματική Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς*», Εθν. & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ΝΟΠΕ Αθήνας, Εργασία, Αθήνα 2008
- Ν 3852/2010 (Πρόγραμμα Καλλικράτης), Αιτιολογική Έκθεση.
- Παπαδασκαλόπουλος Αθ. – Χριστοφάκης Μαν., Περιφερειακός Προγραμματισμός, Εκδόσεις Παπαζήση, 2^η έκδοση, Αθήνα 2009.
- Παπαχατζής Γεώργιος, Το Σύστημα του Ισχύοντος στην Ελλάδα Διοικητικού Δικαίου, 5^η έκδοση, Αθήνα 1976.
- Παταργιάς Π. «*Η Ευρωπαϊκή στρατηγική για τον πολιτισμό στα πλαίσια του στόχου «Ευρώπη 2020*», Εργασία, Αθήνα 2012, σελ. 2-5.
- Παταργιάς Π., Στοιχεία Προστασίας Περιβάλλοντος, Βιώσιμης Ανάπτυξης, Διατήρησης Πολιτισμικών Αγαθών, Σημειώσεις, Αθήνα 2011.
- Παταργιάς Π., Σημειώσεις Παραδόσεων, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διατήρησης Πολιτισμικών Αγαθών.
- Σερεμετάκη Κ., Ελλάδα (Αθήνα), 2000 - 2006: Παγκοσμιοποίηση και Καθημερινός Πολιτισμός.
- Σερεμετάκη Κ., Ελλάδα (Μεσσηνία & Λακωνία), 1996 - 1999: Πολιτισμική ανάπτυξη / διαχείριση και τοπική κοινωνία.
- Σπηλιοπούλου Ι., «Ο Νίκος Καζαντζάκης ως γέφυρα πολιτισμού: Η παιδευτική του αξία στην Ευρώπη του 21ου αιώνα.», Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο της ΑΕΔΕ με τίτλο, *Η Παιδεία και ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός στον 21ο Αιώνα: το Μέλλον της Ευρώπης*, Αθήνα, 12/03/2016.
- Σπηλιοπούλου Ι. Κ., "Ο Καζαντζάκης, η Φραγκοκρατία στην Πελοπόννησο και το πρόβλημα της πολιτισμικής ταυτότητας του νεοέλληνα μέσα από το έργο του "Ταξιδεύοντας - Ο Μορίας", στο βιβλίο *Πολιτισμός και διαφορετικότητα: Εμείς και οι άλλοι*, Σεπτέμβριος 2011.
- Στεφάνου Ι. «*Η Αστική Ανάπλαση ως Ευκαιρία για την Ανάδειξη της Φυσιογνωμίας της Πόλης*», Εισήγηση στην ημερίδα του ΤΕΕ με τίτλο *Διαχείριση περιβάλλοντος για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς*, Αθήνα, 12 Μαρτίου, 2007

- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Σχέδιο συμπερασμάτων του Συμβουλίου σχετικά με τη συμβολή του πολιτισμού στην εφαρμογή της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» - Βρυξέλλες – 19-04-2011.
 - Συμβούλιο της Ευρώπης – ERICarts, μέσα από τις εθνικές εκθέσεις των κεντρικών φορέων πολιτισμού (Υπουργείων), Culturelink, Policy for Culture, 2006
 - Σωτηρέλης Γ., Ξηρός Αθ., Από τη Νομαρχιακή στην Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση, μελέτη, Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2010.
 - Υπ. Εσωτερικών, Αποκέντρωσης & Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, Αιτιολογική Έκθεση του σχεδίου νόμου «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης», 2010.
 - Υπ. Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού, ΓΓ Πολιτισμού «Πρόταση για τη Διαμόρφωση Πολιτικής Τομέα Πολιτισμού 2014-2020», Αθήνα, Μάιος 2013.
-
- Φαρούπου Άννα, «Παγκοσμιοποίηση, Μετασχηματισμός της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Η Περίπτωση της Δανίας», Πτυχιακή Εργασία, ΠΜΣ Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, 2010.
 - Φλογαΐτης Σπ., Το Ελληνικό Διοικητικό Σύστημα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα 1987.
 - Χλέπας Νικ., «Η Τοπική Αυτοδιοίκηση, η Συνθήκη του Μάαστριχτ και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση», *Το Σύνταγμα*, Ιανουάριος - Μάρτιος 1993, τεύχος 1.
 - Χριστοπούλου Σωτηρία, «Δημόσια Πολιτική για τη Διοικητική Μεταρρύθμιση. Η Προσπάθεια Μέτρησης της Απόδοσης και Καθιέρωσης Συστήματος Διοίκησης με Στόχους», Τελική Εργασία, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα 2008
 - Ψυχάρης Ι, Σιμάτου Ε., «Η Οργάνωση της Δημόσιας Διοίκησης σε Περιφερειακό και Τοπικό Επίπεδο στην Ελλάδα», Σειρά Ερευνητικών Εργασιών 2/29 (645-684), Αθήνα 2003
 - Χωριανόπουλος Ιωάννης Πανεπιστήμιο Αιγαίου «Αστική διακυβέρνηση και ανταγωνισμός. Οι ελληνικές πόλεις στα ευρωπαϊκά προγράμματα ανάπτυξης», www.srcosmos.gr, ανακτήθηκε 13/05/2013

Ξένη βιβλιογραφία

- Andres P., Arbizu N., Ruiz-villa D. (2004), “Arguments behind Different Cultural Policy Models”, *Papers and Proceedings of 2004 International Conference on Cultural Policy Research*, École des Hautes Études Commerciales (HEC), Montréal, Canada
- Arvanitaki Anna, “Urban Development Planning and Culture”, *ECCM Symposium “Productivity of Culture”*, Athens, 18-20 October 2007
- Assemblée de Regions d’ Europe, L’etat de la regionalisation en Europe, Rapport de l’ ARE, Juin 2010.
- Association of Netherlands Municipalities “Local Government in the Netherlands”, 2007
- Bartzokas A., *Προσεγγίζοντας το αστικό μάρκετινγκ & το city branding, σε συνθήκες ανταγωνισμού μεταξύ των πόλεων*, www.academia.edu, ανακτήθηκε 15.04.2015
- Beiter, Klaus Dieter “The Protection of the Right to Education, by International Law”, Martinus Nijhoff Publishers, 2005.
- Benhamou F., Thesmar D., “Valoriser le patrimoine culturel de la France”, Rapport, Paris 2011
- Bianchini Franco, Parkinson Michael, “Cultural policy and urban regeneration: The West European experience”, Manchester University Press, 1993
- Binns, L.: Capitalising on culture: an evaluation of culture-led urban regeneration policy. Futures Academy, Dublin Institute of Technology. 2005

- Brenner Neil, “Urban Governance and the production of new state spaces in western europe, 1960-2000”, *Review of International Political Economy* 11:3, August 2004, pages 447-488.
- Brenner N., Globalisation as Reterritorialisation: The Re-scaling of Urban Governance in the European Union, *Urban Studies*, Vol. 36, No. 3, 431± 451, 1999
- British Council, Mapping the Creative Industries: a toolkit, London 2010.
- Bulliard P., “Local Government in Switzerland”, in *The Place and Role of Local Government in Federal Systems*, Steytler 2005.
- Camagni R., «Modelling Futures of Regional Development and the Concept of Territorial Capital”, presentation at the *Colloquium on Sustainability, Disparities and Polycentricity*, Praha, October 19, 2009
- Caciagli M., *Regioni d’Europa: Devoluzione, regionalismi, integrazione europea*, 2nd edn. Bologna: Il Mulino, 2006
- Camagni, R., Regional Competitiveness: Towards a Concept of Territorial Capital, in eds: R. Capello, R. Camagni, B. Chizzolini, U. Fratesi: “Modelling Regional Scenarios for the enlarged Europe”, *Advances in spatial science*, Springer, 2008
- Canadian Urban Institute, funded by the Government of Ontario, «Municipal Cultural Planning Indicators & Performance Measures Guidebook», 2011
- Cardinal, N., Adin, E., “An urban aboriginal life: the 2005 indicators report on the quality of life of aboriginal people in the greater Vancouver region” Vancouver: Centre for Native Policy and Research, 2005
- Center for Strategy & Evaluation Services – ERICarts, Study on the Contribution of Culture to Local and Regional Development – Evidence from the Structural Funds, Final Report Sept. 2010.
- Cheyne Christine, “Empowerment of Local Government in New Zealand: A New Model of Contemporary Local – Central Relations?”, *Commonwealth Journal of Local Governance*, Issue 1, May 2008
- Classen A. “Urban Space in the Middle Ages and the Early Modern Age: Historical, Mental, Cultural and Socio-Economic Investigations”, Berlin 2009, pages 20-27.
- Cole A., “France: Between Centralization and Fragmentation”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011.
- Colino C., & Del Pino E., “Spain: The Consolidation of Strong Regional Governments and the Limits of Local Decentralization”, in “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011
- Commission Européenne, Communication de la Commission : « *Une politique de cohésion pour soutenir la croissance et l’emploi. Orientations stratégiques communautaires 2007-2013*» Bruxelles, le 5 juillet 2005
- Council of Europe/ERICarts, "Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe, 15th edition", 2014
- Council of Europe/ERICarts, Compendium GR-4 of Cultural Policies and Trends in Europe, 12th edition", 2011
- Council of Europe, United Nations Development Programme & the Local Development Initiative, “Toolkit – Manual, Inter-municipal cooperation”, 2010
- Council of Europe, Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the Work Plan for Culture 2011-2014 (2010/C 325/01)
- Council of Europe, “Report on European Practice and Recent Developments in the Field of Regional Self-government”, 2010

- Council of Europe, 'Cultural Planning and Cultural Diversity', in Tony Bennett (ed), *Differing Diversities, Cultural Policy and Cultural Diversity*, 2001
- Council of Europe, The European Task Force on Culture and Development, «*In from the Margins: A contribution to the debate on culture and development in Europe*», , Council of Europe Publishing, 1997
- Council of European Municipalities and Regions (CEMR), “Local and Regional Government in Europe, Structures and Competences”, 2011, pages 27-29.
- Culture Action Europe”*The EC Structural Funds Proposals 2014-2020*”, Members’ Briefing, November 2011.
- Cunningham, St., *From Cultural to Creative Industries. Theory, Industry and Policy Implications*.
- D’ Angelo M., Politiques culturelles en Europe: La problématique locale, Council of Europe Publishing, 2000
- D’Angelo, Mario and Vesperini, Paul., Cultural Policies in Europe: Method and Practice of Evaluation, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 1999
- Deroin Valérie, “European statistical Works on Culture - ESSnet-Culture Final report, 2009-2011”, *Culture Etudes, Politiques Publiques et Regulations*, août 2011, Téléchargeable sur le site <http://www.culturecommunication.gouv.fr>, ανακτήθηκε, 03.02.2015
- Dicken P, The Roepke Lecture in economic geography.Global–local tensions: Firms and states in the global space economy. *Economy Geography* No. 70., 1994
- Divina Frau-Meigs, “Cultural Exception, national policies and globalisation: imperatives in democratisation and promotion of contemporary culture”, *Quaderns del CAC*, Issue 14.
- Dubois Vincent, “La vision économique de la culture. Elements pour une généalogie”, *Bulletin des Bibliothèques de France - BBF*, Paris 2001, p. 31-35.
- Dubois Vincent , « La politique Culturelle, Genèse d’une catégorie d’intervention publique”, Berlin, 1999.
- Dumcke Cornelia & Gnedovsky Mikhail, “*The Social and Economic Value of Cultural Heritage: Literature Review*” (EENC Paper – July 2013)
- Duxbury, Jeannotte, Mateus & Andrew, «Culture in Sustainable Communities: Integrating Culture in Community Sustainability Policy and Planning in Canada and Europe», 2012
- Duxbury N & Jeannotte S., «Culture and Sustainable Communities», *Culture and Local Governance*, vol. 3, no. 1-2, 2011.
- Duxbury N & Jeannotte S., «Culture, Sustainability, and Communities: Exploring the Myths», Working Document, 6th International Conference on Cultural Policy, Jyväskylä, Finland, August 24-27, 2010
- Duxbury Nancy,: “Cities and Communities: Cultural Indicators at the Local Level” Creative City Network of Canada - Centre of Expertise on Culture and *Communities Workshop Report*, April 2007
- Duxbury N. & Gillette E., “*Culture as a Key Dimension of Sustainability, Exploring Concepts, Themes and Models*”, Working Paper 1, Creative City Network of Canada, 2007
- Eberlein B., Kerwer D., “New governance in the European Union: A theoretical perspective”, *JCMS* 2004, Volume 42.
- Eckardt Marion, “*CLLD in Sweden*”, presentation at the conference on Community Led Local Development (CLLD), Brussels, May 28th 2014
- Ertürk , E.“Local Cultural Policies Handbook, Steps Tools and Case Studies”, İstanbul Bilgi Univeristy Press, İstanbul, March 2011

- ESPON, “Making Europe Open and Polycentric” produced by the “Scenarios and Vision for European Territory 2050” project (ET2050) of the ESPON Program, 2014, www.et2050.eu, ανακτήθηκε 10/01/2015
- ESPON, “Science in Support of European Territorial Development and Cohesion”, Second ESPON 2013 Scientific Report, December 2013
- ESPON, INERCO “Indicators of Territorial Cohesion”, Scientific Platform and Tools Project, 2013
- ESPON, “Territorial Insight, Where to Focus, What types of Investments” Second ESPON 2013 Synthesis Report
- ESPON, “in Support of European Territorial Development and Cohesion”, Second ESPON 2013 Scientific Report, December 2013
- ESPON, “Territorial Insight, Where to Focus, What types of Investments” Second ESPON 2013 Synthesis Report
- ESPON, “Territorial Dynamics in Europe – Regions and Cities in the Global Economy”, May 2012.
- ESPON 2.3.2., “Governance of Territorial and Urban Policies from EU to local Levels”, Final Report, 2007
- EU, Work Plan for Culture, Policy Handbook on How to strategically use the EU support programmes, including structural Funds, to foster the potential of culture for local, regional and national development and the spill-over effects on the wider economy? Working Group of EU Member States Experts (Open Method of Coordination) on Cultural and Creative Industries, April 2012.
- E. Commission, Staff Working Document “*Elements for a Common Strategic Framework*”, 14.03.2012.
- European Commission “*Guide to research and innovation strategies for smart specializations (RIS3)*”, May 2012.
- European Commission, “European Statistical System Network on Culture”, ESSnet-Culture Final Report 2012
- European Commission: Green Paper on Unlocking the potential of the cultural and creative industries, Brussels – 4th 2010.
- European Commission (2010): Green Paper for culture COM (2010) 183 Brussels.
- European Commission, (DG EAC) European Affairs, a study on The Economy of Culture in Europe, KEA 2006.
- European Commission / European Cities and Capitals of Culture (ECOC) (2004), *Study Prepared for the European Commission*, Part I and II, Brussels: Palmer/Rae Associates
- European Parliament, “Encouraging Private Investment in the Cultural Sector – Executive Summary”, July 2011
- European Parliament, “Implementing the UNESCO Convention of 2005 in the European Union”, Study, May 2010
- European Parliament, Financing the Arts and Culture in the European Union, Study, Nov. 2006.
- European Union, «*Territorial Agenda 2020 - Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions*», Informal Ministerial Meeting of Ministers responsible for Spatial Planning and Territorial Development on 19th May 2011 Gödöllő, Hungary
- European Union, Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the Work Plan for Culture 2011-2014 (2010/C 325/01)

- European Union, Official Journal (2007): Resolution on the council on a European Agenda for Culture: 2007/C 287/01 Brussels 16-11-2007.
- EUROSTAT, Cultural Statistics, Eurostat Pocketbooks, Edition 2011.
- Everitt A., «The governance of culture: approaches to integrated cultural planning and policies», Cultural Policies Research and Development Unit, Policy Note No. 5, Council of Europe Publishing, September 1999
- Evin F., Guibert N., «Privatisation du patrimoine : l'Etat a-t-il franchi la ligne jaune ?», *LE MONDE* | 18.01.2011 à 12h57 • Mis à jour le 18.01.2011 à 12h59, ανακτήθηκε 27/12/2014
- Ferlie, E., Pettigrew, A., Ashburner, L. & Fitzgerald, L. (1996) *The New Public Management in Action*. New York: Oxford University Press.
- Field Heather “EU Cultural Policy and the Creation of a European Identity”, *Contemporary European Studies*, Griffith University
- Footer Mary & Beat Graber Christophe, Trade Liberalisation and Cultural Policy, in: *Journal of International Economic Law*, Vol 3, No1, pp. 115-144.
- Friedman T, “The world is flat: A brief history of the globalised world of the twenty-first century”, London 2005
- Garcia Beatriz, “Cultural Policy and urban regeneration in western european cities: Lessons from experience, Prospects for the future”, *Local Economy*, Vol. 19, No 4, 312-326, Nov. 2004
- Garnham Nicholas, *Capitalism and Communication*, Sage Books, London 1990, pp 155-6.
- Getimis P., Grigoriadou D., “The Europeanisation of Urban Governance in Greece: A Dynamic and Contradictory Process”, Paper presented at the EURA conference *Urban and Spatial European Policies: Levels of Territorial Government*, Turin 18-20 April 2002.
- Ghilardi L., “Cultural Planning and Cultural Diversity” Research Position Paper 4, in “*Differing Diversities*”, Transversal Study on the Theme of Cultural Policy and Cultural Diversity, Council of Europe Publishing, November, 2001
- Goldsmith, Michael and Page, Edward (eds.). *Central and Local Government Relations*. London: Sage 1987
- Harvey D, “Spaces of neoliberalization: towards a theory of uneven geographical development”, Germany, 2005
- Hahn Michael, “A Clash of Cultures? The UNESCO Diversity Convention and International Trade Law”, *Journal of International Economic Law* 9(3), 515-552, August 2006.
- Hawkes J., *The fourth pillar of sustainability – Culture’s essential role in public planning*, for the Cultural development Network, Victoria, 2001.
- Hendriks F., & Schaap L., “The Netherlands: Subnational Democracy and the Reinvention of Tradition”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011.
- Hooghe Liesbet, Marks Gary “Europe with the regions: Channels of regional representation in the European Union” *The Journal of Federalism* 26:1, Winter 1996, pages 73-91.
- Howkins J., “The creative Economy: How people make money from ideas”, 2001.
- Huesmann L. Rowell, «The Impact of Electronic Media Violence: Scientific Theory and Research», *Journal of Adolescent Health*, Volume 41, Issue 6, Supplement, Pages S6-S13, December 2007
- Iancu D., “What’s in a name? The Case of the European Administrative Consolidation in Croatia in Comparison to the Central and Eastern Europe”, issue Public Administration in the Balkans – from Weberian Bureaucracy to New Public Management, *South-Eastern European Administrative Studies*, Assee Online Series, No1/2011
- Interreg CIII, South Initiative, Project Σ3C: Culture-Competitiveness- Creativity, “*Practical Guide for the Development of the Cultural Sector and the Promotion of Creativity*” 2007-2013

- Jeannotte, M. S., ‘Singing Alone? The Contribution of Cultural Capital to Social Cohesion and Sustainable Communities’. Proceedings of *The Second International Conference on Cultural Policy Research*, Victoria University, Wellington, New Zealand, 2002
- Jehan Aude, “*La culture au sein de l’union Européenne: objet politique non identifié*”, Mémoire présenté pour l’obtention du Master en études européennes, (Rédigé sous la co-direction du Professeur Yves Hersant et de M. Silvio Guindani, Genève, le 29 juin 2007), Institut Européen de l’ Université de Geneve, Collection EURYOPA, Vol 54-2008
- John P. & Copus C., “The United Kingdom: Is there really an Anglo model?”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011.
- Kaminara A., Head of the European Commission Representation in Cyprus, “*Reforming Local Administration*” speech in a discussion organized by OPEK on October 31, 2011 at Bank of Cyprus' Events Hall at Paphos.
- Kandeve E., “Introduction to Comparative Local Government in Central and Eastern Europe: a Balkan Perspective”, 2008
- Keating M., Thirty years of territorial politics. *West European Politics* 31(1–2): 60–81, 2008
- Keating M., “The Invention of Regions – Political Restructuring and Territorial Government in Western Europe”, *Environment and Planning C: Government and Policy* 1997, volume 15, pages 383-398
- Kent, F. W., Simons P., *Patronage, Art and Society in Renaissance Italy*. Oxford, 1987
- Kopric Ivan, “*Towards Effective Regional Governance*” παρουσίαση στο Εργαστήριο με θέμα “Civic University and the Challenges of Regional Governance”, University of Aveiro, 19.07.2013
- Kotler, Philip and Gertner, David. “Country as brand, product, and beyond: A place marketing and brand management perspective”. *The Journal of Brand Management*, vol. 9. no. 4-5, April 2002
- Kuhlmann Sabine & Fedele Paolo, “New Public Management in Continental Europe: Local Government Modernization in Germany, France and Italy from a Comparative Perspective”, 2006
- Laaksonen A., «Making Culture Accessible – Access Participation and Cultural Provision in the Context of Cultural Rights in Europe”, Council of Europe Publishing, 2010
- Ladner A., “Switzerland: Subsidiarity, Power-Sharing, and Direct Democracy”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011.
- Lalenis K., “The Evolution of Local Administration in Greece: How using Transplants from France became a Historical Tradition”, 2003
- Leary M. E. & McCarthy J, “*The Routledge Companion to Urban Regeneration*”, Routledge 2013
- Le Galès P., *European Cities: Social Conflicts and Governance*. Oxford: Oxford University Press, 2002
- Lidstrom A., “ Sweden: Party-Dominated Subnational democracy Under Challenge?”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011
- Loughlin J., Hendriks F., Lidstrom A., *The Oxford handbook of local and regional democracy in Europe*, Oxford University Press, 2011
- Loughlin J., “Ireland: Halting Steps towards Local Democracy”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011

- Loughlin J., “The “Hybrid State”: Reconfiguring territorial governance in western Europe”, *Perspectives on European politics and society*, Vol. 10, March 2009
- Lucas J.M., “Politique Culturelle et Evaluation: La Question des Finalites, 2009, www.irma.asso.fr, ανακτήθηκε 2.3.2014
- Magone, J., “The end of the borders? The politics of territorial cooperation in the multi-level governance system. A comparative study of cross-border cooperation initiatives”, 2009
- Manning, N. (2000) “The New Public Management and Its Legacy”, available at: www.worldbank.org/publicsector/civilservice/debate1.htm, ανακτήθηκε στις 10/09/2014
- Matarasso F., “Defining Values. Evaluating Arts Programmes”, Comedia 1996
- Maturana Martinez A., “*Gestion at Mise en Valeur de Monuments Antiques à Nîmes, Arles et du Site du Pont du Gard. Etude Comparée*” Mémoire, Institut de Recherche et d’Etudes Supérieures du Tourisme, Université de Paris I, Panthéon – Sorbonne, 2009-10
- Mayer, M., 'Post-Fordist City Politics', in A. Amin (ed.) *Post-Fordism: A Reader*, Cambridge, MA: Blackwell, pp. 316-37, 1994
- Menger Pierre Michel, Cultural Policies in Europe. From a State to a City-centered Perspective on Cultural Generativity, National Graduate Institute for Policy Studies, Discussion Paper, Japan December 2010.
- Menger Pierre – Michel “L’Etat Providence et la Culture. Socialisation de la creation, proselytisme et relativisme dans la politique culturelle publique” *Pratiques culturelles et politiques de la culture*, Maison des Sciences de l’ Homme d’ Aquitaine, 1987, p. 29-52.
- Mercer Colin, “Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development”, The Bank of Sweden Tercentary Foundation & Gidlunds Förlag, 2002
- Mercer Collin., “What is Cultural Planning?” Paper presented to *the Community Arts Network National Conference*, Sydney, 10 October 1991
- Michalos, Alex C., “Political culture and well-being: Beyond government service”, Paper presented at *JRC/OECD Workshop Series on Measuring Well-Being and Societal Progress*, Milan , June 2006
- Michalos Alex, “Arts and the Quality of Life: An Exploratory Study”, Presentation at *the International Conference on the Quality of Life in a Global World*, Hong Kong, November 14-15, 2003
- Mrak M., Vasicek D., “Croatian Public Sector: The Labyrinth of Public Sector Activity”, issue Public Administration in the Balkans – from Weberian Bureaucracy to New Public Management, *South-Eastern European Administrative Studies*, Assee Online Series, No1/2011
- Nurse K., *Culture as the fourth pillar of sustainable development*, Institute of International Relations, University of West Indies, Trinidad and Tobago, prepared for Commonwealth Secretariat, June 2006.
- Ohmae K., *The Next Global Stage: The Challenges and Opportunities in our Borderless World*. Upper Saddle River, NJ: Wharton School Publishing, 2005
- Ohmae K., *The end of the nation state: The rise of regional economies*, New York, 1995.
- Paasi A., Place and region: Regional worlds and words. *Progress in Human Geography* 26(6): 802–11, 2002
- Pacaud F., “L’art au privé », <http://www.franceculture.fr/2011-04-18-l-art-au-prive.html> (ανακτήθηκε 28.01.2015)
- Page E., Goldsmith M., «Central and Local Government Relations: A Comparative Analysis of West European Unitary States”, Sage Publications, 1989.
- Parker, L., Gould, G., Changing Public Sector Accountability: Critiquing New Directions, *Accounting Forum*, 23/2, pp. 109-35, 1999

- Parkinson M., Biankini, F., “Cultural policy and Urban regeneration”, Manchester, University Press, 1994
- Pattanaik, P, ‘Cultural Indicators of Well Being, Some Conceptual Issues’, *Occasional Paper Series on Culture & Development* No.2, United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD) and UNESCO, 1997.
- Peters, B. G. *The Future of Governing* (2nd edn), University Press of Kansas, Kansas 2001
- Pike A., Pose A., & Tomaney J., “What kind of local and regional development and for whom”, *Regional Studies* 41, 09 (2007), pp. 1253–1269.
- Poirier Alexandre, «*Gestion d’un Patrimoine Culturel en France - Etat des Lieux et Perspectives*», Memoire, Centre Universitaire de Formation et de Recherche de Nîmes, Vauban & IUP Métiers des Arts et de la Culture, 2005-2006.
- Pollitt C., & Dan S., “The Impacts of the New Public Management in Europe: a Meta-Analysis”, COCOPS, 14.12.2011.
- Pollitt, C., van Thiel, S., Homburg, V., *New Public Management in Europe. Adaptation and Alternatives*. Palgrave Macmillan Publishing, New-York 2007
- Prantz Alix, “*La réutilisation du patrimoine monumental protégé : la braderie des monuments historiques? L’Hôtel de la Marine*”, Memoire Professionel, Paris 1 - Panthéon Sorbonne, Juin 2012
- Pratt Andy, “Cultural Industries and Public Policy”, *International Journal of Cultural Policy*, 11/1, pp 31-44, 2005.
- Pumain, D. and Saint-Julien, T., *Urban Networks in Europe*. London, John Libbey and Company Ltd., 1996
- Regulsky J., *Local Government Reform in Poland: An Insider’s Story*”, Open Society Institute, Budapest, 2003.
- Rokkan S., “Territories, Centres and Peripheries: Toward a Geoethnic, Geoeconomic, Geopolitical Model of Differentiation within Western Europe”, *Regions and Regionalism in Europe*, The International Library of Comparative Public Policy, 16, 2004
- Roseland, Mark *et al.* (2005), *Towards Sustainable Communities: Resources for Citizens and their Governments*. Gabriola Island, BC: New Society Publishers
- Rosta, Miklós, ‘*What makes a New Public Management reform successful? An institutional analysis*’, An Introductory Essay, Corvinus University of Budapest, April 2011.
- Sacco Pier Luigi & Blessi Giorgio, “European Culture Capitals and Local Development Strategies: Comparing the Genoa and Lille 2004 Cases”, *Homo Oeconomicus* 24, p. 111–141, 2007
- Saez J., “La longue marche de la decentralization des politiques culturelles en Europe”, *Dynamics of communication – New way and new actors*, Institute for International Relations, Zaghreb, 2006.
- Scott, Allen J., *The Cultural Economy of cities*, Joint Editors & Blackwell Publishers Ltd, 1997.
- Swianwiewitz P., “Poland: Europeanization of Subnational Governments”, in Loughlin J., Hendriks F., & Lidstrom A., “*The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*”, Oxford University Press, 2011.
- Swyngendouw E., “Elite Power and Global Forces and the Political Economy of Glocal Development”, *The Oxford Handbook of Economic Geography*, Qxford University Press, 2000
- Swyngendouw, E., “Neither global nor local: ‘glocalization’ and the politics of scale”, in: K. COX (Ed.) *Spaces of Globalization*, pp. 137±166. New York: Guilford Press, 1997
- Sylvander B., “Normalisation et concurrence internationale: la politique de qualité alimentaire en Europe”, *Économie Rurale*, issue 231 /Janvier-Février 1996

- Throsby, David, “Cultural Capital”. *Journal of Cultural Economics*, 23, pp.3-12, 1999
 - Tolofari S., “New Public Management and Education” *Policy Futures in Education*, Volume 3, Number 1, 2005, pages 74-89.
 - Tuñón Jorge , Univesidad Carlos III de Madrid, “Regions – From Regionalism to Regionalization” *sociopedia.isa*, 2010, pages 2-7.
 - UCLG, ECOSOC 2013, “*The Role of Culture in sustainable development to be explicitly recognised*”, Barcelona, 2013.
 - UCLG, “Culture, Fourth Pillar of SustainableDevelopment”, Mexico, 2010
 - UCLG, “Agenda 21 for Culture”, 2004, <http://www.agenda21culture.net/>, ανακτήθηκε 03.12.2014
 - UN System Task Team, «Culture: a driver and an enabler of sustainable development», 2012
 - UN Millenium Declaration, September 8, 2000
 - UN, Report from the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 1972
 - UN, Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future (Brundtland Report), 1987
 - UNESCO, “Towards a UNESCO Suite of Indicators on Culture and Development”, Literature Review, February 2010
 - UNESCO, “The Power of Culture for Development” Paris 2010
-
- Unesco, Agenda 21 for Culture: Culture and sustainable development, Examples of institutional innovation and proposal of a new cultural policy profile, study, September 2009.
 - UNESCO, Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, Paris, 20 October 2005
 - UNESCO, Universal Declaration on Cultural Diversity, 2001
 - UNESCO “Action Plan on Cultural Policies for Development”, adopted by the *Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development*, Stockholm, Sweden, 2 April 1998.
 - UNESCO, “Our Creative Diversity: Report of the World Commission on Culture and Development” Paris, UNESCO Publishing, 1995.
 - Veltz, P., *Mondialisation, Villes et Territoires: l' Economie d 'Archipel*, Presses Universitaires de France: Paris, 1993
 - Von Bogdandy A., “Globalisation and Europe: How to square democracy, Globalisation and International Law”, *European Journal of International Law*, Vol 15, No 5, p 888-890, 2004
 - WHO, Constitution of the World Health Organization as adopted by the International Health Conference, New York, 19-22 June, 1946
 - Wollmann H. & Thurmaier K., “Reforming Local Government Institutions and the New Public Management”, 2011.
 - Wollmann H., and Marcou G., *The Provision of Public Services in Europe: Between State, Local Government and Market* . Cheltenham: Edward Elgar, eds. 2010a, pages 179-209.
 - Yue A, Khan R, Brook S, “Developing a Local Cultural Indicator Framework in Australia: A case study of the City of Whittlesea”, issue *Culture and Local Governance*, vol. 3. No 1-2, Centre of Governance, University of Ottawa, 2011.

Ιστότοποι:

1. http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/WCD/Structure_Operation_Complete_Series_en.asp#, “Resources in local and regional democracy – country reports”
2. www.ccre.org
3. [Commons.wikimedia.org](http://commons.wikimedia.org)
4. www.fewo-ami.de
5. www.ft.com
6. www.freeworldmaps.com
7. www.europa.eu
8. www.espon.eu
9. www.interreg.gr
10. <http://www.culturalpolicies.net/web/statistics.php>
11. www.culturespaces.com
12. <http://hdr.undp.org/en/humandev>
13. http://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_exception
14. <http://www.abs.gov.au/ausstats>
15. <http://www.culturecommunication.gouv.fr>
16. [En.wikipedia.org/wiki/Human_Development_Index](http://en.wikipedia.org/wiki/Human_Development_Index)
17. UCLG, “Agenda 21 for Culture” (2004), <http://www.agenda21culture.net/UNDP>, Human Development Report (1999),
18. <http://hdr.undp.org/en>
19. www.wikipedia.org/wiki/post-2015_Development_Agenda
20. <http://www.unesco.org/new/en/hanoi/culture/culture-and-development/culture-and-development-indicator-suite>
21. www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf
22. <http://hdr.undp.org/en/humandev>
23. www.insight.glos.ac.uk
24. www.un.org/millenniumgoals/
25. <http://www.agenda21culture.net>
26. www.irma.asso.fr
27. www.worldbank.org